

Ermenek Tarihi ve Kùltürü

ÜZERİNE İNCELEMELER

Editör
Doç.Dr. Mehmet Ali KAPAR

ERMENEK TARİHİ VE
KÜLTÜRÜ ÜZERİNE İNCELEMELER
-2-

EDİTÖR:
Doç. Dr. Mehmet Ali KAPAR

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
YAYINCI SERTİFİKASI NUMARASI
44040

ERMENEK TARİHİ VE KÜLTÜRÜ ÜZERİNE İNCELEMELER – 2
EDİTÖR:
Doç. Dr. Mehmet Ali KAPAR

Bu kitabın bütün yayın hakları Palet Yayınlarına aittir.
Yayınevinin yazılı izni alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği tanıtımlar ve akademik çalışmalar haricinde,
kısmen veya tamamen kitaptan alıntı yapılamaz.
Eser, matbu yahut dijital ortamda kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

ISBN: 978-625-6401-13-6

BASKI
SEBAT OFSET
Fevzi Çakmak Mah. Hacı Bayram Cad. No: 22 Karatay / Konya
MATBAA SERTİFİKASI NUMARASI: 46039

Konya, Aralık 2022

PALET YAYINLARI
Mimar Muzaffer Cad. Rampalı Çarşı No: 42 Meram / Konya
Tel. 0332 353 62 27
www.paletyayinlari.com.tr

ERMENEK TARİHİ VE
KÜLTÜRÜ ÜZERİNE İNCELEMELER
-2-

EDİTÖR:
Doç. Dr. Mehmet Ali KAPAR

ÖN SÖZ

Türkiye’de şehir tarihi ve kültürünü ele alan çalışmalara katkı sunacağı düşünülerek hazırlanan bu eserde, Ermenek tarihi ve kültürü farklı yönleriyle ele alınmıştır. Esasında ülkemizde Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kent tarihi ve kültürü araştırmaları başlamış, özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısında da ciddi bir gelişme sürecine girmiştir. Bilindiği gibi bu tür kent çalışmaları, çalışmaya konu oluşturan şehrin politik, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimine katkı sunar. Yine kent tarihçiliği sadece kendi çalıştığı bölgeyi ilgilendirmekle kalmaz, çevresindeki şehir ve kültürlerin gelişim/etkileşim süreçleri hakkında da ipuçları verir. Zira hiçbir nesne ve olgunun çevresinden bağımsız düşünölemeyeceği gibi, özellikle şehirler de çevresinden ayrı düşünölemez. Günümüzde birçok bilim dalı doğrudan veya dolaylı bir şekilde şehirle ilgili konuları inceleme alanına dâhil etmektedir. Yine her bilim dalı kendine göre şehir tanımları yapmakta ve şehir konuları üzerine farklı araştırmalar ortaya koymaktadır. Bu çalışmada da Anadolu’nun önemli geçiş noktalarından birisi olan ve tarih boyunca önemini korumayı başaran, günümüzde Karaman iline bağlı Ermenek ilçesi ve çevresi, iki ayrı kitap hâlinde ele alınmıştır. Birinci kitapta Ermenek’in coğrafi özellikleri tanıtılmış, ardından Arkeolojik geçmişi başta olmak üzere kronolojik olarak Eskiçağdan günümüze kadar olan süreçteki tarihî serencamı bilimsel bir bakış açısıyla incelenmiştir. İkinci kitapta ise yine Ermenek’in geçmişten günümüze kültürel yapısı mercek altına alınmıştır. Bir başka deyişle Ermenek ve çevresi ile ilgili Sanat Tarihi, Edebiyat, Dini İnaniş, Mimarî, Halk Kültürü, Gastronomi gibi çeşitli disiplinlerden bilimsel yazılara yer verilmiştir. Çalışma tarihî ve kültürel bakımdan Ermenek’in tüm yönlerini eksiksiz ortaya koyma iddiasında değildir. Bundan sonra yapılacak olan çalışmalara bir referans olması amaçlanmıştır.

Doç. Dr. Mehmet Ali KAPAR
Karaman-2022

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	5
XVI. YÜZYILDA ERMENEK’TE EĞİTİM-ÖĞRETİM MÜESSESELERİ.....	9
<i>Bilal GÖK</i>	
ERMENEK ÇEŞMELERİ.....	47
<i>Muzaffer USLU – Ali BAŞ</i>	
DİYALEKTOLOJİ ÇALIŞMALARINDA ERMENEK VE ERMENEK AĞZININ KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ.....	71
<i>İdris Nebi UYSAL</i>	
ERMENEKLİ ŞAİR VE YAZARLARA GENEL BİR BAKIŞ	79
<i>Onur AYKAÇ – Mert ÖKSÜZ</i>	
SARIVELİLER’İN İLÇE OLMA, SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL DEĞİŞİM SÜRECİ VE MUSTAFA KULAK.....	101
<i>Mehmet AKGÜL – İbrahim KAYNAK</i>	
ERMENEK VE SARIVELİLER YÖRESİNDE HALK İNANIŞLARI.....	119
<i>Tahir DAĞCI</i>	
GEÇMİŞTEN GELECEĞE KÜLTÜREL MİRAS: ERMENEK EVLERİ	135
<i>Murat ERTEKİN</i>	
TÜRK KÜLTÜRÜNDE DAĞ, SU VE MAĞARA KÜLTÜ BAĞLAMINDA SARIVELİLER-CİVLER KÖYÜ DEDENİN GÖZÜ MAĞARASI	147
<i>Ahmet Hakan YILMAZ</i>	
ERMENEK YÖRESİNDE MUTFAK KÜLTÜRÜ.....	157
<i>Mustafa AKTurfan</i>	
ERMENEK VE ÇEVRESİNDEKİ ŞİFALI BİTKİLER.....	171
<i>Nilgün AKKAN – Ömer ÇEÇEN</i>	
ERMENEK VE SARIVELİLER YÖRESİ GEÇİŞ RİTÜELLERİ	193
<i>Ahmet Hakan YILMAZ</i>	

XVI. YÜZYILDA ERMENEK'TE EĞİTİM-ÖĞRETİM MÜESSESELERİ*

Bilal GÖK*

Giriş

Ermenek şehri, Akdeniz Bölgesinin, Taşeli kısmında yer almaktadır. Ermenek, bölgesinin en önemli şehirlerinden birisidir. Şehir; tarihte Luwiler, Tarhundaşa, Frigya Krallığı, Yeni Babil, Pers, Büyük İskender, Seleukoslar ve Roma İmparatorluğu hâkimiyetlerine girdi. M.S. 17. yılda şehre gelen Romalı komutan Germanicus'un adını aldı. I. Alâeddin Keykubâd (1220–1237) zamanında Türkler tarafından fethedildi. İlk zamanlar, idaresi Emir Kamerüddin'e verildi. Karamanlılar Ermenek'i 1228'de fethettiler. Şehir, Karamanoğulları'na başkentlik yaptı ve bu dönemde yeniden imar edildi.¹

Osmanlı güçleri, Karamanlılarla ilk kez 1386 tarihinde karşılaştı. Askerî ve siyasî mücadeleler, 1474 tarihinde şehrin Osmanlı egemenliğine girmesine kadar devam etti. Şehir ve çevresi Osmanlı taşra teşkilatı içerisinde İçel sancağına bağlandı.² XVI. Yüzyıl boyunca şehirde 13 Müslüman, 1 gayrimüslim 14 mahallesi vardı.³ Ermenek'te 1518'de 48 köy mevcutken, 1522'den itibaren 50 köy bulunmaktadır. XVI. yüzyıl boyunca kaza nüfusunun %82'si köylerde yaşıırken, %18'i şehirde yaşamaktadır. Nüfus içerisinde gayrimüslimlerin oranı ortalama %3 civarında olmuştur.⁴

Şehir genelinde, buğday ve arpa ziraatı, hayvancılık, arıcılık, bağ ve bahçecilik yapılmaktadır. Ermenek şehrinin vergi gelirleri içerisinde en büyük tahıl ziraatı ile bağ ve bahçecilikten elde edilmektedir.⁵ XVI. yüzyılın sonlarına doğru, şehirde Celali isyanları çerçevesinde bazı asayiş olayları gerçekleşmiştir.⁶ Sonuç olarak, XVI. yüzyıl boyunca Ermenek kazasının iktisadî ve sosyal açıdan önemi muhafaza ettiği söylenebilir.

İslam Dünyasında ve Osmanlı'da Eğitim-Öğretim Kurumları

İslâm kültüründe genelde öğretim için talim, eğitim için de terbiye kelimesi kullanılmaktadır. Ayrıca öğrenim kelimesinin karşılığında tahsil, eğitimin kar-

* Bu çalışma, "Ermenek Kazâsı (1500-1600)" adlı doktora tezinden istifade edilerek hazırlanmıştır.

** Doç. Dr., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, el-mek: bgok38@hotmail.com

¹ Bilal Gök, *Ermenek Kazâsı (1500-1600)* (Malatya: İnönü Üniversitesi, Doktora Tezi, 2006), 1-17.

² Gök, *Ermenek Kazâsı*, 18-48.

³ Gök, *Ermenek Kazâsı*, 62-84.

⁴ Gök, *Ermenek Kazâsı*, 245-267.

⁵ Gök, *Ermenek Kazâsı*, 279-344.

⁶ Gök, *Ermenek Kazâsı*, 345-352.

şılığında ise tedris, te'dîb, tehzîb, tezkiye ve irşad gibi kelimeler de tercih edilmiştir.⁷ “Medrese” kelimesi ise Arapçada “Derase” kökünden türemiş olup talebenin içerisinde ilim öğrendiği yer anlamına gelmektedir. Medrese, genelde sıbyân mektebinden üst seviyede eğitim-öğretim yapılan eğitim kurumlarını ifade eder.⁸ Medreseler, bir dersane ve yeteri kadar öğrenci odalarından oluşmaktadır. Buraya kurucusunun zihniyeti ve ekonomik gücüne göre fakirlere ve talebelere sıcak yemek sunmak amacıyla kurulan bir imarethane, ayrıca kütüphane ve hamam eklenirdi.⁹

İslam âleminde ilk medresenin, Emir Nasr b. Sebug Tigin'in, fakih ve muhaddis Ebû Bekir Ahmed b. İshak es-Sıbgî (ö.342/954) adına Nişabur'da kurduğu dârüssünne olduğu kabul edilmektedir.¹⁰ Bu örnekte de görüldüğü üzere Nizâmiye medreseleri kuruluncaya kadar tesis olunan medreseler ya devlet yöneticileri ya da zenginler tarafından bir alimin ders okutması için inşa olunuyordu. Büyük Selçuklu Veziri Nizâmülmülk tarafından Nişabur ve Bağdat'ta (459/1067) kurulan Nizâmiye medreseleri ise bilhassa hoca ve talebelerin barınacağı odaların varlığıyla ön plana çıkmaktadır. Sürekliliği sağlamak amacıyla vakıfların kurulmasıyla birlikte buralar, hocaların ve talebelerin maiyet endişesi taşımadan ilimle uğraştıkları bir müessese haline gelmiştir. Selçuklular ve Osmanlılar da bu tarz eğitim kurumlarına ve ilmî faaliyetlere büyük önem vermişlerdir.¹¹

Osmanlılarda ilk medrese, 1331'de Orhan Gazi tarafından İznik'te kurulmuş, bunun ardından Bursa'daki Sultan medresesi ve II. Murad zamanında Edirne'de bir büyük medrese ve dârül-hadis tesis edilmiştir.¹² Fatih, İstanbul'da Sahn-ı Seman medresesini yaptırdıktan sonra Osmanlı medreseleri buna göre

⁷ Ziya Kazıcı – Halis Ayhan, “Tâlim ve terbiye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/515.

⁸ Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî* (Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1317), 1314; Mevlüt Sarı, *Arapça-Türkçe lugat = el-Mevarid* (İstanbul: Bahar Yayınevi, 1982), 485; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, 1993), 2/436; Cahid Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri: teşkilat, tarih* (İstanbul: İrfan Matbaası, 1976), 25.

⁹ Ömer Lütfi Barkan, “Şehirlerin Teşekkül ve İnkişafı Tarihi Bakımından: Osmanlı İmparatorluğunda İmaret Sitelelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası [İstanbul İktisat Dergisi]* 23/1-2 (1962), 239; İbrahim Ateş, “Vakıflarda Eğitim Hizmetleri ve Vakıf Öğrenci Yurtları”, *Vakıflar Dergisi* 14 (1982), 31; Hasan Akgündüz, *Klasik dönem Osmanlı medrese sistemi: amaç, yapı, işleyiş* (İstanbul: Ulusal Yayınları, 1997), 258; Göknur Gögebakan, *XVI. Yüzyılda Malatya Kazâsı (1516–1560)* (Malatya: İnönü Üniversitesi, Doktora Tezi, 1998), 170.

¹⁰ Mahmud Kemal İbnülemin, “Evkaf-ı Hümâyün Nezaretinin Kuruluş Tarihi I”, *Vakıflar Dergisi* 15 (1982), 90; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı* (Ankara: TTK, 1988), 1; Abdülhak Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1991), 16; Ahmet Yiğit, *XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Edirne Kazâsı* (Malatya: İnönü Üniversitesi, 1998), 83; Ziya Kazıcı, *Osmanlı'da eğitim öğretim* (İstanbul: Bilge Yayınları, 2004), 7.

¹¹ *Hüdavendigar Livası Tahrir Defterleri*, haz. Ö. Lütfi Barkan-Enver Meriçli (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988), 1/5; Mehmed Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu* (İstanbul: Ötügen Neşriyat, 1986), 115; M. Şerafettin Yaltkaya, “Tanzimattan Evvel ve Sonra Medreseler”, *Tanzimat I: Yüzcü Yıldönümü Münasebetiyle*, (1940), 463; Baltacı, *Osmanlı medreseleri*, 31; Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi* (İstanbul: Kültür Koleji, 1994), 40; Mustafa Akdağ, “Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti”, *Belleken* 14/55 (Temmuz 1950), 327; Kazıcı, *Osmanlı'da eğitim öğretim*, 17; Nebi Bozkurt, “Medrese”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/324.

¹² Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, 3; Adıvar, *Osmanlı Türklerinde ilim*, 16-17; Akgündüz, *Klasik dönem Osmanlı medrese sistemi*, 251.

yeniden düzenlenmiştir. Osmanlıda medreseler, müderrisinin aldığı yevmiye veya okutulan kitaplara göre isimlendirilmiştir. Fatih zamanında medreseler; haşiye-i tecrid, miftah, kırklı, hâriç, dâhil ve sahn-ı seman olarak altı kademeli olarak tasnif edilmiştir.¹³ Kanunî Sultan Süleyman döneminde Süleymaniye Medresesi yaptırıldıktan sonra, medreselerin tasnifi tekrar belirlenmiştir. Bu tasnife göre medreseler yukarıdan aşağıya doğru; dârülhadis, Medrese-i Süleymaniye, Musıla-i Süleymaniye, hareket-i altmışlı, ibtida-i altmışlı, Sahn-ı Seman, Musıla-i sahn, hareket-i dâhil, ibtida-i dâhil, hareket-i hâriç, ibtida-i hâriç, kırklı, Miftah ve Tecrid şeklinde sıralandı.¹⁴ Kırklı ve elli akçe yevmiyeli Hâriç medreseler, Anadolu Selçuklu Devleti ve Anadolu beylikleri döneminde yaptırılan medreselerdi. Bunların tahsil süresi önceleri bir yıl iken sonra beş aya indirildi. Hâriç medreselerinde ise Arapça ve fıkri ilimler üstüne hazırlık dersleri veriliyordu. Dâhil denilen, Osmanlı padişahları ve hanedan üyeleri tarafından yaptırılan medreseler ise “ulûm-i âliye”, yani dinî ilimler alanında eğitim-öğretim faaliyetleri yürütürdü.¹⁵

Ermenek'te Eğitim-Öğretim Kurumları

Türkler, Karaman hanedanı önderliğinde, Ermenek'te devletlerini kurduktan sonra 1300'lü yıllardan itibaren dinî ve sosyal kurumlar vücuda getirmeye başlamışlardır. XVI. yüzyıla ait Osmanlı arşiv belgelerinden, Ermenek genelindeki bu tarz müesseseleri tespit etmek mümkündür. Bu bağlamda şehir genelinde cami, mescid, zaviye, medrese, dâru'l-huffâz, mektebhâne ve muallimhâneler gibi dinî, sosyal ve kültürel müesseselere rastlanmaktadır.

1. Ermenek'te Örgün Eğitim Kurumları

Eğitim bilimcileri öğretim kavramını: “Bir öğretim kurumunda, teşkilatlı ve düzenli olarak, öğretmenler tarafından öğrencilere, araç ve gereçlerin de yardımıyla bilgi aktarımı yapılması faaliyetlerinin tamamıdır” şeklinde tanımlanmıştır. Bu tür düzenli, teşkilatlı, planlı öğretim çabaları örgün eğitim olarak da adlandırılmıştır.¹⁶

Ermenek'te yer alan örgün eğitim kurumlarını medrese, dâru'l-huffâz, mektebhâne ve muallimhâne olarak sıralamak mümkündür. XVI. yüzyılda Ermenek'te başta Musa Bey (Tol) Medresesi ve Halil Bey Medresesi, Bednam köyünde Ömer ve İsmet Dârülhuffâzı, yine şehir merkezinde Seyyid Kemal b. Seyyid Ahmed Mektebhânesi, Gargara köyünde Abdülatif Halife Mektebhânesi, Dindebolu Mektebhânesi ve Bednam köyünde Hacı Mehmed b. Abdülatif

¹³ Kivâmî, *Fetihnâme-i Sultan Mehmed*, haz. Franz Babinger (Ankara: Maarif Vekaleti, 1955), 70; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, 1; Adıvar, *Osmanlı Türklerinde ilim*, 16; Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer (İstanbul: YKY, 2003), 175; Yaltkaya, “Tanzimattan Evvel ve Sonra Medreseler”, 464; Akgündüz, *Klasik dönem Osmanlı medrese sistemi*, 256.

¹⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, 19, 59; İnalçık, *Klâsik Çağ*, 176; Baltacı, *Osmanlı medreseleri*, 37; Fahri Unan, “Osmanlı İlmiye Tarikinde 'Pâye'li Tayinler yahut Devlette Kazanç Kapısı”, *Bellekten* 62/233 (1988), 45; Akgündüz, *Klasik dönem Osmanlı medrese sistemi*, 259.

¹⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, 12; Baltacı, *Osmanlı medreseleri*, 19-24; Unan, “Pâye”li Tayinler”, 53.

¹⁶ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi* (Ankara: Pegem A, 2007), 1.

Halife Muallimhânesi gibi eğitim kurumları yer almaktadır. Bu müesseselerden sadece Tol Medrese binası günümüze kadar gelebilmiştir.

1.1. Ermenek Musa Bey Medresesi (Tol Medrese)

Tol Medrese adıyla da bilinen medrese, Ermenek şehir merkezinde Karaman oğullarından Bedreddin Mahmud Bey'in oğlu Emir Musa Bey tarafından 1339 yılında inşa edilmiştir.¹⁷ Taç kapısındaki Arapça kitâbede yer alan ifadeye göre: “Bu mübârek medreseyi 740 senesinde gâzi, âbid, âlim, büyük emir, din ve dünyanın ziyneti Mahmud oğlu Musa yaptırdı” deniliyor.¹⁸ Medresenin inşa tarihi ile banisine ait bilgiler, 745/1345 tarihli Ermenek Kadısı Mevlâna Gıyaseddin bin Safiyyüddin imzalı medrese vakfiyesinde de yer almıştır. Vakfiye kaydında: “Bermuceb-i vakıfname-i şer’iyye bi-imza-i Mevlâna Gıyaseddin b. Safiyyüddin kâdi yevme izin bi-Ermenek fi tarihi sene 745. Vâkıf-ı mezkûrun vefatı Ramazan sene 745” denilmektedir.¹⁹

Tol Medrese, Karamanoğulları zamanında yaptırılan medreselerin en eskisi ve hacim olarak en büyüğüdür. Sanat itibarıyla da yüksek değer taşımaktadır. Bina, kayalık fakat fazla meyilli olmayan bir arazi üzerinde kesme taştan, tek katlı ve iki eyvanlı, revaklı avlusu ile klasik medrese planına uygun bir şekilde inşa edilmiştir. Portal üzerindeki penceresiyle Selçuklu devri medreselerinde görülmeyen bir yeniliğe de sahiptir.²⁰ Mimarı bilinmeyen medresenin, kuzey tarafındaki küçük eyvanın kemeri üzerindeki parçalanmış kitâbeden, 1708 tarihinde Şahin isimli biri tarafından tamir edildiği anlaşılmaktadır.²¹

Selçuklu devri medreseleri gibi, Tol Medrese de açık avlulu bir medresedir. Avlunun ortasında dörtgen bir havuz vardır. Avlunun çevresi üç cepheden revaklarla çevrilidir. Portal veya ana eyvanın kuzeyinde, önleri revaklı dört oda ve bir eyvan, güneyinde ise altı oda yer almaktadır. Kuzeydoğu ve güneydoğu cephelerinde bulunan köşelerdeki odalar diğer odalara göre daha büyüktür. Ana eyvanın sağında ve solunda yer alan kubbeli salonlar ise türbedir. Türbe-

¹⁷ Ernst Diez vd., *Karaman Devri Sanatı* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1950), 22; Baltacı, *Osmanlı medreseleri*, 11; Akgündüz, *Klasik dönem Osmanlı medrese sistemi*, 244; Gönül Öney, *Beylikler Devri Sanatı: XIV-XV. yüzyıl (1300-1453)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989), 41; Halit Bardakçı, *Bütün yönleriyle Ermenek* (Konya: Çaba Matbaası, 1976), 151; İsmail Çiftçioglu, “Ermenek’te Emir Musa Bey Medresesi (Tol Medrese) ve Vakfiyesi”, *İlmî Araştırmalar* 12 (2001), 73-82.

¹⁸ Halil Edhem, “Karamanoğulları Hakkında Vesâik-i Mahkûke”, *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası* 2/12 (1327–1909), 704; İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve kitâbeleri ile Karaman Tarihi, Ermenek ve Mut Âbideleri* (İstanbul: Baha Matbaası, 1967), 716; Uluğ İğdemir, “Merhum Halil Ethem Eldem’in Türk Tarih Kurumu’na Armağan ettiği Türk-İslâm Devri Kitabe Estampajları”, *Belleten* IV/16 (1940), 551; Bardakçı, *Ermenek*, 152; Abdullah Uysal vd., *Dünü ve Bugünüyle Karaman* (Konya: Karaman Yunus Emre Kültür Derneği, 1992), 503.

¹⁹ Osmanlı Arşivi BOA, TD 1 Numaralı *İçel Sancağı Evkâf Defteri* (928/1522 ve 962/1555), 45; Kuyûd-ı Kadîme Arşivi TKA, TK 576 Numaralı *İçel Sancağı Evkâf Defteri* (992/1584), 16a.

²⁰ Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984), 204; Diez vd., *Karaman Devri Sanatı*, 22; Kamil İlisulu, *Ermenek kitabı* (Ankara: Ermenek Kültür ve Yardımlaşma Derneği, 1961), 6; Çiftçioglu, “Emir Musa Bey Medresesi”, 76.

²¹ Konyalı, *Karaman Tarihi*, 717; Bardakçı, *Ermenek*, 157.

nin solundaki beşik örtülü orta eyvan, hem dershâne hem de mescid olarak kullanılmıştır.²²

Musa Bey ile karısından sonra Karaman hanedanına mensup diğer bazı şahısların da cenazeleri buraya gömülmüştür. Fakat günümüze kadar isim ve ölüm tarihi bulunan hiçbir mezar kitabesi gelememiştir. Türbedeki lahitlerin alçıya gömülmüş çini parçacıkları, beylikler zamanındaki mihraplarda da görülmektedir.²³

Binanın taç kapısı, eski Türk geleneğine uygun olarak doğuya bakmaktadır. Genelde Selçuklu geleneğinin devam ettirildiği taç kapıda süslemeler, köklü değişikliklere uğramıştır. Taç kapı, oransızlığıyla dikkat çekmektedir. Niğde Akmedrese’de görülen mukarnas konsollardan oluşan sütun başlıkları burada da kullanılmıştır. Giriş kapısı kemeriyle, mukarnas kavsara arasındaki alan, hayli geniş tutulmuştur. Bu alan içinde, ana niş cephe yüzünde bir pencere açılmıştır. Köşelerde, mukarnas konsollardan sütuncuk başlıklarının üst kısmında, örme kaynarlardan iki sütuncuk daha yükselir.²⁴

Medrese vakfiyesinde müderrislerin hangi dersleri okutacağına dair herhangi bir kayıt yoktur. Bununla birlikte, Karamanlı medreselerinin genelinde dini ilimlerin yoğunluk kazandığı göz önünde bulundurulacak olursa, Tol Medrese’de de dini ve aklı ilimlerin okutulduğunu söylemek mümkündür.²⁵ Müderris yaptığı görevin karşılığında “Paşa-yeri” adıyla bilinen tarlanın mahsulünden ¼’ünü vakfa vermekte, geriye kalan kısmını ise kendisi tasarruf etmektedir.²⁶

1555 ve 1584 tarihli tahrirlerde yer alan bir kayıta, “Şurût-ı vâkıf vakıfnâmesinde mesturdur. Ammâ riâyet olunmaz. İçel’de reîfî’l bünyân medârisden bir medresedir. Tedrisi inâyet olunan müderrise te’kid buyrula ki, hâriç kasabaya varub imamet ve tebâbet eyleyüb durmaya, medresede ders-i daim meşgul ola deyü mukayyed der-defter-i atîk”²⁷ denilmektedir. Yani vâkıf Musa Bey vakfiyesinde, müderrisin kasabaya çıkararak imamlık ve tabiplikle uğraşmasını men etmiş ve medrese öğrencilerinin eğitimiyle meşgul olmasını şart koşmuştur. Ancak müderrisin bu şarta uymadığı özellikle vurgulanmıştır.

Tol Medresenin Evkâf Gelirleri: 1500 tarihinde Ermenek Medresesi’nin gelirleri, Fariske köyünün yıllık öşür hâsılatının yarısı, Konya’ya tâbi Mescidli Salur köyü öşrünün yarısı, Ermenek’e tâbi Akmanastır ve Görmel köylerinden zemin gelirleri. Gülnar’a tâbi 12 adet zeminin geliri medreseye bağlanmıştır. Ayrıca Mut’a bağlı Ketselözü, Sakız ve Suçatı, Yaylak-ı dış, Uğurlu köyü sınırı,

²² Konyalı, *Karaman Tarihi*, 718; İğdemir, “Türk-İslâm Devri Kitabe Estampajları”, 551; Baltacı, *Osmanlı medreseleri*, 11; Yılmaz Önge, *Türk mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde su yapıları* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997), 14; Çiftçiöğlu, “Emir Musa Bey Medresesi”, 118.

²³ Bardakçı, *Ermenek*, 156; Öney, *Beylikler Devri Sanatı*, 40.

²⁴ Rahmi Hüseyin Ünal, *Osmanlı öncesi Anadolu Türk mimarisinde taç kapılar* (İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1982), 26; Çiftçiöğlu, “Emir Musa Bey Medresesi”, 76.

²⁵ Çiftçiöğlu, “Emir Musa Bey Medresesi”, 100.

²⁶ BOA, TD 1, 45; TKA, TK 576, 16b.

²⁷ BOA, TD 1, 46; TKA, TK 576, 17a.

Hatun zemini ve Cenne köyü zeminlerinden elde edilen toplam 9.635 akçe yıllık hâsılatı sahiptir.²⁸

1518 tarihinde medresenin evkafına yeni gelirlerin ilave edildiği görülür. Medrese evkafına eklenen akarlar; Larend'e tâbi Sıdırva köyünde araziler, Ermenek'te muhtelif zeminler ve 1 adet su değirmeni, ayrıca Sarumazı, Gargara ve Berat köylerindeki arazilerdir. Adı geçen akarlardan toplamda 2740 akçe tutarında bir gelir elde edilmiştir. Ayrıca Fariske köyü ile Mukaddem, Adiller, Nure ve Çor-beği cemaatlerinin öşür ve rüsum gelirleri yanında Konya'nın Mescidlü Salur köyünün yarı hâsılatıyla birlikte toplam gelir 11.465 akçeye ulaşmıştır.²⁹

1522 tarihinde, vakıf gelirlerinde %20'lik azalma gerçekleşmiştir. Bu tarihte Ermenek Medresesi'nin gelirleri; Fariske köyü öşür hâsılatının yarısı, Konya'ya tâbi Mescidlü Salur köyü öşrünün yarısı,³⁰ Gülnar'a ve Mut'a bağlı zeminlerin gelirleri, ayrıca Uğurlu köyü sınırından, Ermenek'te Hatun zemininden ve Cenne köyü zeminlerinden elde edilen gelirle birlikte toplam hâsılat 9.166 akçe olmuştur.³¹

1555 tarihinde medrese vakfının gelirlerinde %13,3'lük bir azalma yaşanmıştır. Bu bağlamda Fariske ve Başdere köyleri, Vadi-i Kovastan ile Kabukan-taş isimli akarlarından elde edilen gelirler, medresenin müderrisine ve talebelerine tahsis edilmiştir. Arşiv kaydında Fariske köyü ve Başdere mezrası vakfının üzerine düşülen nota göre, Depe Eyikü mezrası, sipahiye tımar olarak verilmediyse medrese vakfının tasarrufunda olduğu belirtilmiştir. Kayıtta: "*Mezraa-i Depe Eyikü der-gurbu karye-i mezkûre sipâhiye Tımar verilmediyse, bu karyenin hududuna dâhildir vakfa tasarruf oluna*"³² denilmektedir. Öşrün diğer yarısı tımara aittir. Konya'ya tâbi Mescidlü Salur köyü mahsulünün yarısı, Larend'e'nin Küçük mahallesinde ve şehrin yakınındaki bir arazi içerisinde yer alan hâne ve bağların kirası, Larend'e'nin Sıdırva köyünde Kadı-yeri mezrası öşrünün 1/8'i, Kızıl Üyük'ün yakınında Paşa-yeri adıyla anılan ve müderris tarafından ziraat olunan mezanın mahsulâtının 1/4'ü, ayrıca Ermenek yakınlarında içinde ceviz ağacı ve üzüm asmaları bulunan Kovastan arazisinin geliri, Ermenek'e bağlı Görmel, Lamus, Uğurlu, Gargara, Keremüddin ve Akmanastır köylerinde yer alan muhtelif zeminlerin gelirleri hasılatı dahildir. Ayrıca Mut ve Gülnar'a tâbi yerlerden elde edilen gelirlerle birlikte medresenin toplam hasılatı 7.946 akçe olmuştur. Bu gelirler, medresenin tamirat ve rakabesine ve ayrıca müderris, muid, imam, mütevellî ve talebesine sarf olunmaktadır.³³ Bir önceki tahrir'e göre evkaf gelir-

²⁸ Kuyûd-ı Kadîme Arşivi TKA, TK 565 Numaralı vilayet-i Karaman evkaf defteri (906/1500), 225a.

²⁹ BOA, TD 1, 13-14.

³⁰ Osmanlı Arşivi BOA, TD 387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri (937/1530): Konya, Beyşehir, Akşehir, Larend, Ak-saray, Niğde, Kayseriye ve İç-il livaları (Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1996), 30; Osmanlı Arşivi BOA, TD 182 numaralı İçel sancağı mufassal tahrir defteri (928/1522), 34.

³¹ BOA, TD 387, 260; Çiftçiöğlü, "Emir Musa Bey Medresesi", 95.

³² BOA, TD 1, 44; Osmanlı Arşivi BOA, TD 272 numaralı İçel sancağı mufassal tahrir defteri (962/1555), 30.

³³ BOA, TD 1, 45; Çiftçiöğlü, "Emir Musa Bey Medresesi", 77.

lerinde gözlenen düşüşün ana sebebi, vakıf olan hamamın yıkılarak hizmet dışı kalmasıdır.³⁴

1584 tarihinde, vakfın gelirleri %46,9'luk bir artışla 11.673 akçeye yükselmiştir. Bu tarihte Ermenek'e tâbi Fariske ve Başdere köyleri ve onlara bağlı bazı yerlerin şer'i ve örfi vergilerinin yarısı tahsil edilmiştir. Arşiv kaydında: “*Karye-i Fariske ma'a mezra'a-i Başdere tâbi-i Ermenek el-mahdûd bih vadi-i Kōristan ve bi'l mevzi'il müsemmât bihi Kabukân (Kapukaya) ve Taş harman ve Mıhlı-ardıç, Sırderi hisârı ve bi'l- tariki'n-nâzî an- Opak ve bi'l- mevzi'il-müsemmâ bi-Balca kürümü ve bi'l- mevzi'il-müsemmâ bi-Bahçe deresi bi-hukûkihâ's-şer'iyye ve rusûmihâl- örfiyye alâ mâ yeftâhu vakfiyetihâ şer'an*” denilmektedir.³⁵ Ayrıca Konya'ya tâbi Mescidlü Salur köyü öşrünün yarısı medresenin vakfıdır. Diğer yarısı Mevlâna türbesine aittir. Arşiv kaydında “*Nısf-ı öşr-i anar bi'aynihi bu minvâl üzere vakf-ı türbe-i celâliye der-Konya. Mahsûlât-ı ber-vech-i iştirâk tasarruf olunur lâkin nısf-ı öşürden ma'dâ salâriye ve rusûm-ı örfiyye türbe-i Celâliye'ye mahsûsdur. ... Anın mütevellisi zabt ider. Bu medreseye andan hisse yokdur deyü mukayyed der-defter-i atîk hâlîyâ yine mukarrar*” denilmektedir.³⁶ Larende'ye tâbi Kadiyeri mezrasının 1/8 öşür, resm-i tapu ve teş-i bânî vergisi geliri kayıt altındadır. Arşiv kaydında: “*Sehven Sultanîye imaretine vakıf kayd olunmuş deyü şayi'dir. Mütevellisi görüb... hakk itmek üzerine lazımdır*”, denilmektedir.³⁷ Ermenek merkezi ile Lamus ve Berât köylerindeki zeminlerin gelirleri. Medrese yakınındaki hamamın sadece zemin icarı kayıt altına alınmıştır. Çünkü evkaf kaydında bu hamamın tamamen harap olduğu belirtiliyor. Bu husus arşiv kaydında: “*Zemin-i Hamam der-kurb-i medrese-i mezkûre vakıfnâmede mesturdur. Hâlîya eser-i binâ kalmayub yeri vakıfdır*”, denilmektedir.³⁸ Larende yakınında Zaviye-i Küçük mahallesindeki yerin icarından, ayrıca Ermenek medresesi vakıfnâmesinde ehl-i medresenin müteveffâları için tayin olunan medrese önündeki zeminden de bahsedilmektedir. Ayrıca Kızıl-üyük mezrası yakınlarındaki Paşa yeri zeminin mahsulünden ¼'lük hissesi mevcuttur.³⁹ Ermenek'te Kovastan zemininden başka Gargara, Keremüddin, Görmel, Sarumazı, Lamus, Uğurlu, Çavuşlar ve Akmanastır köyleri ile Gülnar, Mut ve Silifke'de bulunan 32 parça zeminden elde edilen gelirler de dahil edildiğinde medrese gelirlerinin toplamı 11.673 akçe gibi bir meblağa ulaştığı görülmektedir. Bu gelirler, tamirat ve rakabeden sonra, müderris, muid, imam, mütevellî gibi görevliler ve talebelere sarf edilmektedir. Arşiv kaydında bu husus: “*El-masraf ba'de't-ta'mir ve'r-rakâbât nezâret ve cibâyet zevâyiddir*” ifadeleriyle yer almaktadır.⁴⁰

³⁴ BOA, TD 1, 45.

³⁵ TKA, TK 576, 16a.

³⁶ TKA, TK 576, 16a.

³⁷ TKA, TK 576, 16b.

³⁸ TKA, TK 576, 16b; Konyalı, *Karaman Tarihi*, 459.

³⁹ TKA, TK 576, 16b.

⁴⁰ TKA, TK 576, 17a.

Tahrir defterlerinde, 1500–1584 tarihleri arasında medresede görev yapan görevliler hakkında da bazı bilgilere rastlanmaktadır. 1500 tarihinde Ermenek Medresesi “*Padişah-ı âlem penâh*”ın hükmüyle müderris olan Mevlâna Abdülkadir’in tasarrufu altında olduğu belirtilmişken müderris, muid, talebe ve diğer şahıslar için ödenen yevmiyeler hakkında malumat verilmemiştir.⁴¹

1518 tarihinde Tol Medrese’nin görevlileri, Müderris Mevlâna Taceddin, Muid Alâeddin, Müteveli Pir Ömer, vakıf nâzırı Ahmed Fakih’ten oluşmaktadır. Fakat görevlilerin maaşları hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmıyor.⁴² 1555 tahririnde ise medresede, müderris, muid, imam, müteveli, gibi vazifeliler görev yapmaktaydılar. 1555 tarihli tapu tahrir defterinde, Akçamescİdlü mahallesinde yazılan Dadağı v. Ali’nin Ferrâş olduğu belirtilmektedir. Bunun dışında diğer görevlilerin isimleri mevcut değildir.⁴³ 1584 tarihinde de medresede, müderris, muid, imam ve mütevellinin görev yaptığı anlaşılmaktadır.⁴⁴

1.2. Ermenek Halil Bey Medresesi

Halil Bey’in Ermenek’teki bu medresesi, muhtemelen bugünkü Taşbaşı mahallesinde Tekke Camii’nin bitişiğindeki Mevlevihane’nin içerisindeydi.⁴⁵ Medrese vakfına ait ilk kayıtlar, 1483 tarihli Karaman vilayeti evkâf defterinde yer almaktadır. Bu kayıtta “*Vakf-ı medrese-i Halil Bey der Ermenak mukarrer be hükm-i Sultani bazı evkafı Konya vilayetinde olduğu ecilden bunda yazıldı deyü defter-i köhnede mastur*” denilmektedir.⁴⁶ 1500 tarihli 565 numaralı evkâf tahririnde,⁴⁷ ayrıca 1530 tarihli 387 numaralı tahrir defterinde Konya ve Larendede vakıfları arasında aynı vakıf kaydı geçmektedir.⁴⁸ Halil Bey Medresesi namına kayda geçirilen vakıflara bakıldığında ise Konya’ya tâbi Mescİdlü Salur köyü, Larend’e’ye tâbi Hoca Baba mezarası ile Kızılca-üyük mezarası ve Sıdırva köyündeki Baş zeminleri olduğu görülür. Aslında bu vakıflar Ermenek Tol Medrese’nin Larendede ve Konya’daki vakıflarıdır. Örneğin Konya’nın Mescİdlü-Salur köyü öşrünün yarısı Tol Medrese’nin diğer yarısı ise Konya’daki Mevlâna Celâeddin Türbesi’nin vakfidır.⁴⁹ Bu cepheden bakıldığında sanki evkaf kaydında bir hata olduğu kanaati hasıl olmaktadır.

Ancak XVIII. yüzyılın başlarına ait bir arşiv belgesi bu karışık duruma ışık tutmaktadır. Buna göre Ermenek’teki Halil Bey Mevlevihanesi aynı zamanda medrese olarak da kullanılmaktadır. Böylece bu Mevlevihane’nin, sadece fakir-

⁴¹ TKA, TK 565, 225a.

⁴² BOA, TD 1, 14.

⁴³ BOA, TD 1, 45; BOA, TD 272, 5.

⁴⁴ TKA, TK 576, 17a.

⁴⁵ Mevlüt Eser - Yusuf Küçükdağ, “Ermenek Mevlevihanesi / Karamanoğlu Halil Bey Tekkesi”, *Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Nejat Göyünç’e Armağan*, (2013), 308.

⁴⁶ M. Akif Erdoğan, “Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilâyetinde Vakıflar -I-”, *Tarih İncelemeleri Dergisi* 18/1 (2003), 153; İsmail Çiftçiöğlü, *Vakfiyelere ve Tahrir Defterlerine göre Karamanlı eğitim-öğretim müesseseleri* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Doktora Tezi, 2001), 117.

⁴⁷ TKA, TK 565, 225b.

⁴⁸ BOA, TD 387, 30, 118.

⁴⁹ BOA, TD 1, 47.

lerin ve dervişlerin ikamet ettiği bir yer olmadığı “*şart-ı tedris*” ile müderrisin talebelere ders okuttuğu, ayrıca şeyhin de faaliyet gösterdiği bir mekân niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁰

Konuyla ilgilenen araştırmacılar, söz konusu Mevlevihane’nin XVIII. yüzyılın başlarından itibaren medrese olarak kullanılmaya başladığını belirtmiş olsalar⁵¹ da 1483, 1500 ve 1530 tarihli tahrirlerde yer alan Halil Bey Medresesi’ne ait kayıtlar bu fikri çürütmektedir. Aslında medrese vakfının, Karaman toprakları Osmanlı idaresine geçtikten hemen sonra yapılan 888/1483 tarihli tahrirde geçmesi,⁵² Halil Bey Mevlevihanesi’nin belki de kurulduğu (1333-1340) zamandan itibaren, medrese işlevi gördüğünü ortaya koyar.

1.3. Bednam Köyü Ömer Danişmend Dârülhuffâzı

İhtisas medreseleri sınıfına giren dârülhuffâz, “yer, mekân, ev” gibi anlamlara gelen “dâr” ile “hafızlar” anlamına gelen “huffâz” kelimelerinden meydana gelmiş olup, Kur’ân-ı Kerim’in öğretildiği, bir bölümü veya tamamının ezberletildiği ve kıraat vecihlerinin talim ettirildiği mektepler için kullanılmıştır. Bu müesseselere “Dârülkurrâ” ve “Dârülkur’ân” denildiği de olmuştur.⁵³

Bednam köyündeki dârülhuffâzın Ömer Danişmend tarafından kurulduğu bilinmektedir. Dârülhuffâzın vakfiye tarihinden (817/1414) anlaşıldığına göre, bu müessese Karamanoğulları devrinde tesis edilmiştir. Arşiv kaydında “*Ber mucebi vakıfname el-müverrih tarihi seba ve aşrun ve semani mie (817)*”, ifadesi mevcuttur.⁵⁴

1555 tarihinde dârülhuffâz vakfının akarları olan, Eskice, İznebolı ve Lamus köylerindeki toplam 18 parça zeminden hâsıl olan senelik 300 akçedir.⁵⁵ Müessesenin 1584 tarihli tahrirde yer almadığı görülmektedir.

1.4. Mektep ve Muallimhâneler

Mektep olarak da anılan muallimhâneler, aslında sıbyan okullarından başka bir şey değildi. Osmanlı Devleti’nde mektepler, küçük çocukların okuma yazma öğrendikleri yerlerdi. Bunlar padişahlar tarafından yaptırıldığı gibi, vâlide sultanlar, büyük devlet adamları ve iyiliksever kimseler tarafından da yaptırılırdı. Özel vakıfların gelirleri vâkıflar tarafından konulan kurallara göre yönetilirdi. Bu kuruma “mektebhâne” denildiği de görülmüştür.⁵⁶

1.3.1. Seyyid Kemal bin Seyyid Ahmed’in Sanduklı ve Sıfas Mahallelerindeki Mektebhânesi

1584 tarihinde Ermenek merkezinde Seyyid Kemal b. Seyyid Ahmed tarafından kurulduğu anlaşılan iki adet mektebhâne vardır. Bunlardan birisi Sanduklı

⁵⁰ Eser - Küçükdağ, “Ermenek Mevlevihanesi”, 307.

⁵¹ Eser - Küçükdağ, “Ermenek Mevlevihanesi”, 308.

⁵² Fahri Çoşkun, “888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri”, *Vakıflar Dergisi* 33 (2010), 23.

⁵³ Kazıcı, *Osmanlı’da eğitim öğretim*, 57, 130.

⁵⁴ BOA, TD 1, 49; Çiftçioğlu, *Karamanlı eğitim-öğretim müesseseleri*, 55.

⁵⁵ BOA, TD 1, 49.

⁵⁶ Zeki Arıkan, *XV-XVI. yüzyıllarda Hamit Sancağı* (İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, 1988), 143; Tuncer Baykara, *Türkiye Selçukluları devrinde Konya* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1985), 87.

mahallesinde, diğeri ise Sifas mahallesindedir. 1584 tarihinde vâkıf tarafından, Sanduklu ve Sifas mahallelerindeki her bir mektebhâne için 4600 akçe toplamda 9200 akçe nakdin vakfedildiği görülmektedir.⁵⁷

1.3.2. Ermenek Hacı Süleyman Mektebhânesi

Mektebhâne, Ermenek'in Celâl mahallesinde bir de mescidi bulunan Hacı Süleyman'a aittir.⁵⁸ 1555 tarihli tahrirde yer alan mescidin vakfiyesi 932/1525 tarihlidir. Söz konusu kayıt "*Ber muceb-i vakıfname el-müverrah sene isnâ ve selasîn ve tis'a mie*", şeklinde geçmektedir. Bu sebeple Hacı Süleyman'ın mektebhânesi de aynı tarihte inşa edilmiş olmalıdır.⁵⁹ 1584'te vakfın 7000 akçe olan ana parasından elde edilen 1050 akçelik kârı, aynı zamanda vakfın muallimi ve halifesi olan Emrullah tarafından tasarruf edilmektedir.⁶⁰

1.3.3. Dindebolu Mektebhânesi

Bu mektebhânenin kim tarafından kurulduğu belli değildir. 1584 tarihinde mektebhâne vakfına, Hacı Mustafa isimli şahıs 4000 akçe, Abdullah Sofi 1000 akçe, Ali Sofi ise 120 akçe olmak üzere toplamda 5120 akçe vakfetmişlerdir.⁶¹

1.3.4. Gargara Köyü Abdüllatif Halife Mektebhânesi

Abdüllatif Halife tarafından Gargara köyünde bina edilen mektebhâne için 1584 tarihinde nakit 5100 akçe vakfedildiği görülür. Bu nakdin muamelesinden hâsıl olan rıbh (kâr, faiz) muallime tahsis edilmiştir.⁶² Aynı köydeki Halil Bahadır Zaviyesi'nin vakfı olan 2 kıt'a zemin ve 5 kıt'a bağ yine muallime ayrılmıştır. Vakıf sahibinin şartı ise ruhu için günde bir vakitte Amme Sûresi okunmasıdır. Belgede "*el-an karye-i mezbûre içinde vâki'olan muallimhâneye tasarruf olunur. Muallim sahib-i vakf ruhu için günde bir vakit Sûre-i Amme kıraat eyleye*" denilmektedir.⁶³

XVI. yüzyılda Osmanlı din âlimlerinin üzerinde tartıştığı konulardan birisi de para vakıfları meselesiydi. Dönemin âlimlerinden Ebussuûd ve İbn Kemal para vakıflarının caiz olduğunu, Çivizâde ve Birgivi ise caiz olmadığını savunmuşlardır. Birgivi, para vakıflarının işletilmesinde uygulanan muamele-i şer'iyyenin bir faiz işlemi olduğunu ve dolayısıyla vakıf görevlilerinin, bilerek veya bilmeyerek faize bulaştıklarını ifade etmiştir.⁶⁴

Yukarıda görüldüğü üzere 1584 tarihli tahrirde Abdüllatif Halife Mektebhânesi'nin en önemli gelir kalemi nakit para vakfıdır. Ermenek'te bu mektebhânenin başka diğeri kurumlara da nakit vakıfları yapılmıştır.

⁵⁷ TKA, TK 576, 18a.

⁵⁸ TKA, TK 576, 19a.

⁵⁹ BOA, TD 1, 49; Şenol Çelik, *Osmanlı Taşra Teşkilatında İçel Sancağı (1500-1584)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 1994), 228.

⁶⁰ TKA, TK 576, 19a.

⁶¹ TKA, TK 576, 12b.

⁶² TKA, TK 576, 14b.

⁶³ TKA, TK 576, 13b.

⁶⁴ Emrullah Dumlu, "XVI. Yüzyıl Osmanlı Uleması Arasında Para Vakıfları Etrafında Cereyan Eden Tartışmalar (Ebussuûd, İbn Kemal- Çivizâde, Birgivi)", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 44 (2015), 333.

1.3.5. Bednam Hacı Mehmed bin Abdülkerim Halife Muallimhânesi

Hacı Mehmed b. Abdülkerim Halife tarafından Bednam köyünde kurulan muallimhânenin 1584 tarihindeki vakıf geliri, 5 kıt'a bağ ile muallimhânenin bâni si Hacı Mehmed'e ait evden elde edilen gelirden oluşmaktadır. Bu evden bahsedilirken merhum tabirinin kullanılmaması, Hacı Mehmed'in henüz hayatta olduğunu göstermektedir.⁶⁵

Muallimhâne bünyesinde bulunan Tefsir, Fıkıh, Kelâm, Dil vb. konularda 57 cilt kitabın varlığı dikkat çekicidir. Küçük çocukların okuma yazma öğrendikleri bir eğitim kurumunda bu kadar çok kaynak kitabın bulunması, Ermenek yöresinin sahip olduğu yüksek kültür seviyesini gösteren önemli bir bulgudur.

2. Ermenek'te Yaygın Eğitim Kurumları

Eğitim veya Osmanlıda kullanıldığı şekliyle terbiye; “ferdin, zihnî, bedenî, duygusal ve toplumsal yeteneklerinin, istenilen doğrultuda geliştirilmesi faaliyetlerinin tamamıdır” şeklinde tanımlanabilir. Okul, aile yahut bir çevre içinde, kişisel yetiştirme gibi yollarla yapılan beceri kazandırma çalışmalarının tümünü kapsayan çabalara yaygın eğitim de denmektedir. Tarihin derinliklerine inildikçe plansız ve örgütsüz olarak yürütülen genel ve yaygın eğitimin, örgün eğitime göre daha ağır bastığı görülür.⁶⁶ Zaten imam, hatip ve vaizler yüksek düzeyde dini eğitim veren medreselerde yetişiyorlardı. Bu görevliler, en az beş vakit namazda halkla doğrudan iletişim halindeydi.⁶⁷ Diğer taraftan bu görevliler, Cuma, bayram ve kandil geceleri gibi özel zamanlarda cemaate doğrudan hitap etme ve halkı derinden etkileme imkânına sahiptiler. Camilerde, meşhur hocalar tarafından halka yönelik sabahları dersler de yapılırdı. Bu yönüyle camiler, tarihte insanlara yaygın eğitimin verildiği en önemli merkezlerden birisiydi.

2.1. Camiler:

İçtimaî müesseselerin başında gelen camiler, yalnızca ibadet yeri değildir. Aynı zamanda cemaatin toplanıp birtakım meselelerini görüştüğü ve karara bağlandığı yerlerdir. Bu bağlamda geçmişte cami ve mescidlerden, hükümet konağı, mahkeme, misafirhane ve genel eğitim mekânı olarak da yararlanılmıştır. Medreselerde yalnız öğrencilere ders yapıyorlarsa da camilerde isteyen kişilere meşhur hocalar tarafından ders yapılıyordu.⁶⁸ Vakıf kurucuları, camilerin bakımını sağlamak ve her an kullanılabilir halde tutmak için, muhtelif görevliler tayin etmişlerdir. Camiler, birliği simgeleyen çekirdek kurum halinde Müslümanların sivil ve resmî örgütlenmesinin merkezinde yer almaktadır. Bu sebep-

⁶⁵ TKA, TK 576, 18a.

⁶⁶ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, 2007, 2.

⁶⁷ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, 2007, 79-80.

⁶⁸ Muhammed Hamidullah, *İslam müesseselerine giriş*. (İstanbul: Beyan Yayınları, 1992), 64; Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri*, 2/438; Ersoy Taşdemirci, “Medreselerin Doğuş Kaynakları ve İlk Zamanları”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2 (1988), 269; Bahaeddin Yediyıldız, “Vakıf Müessesesinin 18. Asır Türk Toplumundaki Rolü”, *Vakıflar Dergisi* 14 (1982), 2; Hışam Naşabî, “Eğitim Kurumları”, *İslam Şehri*, ed. R. B. Serjeant (İstanbul, 1992), 92; Jean Louis Michon, “Dini Kurumlar”, *İslam Şehri*, ed. R. B. Serjeant (İstanbul, 1992), 30.

le, yerleşim birimlerinin mimarî ve sosyal donanımı genellikle cami ve külliye-ler ekseninde gelişmiştir.⁶⁹ Karaman Beyliği mimarî sanatı, Selçuklu sanatının devamı niteliğindedir. Selçuklu ile Osmanlı sanatı arasında geçiş dönemini teşkil eder. Ermenek'te bulunan camilerin hemen hepsi düz bir çatı ile örtülü, basit ve enine uzayan yapılarıdır.⁷⁰

Ermenek merkezinde, 1500 tarihinden 1584'e kadar Halil ve Mahmud Bey camileri mevcutken, 1584'te bunlara Emir Rüstem Paşa Camii ilave olunmuştur. Ayrıca o tarihte yeni cami statüsüne kavuşan Kemeros Mahallesi Kemal Hoca Mescidi de katılmıştır. Evliya Çelebi, Ermenek'i ziyaretinde Ulu Camii, Sipas Camii ve Emir Rüstem Camii'nden başka bir de Fatma Hatun Camii'nden bahsetmektedir.⁷¹ Ermenek'e ait vakıf kayıtlarında Fatma Hatun ismi iki yerde geçmektedir. Bunlardan birisi Şeyh Çelebi'nin bendesi Fatma Hatun'dur. Vakfiyesi 1558 tarihli olup şahsi vakıftır.⁷² Diğeri ise Hamza Kızı Fatma Hatun'dur. O, 1584'te her hafta cuma gecesi Yasin Suresi okunması şartıyla, Başköy Camii'ne 1000 akçe vakfetmiştir.⁷³ Burada adı geçen iki Fatma'dan birisi, Evliya Çelebi'nin eserinde bahsettiği Fatma Hatun Camii'nin banisi olabilir. Ermenekli sanat tarihçisi Halit Bardakçı, bu caminin Karamanoğulları zamanından kalma olduğunu belirtmektedir.⁷⁴ Ancak bu kesin değildir.

2.1.1. Mahmud Bey (Ulu) Camii:

Ulu Camii, Karaman oğlu Mahmud Bey tarafından 1302 tarihinde, Ermenek'te Yukarı Çarşı semtinde ve bugünkü Gülpazar mahallesinde, tarihi kalenin ok ve tüfek menzili içinde, güneye doğru meyilli bir arazi üzerinde, eski Ermenek şehrinin hâkim bir noktasında inşa edilmiştir. Bu camii, Karamanoğulları devrine ait yapıların en büyüğü ve Akça Mescid'den sonra en eskilerinden birisidir.⁷⁵ Evliya Çelebi, 1671 tarihinde Mahmud Bey Camii'ni görmüş ve camii hakkında şu tespitlerde bulunmuştur: “Çarşı içinde Karaman oğlu Camii, cemaati boldur. Uzunluğu 120 eni 80 ayaktır. Caminin kible kapısı olmayıp, iki yan kapısı vardır. Sağ kapı üzerinde (Lâ-ilâhe illallah) yazılıdır. Ağaç kapı üzerindeki tarih: “Ammere hâze'l câmi'i-ş-şerîf Mahmud Beğ İbn Karaman et-târih li-seneti hicreti'n-nebî aleyhi's-selâm, isnâ ve seb'a mie”.⁷⁶ Ermenek Kadısı Mevlana Necmeddin'in onayladığı vakfiyesinde⁷⁷ ve ayrıca cami kitabesinde Karaman Bey'in oğlu Mahmud Bey'in

⁶⁹ Akgündüz, *Klasik dönem Osmanlı medrese sistemi*, 95.

⁷⁰ Halil Edhem, *Düvel-i İslamiye* (Ankara: Maarif Vekaleti, 1345–1927), 296.

⁷¹ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi seyahatnamesi* (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1985), 9/305.

⁷² TKA, TK 576, 19a.

⁷³ TKA, TK 576, 15a.

⁷⁴ Bardakçı, *Ermenek*, 102.

⁷⁵ Öney, *Beylikler Devri Sanatı*, 8; Çelik, *İçel Sancağı*, 215; Gürsel Korat, *Taş kapıdan taçkapağı Kapodokya*. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003), 286.

⁷⁶ Çelebi, *Evliya Çelebi seyahatnamesi*, 9/305; İğdemir, “Türk-İslâm Devri Kitabe Estampaları”, 550.

⁷⁷ Vakfiye kaydında: “Ber-müceb-i vakıfname bi imza-i Mevlâna Necmeddin ibn Mehmed ibn Abdulmuhsin el- kadi bi-Ermenek el-müverrah bi-tarihi senete isna ve seba mie” (702/1302-1303) ifadeleri yer almaktadır. Bk. BOA, TD 1, 42.

yaptırdığına dair kayıtlar olmasına rağmen,⁷⁸ onun Emir Çoban'la yapmış olduğu mücadeleler esnasında öldüğünden, bu caminin oğlu Halil Bey tarafından tamamlanmış olması ihtimali üzerinde durulmaktadır.⁷⁹

Eser, mimari bakımından çok basit bir yapıdır. Enine plânlı ve düz ahşap çatı ile örtülü, kible duvarına paralel sahnalara ayrılmış, derinliğine uzanan klasik Kûfe tipi bir camiidir. Caminin yazlık bölümü de dâhil olmak üzere eni 18m, uzunluğu ise 39 metredir. Caminin mihrabı alçıdan yapılmış, mihrap çerçevesi üzerinde ince dikdörtgen biçimli çiniler serpiştirilmiştir. Kaplama tekniği ile şekillendirilen bu beyaz alçı mihrap, çini plâkaların veya kâselerin alçıya yer yer gömülmesiyle, ortaya çıkan yeni bir çini uygulamasıdır. Mihrap, yapı tekniği olarak kendi zamanı için önemli bir yenilik olarak kabul edilmiştir. Minberinde kesme taş, minber korkuluklarında ise ahşap malzeme kullanılmıştır. Caminin sonradan ilave edilen son cemaat mahalli ise güneyde iki sivri kemer, batıda iki büyük yuvarlak kemer ve giriş kapısıyla çevrelenmiştir.⁸⁰ Caminin batı yazlığına açılan taş portalin içerisine yerleştirilen ağaçtan yapılmış iki kanatlı kapısı, Karamanoğulları Devri ahşap eserlerinin en güzel ve benzersiz örneklerinden birisidir.⁸¹

Son cemaat mahallinin kapısının üstünde Karamanoğulları devri sülüsüyle iki satır halinde: “*Vakti geçmeden evvel namaz kılmada ve ölüm gelmeden evvel tövbe etmede acele ediniz*” mealindeki Hadîs-i Şerif yazılıdır. Son cemaat mahallinin giriş kapısında bulunan kitabeldeki: “*Bu şerefli Camiîn sofası İshak Beyzade Hacı Seydi Ali zamanında yapıldı. Bu sofanın yaptırılmasına başlandı ve 950 yılı Muharreminin evvelinde tamamlandı.*” (6–15 Nisan 1543)⁸² ifadesinden burasının Hacı Seydi Ali tarafından yaptırıldığı anlaşıyor. Caminin tamir kitabesine göre bu eser, 1710 tarihinde Şeyh Seyyid Hacı Abdülvehhab Efendi tarafından tamirat görmüş, cami içinde bulunan muhtemelen çürüyen ağaç dikmeler yerine, fil ayakları ve kemerler yaptırılmıştır. Camiîn doğuya açılan kapısı üzerindeki ikinci bir tamir kitabesine göre, 1907 tarihinde hayırseverlerce yeniden tamir ettirilmiştir.⁸³

1500 tarihinde camiye ait vakıflar, 2 adet hamam hissesi, 1 adet su değirmeni, 2 parça bağ, 13 adet dükkân, 4 parça bahçe ve 10 adet zeminden toplam 9.504 akçe gelir elde edilmiştir.⁸⁴ 1518 tarihinde Ermenek'te bulunan ve Mevlâna

⁷⁸ Kapının sağ kanadında kabartma sülüs olarak: “Bu camii şerîfi Mahmud Bey ibn-i Karaman yaptı” denilmekte; sol kanatta ise: “Bu şereflî camii Peygamber (a.s.)’in 702. hicret yılında Karaman oğlu Mahmud Bey yaptı” şeklinde yazmaktadır. Bk. Konyalı, *Karaman Tarihi*, 706.

⁷⁹ İlisulu, *Ermenek kitabı*, 6.

⁸⁰ Diez vd., *Karaman Devri Sanatı*, 5; Öney, *Beylikler Devri Sanatı*, 38; Semavi Eyice, “Cami, Mimari”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/69; Gönül Öney, “İran’da Erken İslam Devri Alçı İşçiliğinin Anadolu Selçuk Sanatında Akisleri = The Influence of Early Islamic Stucco Work in Iran on Anatolian Seljuk Art”, *Belleten* 37/147 (1973), 260; Ömür Bakırer, *Onüç ve ondördüncü yüzyıllarda Anadolu mihrabları* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1976), 34, 40, 48, 204; Bardakçı, *Ermenek*, 91-94.

⁸¹ Bardakçı, *Ermenek*, 95.

⁸² Çelebi, *Evliya Çelebi seyahatnamesi*, 9/306; Konyalı, *Karaman Tarihi*, 705; Bardakçı, *Ermenek*, 98.

⁸³ Konyalı, *Karaman Tarihi*, 706.

⁸⁴ TKA, TK 565, 222a.

Canbazzâde tarafından kira usulüyle işletilen 15 adet dükkân icarı,⁸⁵ Ermenek merkezinde 1 kıt'a zemin, Mut'a tâbi Zaviye Köyündeki 2 kıt'a zemin ve Ermenek'teki 1 adet su değirmeninden toplam 1180 akçe gelir elde edilmiştir.⁸⁶ Bir önceki tahrire göre caminin gelirlerinde %90'a yakın bir azalma olmuştur. Bu azalmanın sebebi, caminin en önemli gelir kaynağı durumundaki hamamın harap olmasıdır. O dönemdeki uygulamaya göre, bir vakıf hamamı kiraya verildikten sonra tamire ihtiyaç duyar ve bakım esnasında âtil kalırsa, bu süre içerisinde kirası düşmektedir.⁸⁷

1522 tarihinde ise 2 adet hamam hissesi, 1 adet su değirmeni, 2 kıt'a bağ, 13 adet dükkân, 2 kıt'a bahçe ve 2 kıt'a zemin geliri olmak üzere caminin toplam geliri 9.765 akçe olmuştur.⁸⁸ 1555 yılında bu caminin vakıf gelirleri Ermenek'te Nasuh Bey'in inşa ettirdiği hamamın kira geliri, Değirmenlik mahallesindeki Murad Paşa değirmeninin 8 hissesi, 4 kıt'a bağ, 2 kıt'a bahçe, Ermenek ve Mut'ta 20 kıt'a zemin, Ermenek pazarında 14 adet dükkân ve bu gelirlerle ilave olarak 9200 akçe nakdin ribhıyla beraber toplam hâsılat 5.360 akçe olmuştur.⁸⁹

1584 tarihli tahrire göre camii vakfının gelirlerinde ve gelir kaynaklarında önemli miktarlarda artışlar olmuştur. Nasuh Bey Hamamı hissesi,⁹⁰ Murad Paşa değirmeninin 8 hissesi, İmsi köyünde pamuk ziraatı yapılan tarla ve Mut'un Zaviye-bükü köyünde bulunan 21 kıt'a zemin, 6 kıt'a bağ, 16 adet dükkân, 1 kıt'a çayırılık ve nakit ribhıyla beraber elde edilen toplam vakıf geliri 6.980 akçe olmuştur.⁹¹

Eldeki mevcut tahrir kayıtlarından Ulu Camii'nde değişik zamanlarda görev yapmış vazifeliler de tespit edilebilmektedir. 1518 yılında caminin görevlileri arasında, Mahbub Çelebi müteveli, Mahmud Çelebi hatip, Alâeddin sermahfil, camide ayrıca hâfız, muarrif, müezzin ve kayyım da bulunmaktadır.⁹² 1555 tarihinde vakfın tevliyetini vâkıfın şartı üzere Ziyâeddin b. Mahmud isimli şahıs yürütmekte ve ücretini mahsulât ösründen almaktadır. Camide ayrıca imam, hatip, 2 müezzin ve 5 hâfız görev yapmaktadır. Hitabet ve imamet görevi için hatibe ve imama günlük 3, yıllık 1080 akçe ödenmektedir. Her müezzin için günlük 2, yıllık 360 akçe olmak üzere ikisine toplam 720 akçe, beş hâfıza

⁸⁵ Mevlâna Canbazzâde (Kadı Abdurrahman Çelebi) hakkında Bk. Konyalı, *Karaman Tarihi*, 494-498.

⁸⁶ BOA, TD 1, 14.

⁸⁷ BOA, TD 1, 42; TKA, TK 576, 15a; Ali Himmet Berki, *Vakıflar* (İstanbul: Cihan Kütüphanesi, 1940), 142.

⁸⁸ BOA, TD 387, 259.

⁸⁹ BOA, TD 1, 42.

⁹⁰ TKA, TK 576, 15a.

⁹¹ TKA, TK 576, 15b.

⁹² BOA, TD 1, 14; Konyalı, *Karaman Tarihi*, 676. Müteveli; vakfiye şartları ve şer'i hükümler dairesinde vakfı idare eden kişiye denmekteydi. Bk. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri*, 2/640. Sermahfil; "Müezzin başı'nın yardımcısına denmekteydi". Bk. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri*, 3/187. Muarraf; camide hayır sahiplerinin adlarını hayır ile anan kişidir. Bk. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri*, 2/552. Kayyım; caminin temizlik işlerini yapan şahsa denmekteydi. Bk. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri*, 2/223.

günlük 2,5 yıllık 900 akçe maaş verilmektedir. Bu tarihte rakabe ve camiin tamiratından sonra toplam 3.780 akçe harcama yapılmıştır.⁹³

1584 tarihine gelindiğinde caminin tevliyet görevini, yine Ziyâeddin b. Mahmud ismindeki şahıs yürütmekte ve maaşını mahsulât öşründen almaktadır. Rakabe ve camiin tamirinden sonra imam ve hatibe günlük 3 akçeden yıllık 1080'er akçe Nasuh Bey Hamamı kirasından ödenmekte, vazifeli iki müezzine ise günlük 2, yıllık 720 akçe verilmektedir. Bu tahrirde huffâz ciheti belirtilmemiştir.⁹⁴

Aynı tarihte camiin vakfiyesinde, vakıf nâzırı ve vakfın gelirlerini tahsil eden tahsildarın olmadığı, daha önce nâzır ve tahsildarların padişahın emriyle görevden alındığı, vakfiye şartı ve padişahın emri gereğince bu vakfın nezaret ve tahsildarlığının kaldırıldığı kayıt altına alınmıştır.⁹⁵ Bu arada camide vakıf nâzırlığı yapan Abdülatif v. Hamî isimli şahısın 1584 tarihli tahrirde Gargara köyünde yazıldığı tespit edilmiştir.⁹⁶

Buraya kadar yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, Mahmud Bey Camii'nin gelir türü ve miktarında sürekli değişiklikler gözlenmiştir. 1518 tarihinde, vakıf akarı hamamın hizmet dışı olması hasebiyle, vakfın gelirlerinde büyük azalma olmuştur. 1522 tarihinde hamamın hizmete girmesi geliri yeniden yükseltmiş ise de 1555 tarihinde yarıya yakın bir azalma gözlenmiş ancak 1584 tarihinde bu kayıplar telafi edilmiştir.⁹⁷

2.1.2. Halil Bey Evlâdı Karaman (Sıfas-Sipas) Camii:

Arşiv belgelerinde: “*Vakf-ı Camii Halil Bey an Evlâd-ı Karaman*”⁹⁸ ve “*Evkâf-ı Camii-i Halil Beğ an-ebnâi Karaman derbdâr-ı emir-i mezbûr*”⁹⁹ ismiyle yer alan Halil Bey Camii, XVII. yüzyılda Sıfas Camii olarak bilinmektedir.¹⁰⁰ Sipas Camii Ermenek'te kendi adıyla anılan Sipas (bugünkü Çınarlısu) mahallesindedir. Camiinin hiçbir yerinde banisi ve inşa tarihini belirten kitabe mevcut değildir.¹⁰¹ Eserin inşa tarihi belli olmamakla birlikte, Karamanoğulları'ndan Alâeddin Halil Bey tarafından 1306-1349 tarihleri arasında yaptırıldığı tahmin edilmektedir. Plan itibarıyla Kûfe tipi cami tarzında olup, düz paye üzerinde düz damla örtülü basit bir yapıdır.¹⁰²

⁹³ BOA, TD 1, 42.

⁹⁴ TKA, TK 576, 15b; BOA, TD 1, 42.

⁹⁵ Nâzır-ı vakıf, mütevellinin tasarruflarına nezaret etmek üzere tayin olunan kişi demektir. Bk. Berki, *Vakıflar*, 39. Söz konusu vakfın nazırlığının kaldırıldığı şu ifadelerle kayıt altına alınmıştır: “*Vakfınâmeye nezâret ve cibâyet yoktur. Bundan akdem emr-i padişahiyle nâzır ve câbî olanlar ref'olunmuş imiş. Hâliyâ birer berât ile ta'lik itmişler ber-müceb-i vakfiye ve emr-i Sultânî, nezâret ve cibâyet ref' olunmuştur*”. Bk. TKA, TK 576, 15b.

⁹⁶ Kuyûd-ı Kadîme Arşivi TKA, TK 128 *İçel Sancağı Mufasssal Tahrir Defteri (992/1584)*, 83.

⁹⁷ BOA, TD 1, 42; TKA, TK 565, 222a; TKA, TK 576, 15a-15b.

⁹⁸ TKA, TK 565, 221b-222a; BOA, TD 387, 258; BOA, TD 1, 43; TKA, TK 576, 15b.

⁹⁹ BOA, TD 1, 14.

¹⁰⁰ Çelebi, *Evliya Çelebi seyahatnamesi*, 9/306.

¹⁰¹ Konyalı, *Karaman Tarihi*, 711.

¹⁰² Diez vd., *Karaman Devri Sanatı*, 8; Öney, *Beylikler Devri Sanatı*, 8.

Camiin ana giriş kapısı üzerindeki tamir kitabesine göre camii 1260/1845'te tamir edilmiştir.¹⁰³ Taş mihrabı mukarnalıdır. Minberi adi tahtadan yapılmıştır. Eskiden camiin sağında gündelik ve kışlık birer mescid daha vardı.¹⁰⁴ Dışarıya ve ana mabede açılan çınar ağacından yapılmış iki kanatlı bir kapısı vardır. Bu kapı ve pencere kapakları, Karaman tezyinat ve ahşap sanatının tipik örneklerindendir. Minaresi ise devrinin kıymetli ve başarılı eserlerindendir.¹⁰⁵

Caminin vakfiyesi Gülnar Kadısı Mevlâna Muslihiddin tarafından onaylanmıştır. 1500 tarihindeki gelirleri; 10 kıt'a zemin, üç adet dükkân ve 1 kıt'a bağdan elde edilen toplam 1.838 akçedir.¹⁰⁶ 1518 tarihinde ise önceki tahrire göre caminin gelirlerinde %34'e yakın azalma olmuştur. Bu yıldaki gelir kalemleri, 1 adet su değirmeni arazisi, 2 adet tabakhâne icarı, şehir merkezinde, ayrıca Gargara, Gerdeli, Lafza, Berat ve Bednam köylerinde 26 kıt'a zeminden ve Enar bahçesinden elde edilen toplam 1.220 akçedir.¹⁰⁷

1522 tarihine gelindiğinde camiye ait gelirlerde öncekine göre yarıya yakın bir artış söz konusudur. Bu tarihte vakfın gelirleri, muhtelif zeminler, 3 adet dükkânın icarı ve 1 kıt'a bağdan gelen 1.794 akçedir.¹⁰⁸ 1555 tarihinde ise gelirlerin, Ermenek merkezinde ve Ermenek'e tâbi Gargara, Gerdeli, Berat, Çavuşlar köylerinden başkaca, içerisinde tabakhâne, mektebhâne ve su değirmeni arazilerinin de bulunduğu toplam 43 kıt'a zemin, 2 adet dükkân icarı, 1 kıt'a bağ ve 1 kıt'a bahçe, Ermenek hamamı hissesi ve vakıf nakdin kârı ile birlikte toplam 1.494 akçe olmuştur.¹⁰⁹

1584 yılında caminin gelir türleri şöyledir: hamam hissesi, âsiyab-ı baş ve bir diğer âsiyab, 38 kıt'a zemin,¹¹⁰ Hallaç mahallesinde bir adet hânenin kira bedeli, Bednam köyünde Kadı Muslihiddin Efendi'ye ait damın kirası, yine aynı köydeki Bey yaylağı, Ermenek'te Cemali zemini, Pir Ahmed'in vakfettiği 1 kıt'a bahçe, nakit vakfın rıbhıyla beraber toplam 2.568 akçe olmuştur.¹¹¹ 1500–1584 tarihleri arasında en fazla gelir bu tarihte elde edilmiştir.

Camiye ait evkaf kayıtlarından, burada vazifeli bazı şahıslar ve onlara ödenen ücretler tespit edilebilmiştir. Buna göre 1518 tarihinde vakfın mütevellî ve

¹⁰³ Konyalı, *Karaman Tarihi*, 710.

¹⁰⁴ Caminin özgün hali 1974 yılında bozularak betonarme tarzında yeniden inşa edilmiştir. Bk. Bardakçı, *Ermenek*, 84.

¹⁰⁵ Öney, *Beylikler Devri Sanatı*, 38. Mihrap özellikleri için Bk. Bakırer, *Anadolu mihrabları*, 30, 37, 51. Türk mimarisinde tezyinat sanatıyla ilgili olarak Bk. Turgut Cansever, *Şehir ve mimari üzerine düşünceler* (İstanbul: Ağaç Yayıncılık, 1992), 28.

¹⁰⁶ TKA, TK 565, 221b-222a.

¹⁰⁷ BOA, TD 1, 14.

¹⁰⁸ BOA, TD 387, 258.

¹⁰⁹ BOA, TD 1, 43.

¹¹⁰ TKA, TK 576, 15b. Su ile çalışan değirmenler su yataklarının çok yakınlarında kuruldukları için daima harap olma riski altındadırlar. Bk. Halime Doğru, XVI. *Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı* (İstanbul: AFA Yayıncılık, 1992), 82.

¹¹¹ Nakit vakfı yapanların isimleri: "El- Nukûd-ı mine'd-derâhim: Vakf-ı Hacı Mahmud 1000 ribh 150, Hacı Mehmed b. Zekeriya 1200 ribh 185, Zemin-i Şeyh an-baha-i zeminhâne 1000 ribh 150, Sa'âdet Hatun 500 ribh 75 meşrût imam her sene bir hatm-i şerif kıraat oluna, Vakf-ı Hacı Yunus 1300 ribh 195, Cem'an mahsûlât-ı vakıf ma'a nukûd 8668, Nukûd-ı fi'l-asl 6100" Bk. TKA, TK 576, 15b-16a.

câbisi Ermenek kadısıdır. Öşür nâzırı Süleyman yıllık 121 akçe, Hatib Kasım Çelebi 277 akçe, İmam ve Sermahfil Hayreddin 277 akçe maaş almaktaydı. Dört hâfız 4 akçe, Abdurrahman 40, Muarrif Ahmed 40, Müezzın Üveys ise 40 akçe almaktaydı.¹¹² 1555 tarihinde caminin görevlileri, hatip, imam, huffâz, müezzın ve mütevellidir. Ancak ücret ödeme miktarları belirtilmemiştir.¹¹³ 1584 tarihinde bu caminin tamir ve rakabesinden sonra, berat-ı şerifle tayin olan imam için günlük 3 akçe ödenmiştir. Yine berat-ı şerifle tayin edilen vakıf nazırı, hatip, huffâz, müezzın ve mütevellı de görev yapmaktadır. Ancak ücret bilgisi mevcut değildir.¹¹⁴ Bu tarihte caminin hatibi Mehmed v. İlyas, imamı ise Osman v. Muhyiddin'dir. Bu şahıslar vergi tahririnde Arabşah mahallesinde yazılmışlar ve isimlerinin altına Halil Bey Camii'nin görevlileri olduğu notu düşülmüştür.¹¹⁵

2.1.3. Mimar Emir Rüstem Paşa (Meydan) Camii:

Camii Meydan mahallesinde, Ermenek-Gargara (Güneyyurt) yolunun başlangıcı olan cadde üzerinde inşa edilmiştir. Bu camiye Meydan isminin ne zaman ve neden verildiği tam olarak bilinmemektedir. Ancak cami önünde ve yakınında şehrin Meydan denilen, ok atılan, ata binilen, cirit oynanan bir çeşit atış ve spor sahası bulunduğu için böyle adlandırıldığı yönünde bir görüş vardır.¹¹⁶ Evliya Çelebi, camiden Emir Camii olarak bahseder. Caminin toprak örtülü olduğunu, Kible tarafında mihrabın üstünde yüksek bir kubbesi ve kible kapısı önünde uzun bir minaresi bulunduğunu belirtir.¹¹⁷

Plan açısından bakıldığında Meydan Camii, Kûfe tipi camilerin biraz gelişmiş halini temsil eder. Bu camide, mihrap önü piramit biçimli bir kubbe, diğer beş ünite ise çapraz tonozlarla örtülmüştür. Camii enine üç, dikine iki sahn ve son cemaat mahalli bulunan ilginç bir yapıdır.¹¹⁸ Camii kesme taştan yapılmış küçük bir yapıdır. Bununla birlikte, camii binasından ayrı olarak yapılmış ve 21,5 m yüksekliğindeki Sipas Camii minaresine benzeyen minaresi, mimari yönden oldukça güzeldir. Camiinin mihrabı mukarnaslı ve taştan yapılmış, çok başarılı bir sanat eseridir. Yapının kuzey kısmında minareye kadar uzanan önü açık son cemaat mahalli mevcuttur. Kubbeleri taş kaplamalıdır.¹¹⁹

Caminin ve minarenin hiçbir yerinde banisi ve bina tarihini belirten bir kitabe-ye rastlanılmamıştır. Ancak 1436 tarihinden evvel yapılmış olması ihtimali üzerinde durulmaktadır.¹²⁰ Tarihçi Konyalı, bu mabedin 1494 tarihinde Emir Rüstem Paşa tarafından tamir ettirildiğinden Rüstem Paşa Camii olarak anıldı-

¹¹² BOA, TD 1, 14.

¹¹³ BOA, TD 1, 43.

¹¹⁴ TKA, TK 576, 16a. Nazır-ı evkâf mütevellinin vakıf hakkındaki tasarruflarına nezaret eden kişidir. Bk. Berki, *Vakıflar*, 302.

¹¹⁵ TKA, TK 128, 5.

¹¹⁶ Konyalı, *Karaman Tarihi*, 704.

¹¹⁷ Çelebi, *Evliya Çelebi seyahatnamesi*, 9/306.

¹¹⁸ Öney, *Beylikler Devri Sanatı*, 9.

¹¹⁹ Konyalı, *Karaman Tarihi*, 703; Bardakçı, *Ermenek*, 115.

¹²⁰ Diez vd., *Karaman Devri Sanatı*, 14; Öney, *Beylikler Devri Sanatı*, 9; İlisulu, *Ermenek kitabı*, 6.

ğı görüşündedir.¹²¹ Fakat 1500, 1518, 1522 ve 1555 tarihli tahrirlerin hiçbirinde caminin yer almaması bu tezi zayıflatmaktadır.¹²² Bu sebeple Ş. Çelik caminin 1555–1557 tarihleri arasında inşa edildiği kanaatindedir.¹²³ 18 Nisan 1557 tarihli bir Mühimme hükmünde, Ermenek şehrinin camileri halkın ihtiyacını karşılamadığı için, şehrin ulemâ ve sülehâsının isteği üzerine, Karaman Paşa Hazretleri tarafından inşa edilen yeni camide, Cuma namazı kılınması için padişah'tan izin istenmiştir. Divanda bu talebe olumlu cevap verilmiştir.¹²⁴ Yine aynı tarihte Ermenek kadısının, masrafları Yeni Camii evkafından karşılanmak üzere, yeni bir hamam yaptırılmasına izin istediği görülür.¹²⁵ 1555 tarihli tahrirde camiye ait kayda rastlanılmaması ve yukarıda zikredilen iki Mühimme hükmünün varlığı sebebiyle, Karaman Paşa tarafından bina edilen bu yeni caminin Rüstem Paşa Camii olduğu anlaşılr. Kayıttta geçen Karaman Paşa ise muhtemelen Emir Rüstem Paşa olmalıdır. 1584 tarihli tahrirde, caminin banisi için merhum tabirinin kullanılması, artık onun hayatta olmadığını gösterir.¹²⁶ Bardakçı'ya göre Konya Müzesi'nde, camiye ait vakıf arazilerinden 1571 yılında elde edilen mahsulün Hacı b. Abdullah, İbrahim b. Hacı Hakkı ve Abdülkadir b. Hamza isimli 3 kişiye 5000 akçeye satılmış olduğunu gösteren bir satış ilanı yer almaktadır.¹²⁷

1584 tarihinde bu camiinin gelirleri, Konya'ya tâbi Hatibler ve Güdene köylerindeki mezraların öşrü, Sarumazı köyünde Muharrem mülkünün öşrü, şehirdeki 5 dükkânın kirası ve 50.000 akçe nakdin kârı olmak üzere toplam 4.600 akçedir. “*El'ân Karaman'dan bazı kimesneler mülk da'vasın iderler. Vakfa salâhında şübhe vardır*” ibaresinden vakfın gelirleri üzerinde bazı kimselerin hak iddia ettikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca camide Fıkıh, Tefsir ve Dil alanlarında telif edilen toplam 9 cilt kitap mevcuttur. Bu kitapların camide bulunması, burasının sadece ibadet yeri olarak kullanılmadığını, aynı zamanda derslerin verildiğini göstermektedir.¹²⁸

Emir Rüstem Paşa Camii, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2/1 esas ve 483 sıra numaralı yeni şahsiyet kaydı¹²⁹ ve 414 numaralı defterin 942. sırasında eski şahsiyet kaydı ile tescil edilmiştir.¹³⁰

¹²¹ Konyalı, *Karaman Tarihi*, 704.

¹²² TKA, TK 565, 221a-232a; BOA, TD 1, 2-39, 42-50; BOA, TD 387, 258-263; TKA, TK 576, 11b-19a.

¹²³ Çelik, *İçel Sancağı*, 217.

¹²⁴ “Ermenâk kadısı mektub gönderüp, Ermenâk'in cami'leri halkına hacetde itmeyüb, Cami'i âhara ihtiyaçları olmağın şehrin ulemâ ve sülehâsı talepleri ile Karaman Paşa Hazretleri tarafından cami'i cedit binâ olunup, Cum'a kılınmağa izin-i şerif ricâ ider deyü arz itmeğın izin buyruldu”. Bk. BOA, Mühimme Defteri 2, 243, 2164 numaralı hüküm, (18-Cemâziyelâhire–964).

¹²⁵ “Ermenâk Kadısı mektub gönderüp, Medine-i Ermenâk'de mukaddemâ vaki'hamam olub, mürûr-u eyyâm ile ikisi bil-küllîye harab olub, çifte hamam olmayub, âncün bir ferde ki (ber-hayrda ki) öyle hamamı olub, müsa'ade olmayub, hamâma şiddete ihtiyaç vardır deyü ihyâ-yı dâdın cem' olub yeni cami' evkâfından bir hamam bina olunmasın rica etdüklerini arz itmeğın” Bk. BOA, MD 2, 243, 2165, (17 Nisan 1557).

¹²⁶ TKA, TK 576, 17b.

¹²⁷ Bardakçı, *Ermenek*, 119.

¹²⁸ TKA, TK 576, 17b.

¹²⁹ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), 164 Nr.'lı Adana – İçel Fihristi, 78.

XVI. asırda Ermenek'in kırılık yerleşim birimlerinde 16 adet cami bulunmaktaydı. Bunlardan Aşağı İzvid Camii, Abdurrahman isimli şahıs adına inşa edilmiştir. Aşağı İzvid Camii Bina-i Kadim ise muhtemelen Karamanoğulları eseridir. Yukarı İzvid Camii, Karamanoğulları devrine ait olmalıdır. Bednam Muhyiddin Fakih Camii, banisinin adını taşımaktadır. Lamus Paşa Musa Bey Camii ise Ermenek Tol Medrese'nin banisi olan Karamanoğlu Emir Musa Bey tarafından yaptırılmıştır. Ayrıca Nadire Mevlâna Sinan Halife Camii, Davdas İshak Camii ve Cenne Köyü Hacı Muhyiddin Camii de banilerinin adıyla varlığını sürdürmüşlerdir. İznebolı köyünde iki adet cami vardır. Bunlar, İznebolı Veli v. Emeleddin Camii ve İznebolı Cami-i diğer camileridir. Dindebolı İlyas Fakih Camii de banisinin adıyla kayda geçmiştir. Bednam Emre Bey v. Şah Camii ise Ermenek kazası Seraskeri olan Emre v. Şah tarafından inşa edilmiştir. Uluköy'deki Halil Bey Evlâd-ı Karaman Camii'ne gelince, Ermenek merkezindeki Sipas Camii'nin de banisi olan Halil Bey tarafından inşa edilmiştir. Ayrıca Başdere Camii, Çukurbağ Camii ve Başköy Camileri de mevcuttur.¹³¹

2.2. Mescidler:

Mescid kelimesi Arapçada “dik durmak, eğilmek, baş eğmek, alnını yere koymak” gibi anlamlara gelen “s-c-d” kökünden türeyen bir mekân ismidir. Ermenek'te de diğer Türk şehirlerinde olduğu gibi, vakit namazlarının kılınması için fertler tarafından şehrin değişik bölgelerinde mahalle aralarında mescidler yapılmıştır.¹³² Akça, Cumma, Celâl, Bâzâr gibi bazı mahalleler, zamanla sınırları içerisinde yaptırılan mescidlerin adını almışlardır. Fakat mescidlerin çoğu, banilerinin adlarını taşımaktadır.

Ermenek'te 1500 tarihinde 7, 1518'de 5, 1522'de 6, 1555'te 9, 1584'te ise 16 mescidin varlığı tespit edilmiştir. Evliya Çelebi, “*Ermenek 12 mihraptır*”¹³³ der. Çelebi, ziyaretinde 4 camiden isim ve özellik olarak bahsettiğine göre, bu tarihte şehir merkezindeki mescidlerin sayısı 8 olur. Bu sayı 1584'e göre mescidlerin sayı itibarıyla yarı yarıya azaldığını gösterir.

2.2.1. Akça Mescid

Bulunduğu mahalleye adını veren Akça Mescid, Ermenek kalesinin varoşunda vadiye hâkim bir yerde bulunmaktadır. Mescidin Arapça kitabesinde yer alan: “*Sahib-i Hacı Ferruh. Allah'a güveniyorum. Bu mamure 700 tarihinde bitti*” mealindeki ifadelerden anlaşıldığına göre mescid, 1300 tarihinde Hacı Ferruh tarafından yaptırılmıştır. Mescid banisinin Konya'da kendi adıyla anılan bir mescidi daha vardır.¹³⁴

Akça Mescid, Ermenek'teki Karamanoğulları devrine ait kitabeli camii ve mescidlerin en eskisidir. İki katlı, basit görünüşlü, ahşap minareli basit bir yapıdır.

¹³⁰ VGMA, Adana – Suriye Defteri, s. 68.

¹³¹ Gök, *Ermenek Kazası*, 106-116.

¹³² Baykara, *Türkiye Selçukluları devrinde Konya*, 80; Feridun Mustafa Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989), 87.

¹³³ Çelebi, *Evliya Çelebi seyahatnamesi*, 9/305.

¹³⁴ Konyalı, *Karaman Tarihi*, 701; Bardakçı, *Ermenek*, 133; Bakırer, *Anadolu mihrablari*, 29-30.

Kûfe tipi cami modelinde göre inşa edilmiştir.¹³⁵ Mescid giriş kısmı, yazlık ve esas bölüm olmak üzere üç kısımdan oluşmuştur. Giriş kısmı mescidin doğusunda olup, burada daha evvel mahalle mektebi olarak kullanılan bir oda vardır. Mescidin esas kısmına girilen yerin 90x170 cm büyüklüğündeki ağaçtan oyma kapısı, sanat değeri çok yüksek bir eserdir. Bu kapı, Karamanoğulları devri ahşap işçiliğinin başarılı bir örneğidir. Kapının üzerinde, güzel süsler ve beş ışıklı yıldız vardır.¹³⁶ Mihrabı, moloz taşlardan örülmüş kible duvarında yer alır. Mihrap çerçevesinin sol üst köşesinde ise lale şekilli tek bir dendan bulunur.¹³⁷ Mescidin, son cemaat mahallinden esas mabede girilen kapısı üzerinde bulunan Arapça kitabesinde: “*Bu şerefli mescidi 967 yılında mimar tamir etti*” anlamına gelen ifadeler yer almaktadır. Ayrıca mescidin, 1559 tarihinde mimarlığıyla şöhret kazanmış birisi tarafından tamir edildiği anlaşılmaktadır.¹³⁸ 1500 yılında Akça Mescid’in gelirleri: Bir adet dükkânın icarı ile Bahçe-i Fesleğen, Bahçe-i Anavul ve Bahçe-i Mahalle-i Küçük adlarıyla anılan 3 kıt’a bahçeden elde edilen 140 akçeden oluşmaktadır.¹³⁹ Mescidin gelir türü ve miktarı 1522 tarihinde de değişmemiştir.¹⁴⁰ 1584 senesine gelindiğinde ise “*Defter-i atik*”ten nakil olunduğu belirtilen, 1 adet dükkânın icarı ile 3 kıt’a bahçenin öşür gelirinden başka, 12 kişi tarafından 2.390 akçe nakit vakfedilmiştir. Vâkıflardan birisi Yasin, ikisi Amme, 6 kişi ise İhlâs Sûresi okunmasını şart koşmuşlardır. Ayrıca bir kişi caminin hasırı, diğer birisi revgân-ı cırağ yani kandil yağı şartıyla bağışta bulunurken, bir kişi de hiçbir şart ileri sürmemiştir.¹⁴¹ Bu tarihte mescidin vakıf gelirleri Üveys Celil v. Habib isimli görevli tarafından tasarruf olunmaktadır.¹⁴²

2.2.2. Cumma (Cümle) Hacı Yâdigâr Mescidi

Cumma Mescidi, Ermenek’in en eski mahallelerinden birisi olan Cumma veya Başpınar denilen semtte Maraspolis mağarasına giden galeri ağzının üst tarafında bina edilmiştir. Mescid iki katlı ve kuzey kısmı tamamen dolmadır. Mescidin inşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak kapı üzerindeki kitabeden 1864 tarihinde tamir gördüğü anlaşılmaktadır.¹⁴³ 1518 tarihli tahrirde yer alan “*Mescid-i Hacı Yâdigâr der-Mahalle-i Cumma*” ifadesinden, mescidin bânisinin Hacı Yâdigâr olduğu ve ilk zamanlar bu isimle anıldığı görülür. Fakat daha sonra bulunduğu mahallenin ismiyle Cumma Mescidi olarak anılmıştır.¹⁴⁴

¹³⁵ Öney, *Beylikler Devri Sanatı*, 8; Diez vd., *Karaman Devri Sanatı*, 10; Bardakçı, *Ermenek*, 135.

¹³⁶ Konyalı, *Karaman Tarihi*, 702; Bardakçı, *Ermenek*, 131; İlisulu, *Ermenek kitabı*, 6.

¹³⁷ Bakırer, *Anadolu mihrabları*, 42, 50.

¹³⁸ Konyalı, *Karaman Tarihi*, 701.

¹³⁹ TKA, TK 565, 225a.

¹⁴⁰ BOA, TD 387, 260.

¹⁴¹ TKA, TK 576, 17a.

¹⁴² TKA, TK 128, 7.

¹⁴³ Bardakçı, *Ermenek*, 139.

¹⁴⁴ BOA, TD 1, 15.

1500 yılında Cumma Mescidi, imam bağı ve 2 adet dükkânın kira gelirinden elde edilen yıllık 40 akçe bir gelire sahiptir.¹⁴⁵ 1518 tarihinde mescidimiz, imam bağı, 2 adet dükkân kirası ve 1 adet hâne kirası ile birlikte toplamda 105 akçe gelire sahiptir. Elde edilen gelir mescid imamının tasarrufundadır.¹⁴⁶ 1522 yılında ise bağ-ı imam zemini ve iki adet dükkândan yıllık 140 akçe bir gelir elde edilmiştir.¹⁴⁷

1555 tarihinde mescidin vakıf gelirlerinde bir azalma gözlenmektedir. İmam bağı, 2 adet dükkân icarı, Ümmî Hatun hânesi ve diğer 1 adet hânenin icarından 103 akçe elde edilmiştir. Bundan başka, Osman 3000, Hacı Receb 8000 ve Hoca Süleyman 1000 akçe olmak üzere toplam 12.000 akçe nakit vakfetmişlerdir. Bu nakdin 1200 akçe tutarındaki ribhıyla birlikte vakfın toplam geliri 1303 akçe olmuştur.¹⁴⁸

1584 tarihinde mescidin gelirlerinde artış gözlenmiştir. Bu tarihte, imam bağı, 2 adet dükkân icarı, Ümmî Hatun hânesi ve diğer hânenin zemininden toplam 159 akçe elde edilmiştir. Ayrıca 14.500 akçe nakdin ribhı olan 1.650 akçe toplam hâsılata dahil edildiğinde, burasının toplam geliri 1809 akçe olmaktadır. Mescidin mütevellisi olan Osman, senelik 3000 akçe vakfetmiştir. Hacı Receb'in vakfettiği 7000 akçe nakdin 1050 akçe ribhı, imam ve mekteb muallimi için Kur'an-ı Kerim okunması şartıyla vakfedilmiştir. Ayrıca Debbağ Yusuf'un vakfettiği 500 akçe şartsız şekilde imama tahsis edilmiştir.¹⁴⁹ Söz konusu tahrir kaydından 1584 tarihinde Cumma Mescidi bünyesinde bir mektebhâne bulunduğu anlaşılmaktadır.

2.2.3. Hacı Ali Bey Mescidi (Yukarı Havâsıl-Büyük Kemerös Camii)

Hacı Ali Bey Mescidi (Havâsıl Camii) Ermenek'te bulunan diğer çoğu mescidler gibi, düz bir çatıyla örtülmüş, basit ve enine uzayan bir yapı değildir. Plan itibarıyla derinliğine uzanan bir mabettir.¹⁵⁰ Mescid, taş yapı ve toprak örtülü olarak inşa edilmiştir. Minaresi ise tahtadandır. Kapısının üstündeki kitabesi ve ayrıca mescidin kible duvarı dışındaki kitabeye göre, Mîr Hacı Ali tarafından 773/1371 senesinde yaptırılmıştır.¹⁵¹ Daha sonra Ebubekir Lâmi'i bir minber yaptırmış, Miralay Seyyid Hasan Ağa ise tamir ettirmiştir.¹⁵²

1500 yılında Hacı Ali Bey Mescidi'nin gelirleri, 9 kıt'a zeminden elde edilen yıllık 334 akçedir.¹⁵³ 1522 tarihinde mescidin gelirlerinde herhangi bir artış olmamıştır. Bu tarihteki hâsılat: İmaret köyü ile 9 ayrı zeminden elde edilen

¹⁴⁵ TKA, TK 565, 224b.

¹⁴⁶ BOA, TD 1, 15.

¹⁴⁷ BOA, TD 387, 259.

¹⁴⁸ BOA, TD 1, 47.

¹⁴⁹ TKA, TK 576, 18b.

¹⁵⁰ M. C. Şehabeddin Tekindağ, "Karamanlılar", *MEB İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, 1997), 6/328.

¹⁵¹ Diez vd., *Karaman Devri Sanatı*, 14.

¹⁵² VGMA 420/34. Mescidin kitabesi hakkında Bk. Konyalı, *Karaman Tarihi*, 712.

¹⁵³ TKA, TK 565, 224a.

toplam 334 akçe gelirden oluşmaktadır.¹⁵⁴ 1555 tarihinde mescidin gelir türünde ve miktarında artış gözlenmemektedir.¹⁵⁵ 1584 tarihinde mescid gelirlerinde yükseliş söz konusudur. Gelir kalemleri ise İmâret yakınındaki zemin ile Arabkes, Timurboğa, Değirmenlik, Sütredibi zeminleri ile içerisinde ceviz ağaçları bulunan ve bahçeye dönüşen mescid avlusunun gelirinden başka, Kazancı köyünde 1 parça zemin ile Sovuk pınar, Yassibük ve Haras zeminlerinden, ayrıca Abdurrahman'ın oturduğu hânenin icarından, Serâc bahçesinden, 1 adet dükkân icarı ile birlikte 514 akçedir. Bundan başka Yasin Sûresi okunması şartıyla vakfedilen 200 akçe ile Halîme Hatun tarafından vakfedilen 500 akçe nakit mevcuttur.¹⁵⁶

2.2.4. Hoca Cevher Mescidi

Şehrin Saray mahallesinde, Hoca Cevher Lala tarafından yaptırılmıştır. Evkâf tahririnde, mescidin Gülnar Kadısı Muslihiddin'in defterinde kayıtlı olduğu bildirilmiş olsa da inşa tarihi belirtilmemiştir. Bu mescidin, Karamanoğulları zamanına ait olduğu tahmin edilmektedir.¹⁵⁷ Vakfiyede, imamlik vazifesinin Abdülkerim isimli şahsın evladına “*neslen ba'de neslin*” yani nesilden nesile şart koşulduğu kayıtlıdır.¹⁵⁸ 1518 tarihli tahrir göre mescidde imamlik yapan Abdurrahman, Kadızâdeler soyundan âlim bir zattır. Ayrıca camide bir de müezzin görevlidir.¹⁵⁹

1500 yılında Hoca Cevher Mescidi'nin vakıf geliri, Enar bağı ve Akoğlan bağından başka Yassı, Nazar bendi, Tekaddüs, İl Deniz ve Gidilce zeminlerinden hâsil olan 628 akçeden ibarettir.¹⁶⁰ 1518 tarihinde, mescidin hâsılatı, 5 kıt'a zemin, 1 adet su değirmeni, 1 adet bahçe ve bir bağdan elde edilen 560 akçedir. Rub'u mahsulden 345 akçe imam, 115 akçe ise müezzine sarf olunmaktadır.¹⁶¹

1522 tarihinde mescidin gelirlerinde az bir miktar artış vardır. Bu tarihteki gelirler, 2 kıt'a bağ ve 5 kıt'a zeminden elde edilen yıllık 625 akçedir.¹⁶² 1555 tarihinde ise mescidin gelir kaleminde artış olmasına rağmen, yekûnda bir azalma söz konusudur. Bu tarihteki gelirler: 4 kıta zemin, 4 adet dükkân zemin, 7 kıt'a bağ, 1 adet hâne icarı ile 1 adet su değirmeninden alınan kira bed-

¹⁵⁴ BOA, TD 387, 260.

¹⁵⁵ BOA, TD 1, 47.

¹⁵⁶ TKA, TK 576, 18b.

¹⁵⁷ “*Mescid-i Havâce Cevher Lala der-nefs-i Ermenek der mahalle-i Saray ber-müceb-i defter-i Mevlâna Muslihiddin Kadı-i Gülnar.*” Bk. BOA, TD 1, 15, 46.

¹⁵⁸ TKA, TK 576, 17b.

¹⁵⁹ “Mezkûr Abdurrahman Kadı-zâdelerdir ol sebebdan âbâ ve ecdâdı ulemâdan olmağın muâf olagelüb Karaman beğlerinden muâfiyetnâmeleri vardır. Şehzâdeden ve dahî muâfiyetnâmesi vardır. Ve Mescid-i mezbûr civârında bir çeşme vardır halk ândan intifa' idüb, halkın anâ ziyade ihtiyâcı vardır. Ammâ mecrasın harâba meyl idüb, mezbûr Abdurrahman ol çeşmeyi meremmet ve ta'mir eylemiştir. A'şardan ve rûsûmdan muafiyet üzere ilzâm eyledi. Ve min ba'd dahî ilzâm gösterdiği sebebdan ber-vechile kaydolundu”. Bk. BOA, TD 1, 15.

¹⁶⁰ TKA, TK 565, 223b.

¹⁶¹ BOA, TD 1, 15.

¹⁶² BOA, TD 387, 259.

liyle birlikte toplamda 399 akçedir. Vakfın hâsılatı imam, müezzin ve mescidin diğer ihtiyaçları için sarf olunmuştur.¹⁶³

1584 tarihinde vakfın hâsılatında bir önceki tahrirre göre artış gözlenmiştir. Bu gelirler, Sarumazı köyü sınırındaki Yassı zemini ile Ermenek'teki 5 kıt'a zemin, 5 kıt'a bağ, vakıf arazilerin üzerinde Molla Ahmed'in yaptığı evlerin kirası, ayrıca 2 kıt'a bağ ve 4 adet dükkân zemininden elde edilen toplam 508 akçedir.¹⁶⁴

2.2.5. Yeşiloğlu Mescidi

Tahrir defterlerinde banisi, inşa tarihi ve vakfiyesinden bahsedilmemektedir. Ancak 1518 tarihli defter hariç, diğer evkaf tahrirlerinde geçmektedir.¹⁶⁵ 1500 yılında Yeşiloğlu Mescidi'nin geliri, 1 adet dükkânın icarından yıllık 20 akçedir. Bu tarihte mescid vakfına ait diğer dükkân haraptır.¹⁶⁶ Bu sebeple 1522¹⁶⁷ ve 1555 tarihlerinde, Yeşiloğlu Mescidi'nin gelirlerinde hiçbir artış olmamıştır. Ancak 1555'te mescidin vakfında, “*ber-mûceb-i defter-i atik*” kaydı düşülmüştür.¹⁶⁸

1584 tarihinde diğer tahrirlerde harap olduğu belirtilen dükkân yeniden faaliyete geçmiştir. Bu tarihte mescidin vakıf gelirleri, 1 adet dükkânın senelik icarı ve 1 adet Bezzâz dükkânı icarından toplam 170 akçe olmuştur. Ayrıca nakit vakfı da vardır. Mustafa Bey, imamın tasarruf etmesi için 1000 akçe vakfetmiştir. Hacı Mustafa ise Yasin Sûresi okunması şartıyla 1000 akçe nakit bağışlamıştır.¹⁶⁹

2.2.6. Bâzâr Mescidi

Adından da anlaşıldığı üzere mescid, kendi adıyla anılan mahallede bulunmaktadır. Vakfiyesinden söz edilmeyen mescid, evkâf defterlerinde “*Mescid-i Mahalle-i Bâzâr der-Ermenek*” şeklinde yer alır. Fakat inşa tarihi ve banisi hakkında herhangi bir kayıt yoktur.¹⁷⁰ Diğer taraftan mescidin bulunduğu mahallenin adını taşıması, binanın yapılış tarihinin bu mahallenin teşekkülü kadar eski olduğunu düşündürmektedir.

1500 yılında Bâzâr Mescidi'nin gelirleri, iki kıta dükkân ve bağçe-i fesleğenden elde edilen yıllık 20 akçedir.¹⁷¹ 1522¹⁷² ve 1555 tarihinde Bâzâr Mescidi'nin gelir türünde ve miktarında bir gelişme olmamıştır.¹⁷³ 1584 tarihinde ise 2 adet dükkân icarı ve fesleğen bahçesi gelirine bir de nakit para vakfı ilave edilmiştir. Bu bağlamda Abdülkadir Çelebi b. Süleyman, sabah vaktinde Yasin

¹⁶³ BOA, TD 1, 46.

¹⁶⁴ TKA, TK 576, 17b.

¹⁶⁵ TKA, TK 565, 224b; BOA, TD 387, 259; BOA, TD 1, 47; TKA, TK 576, 18b.

¹⁶⁶ TKA, TK 565, 224b.

¹⁶⁷ BOA, TD 387, 259.

¹⁶⁸ BOA, TD 1, 47.

¹⁶⁹ TKA, TK 576, 18b.

¹⁷⁰ TKA, TK 565, 225a; BOA, TD 387, 260; TKA, TK 576, 15a.

¹⁷¹ TKA, TK 565, 225a.

¹⁷² BOA, TD 387, 260.

¹⁷³ BOA, TD 1, 47.

Sûresi okunması şartıyla imam için 1000 akçe vakfetmiştir. Aynı şartla Sefer Hatun imam için 500 akçe, Hacı Abdi müezzın için 1000 akçe, bazı kimseler de imam için 1800 akçe ve toplamda ise 4800 akçe vakfetmişlerdir.¹⁷⁴

2.2.7. Köhne Ali Celâl Mescidi

Köhne Ali Celâl Mescidi, adından da anlaşılacağı üzere eski bir mesciddir. Evkâf tahrirlerinde 1555 ve sonrasında yer almaktadır. Bu durum mescidin önceki tarihlerde mevcut olmadığını akla getirmektedir.¹⁷⁵ Arşiv kayıtlarında mescidin hangi mahallede olduğu belirtilmemiştir. Ş. Çelik, bu mescidin, vakıf akarının da bulunduğu Değirmenlik Mahallesinde olduğunu belirtir.¹⁷⁶ H. Bardakçı ise Orta mahallede, tarihi Karamanoğulları Hamamı'nın batısındaki sokak üzerinde 100'er metrelik mesafeyle, Doğu ve Batı Celâliye adında iki ayrı mescidin varlığından bahseder. Anlatıldığına göre bu mescidlerde örtü sistemi olarak, ahşap ve toprak dam kullanılmıştır. İki mescidin de minber ve minaresi yoktur. Yapılan incelemelerde, Celâliye Mescidi'nin kuzey duvarında, tamirat esnasında konulduğu tahmin edilen üç ayrı kitabe tespit edilmiştir. Bunlardan üçüncüsü 899/1494 tarihini taşımaktadır.¹⁷⁷ Tahrir defterlerinde geçen Köhne Ali Celâl Mescidi'nin bu mescidlerden birisi olduğu anlaşılmaktadır.

1555 tarihinde Köhne Ali Celâl Mescidi'nin gelirleri, Değirmenlik ve Sipas mahallelerinde 2 kıt'a bağ zemini ile 1 kıt'a bağdan elde edilmekteydi.¹⁷⁸ 1584 tarihinde ise Değirmenlik mahallesinde, Şalgamlı Burnu adıyla tanınan eski bağ zemini, Sipas mahallesinde Çakmaklı Burnu zemini ve 1 kıt'a bağdan bir miktar gelir elde edilmiştir. Miktarı belli olmayan bu hâsılatı ilaveten, Mâl Hatun tarafından, 500 akçe nakit para vakfedilmiştir. Vâkıf kadın bu parayı, her gün üç İhlâs bir Fatiha ve Salavât duâsı okunması şartıyla imam için vakfetmiştir.¹⁷⁹ 1584 tarihinde görünen odur ki vakıf arazilerinden elde edilen gelirler mescidin ihtiyacını karşılamaktan çok uzaktır. Artık bu mescid, hayır-severlerin vakfettiği nakit paralarla ayakta durmaktadır.

2.2.8. Kemeris Mahallesi Kemal Hoca Mescidi

1555 tarihli tahrirde yer alan "*Vakf-ı mescid-i Kemal Hoca der mahalle-i Kemeris an mahallât-ı Ermenek*" kaydına göre, Kemal Hoca Mescidi şehrin Kemeris mahallesindedir. 1555 tarihinde vakıf geliri, Ulukilise'deki 1 kıt'a bağdan oluşmakta ve imam tarafından tasarruf edilmektedir.¹⁸⁰ 1584 tarihinde ise Kemal Hoca Mescidi'nin artık camiye dönüştüğü "*Vakf-ı Mescid-i Hoca Kemal der-Kemeris hâliyyâ câmi' olmuştur*" ifadesinden anlaşılmaktadır. Bu tarihte cami gelirleri tamamen nakit para vakfından oluşmaktadır. Camiye adını veren şahıs 12.000 akçe, İsmail oğlu Tüccar Hacı Ali ise imam için her sene 4500 akçe nakit para

¹⁷⁴ TKA, TK 576, 15a.

¹⁷⁵ BOA, TD 1, 46; TKA, TK 576, 18a.

¹⁷⁶ Çelik, *İçel Sancağı*, 228.

¹⁷⁷ Bardakçı, *Ermenek*, 136.

¹⁷⁸ BOA, TD 1, 46.

¹⁷⁹ TKA, TK 576, 18a.

¹⁸⁰ BOA, TD 1, 47.

vakfetmiştir. Evkaf kaydında camiye ait mermer taşlar olduğu ve satışından elde edilen akçenin vakıf gelirine dâhil edildiği bildirilmektedir. Ayrıca camide bir cilt Kur'an-ı Kerîm bulunduğu kayıtlıdır¹⁸¹.

2.2.9. Değirmenlik Mahallesi Kemal Hoca Mescidi

Kemeros Mahallesi'ndeki mescidin banisi Kemal Hoca tarafından yaptırıldığı anlaşılan bu mescid, "*Vakf-ı Mescid-i Kemal Hoca der-mahalle-i Değirmenlik*" ifadesinden de anlaşılacağı üzere Ermenek merkezinde Değirmenlik mahallesindedir.¹⁸² 1584 tarihli tahrir defterinde mescidin adı "*Cami-i Hoca Kemâl*" olarak geçmekte ve artık bu tarihte camiye tahvil edildiği anlaşılmaktadır.¹⁸³

1584 tarihinde Hacı Abdülkerim'in elinde olduğu bildirilen ve senelik 60 akçe gelir getiren Ulukilise'deki bağdan başka, senelik 2000 akçe tutarında nakit para vakfedilmiştir.¹⁸⁴ Vâkıflar arasında Fahri Hatun'dan başka Yaşmakçı ve usta gibi meslek gruplarına mensup kişilerin adı geçmektedir. Bu şahıslar, paralarını hiçbir şart ileri sürmeden vakfetmişlerdir. Bu tarihte mescidin hatibi Hacı Abdülkerim v. Hacı Ahmed, imam ise Abdülaziz v. O'dur¹⁸⁵.

2.2.10. Celâl Mahallesi Hacı Süleyman Mescidi

1555 tarihli tahrir defterindeki, "*Ber muceb-i vakıfnâme el-müverrih sene isna ve selâsin ve tisa mie*"¹⁸⁶ kaydına göre vakıfnâmesi 932/1525 tarihlidir.

1555 tarihinde mescidin gelirleri, Gargara köyündeki 1 kıt'a bağ, şehirdeki Safiyü'd-din isimli bağ, Taşlı bağ, bakkal dükkânı icarı, tabakhâne zemini, başka zemin ve bağlar, ayrıca 3500 akçe nakdin rıbhı ile birlikte bu tarihte vakfın yıllık hâsılatı 456 akçedir. Elde edilen gelirden mescidin imamı için 362 akçe, müezzini içinse 154 akçe ödenmektedir.¹⁸⁷

1584 tarihine gelindiğinde Hacı Süleyman Mescidi'nin gelirleri: Gargara köyündeki ve şehirdeki 3 kıt'a bağ, bakkal dükkânı icarı, tabakhâne zemini ve Dik-palamut zeminlerinden, ayrıca 3500 akçe nakitten 350 akçe kâr, bunlardan başka Mustafa v. Seydi isimli vâkıf, Yasin Sûresi okunması şartıyla imam için 500 akçe vakfetmiştir. Meblağın rıbhıyla beraber bu tarihte toplam hâsılat 532 akçeye ulaşmıştır.¹⁸⁸ Buraya kadar ele alınan kayıtlardan anlaşıldığına göre mescidde görev yapan imam ve müezzinin maaşları ekseriyetle vakıf nakitlerin kârından karşılanmaktadır.

2.2.11. Değirmenlik Mahallesi İskender Bey Mescidi

Değirmenlik Mahallesi Mescidi, "*Vakf-ı mescid-i İskender Beğ der-Mahalle-i Değirmenlik*" ifadesinden de anlaşılacağı üzere, Değirmenlik'te İskender Bey tarafından inşa olunmuştur. Ancak inşa tarihi bilinmemektedir. 1518 tarihinde mes-

¹⁸¹ TKA, TK 576, 17a.

¹⁸² TKA, TK 576, 17b.

¹⁸³ TKA, TK 128, 12.

¹⁸⁴ TKA, TK 576, 17b.

¹⁸⁵ TKA, TK 128, 12.

¹⁸⁶ BOA, TD 1, 47.

¹⁸⁷ BOA, TD 1, 47.

¹⁸⁸ TKA, TK 576, 17b.

cid geliri, 1 adet tahunhâne ve Ermenek pazarındaki dükkânın icarından toplam 650 akçedir. 1518 tarihinde imama senelik 470 akçe, mütevellîye ise günde yarım akçe ödenmekteydi. Mütevellîlik görevi vâkîfın erkek evladından birisine şart koşulmuştur.¹⁸⁹

2.2.12. Mescid-i binâ-i kadîm

Şehir merkezindeki bu mescidin, “binâ-i kadîm” ifadesinden eski bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Fakat hangi mahallede, hangi tarihte ve kim tarafından bina edildiğine dair bilgi yoktur. Sadece 1518 tarihli tahrirde yer aldığına göre daha sonraki tarihlerde muhtemelen harap olmuştur. Adı geçen mescidin bu tarihteki geliri, Ermenek merkezindeki 1 adet dükkânın icarından ve 1 kıt’a bahçeden elde edilen toplam 60 akçedir. Bu meblağ mescidin imamı tarafından tasarruf edilmektedir.¹⁹⁰

2.2.13. Sanduklı Mahallesi Hacı Ömer Mescidi

Sanduklı Mahallesi’nde Hacı Ömer tarafından inşa edilmiştir. 1584 tarihinde mescidin banisi Hacı Ömer hayatta olduğuna göre, mescid bu tarihlerde yapılmış olmalıdır. 1584 tarihinde geliri: 1 kıt’a Hacı Ömer bağından başka, yine aynı kişi tarafından, kandil yağı ve mescidin tamirâtı için vakfedilen senelik 1650 akçenin yanında, Ayşe Hatun’un vakfettiği 150 akçeyle birlikte toplamda 1800 akçedir.¹⁹¹

2.2.14. Sanduklı Mahallesi Erekoğlu Mescidi

Sanduklı mahallesi’ndeki bu mescid ise Erekoğlu isimli şahıs tarafından inşa edilmiştir. Aynı mahalledeki Hacı Ömer Mescidi gibi bu mescidin banisi de 1584 tarihinde hayattadır. Mescidin gelirleri, 1 kıt’a bahçe, ayrıca mescid banisinin vakfettiği 1500 akçenin dışında, Kazancı Hatun’un kandil yağı için vakfettiği senelik 200 akçeden oluşmaktadır.¹⁹²

2.2.15. Sanduklı Mahallesi Hacı Ali Mescidi

Sanduklı mahallesi’nde bulunan üçüncü mescid olan Hacı Ali Mescidi, adını banisinden almıştır. Bu kişinin 1584 tarihinde hayatta olduğu görülmektedir. Aynı tarihte, mescid vakfının gelirleri, bir armut bahçesindeki 2 adet ceviz ağacıyla, 1 adet harap dükkândan başka bani tarafından vakfedilen 1150 akçeden oluşmaktadır.¹⁹³

2.2.16. Sipas Mahallesi Hacı Ali Mescidi

Mescid, Sipas mahallesi’nde Sanduklı mahallesi’ndeki mescidin de banisi olan Hacı Ali tarafından yaptırılmıştır. Bu mescidin 1584 tarihindeki geliri imam için tahsis olunan nakit 1500 akçeden ibarettir.¹⁹⁴

¹⁸⁹ BOA, TD 1, 2

¹⁹⁰ BOA, TD 1, 15.

¹⁹¹ TKA, TK 576, 17a.

¹⁹² TKA, TK 576, 18b.

¹⁹³ TKA, TK 576, 18b.

¹⁹⁴ TKA, TK 576, 18b.

2.2.17. Kemerros Mahallesi Mescid-i Binâ-i Kadîm

Mescid, Kemerros mahallesinde bulunmakta ve “*binâ-i kadîm*” ibaresinden eski bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. 1584 tarihinde mescidin geliri, imama tahsis edilen 2400 akçeden başka yeri belirtilmeyen 2 kıt’a bağdan tahsil olunmaktadır.¹⁹⁵

2.2.18. Zaviye Mahallesi Hacı Mehmed Mescidi

Bu mescid, Zaviye mahallesinde Hacı Mehmed tarafından inşa edilmiştir. Tahririn yapıldığı tarihte, mescidin banisine dair kayıt yoktur. 1584 tarihinde vakfın gelirleri 3000 akçe nakitten oluşmaktadır. Bu meblağın yarısı imama, diğer yarısı ise Kur’an’dan cüzler okunması şartıyla mescidin bakımına ayrılmıştır.¹⁹⁶

2.2.19. Bâlî ve İbrahim Paşa Mescidi

Bâlî ve İbrahim Paşa Mescidi’nin yeri tam olarak tespit edilememiştir. 1518 tarihli tahrir defterinde yer alan: “*Vakf-ı Mescid-i Bâlî ve İbrahim Paşa Sipâhiyân-ı Karaman*” şeklindeki kayıttan mescidin, Karaman sipâhilerinden Bâlî ve İbrahim Paşa’lar tarafından inşa edildiği anlaşıyor. Karaman ülkesinin Osmanlı hakimiyetine geçmesinden sonra “*Eyalet-i Karaman*” adıyla anılmaya başlandığı bilinmektedir. Eğer buradaki ibare “*sipâhiyân-ı eyalet-i Karaman*” şeklinde olsaydı, mescidin Osmanlılar döneminde yaptırıldığı söylenebilirdi. Ancak mescidi yaptıran sipâhilerin “*Sipâhiyân-ı Karaman*” şeklinde tanıtılması, eserin Karamanoğulları döneminden kalma olduğunu gösterir. Sadece 1518 tarihli evkâf tahririnde yer alan mescidin bu tarihteki gelirleri Ulu, Palıt dibi, Çömlek, Kürekçi, Erik altı, Gerdeli sınırı, Çar divar, Kuş taşı, Vera-i âsiyab isimlerinde 9 kıt’a zeminden elde edilen toplam 1000 akçeden müteşekkildir. Bu tarihte mescidde imam ve cüzhân görev yapmaktadır.¹⁹⁷

Ermenek kırlık bölgelerinde de mescidlerin varlığı bilinmektedir. XVI. yüzyılda evkaf tahrirlerinde geçen 20 adet mescidin isimleri şu şekildedir: Alakilise Köyü Evlâd-ı Cece, İznebolı mescidi, İznebolı Hacı Şemseddin, İznebolı Hacı Mehmed, Yukarı İzvid, Nadire Seydi, Nadire Kuru Mahallesi Satılmış, Günderler Şeyh Paşa, Gargara Köyü Kışla, Gargara Köyü Midillü, Bednam Köyü Mescid-i Binâ-i Kadîm, Davdas Hacı Ahmed, Davdas Hacı Ramazan, Arnav, Dindebolı Oluk, Dindebolı Musa Fakı, Başdere Derziler, Fit Köyü Yusuf, Lafza Mevlâna Mehmed v. Şeyh Ahmed, Lafza Köyü Mescidleridir.¹⁹⁸

2.3. Tekke/Zaviyeler:

“Zaviye” Arapçada toplamak, men etmek manasına gelen “zvy” kökünden türeyen bir kelimedir. Tekkenin küçüğüne verilen isimdir. Şehir ve kasabaların genellikle üçra yerlerinde olan zaviye hücre, küçük oda anlamında kullanılır.¹⁹⁹

¹⁹⁵ TKA, TK 576, 19a.

¹⁹⁶ TKA, TK 576, 18b.

¹⁹⁷ BOA, TD 1, 12.

¹⁹⁸ Gök, *Ermenek Kazası*, 130-136.

¹⁹⁹ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri*, 3/648; Semavi Eyice, “İlk Osmanlı Devrinin Dini-İçtimai Bir Müessesesi: Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası [İstanbul İktisat Dergisi]* 23/1-2 (1962), 23-32; Emecen, XVI. Asırda Manisa Kazası, 105.

Buralar, içinde belirli bir tarikata mensup şeyh ve dervişlerin topluca yaşadıkları, gelip geçen yolculara karşılıksız yiyecek içecek, yatacak yer temin edildiği, yerleşim merkezlerinde yol üzerlerinde teşekkül etmiş kurumlardır. XV. yüzyıldan sonra ise yine zaviye kelimesiyle birlikte “*hankâh, imaret, tekke, dergâh, âsitâne*” gibi terimler de yaygınlaşmıştır.²⁰⁰

Askerî istilalar veyahut mecburi iskân ve sürgünlerle gelen dervişlerin, boş ve ıssız yerlere yerleşip zaviyeler tesis ettikleri ve böylece o yörede yavaş yavaş kültür ve tarikat merkezi bir köyün geliştiği görülmektedir.²⁰¹ Zaviye ve tekkelerin “*ayende ve revendeye*” yani gelip geçene hizmet eden, yolcu ve konuklara yiyecek, yatacak yer hazırlayan kuruluşlar olduğu bilinmektedir. Zaviyeler bu fonksiyonları yanında, ayrıca yeni gelen göçmen ve gaziler için bir sığınak hatta bir secde mekanıdır. Zaviyelere tanınan vergi muafiyeti, resmi kayıtlarda dini sebeplere değil de “*gelip gidenlere*” verilen hizmetlere bağlanmıştır.²⁰²

Ermenek’te yukarıda belirtilen görevleri icra eden çok sayıda zaviye vardı. Bunlar: Karamanoğlu Halil Bey zaviyesi (Mevlevihane),²⁰³ Abdullah b. Hüsâmeddin Altunbaş,²⁰⁴ Hacı İvaz, Yalıncak,²⁰⁵ Arabşah,²⁰⁶ Karaman neslinden Efendi Çelebi,²⁰⁷ Halil Bey’in diğer bir zaviyesi ile Paşa Bey²⁰⁸ zaviyeleridir. Bu zaviyeleri ayakta tutabilmek maksadıyla çok sayıda zemin, bağ-bahçe, dükkân ve değirmen gelirin vakıflara bağlandığı görülür.

XVI. yüzyıl boyunca Ermenek’te mevcut zaviyelerin %32’si şehir merkezinde yer alırken, %68’i kırlık alandaydı. Tahrir kayıtlarının tetkikinden anlaşıldığına göre, 1518’den itibaren zaviyelerin sayısında sürekli bir azalma olmuştur.²⁰⁹ Bunun bir sebebi de zaviyelerin çoğunlukla ahşap veya kerpiçten yapılan basit binalar olmasından kaynaklanmaktadır.²¹⁰ Şehir genelinde zaviye sayısı 1500 tarihinde 16 iken,²¹¹ 1518 ve 1522’de bu sayı 15’e,²¹² 1555’te 10’a gerilemiş,

²⁰⁰ İnalçık, *Klâsik Çağ*, 153; *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, 1/121; Doğru, *Eskişehir ve Sultanönü*, 77-80; Akgündüz, *Klasik dönem Osmanlı medrese sistemi*, 220; A. Yaşar Ocak - Suraiya Faroqi, “Zaviye”, *MEB İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1997), 13/468.

²⁰¹ *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, 1/134, 141.

²⁰² İnalçık, *Klâsik Çağ*, 155; Akdağ, “Türkiye’nin İktisadi Vaziyeti”, 324; Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar: XIII-XV. Yüzyıllarda Kuzey-Batı Anadolu Tarihi: Çoban-Oğulları Beyliği: Candar-Oğulları Beyliği* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988), 1/136; Akgündüz, *Klasik dönem Osmanlı medrese sistemi*, 95; Ocak - Faroqi, “Zaviye”, 13/472; Arkan, *Hamit Sancağı*, 134.

²⁰³ TKA, TK 565, 226b; BOA, TD 1, 14; BOA, TD 387, 261; BOA, TD 1, 48; TKA, TK 576, 17a.

²⁰⁴ BOA, TD 1, 15; BOA, TD 1, 48; TKA, TK 576, 18a.

²⁰⁵ TKA, TK 565, 227a; BOA, TD 387, 261; BOA, TD 1, 48.

²⁰⁶ TKA, TK 565, 228a; BOA, TD 387, 261.

²⁰⁷ BOA, TD 1, 16.

²⁰⁸ BOA, TD 1, 11.

²⁰⁹ M. Akif Erdoğan, “Kanunî’nin İlk Yıllarında Karaman Vilâyeti”, *Tarih İncelemeleri Dergisi* 8 (1993), 41; Doğru, *Eskişehir ve Sultanönü*, 50.

²¹⁰ Ahmet Işık Doğan, *Osmanlı mimarisinde tarikat yapıları tekkeler, zaviyeler ve benzer nitelikteki fütüvvet yapıları* (İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Müh.-Mim. Fakültesi, Doktora Tezi, 1977) ((TĐV İslâm Araştırmaları Merkezi)), 33.

²¹¹ TKA, TK 565, 221b-231a.

²¹² BOA, TD 1, 1-16; BOA, TD 387, 258-263.

²¹³ 1584'te ise 11 olmuştur.²¹⁴ Ermenek merkezinde ise 1500'de 4, 1518'de 6, 1522'de 3, 1555 ve 1584'te ise 2'dir.²¹⁵

2.3.1. Halil Bey Evlâdı Karaman Zaviyesi /Mevlevihane

Tahrir Defterinde geçen “*Vakf-ı Zaviye-i Halil Bey min âl-i Karaman der nefis-i Ermenek*” ifadesinden, Ermenek merkezinde bulunduğu anlaşılan bu zaviyenin banisi, şehir merkezinde ve taşrada birçok değerli eserler bırakan Halil Bey'dir. Önceleri bu zaviyenin, Halil Bey'in inşa ettirdiği Sipas Camii'nin yanında olduğu sanılıyordu.²¹⁶ Ancak yapılan son araştırmalara göre Halil Bey Zaviyesi, o zamanlar Değirmenlik, günümüzde ise Taşbaşı olarak adlandırılan mahallede, Tekke Camii'nin bitişiğindeki yerde bulunmaktaydı.²¹⁷ Söz konusu zaviye şer'i hüccet gereği Mevlevihane olarak bilinmektedir. Bu husus, 1584 tarihli tahrirde geçen: “*ber-mûceb-i hüccet-i şer'iyye Mevlevîhâne ile ma'rûfdur*” ifadesinden anlaşılmaktadır. Ayrıca, zaviyede 1 cilt Mesnevî de bulunmaktadır.²¹⁸

Elde mevcut olan bütün tahrirlerde yer alan zaviyenin 1500 tarihinde, 5 kıt'a zemin, 1 kıt'a bahçe ve 6 adet dükkân icarından olmak üzere toplam 565 akçe gelir elde edilmiştir.²¹⁹ 1518 tarihinde, vakfın gelirlerinde çok az bir artış vardır. Bu tarihte zaviyenin, 6 kıt'a zemin, 1 kıt'a bahçe ve 6 adet dükkândan toplamda 580 akçe geliri vardır. Bu meblağdan zaviyenin şeyhi ve 2 hizmetkârı için senede 200 akçe ödenmektedir. Geriye kalan 380 akçe ise misafirlerin yemeği için harcanmaktadır.²²⁰

1522 tarihinde, vakfın zeminlerinden ve altı adet dükkân icarından toplam 565 akçe gelir elde edilmiştir.²²¹ 1555 tarihinde zaviyenin yıllık hâsılatı, Berat köyünde ve zaviye yakınlarında toplam 4 kıt'a zemin, şehre nazır yerde su değirmeni, ayrıca 2 kıta su değirmeni zemini, 2 kıt'a dükkân zemini, zaviye içerisinde ve Değirmenlik mahallesinde 2 kıt'a bahçeden elde edilen toplam 260 akçedir.²²² Bu tarihteki düşüşün nedeni su değirmenlerinin ve dükkânların harap durumda olmalarıdır.

1584 tarihinde zaviyenin gelirleri, Berât köyündeki zeminin öşrü, 6 kıt'a zemin, 2 adet su değirmeni, zaviye yakınlarında ve Değirmenlik mahallesindeki içerisinde ceviz ağaçları bulunan 3 kıt'a bahçe ve 2 adet dükkân icarından olmak üzere toplam 465 akçedir.²²³ 1518 tarihindeki tahrirden isimleri tespit edilebilen görevliler, berât-ı hümâyun ile zaviyenin şeyhi olan Ahmed Paşa ile

²¹³ BOA, TD 1, 42-50.

²¹⁴ TKA, TK 576, 11b-19a.

²¹⁵ TKA, TK 565, 221b-231a; BOA, TD 1, 1-16; BOA, TD 387, 258-263; BOA, TD 1, 42-50; TKA, TK 576, 11b-19a.

²¹⁶ BOA, TD 1, 48; Konyalı, *Karaman Tarihi*, 677; Çiftçiöğlu, *Karamanlı eğitim-öğretim müesseseleri*, 242.

²¹⁷ Eser - Küçükdağ, “Ermenek Mevlevihanesi”, 308.

²¹⁸ TKA, TK 576, 17a.

²¹⁹ TKA, TK 565, 226b.

²²⁰ BOA, TD 1, 14.

²²¹ BOA, TD 387, 261.

²²² BOA, TD 1, 48.

²²³ TKA, TK 576, 17a.

zaviyenin hizmetkârları Yusuf v. Ahmed ve O'nun oğlu Ahmed'dir.²²⁴ Bu zaviyenin aynı zamanda medrese olarak kullanıldığı ve burada “şart-ı tedris” ile bir müderrisin ders verdiği hususu örgün eğitim kurumları başlığı altına anlatılmıştır. Geniş bilgi için oraya müracaat edilebilir.

2.3.2. Abdullah b. Hüsameddin Altunbaş Zaviyesi

Abdullah b. Hüsameddin Altunbaş tarafından şehir merkezinde kurulan bu zaviye, Hacı Abdullah zaviyesi olarak da bilinmektedir. 1518 tarihli tahrirde “*Evkâf-ı zaviye-i Altunbaş der-nefs-i Ermenek ber-mûceb-i vakfiye-i ketebe-i kadîm*” ibaresiyle tahrirde yer almakta ancak bu tarihte, zaviyenin tamamen yıkıldığı belirtilmektedir.²²⁵ 1555 ve 1584 tarihli tahrirlerde faal olduğu anlaşılan zaviyenin vakfiyesinin 733/1333 tarihini taşıdığı görülmektedir.²²⁶ Altunbaş Zaviyesi bu tarihte veya kısa bir süre önce yapılmış olmalıdır.²²⁷

1518 tarihli tahrirde zaviye vakfının gelirleri, içerisinde Ermenek'e bağlı Gerdeli, Gargara, Sarumazı, Uluköy, Fariske köyleri ile Mut ve Anamur'un muhtelif köylerindeki 31 kıt'a zeminin öşründen, Şeyh Mehmed tarafından vakfedilen 1 adet su değirmeni icarından ve 1 kıt'a bağdan 1462 akçeye ulaşmıştır. Ele geçen bu hâsılattan, zaviyedâr mahsulün 1/4'ünü almaktadır. Mütevellî, hafîd ve zaviye şeyhinin harcırahı yanında, misafirlerin yiyecek harcamaları da vakfın geri kalan öşründen ödenmektedir. Hacı Abdullah zaviyesinde 1518 tarihinde görevli olarak, zaviyedâr, mütevellî, hafîd ve şeyh bulunmaktadır.²²⁸ 1555 tarihinde zaviye gelirlerinde önemli miktarda azalma gözlenmiştir. Bu azalmanın nedenleri arasında, 1518 tarihinde 400 akçe gelir getiren su değirmeni gelirindeki düşüştür. Ayrıca daha önce akarlar arasında görülen 21 kıt'a zeminin kaydına rastlanmamıştır. Aynı tarihte, zaviyeye ait toplam 10 kıt'a zeminden, 1 kıt'a bağdan ve 1 adet su değirmeni icarından 60 akçe olmak üzere toplam 404 akçe gelir elde edilmiştir.²²⁹

1584 tarihinde zaviyenin vakıf gelirlerinde bir miktar artış gözlenmiştir. Bu senede, 10 kıt'a zeminin öşür hâsılatı, 1 adet su değirmeni icarı ve Pir Ömer bağından olmak üzere toplam 479 akçe gelir sağlanmıştır.²³⁰

2.3.3. Hacı İvaz Zaviyesi

Ermenek'te olduğu anlaşılan bu zaviyenin banisi bilinmemekle birlikte, muhtemelen ismini taşıdığı Hacı İvaz tarafından kurulmuştur. Tahrir kaydında zaviyenin bulunduğu yer açıkça belirtilmemiştir. Ancak köylerdeki kurumların, bulunduğu yerin ismiyle birlikte anılması, bu zaviyenin Ermenek içinde veya

²²⁴ BOA, TD 1, 14.

²²⁵ BOA, TD 1, 15.

²²⁶ “*Vakfiye-i zaviye-i mezbûre el- müverrah Şevval sene erba'a ve selâsin ve seb'a mie*” Bk. BOA, TD 1, 48; TKA, TK 576, 18a.

²²⁷ Çiftçioğlu, *Karamanlı eğitim-öğretim müesseseleri*, 239.

²²⁸ BOA, TD 1, 15.

²²⁹ BOA, TD 1, 48.

²³⁰ TKA, TK 576, 18a.

civarında kurulmuş olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.²³¹ 1500 tarihinde bu zaviyenin geliri, Aru-seki sınırıyla, Zaviye ve Lavârî zeminlerinden elde edilen senelik 195 akçeden müteşekkildir.²³² 1522 tarihinde, zaviye gelirlerinde artış olmamış ve senelik hâsılat 195 akçe olarak gerçekleşmiştir.²³³ 1555 tarihli tahrirde ise defterdeki “*Defter-i atikde mesturdur. Tahrir-i cedideden sıhhat-ı vücudu malum olunmadı. İnde’l-muhâsebe defter-i atîke müracaat oluna*”²³⁴ kaydından bu zaviyenin de artık mevcut olmadığı anlaşılmaktadır.

2.3.4. Yalıncağ Zaviyesi

Yalıncağ Zaviyesi’nin kim tarafından ve nerede kurulduğu belli değildir. Zaviye Ermenek merkezine yakın bir mahalde olmalıdır.²³⁵ Bu zaviye, Horasan bölgesinden gelip, Larenden civarına yerleşen Yalıncağ Dede ya da Yalıncağ Sultan adıyla tanınan şahıs veya onun müritleri tarafından yaptırılmış olmalıdır. Zaviye, 1500 ve 1522 tarihlerinde faal durumdadır. Ancak 1555 tarihinde geriye sadece ismi kalmıştır.²³⁶ 1500 tarihinde Yalıncağ zaviyesinin gelirleri, Zaviye köyünde 1 kıt’a bahçe ve 3 kıt’a zeminden elde edilen toplam 105 akçedir.²³⁷ 1522 tarihinde zaviyenin gelirlerinde bir artış görülmemiş ve 105 akçe olarak gerçekleşmiştir.²³⁸ 1555 tarihine gelindiğinde ise zaviyenin sadece adı zikredilmiş, zaviyenin mevcut olmadığı, muhasebe yapılacağı zaman “*defteri atik*”e müracaat edilmesi gerektiği kaydı düşülmüştür.²³⁹

2.3.5. Arabşah Zaviyesi

Arabşah Zaviyesi Ermenek merkezinde ve aynı adı taşıyan mahallede kurulmuş bir zaviyedir. 1500 ve 1522 tarihlerinde yapılan tahrirlerde yer almıştır. Bu zaviye de diğerleri gibi 1522–1555 tarihleri arasında geçen 25 yıllık bir zaman içerisinde ortadan kalkmıştır. Çünkü diğer tahrirlerde mevcut değildir.²⁴⁰ 1500 tarihinde zaviyenin senelik hâsılatı, 4 kıt’a zemin ve 2 kıt’a bahçeden elde edilen 235 akçedir.²⁴¹ 1522 tarihli tahrirde göre yapının gelirlerinde herhangi bir artış olmamıştır.²⁴²

2.3.6. Karaman Neslinden Efendi Çelebi Zaviyesi

Efendi Çelebi Zaviyesi, Karamanoğlu hanedanı neslinden olduğu ifade edilen Efendi Çelebi tarafından şehir merkezinde kurulmuştur. 1518 tarihinde zaviye

²³¹ TKA, TK 565, 227a; BOA, TD 387, 261.

²³² TKA, TK 565, 227a.

²³³ BOA, TD 387, 261.

²³⁴ “Vakf-ı Zaviye-i Hacı İvaz, vakf-ı Zaviye-i Yalıncağ, vakf-ı Zaviye-i Lamos. Vakf-ı Zaviye-i Bayram Seydi, Vakf-ı Zaviye-i Şeyh Yumlu ve Vakf-ı Zaviye-i Şeyh Ali der Lamos. Defter-i atikde mesturdur. Tahrir-i cedideden sıhhat-ı vücudu malum olunmadı. İnde muhasebe; defter-i atike müracaat oluna” Bk. BOA, TD 1, 48.

²³⁵ Yalıncağ/Yarıncağ ismi ile Ermenek’in Ahat Köyü yakınlarında bir mevkiidir. Aynı zamanda Ermenek’te *Yalıncağlılar* adında bir de aile vardır. Salim Cöhce, “Ermenek Kazâsı hakkında görüşme”.

²³⁶ TKA, TK 565, 227a; BOA, TD 387, 261; BOA, TD 1, 48; Çiftçioglu, *Karamanlı eğitim-öğretim müesseseleri*, 244.

²³⁷ TKA, TK 565, 227a.

²³⁸ BOA, TD 387, 261.

²³⁹ BOA, TD 1, 48.

²⁴⁰ TKA, TK 565, 228a; BOA, TD 387, 261.

²⁴¹ TKA, TK 565, 228a.

²⁴² BOA, TD 387, 261.

harap durumda olup, 1543 tarihinde Ermenek Ulu Camii'nin sofasını yaptıran ve sofa kitabesinde ismi geçen Seydi Ali tarafından Allah rızası için ihya edilmiştir.²⁴³ 1518 tarihinde vakfın senelik hâsılatı zaviye arazisi içerisindeki ağaçlardan elde edilen 100 akçedir.²⁴⁴

2.3.7. Halil Bey Evlâd-ı Karaman Zaviyesi

Karamanoğlu Halil Bey tarafından şehir merkezinde kurulmuştur. Zaviyenin Ermenek'te olduğu ihtimalini kuvvetlendiren husus, vakıf زمینleri arasında geçen Saray yeri adındaki bahçenin varlığıdır. Ermenek köylerinde saray yeri isimli arazi bulunmadığı için adı geçen bahçe, Saray mahallesinde olmalıdır. 1518 tarihinde, zaviye vakfının akarları olan 6 kıt'a zemin ve 1 kıt'a bahçeden, toplam 570 akçe gelir elde edildiği görülmektedir. Sağlanan bu gelirden zaviye şeyhleri için günde 1 akçe, misafirlerin yemekleri için de 210 akçe harcanmaktaydı. Bu tarihte Hüseyin v. Tahir ve Mustafa v. Mehmed'in zaviyenin şeyhliği-ni birlikte yürüttükleri görülmektedir.²⁴⁵

2.3.8. Paşa Bey Zaviyesi

Zaviye, muhtemelen Tol Medrese'nin banisi Musa Bey tarafından yaptırılmıştır.²⁴⁶ Kurulduğu yer tam olarak belli olmamakla birlikte, Ermenek civarında olmalıdır. 1518 tarihinde zaviye geliri İznebolı sınırındaki 1 adet su değirmeninden elde edilen senelik 800 akçeden oluşmaktadır. Bu tarihte eskiden beri zaviyeye hizmet ettikleri belirtilen beş şahıstan bahsedilir. Bunlar zaviye şeyhi Derviş Ali v. Mahmud ile birlikte Şeyh Ali'nin çocukları olan Mahmud, Hamza ve Efendi ile şeyhin kardeşi Sinan'dır.²⁴⁷

XVI. asır boyunca Ermenek'te mevcut olan zaviyelerin çoğunluğu kırılık alanlardaydı. 1500-1584 yılları arasında köylerde 17 adet zaviye bulunuyordu. Bu zaviyeler: Görmel Şeyh Pürçüklü-Börklü Zaviyesi, Görmel Zaviyesi, Gargara Zaviyesi, Gargara Halil Bahadır Zaviyesi, Bednam Halil Bey Evlâd-ı Karaman Zaviyesi, Lamus Şeyh Ali Bey Zaviyesi, Lamus Hacı İsmail Zaviyesi, Lamus Şeyh Kasım Zaviyesi, Dindebolı Bayram Seydi Zaviyesi, Boyalık Şeyh Yumlu Zaviyesi, Davdas Derviş Ahmed Zaviyesi, Şadgeldi Yatağan Dede Zaviyesi, Çukurbağ Şeyh Halil b. Şeyh İsmail Zaviyesi, Bedene Şeyh Hasan Zaviyesi, İznebolı Halil Bey Evlâd-ı Karaman Zaviyesi, Nadire Şeyh Hüseyin Zaviyesi ve Günderler Şeyh Paşa Zaviyeleridir.²⁴⁸

Ermenek genelindeki zaviyelerin toplam hâsılatı 1500 tarihinde 5.698 akçe iken, 1518'de 9.097 akçe, 1522'de 5.228 akçe, 1555'te yarıdan fazla azalma göstererek 1.959 akçe olmuştur. Nihayet 1584'te 3.339 akçeye yükselmiştir. Rakamlara bakıldığında, zaviyelerin tasarruf ettiği gelirlerinde ve sayılarında

²⁴³ BOA, TD 1, 16. Ulu Caminin sofasını yaptıran Seydi Ali hakkında Bk. Konyalı, *Karaman Tarihi*, 705; Bardakçı, *Ermenek*, 98.

²⁴⁴ BOA, TD 1, 16; Konyalı, *Karaman Tarihi*, 677; Çiftçioğlu, *Karamanlı eğitim-öğretim müesseseleri*, 238.

²⁴⁵ BOA, TD 1, 11.

²⁴⁶ Çiftçioğlu, *Karamanlı eğitim-öğretim müesseseleri*, 243.

²⁴⁷ BOA, TD 1, 11.

²⁴⁸ Gök, *Ermenek Kazâsı*, 148-158.

azalmalar göze çarpmaktadır. Bu bağlamda, vakıf gelirlerinde yüzyılın başı ile sonu arasında %41,40 nispetinde bir azalma söz konusu olmuştur.

Sonuç

Ermenek ve çevresi, sahip olduğu uygun coğrafi ve iklim şartları sebebiyle, çok eski devirlerden beri cazip bir yerleşim yeri olagelmıştır. Türkler XIII. asrın ilk çeyreği içerisinde bu bölgeye yerleşmeye başlamışlardır. Şehir, Karamanoğulları'nın doğumuna şahitlik etmiş ve bu esnada inşa edilen camiler, medreseler ve zaviyelerle donatılmıştır. Larende'nin (Karaman) zaptından sonra devletin merkezinde değişiklik olsa da Ermenek, hanedanın ve bölge insanının nazarında değerini yitirmemiştir. 1386 tarihinde başlayan Karaman-Osmanlı mücadelesi, 1474 senesinde yörenin tamamen Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle sonuçlanmıştır.

Karamanlılar Ermenek'te ilk abidevi eserlerini 1300'lü yılların başlarından itibaren inşa etmeye başlamışlar, yöreyi çok sayıda cami, mescid ve zaviye ile süslemişlerdir. Zikri geçen bu müesseseler İslam medeniyetinin üçlü sac ayağına benzetilmiştir. Bilhassa medreseler, teşkilatlı ve düzenli eğitim-öğretim faaliyetlerinin mekanıdır. Şehirde kurulan ilk medrese Emir Musa Bey tarafından 1339 yılında inşa edilmiştir. Ayrıca Mirza Halil Bey'in kurduğu başka bir medrese daha vardır. Ancak kuruluş tarihi ve yerine ait bilgiler net değildir. Bu iki medresenin dışında Ermenek'te, Kur'an-ı Kerim üzerinde ihtisas eğitimi verilen dârülhuffâzdan başka, çocuklara okuma yazma öğretilen mektebhâne ve muallimhâneler de yıllar boyunca varlığını korumuştur.

XVI. yüzyıla ait tahrir defterlerinde, Ermenek'te bulunan medrese vb. örgün, ayrıca cami, mescid ve zaviye gibi yaygın eğitim kurumlarının vakıfnameleri, gelirleri ve görevlileri hakkında bazı bilgilere ulaşmak mümkün olmuştur.

Osmanlı uleması arasında uzun süren tartışılmalardan sonra, 1555 tarihinden itibaren, evkaf gelirleri arasında nakit para vakıfları da yer almaya başlamıştır. Ermenek'te, Tol Medrese gibi zengin vakıf akarlarına sahip olan bazı kurumlar, nakit para vakfı olmadan varlığını sürdürebilmiştir. Ancak çoğu cami ve mescidin en önemli gelir kalemi nakit para vakıfları olmuştur. Diğer taraftan Ermenek'te 1584 tarihli son tahrirde sadece iki zaviye yer almıştır. Kırılık alanda ise daha önce mevcut olan 17 zaviyeden altısı tarihe karışmıştır.

Nihayet XVI. yüzyılda Ermenek'te yer alan cami, mescid ve zaviyelerde yürütülen yaygın eğitim faaliyetlerinden başka, "umumî medrese" niteliğindeki Tol Medrese ve Halil Bey Medresesi, ayrıca "ihtisas medresesi" vasfındaki Bednam Köyü Dârülhuffâzı, eğitim etkinliklerini sürdürmüşlerdir. Yürütülen bu eğitim faaliyetleri, muhtemelen bölgede yüksek seviyeli bir ilim ortamının oluşmasına, büyük katkılar sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Adivar, Abdülhak Adnan. *Osmanlı Türklerinde ilim*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1991.
- Akdağ, Mustafa. "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti". *Belleten* 14/55 (Temmuz 1950), 319-411.
- Akgündüz, Hasan. *Klasik dönem Osmanlı medrese sistemi: amaç, yapı, işleyiş*. İstanbul: Ulusal Yayınları, 1997.
- Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi*. İstanbul: Kültür Koleji, 1994.
- Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Pegem A, 11. Basım, 2007.
- Arıkan, Zeki. *XV-XVI. yüzyıllarda Hamit Sancağı*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, 1988.
- Aslanapa, Oktay. *Türk Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984.
- Ateş, İbrahim. "Vakıflarda Eğitim Hizmetleri ve Vakıf Öğrenci Yurtları". *Vakıflar Dergisi* 14 (1982), 29-100.
- Bakırer, Ömür. *Onüç ve ondördüncü yüzyıllarda Anadolu mihrablari*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1976.
- Baltacı, Cahid. *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri: teşkilat, tarih*. İstanbul: İrfan Matbaası, 1976.
- Bardakçı, Halit. *Bütün yönleriyle Ermenek*. Konya: Çaba Matbaası, 1. Basım, 1976.
- Barkan, Ömer Lütfi. "Şehirlerin Teşekkül ve İnkişafı Tarihi Bakımından: Osmanlı İmparatorluğunda İmarat Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası [İstanbul İktisat Dergisi]* 23/1-2 (1962), 239-296.
- Baykara, Tuncer. *Türkiye Selçukluları devrinde Konya*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1985.
- Berki, Ali Himmet. *Vakıflar*. İstanbul: Cihan Kütüphanesi, 1940.
- BOA, Osmanlı Arşivi. TD 1 Numaralı İçel Sancağı Evkaf Defteri (928/1522 ve 962/1555). Evkaf Defteri.
- BOA, Osmanlı Arşivi. TD 182 numaralı İçel sancağı mufassal tahrir defteri (928/1522). Mufassal Tahrir Defteri.
- BOA, Osmanlı Arşivi. TD 272 numaralı İçel sancağı mufassal tahrir defteri (962/1555). Mufassal Tahrir Defteri.
- BOA, Osmanlı Arşivi. TD 387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri (937/1530): Konya, Bey-şehir, Ak-şehir, Larende, Ak-saray, Niğde, Kayseriyye ve İç-il livaları. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1996.
- Bozkurt, Nebi. "Medrese". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 28/323-327. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Cansever, Turgut. *Şehir ve mimari üzerine düşünceler*. İstanbul: Ağaç Yayıncılık, 1992.
- Cöhce, Salim. "Ermenek Kazâsı hakkında görüşme".
- Çelebi, Evliya. *Evliya Çelebi seyahatnamesi*. 10 Cilt. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1985.
- Çelik, Şenol. *Osmanlı Taşra Teşkilatında İçel Sancağı (1500-1584)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 1994.
- Çiftçioglu, İsmail. "Ermenek'te Emir Musa Bey Medresesi (Tol Medrese) ve Vakfiyesi". *İlmî Araştırmalar* 12 (2001), 73-82.
- Çiftçioglu, İsmail. *Vakfiyelere ve Tahrir Defterlerine göre Karamanlı eğitim-öğretim müesseseleri*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Doktora Tezi, 2001.
- Çoşkun, Fahri. "888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri". *Vakıflar Dergisi* 33 (2010), 15-52.

- Diez, Ernst vd. *Karaman Devri Sanatı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1950.
- Doğan, Ahmet Işık. *Osmanlı mimarisinde tarikat yapıları tekkeler, zaviyeler ve benzer nitelikteki fütuvvet yapıları*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Müh.-Mim. Fakültesi, Doktora Tezi, 1977. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi)
- Doğru, Halime. XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı. İstanbul: AFA Yayıncılık, 1992.
- Dumlu, Emrullah. "XVI. Yüzyıl Osmanlı Uleması Arasında Para Vakıfları Etrafında Cereyan Eden Tartışmalar (Ebussuûd, İbn Kemal- Çivizâde, Birgivi)". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 44 (2015), 303-337.
- Edhem, Halil. *Düvel-i İslamiye*. Ankara: Maarif Vekaleti, 1345-1927.
- Edhem, Halil. "Karamanoğulları Hakkında Vesâik-i Mahkûke". *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası* 2/12 (1327-1909), 741-760.
- Emecen, Feridun Mustafa. XVI. Asırda Manisa Kazası. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989.
- Erdoğan, M. Akif. "Kanunî'nin İlk Yıllarında Karaman Vilâyeti". *Tarih İncelemeleri Dergisi* 8 (1993), 37-50.
- Erdoğan, M. Akif. "Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilâyetinde Vakıflar -I-". *Tarih İncelemeleri Dergisi* 18/1 (2003), 119-160.
- Eser, Mevlüt - Küçükdağ, Yusuf. "Ermenek Mevlevihanesi / Karamanoğlu Halil Bey Tekkesi". *Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Nejat Göyünç'e Armağan*, 305-309.
- Eyice, Semavi. "Cami, Mimari". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 7/56-90. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Eyice, Semavi. "İlk Osmanlı Devrinin Dini-İçtimai Bir Müessesesi: Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası [İstanbul İktisat Dergisi]* 23/1-2 (1962), 3-80.
- Gögebakan, Göknur. XVI. Yüzyılda Malatya Kazâsı (1516-1560). Malatya: İnönü Üniversitesi, Doktora Tezi, 1998.
- Gök, Bilal. *Ermenek Kazâsı (1500-1600)*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Doktora Tezi, 2006.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam müesseselerine giriş*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1992.
- İbnülemin, Mahmud Kemal. "Evkaf-ı Hümâyün Nezaretinin Kuruluş Tarihi I". *Vakıflar Dergisi* 15 (1982), 89-99.
- İğdemir, Uluğ. "Merhum Halil Ethem Eldem'in Türk Tarih Kurumu'na Armağan ettiği Türk-İslâm Devri Kitabe Estampajları". *Belleten* IV/16 (1940), 545-563.
- İlisulu, Kamil. *Ermenek kitabı*. Ankara: Ermenek Kültür ve Yardımlaşma Derneği, 1961.
- İnalçık, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*. çev. Ruşen Sezer. İstanbul: YKY, 2003.
- Kazıcı, Ziya. *Osmanlı'da eğitim öğretim*. İstanbul: Bilge Yayınları, 2004.
- Kazıcı, Ziya - Ayhan, Halis. "Tâlim ve terbiye". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 39/515-523. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Kıvâmî. *Fetihnâme-i Sultan Mehmed*. haz. Franz Babinger. Ankara: Maarif Vekaleti, 1955.
- Konyalı, İbrahim Hakkı. Âbideleri ve kitâbeleri ile Karaman Tarihi, Ermenek ve Mut Âbideleri. İstanbul: Baha Matbaası, 1967.
- Korat, Gürsel. *Taş kapıdan taçkapağı Kapodokya*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

- Köprülü, Mehmed Fuad. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1986.
- Michon, Jean Louis. "Dini Kurumlar". *İslam Şehri*. ed. R. B. Serjeant. 13-50. İstanbul, 1992.
- Naşabî, Hişam. "Eğitim Kurumları". *İslam Şehri*. ed. R. B. Serjeant. İstanbul, 1992.
- Ocak, A. Yaşar - Faroqhi, Suraiya. "Zaviye". *MEB İslâm Ansiklopedisi*. 13/468-476. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1997.
- Öney, Gönül. *Beylikler Devri Sanatı: XIV.-XV. yüzyıl (1300-1453)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989.
- Öney, Gönül. "İran'da Erken İslam Devri Alçı İşçiliğinin Anadolu Selçuk Sanatında Akisleri = The Influence of Early Islamic Stucco Work in Iran on Anatolian Seljuk Art". *Belleten* 37/147 (1973), 257-277.
- Önge, Yılmaz. *Türk mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde su yapıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. 3 Cilt. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1993.
- Sami, Şemseddin. *Kamus-ı Türki*. Dersâdet: İkdâm Matbaası, 1317.
- Sarı, Mevlüt. *Arapça-Türkçe lûgat = el-Mevarid*. İstanbul: Bahar Yayınevi, 1982.
- Taşdemirci, Ersoy. "Medreselerin Doğuş Kaynakları ve İlk Zamanları". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2 (1988), 269-278.
- Tekindağ, M. C. Şehabeddin. "Karamanlılar". *MEB İslâm Ansiklopedisi*. 6/316-330. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1997.
- TKA, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi. *TK 128 İçel Sancağı Mufasssal Tahrir Defteri (992/1584)*. Mufasssal Tahrir Defteri.
- TKA, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi. *TK 565 Numaralı vilayet-i Karaman evkaf defteri (906/1500)*. Evkaf Defteri.
- TKA, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi. *TK 576 Numaralı İçel Sancağı Evkâf Defteri (992/1584)*. Evkaf Defteri.
- Unan, Fahri. "Osmanlı İlmiye Tarikinde 'Pâye'li Tayinler yahut Devlette Kazanç Kapısı". *Belleten* 62/233 (1988), 41-64.
- Uysal, Abdullah vd. *Dünü ve Bugünüyle Karaman*. Konya: Karaman Yunus Emre Kültür Derneği, 1992.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*. Ankara: TTK, 1988.
- Ünal, Rahmi Hüseyin. *Osmanlı öncesi Anadolu Türk mimarisinde taç kapılar*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1982.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), 164 Nr.1 Adana – İçel Fihristi. VGMA, Adana – Suriye Defteri
- Yaltkaya, M. Şerafettin. "Tanzimattan Evvel ve Sonra Medreseler". *Tanzimat I: Yüzüncü Yıldönümü Münasebetiyle*, 463-467.
- Yediylıdız, Bahaeddin. "Vakıf Müessesesinin 18. Asır Türk Toplumundaki Rolü". *Vakıflar Dergisi* 14 (1982), 1-27.
- Yiğit, Ahmet. *XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Edirne Kazâsı*. Malatya: İnönü Üniversitesi, 1998.
- Yücel, Yaşar. *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar: XIII-XV. Yüzyıllarda Kuzey-Batı Anadolu Tarihi: Çoban-Oğulları Beyliği: Candar-Oğulları Beyliği*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.

Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri. haz. Ö. Lütfi Barkan-Enver Meriçli. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.

ERMENEK ÇEŞMELERİ

Muzaffer USLU* – Ali BAŞ**

Giriş

Ermenek, Göksu Nehri vadisinden itibaren kuzeye, kaleye doğru yükselen eğimli bir arazi üzerine kurulmuştur. Bölgede yapılan araştırmalar sonucunda ilçenin tarihinin tarih öncesi çağlara kadar gittiği ve yörenin zaman içerisinde önemli devletlerin egemenliği altına girdiği anlaşılmaktadır (Bardakçı, 1976, s. 2-21). Türklerin 1071’de Malazgirt zaferi ile birlikte güçlü bir şekilde Anadolu’ya yerleşmesi sonucu, bölgedeki hâkim güç olan Bizanslıların etkisi zayıflamaya başlamıştır (Koca, 1997, s. 12).

Anadolu Selçuklu Devletinin en parlak dönemi olan I. Alaaddin Keykubad zamanında Sultan, emirleri Çavlı ve Ertokuş Beyleri Kilikya ve Ermenek bölgesini almak için görevlendirmiştir. Ermenek 1228 yılında alınmış ve şehrin yönetimi emir Kamereddin’e verilmiştir (Ünal, 1986, s.24). Bölgede kurulan Karamanoğlu beyliğinin ilk başkenti olma özelliğini de taşıyan Ermenek, uzun süre Karamanoğulları egemenliği altında kaldıktan sonra Fatih Sultan Mehmet döneminde Osmanlı Devleti hâkimiyeti altına girmiş, sonrasında Osmanlı Devleti’nin bir vilayeti konumuna gelmiştir (Uzunçarşılı, 1998, s. 35). İçel sancağına bağlanan Ermenek, bölgede yeni idari düzenlemelere gidilmesine bağlı olarak 1910’da Konya’ya, 1915’te Adana Vilayetine, 1919 tarihinde ise tekrar Konya’ya bağlanmıştır. Karaman’ın 15 Haziran 1989 tarihinde il olmasıyla Ermenek, Karaman iline bağlı bir ilçe hüviyeti kazanmıştır (Oğuz, 2018, s. 17).

Tarihin her döneminde su, insanoğlunun eylemleri için daima önemli bir yere sahip olmuştur. Küçük veya büyük uygarlıklar, devletler ve şehirler çoğunlukla bir su kaynağı çevresinde kurulmuşlardır. Bu bağlamda Ermenek’in kuruluşunda da başta Maraspoli Mağarası olmak üzere su kaynaklarının önemi büyüktür. Suyun dağıtılması ve insana ulaşan en son noktası olan çeşmeler ise sokaklarda, meydanlarda, çeşitli yollarda ve hayatımızın hemen her alanında karşımıza çıkmaktadırlar. Kent ve sokak dokuları için önemli olan bu kültür varlıkları geçirmiş oldukları tarihi süreçte kısmen tahrip olmuşlar, bazıları imar planları kapsamında taşınmış ve özellikle evlere doğrudan su verilmesine bağlı olarak da hemen tamamına yakını kullanım dışında kalmıştır.

* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi.

** Prof. Dr. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü.

Ermenek ilçe merkezinde Karamanoğlu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde inşa edilen önemli kültür varlıkları bulunmaktadır. Bunlar arasında çeşmeler de yer alır. Çeşmelerin suyu Maraspoli Mağarasından karşılanmaktadır. Bu çeşmelerden 22 tanesi katalog düzeninde çalışmada değerlendirilmiş, katalogda alfabetik sıralama tercih edilmiştir. Çeşmeler yerinde incelenerek, mimari ve süsleme yönüyle ele alınmış, çalışma çizim ve fotoğraflarla desteklenmiştir. Mevcut yayınlarda Ermenek çeşmeleri hakkında bazı bilgiler yer almakla birlikte, tüm çeşmeleri içine alan bir yayın bulunmamaktadır. Bu çalışma¹ ile Ermenek ilçe merkezindeki çeşmelerinin toplu bir katalogu gerçekleştirilmiştir.

Çeşme genel anlamda bir kaynaktan çıkan veya sisteminden geçen suyun halkın kullanımına sunulması için inşa edilen yapı olarak tanımlanmaktadır (Sözen-Tanyeli, 1996, s. 58). Kelimenin Farsçada “göz” anlamına gelen “çeşm” kelimesinden geldiği kabul edilmektedir. Kısaca bir kaynaktan gelen suların borularla halkın kullanımına sunulan yapılara çeşme adı verilmiştir (Önge, 1997, s. 5). Genel olarak tekne-yalak, niş, kemer, saçak, ayna taşı, lüle, taslık-tas nişi ve kitabe gibi bölümlerden oluşan çeşmelerden çok az bir kısmı hala kullanılmaktadır.

Abidin Paşazade Çeşmesi

Yeri: Ermenek ilçesi, Meydan Mahallesi, Rüstem Paşa Camisi karşısında, minarenin doğusunda yer almaktadır.

Tarih ve Yaptıran: Abidin Paşazade Çeşmesi sekiz satırdan oluşan mermer kitabesine göre H. 1230 / M. 1814 yılında, Abidin Paşa Oğlu Abdullah Bey tarafından yaptırılmıştır (Fotoğraf 1).

Fotoğraf 1.

¹ Bu çalışma Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümünde, Prof. Dr. Ali Baş'ın danışmanlığında Muzaffer Uslu tarafından hazırlanan “*Ermenek İlçe Merkezinde Yer Alan Çeşmeler* (Uslu, 2021)” isimli lisans tezinden geliştirilerek üretilmiştir. Bu çalışmada genel özellikleriyle tanımlanan çeşmeler kitap olarak hazırlamayı planladığımız “*Ermenek'te Su Mimarisi*” isimli çalışmada daha detaylı ele alınacaktır.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Kaynaklardan edinilen bilgilere göre çeşme, imar planı uygulaması doğrultusunda sökülerek, özgün yerinden biraz daha batı tarafa yeniden inşa edilmiştir. Gövdesi taş, yalağı mermer ve ahşap saçağı çinko malzeme ile kaplanmıştır. Çeşmenin yıkılmadan önce kemerli nişe ve ahşap saçağa sahip olduğu, iki kurnası ile iki teknesinin bulunduğu belirtilmektedir (Bardakçı, 1976, s. 202).

Çeşme, kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Öne çıkıntı yapan sağda ve solda iki ayak bulunmaktadır. Bu ayaklar, üst kısımda yer alan geniş saçağı taşır. Dikdörtgen şeklindeki niş, oldukça sade bırakılmıştır. Niş ortasında ise dikdörtgen formlu kitabesi yer almaktadır. Sekiz satırdan oluşan kitabenin alt kısmında iki adet taslık ile bunların alt kısmında kurnalar (ülük) ve dikdörtgen formlu mermer yalak yer almaktadır (Fotoğraf 2).

Fotoğraf 2.

Akça Mescit Çeşmesi

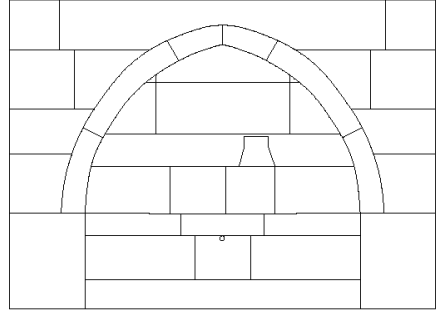
Yeri: Ermenek ilçesi, Akça Mescit Mahallesi'nde, Akça Mescid'in güney duvarına bitişik olarak yapılmıştır.

Yapım Tarihi ve Yaptıran: Yapım tarihi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte konumu itibarıyla Akça Mescit (M. 1300) ile aynı tarihlerde yapıldığı söylenebilir (Oğuz, 2018, s. 149).

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Kesme taş malzemeli çeşme, mescidin kible duvarı içerisine niş şeklinde yerleştirilmiştir. Nişin sivri kemeri her iki yanda bulunan ayaklar üzerine oturtulmuştur. Niş içerisinde çokgen formda taslık, kurna ve betonarme malzemeli yalak kısmı yer almaktadır (Çizim 1, Fotoğraf 3).

Fotoğraf 3.

Çizim 1.

Bozkurt Sokak 1 Nolu Çeşme

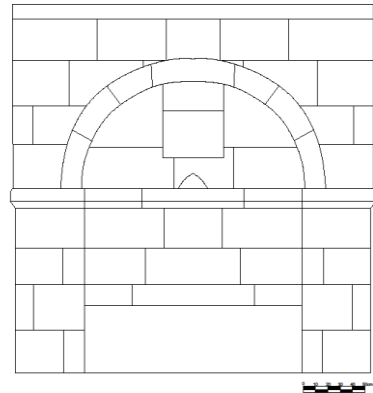
Yeri: Ermenek ilçe merkezinde, Meydan Mahallesi Bozkurt Sokak'ta bir konutun bahçe duvarına bitişik olarak yapılmıştır.

Yapım Tarihi ve Yaptıranı: Bozkurt Sokak Çeşmesi, mermer üzerine Latin harfleri ile yazılmış dikdörtgen şeklindeki kitabesine göre 1998 yılında Niyazi Ülkü tarafından yaptırılmıştır.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Çeşme, kesme taş malzemeden yapılmıştır. Nişin yarım daire formlu kimeri her iki tarafta yer alan yığma ayaklara oturtulmuştur. Kimerin alt kısmında kitabe ve onun altında sivri kemerli taslık bulunur. Taslığın altında ise kurna ve yalak bölümü yer alır. Yalak çimento harçlı moloz taş ile yapılmıştır. Süsleme bakımından sade bir görünüme sahip olan çeşmede, kimerin oturduğu bölümde yer alan silmeli kuşak niş içerisinde de devam etmektedir. Ayrıca çeşmenin saçak kısmındaki iç bükey silme de kısım esere hareketlilik kazandırmıştır. Suyu akmamaktadır (Çizim 2, Fotoğraf 4).

Fotoğraf 4.

Çizim 2.

Bozkurt Sokak 2 Nolu Çeşme

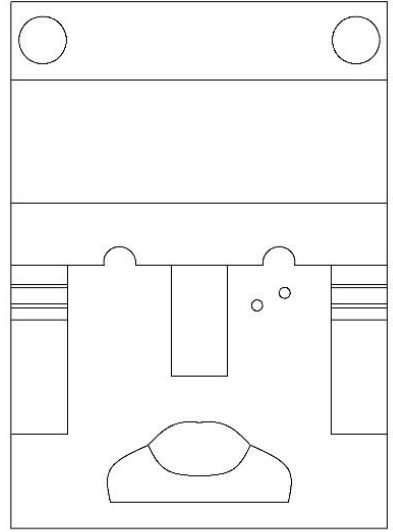
Yeri: Ermenek ilçe merkezinde Meydan Mahallesi Bozkurt Sokak'ta, bahçe duvarına bitişik olarak inşa edilmiştir.

Yapım Tarihi ve Yaptıran: Kitabesi olmayan çeşmenin yapım tarihi ve yaptıranına ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Tek cepheli çeşme büyük blok taşlar kullanılarak inşa edilmiştir. Altta, ortasında kabartma plaster şeklinde elemanla ikiye bölünen yekpare bir taş bloğun iki yanındaki silmeli başlığa sahip taşlarla iki niş elde edilmiş, üstte nişi sınırlandıran iki taş blok ile onların da üzerinde büyük bir taş blokla çeşme sonlanmıştır. Yatayda ikiye bölünen üst bloğun, alınlık şeklindeki bölümün köşelerinde süslemesiz rozetler yer almıştır, Cephede en altta, kaynak suyunun akması için elips formlu büyük bir açıklık bulunur. Çeşmenin betonarme yalağı sol tarafa doğru uzatılmıştır. Süsleme bakımından oldukça yalın olan çeşmenin yanlarında yer alan taş blokların başlıklarındaki silmeler ile alınlık kısmın sağ ve sol köşelerinde süslemesiz daire formlu iki adet rozet süsleme açısından değerlendirebileceğimiz unsurlardır (Çizim 3, Fotoğraf 5). Çeşmenin cephe tasarımına bilinçli bir şekilde ağız, burun ve göz gibi uzuvlarla insan veya hayvan görüntüsü verilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Fotoğraf 5.

0 50cm

Çizim 3.

Börekçi Çeşmesi

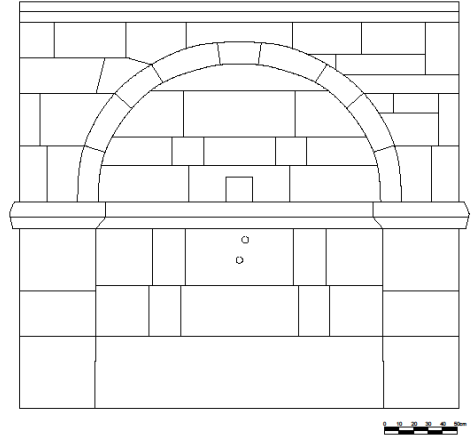
Yeri: Ermenek ilçe merkezi Keçipazar Mahallesi'nde bir bahçe duvarına bitişik olarak yapılmıştır.

Yapım Tarihi ve Yaptıran: Kitabesi olmayan çeşmenin yapım tarihi ve yaptıranına ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Çeşme, kesme ve kaba yonu taş malzemeden inşa edilmiştir. Çeşme, yarlarda bulunan yığma ayaklar üzerine oturan yarım daire kemerli nişe sahiptir. Yarlarda bulunan ayakların başlıklarından başlayıp nişi yatay olarak ikiye bölen bir silme bulunur. Niş içerisinde, ortada silmeye bitişik kare formlu taslık, altta kurna ve en altta ise betonarme malzemeli yalak yer almaktadır. Çeşme üst bölümde yine betonarme saçak ile sonlandırılmıştır (Çizim 4, Fotoğraf 6)

Fotoğraf 6.

Çizim 4.

Celal Çeşmesi (Doğu Celaliye)

Yeri: Ermenek ilçe merkezi, Orta Mahalle’de bir konutun duvarına bitişik olarak inşa edilmiştir

Yapım Tarihi ve Yaptıran: Çeşmenin üst kısmında, konutun duvarı içerisinde kitabesi bulunmaktadır. Ancak oldukça silik durumda olan kitabe tahrip olmasından dolayı tamamen okunamamıştır. Okunabildiği kadarıyla El hac İbrahim’in ola ab-ı kevser şarabı... sene 1254 ibaresi vardır (Fotoğraf 7). Buna göre çeşme H.1254/ M.1838-39 tarihinde yaptırılmıştır.

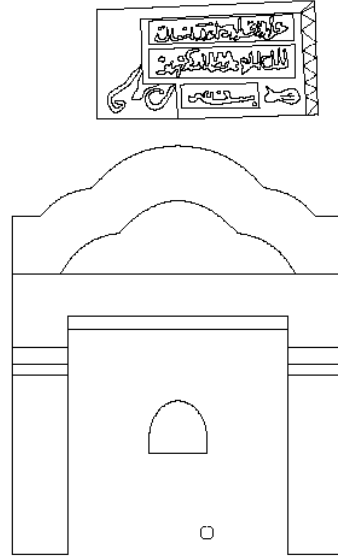

Fotoğraf 7.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Yapım malzemesi olarak kesme taş kullanılmıştır. Çeşme konum ve isim olarak da kendisine yakın olan Celalettin Çeşmesi ile büyük benzerlikler göstermektedir. Cephe düzenlemesi iki ayrı niş şeklindedir. Alt kısımdaki niş dikdörtgen bir forma sahipken üst kısımdaki niş ise dilimli kemerlidir. Dikdörtgen niş içerisinde yarım daire formlu taslık ve altta kurna yer almaktadır. En alt kısmında ise betonarme malzemeli yalak bölümü bulunur. (Çizim 5, Fotoğraf 8)

Fotoğraf 8.

Çizim 5.

Celaladdin Çeşmesi

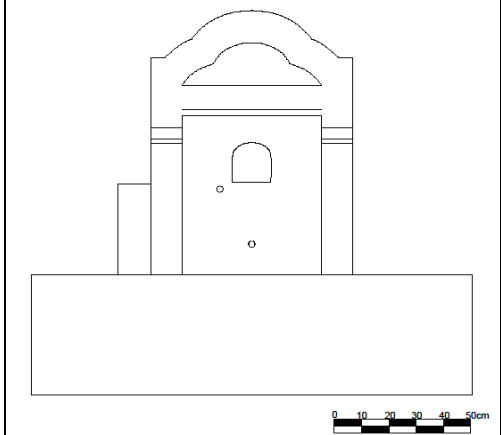
Yeri: Ermenek ilçesi, Orta Mahalle’de bir konutun duvarına bitişik olarak konumlandırılmıştır.

Yapım Tarihi ve Yaptıran: Kitabesi olmayan çeşmenin yapım tarihi ve yaptıranına ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Yapı, kesme taş malzeme ile yapılmıştır. Cephe düzenlemesi Celal Çeşmesi ile büyük benzerlik içerisindedir. Diğer çeşmelerde kemer niş ile bütünleşmişken, burada yatay bir silme kemer ve nişi birbirinden ayırmıştır. Fazla derin olmayan niş düşey dikdörtgen formludur. Kemer ise dilimli kemer formludur. Dikdörtgen niş içerisinde yarım daire formlu taslık, kurna ve en altta da betonarme malzemeli yalak kısmı yer almaktadır. Dikdörtgen nişin her iki yanında bulunan blok taşların başlıklarında bulunan basit silmeler cepheye hareket kazandırmıştır (Çizim 6, Fotoğraf 9).

Fotoğraf 9.

Çizim 6.

Ciyekler Camisi Çeşmesi

Yeri: Ermenek ilçesi, Ciyekler Camisi karşısında yer almaktadır.

Yapım Tarihi ve Yaptıran: Kitabesi olmayan çeşmenin yapım tarihi ve yaptıranına ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Çeşme, kesme taş malzemeden inşa edilmiştir ve kitabesi bulunmamaktadır. Öne çıkıntı yapan iki ayak üst kısmında yer alan betonarme malzemeden saçağı taşımaktadır. Aynı zamanda bu iki ayak dikdörtgen şeklindeki çeşme nişini de oluşturmaktadır. Niş içerisinde dikdörtgen formda taslık, kurna ve en alt bölümde betonarme malzemeden yapılmış yalak kısmı bulunmaktadır. Mimari özellikleri 20. yy’ın 2. yarısına ait bir görüntü sunmaktadır (Fotoğraf 10).

Fotoğraf 10

Derzkaya Çeşmesi

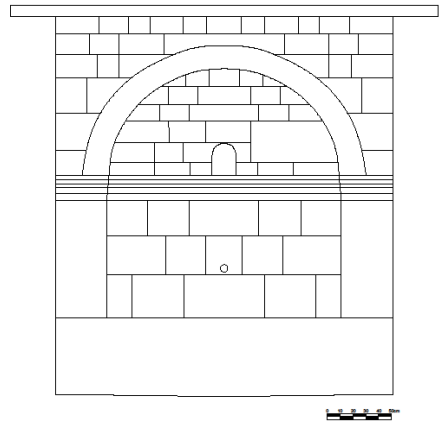
Yeri: Ermenek ilçesi, Gülpazar Mahallesi Tarçın Sokak'ta bulunmaktadır.

Yapım Tarihi ve Yaptıran: Kitabesi olmayan çeşmenin yapım tarihi ve yaptıranına ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Çeşmenin yapımında kesme taş malzeme kullanılmıştır. Çeşmenin her iki kenarında yer alan yekpare ayaklar ve ayaklar üzerine oturan yarım daire kemer, çeşme nişini oluşturmaktadır. Ayakların üst kısımlarına silmeli başlık uygulaması nişin iç kısmında da devam etmektedir. Kemer alınlığında ortada yer alan taslığın kemeri yarım daire formudur. Altta ise bir adet kurna ile yalak kısmı bulunmaktadır. Yalak ve üstte öne doğru taşırılan saçak kısmı sonradan betonarme olarak yenilenmiştir. Çeşmede süsleme bulunmamaktadır (Çizim 7, Fotoğraf 11).

Fotoğraf 11.

Çizim 7.

Dülgerler Sokak Çeşmesi

Yeri: Ermenek ilçe merkezinde Orta Mahalle Dülgerler Sokak'ta Celaliye Camisi karşısında yer almaktadır.

Yapım Tarihi ve Yaptıran: Cephenin doğu kenarında kareye yakın dikdörtgen formlu kitabesi bulunmaktadır. Kitabede “Sahib’ül Hayrat Hazel İmaret İbrahim. Sene 1184 yazmaktadır (Topal, 2007, s. 376). Kitabeden okunduğu kadarıyla İbrahim isimli bir kişi tarafından H.1184/M.1770 tarihinde yaptırıldığı anlaşılmaktadır (Fotoğraf 12)

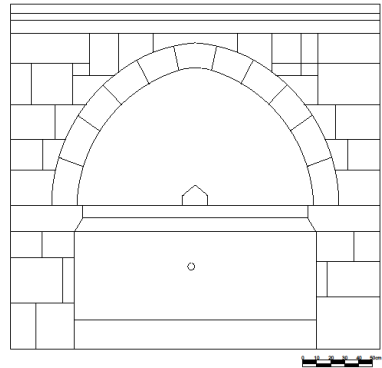

Fotoğraf 12.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Çeşme, kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Her iki yanına yerleştirilmiş yığma ayaklar üzerine sivri kemer oturtulmuştur. Kemerin yerleştirilmiş olduğu ayakların üst kısmından başlayıp yatay olarak çeşme nişinde de devam eden iç bükey bir silme bulunur. Kemer alınlığında, silmeye bitişik olarak yapılan sivri kemerli taslık ile altta lüle ve betonarme malzemeden yapılmış olan yalak kısmı yer almaktadır. Çeşme düz damlı olup, hafif dışa taşıntı yapan saçak silmesine sahiptir (Çizim 8, Fotoğraf 13). Silmeler dışında süsleme bulunmamaktadır.

Fotoğraf 13.

Çizim 8.

Fatma Ana Camisi Çeşmesi

Yeri: Ermenek ilçesi, Kebendibi Mahallesi'nde Fatma Ana Camisi bitişiğinde yer almaktadır.

Yapım Tarihi ve Yaptıran: Çeşmenin kitabesi olmakla birlikte, okunamadığı için yapım tarihi ve yaptıranı hakkında bilgi verilememektedir (Fotoğraf 14).

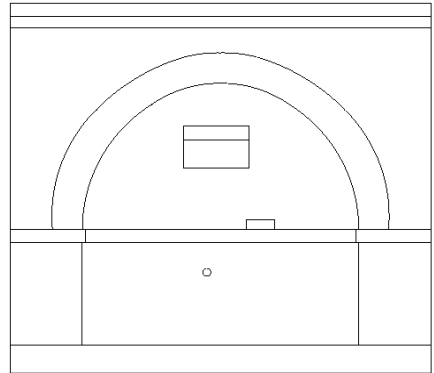
Fotoğraf 14.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Her iki yanda bulunan yığma ayaklar üzerine nişin yarım daire formlu kemeri oturtulmuştur. Bu iki ayağın başlık kısımlarından başlayan ve niş içerisinde devam eden silme kuşağı görülmektedir.

Kemer alınlığında dikdörtgen formda kitabesi bulunmaktadır. Kitabenin alt kısmında dikdörtgen formda taslık, nişin alt kısmında ise kurna ve betonarme malzemeden yapılmış yalak kısmı bulunur. Cephe hafifçe dışa taşkın saçak silmesi ile son bulmaktadır. Önceleri ahşap sundurmaya sahip olduğu ifade edilmektedir (Bardakçı, 1976, s. 209) (Çizim 9, Fotoğraf 15).

Fotoğraf 15.

Çizim 9.

Hacı İbrahim Efendi Çeşmesi

Yeri: Ermenek ilçesi, Taşbaşı Mahallesi Taş Çeşme Sokak'ta duvar köşesine bitişik olarak konumlandırılmıştır.

Yapım Tarihi ve Yaptıran: Niş içerisinde yer alan enine dikdörtgen formlu ve iki satırdan oluşan inşa kitabesinde Hacı İbrahim Efendi tarafından H.1262/M.1846 tarihinde yapıldığı belirtilmektedir.

Çeşmenin ayrıca niş kemeri ile üçgen saçak arasında yer alan ve üst kısmı saçak formuna göre düzenlenen onarım kitabesi de bulunmaktadır. Dört satırdan oluşan kitabede çeşmenin 1926 yılında bir onarım geçirdiğine dair bilgi yer almaktadır. Ayrıca kitabe üzerinde İsra suresi 82. Ayetin bir kısmı yer alır (Oğuz, 2018, s. 146) (Fotoğraf 16, 17).

Fotoğraf 16.

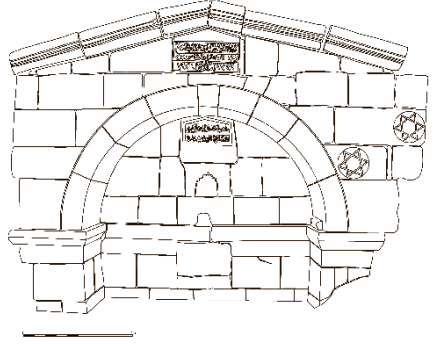
Fotoğraf 17.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Çeşme, kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir. Üzerinde biri inşa, diğeri onarım olmak üzere iki kitabesi bulunmaktadır. Her iki yanda yığma ayaklar üzerine, nişin yarım daire formlu kemeri oturtulmuştur. Niş bölümünün en üst kısmında inşa kitabesi yer almaktadır. Nişin orta kısmında dilimli forma sahip taslık ve onun altında eski kurna için yapılan bir delik bulunmaktadır. Her iki yanda bulunan ayakların başlık bölümlerinden başlayıp niş bölümünü yatay olarak ikiye bölen iç bükey bir silme kuşağı görülmektedir.

Nişin alt kısmında bir adet kurnası ve beton malzemeden yapılan yalağı bulunmaktadır. Günümüzde zemin seviyesinin yükselmesinden dolayı çeşmenin sağ tarafında yer alan ayak ve yalağın bir kısmı yol seviyesinin altında kalmıştır. Çeşmenin eski fotoğraflarında ahşap bir sundurmasının olduğu görülmektedir (Bardakçı, 1976, s. 204). Oldukça sade görünümlü olan çeşmede silmeler haricinde süsleme olarak, çeşmenin sağında, kesme taşlar üzerine işlenmiş iki adet Mührü Süleyman motifleri yer almaktadır. Bu uygulamalar kısmen de olsa yapıya hareketlilik kazandırmıştır (Çizim 10, Fotoğraf 18)

Fotoğraf 18.

Çizim 10.

Hamam Çeşmesi

Yeri: Ermenek ilçe merkezinde, Gülpazar Mahallesi'nde Karamanoğlu dönemine ait hamamın güney duvarına bitişik olarak yapılmıştır.

Yapım Tarihi ve Yaptıran: Niş içerisinde kare formda ve dört satırdan oluşan kitabe bulunur. İsra suresi 82. Ayetten bir bölümün yer aldığı kitabeye göre H.1237/M. 1821-22 yılında Seyit Hacı Hüseyin Efendi tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır (Fotoğraf 19).

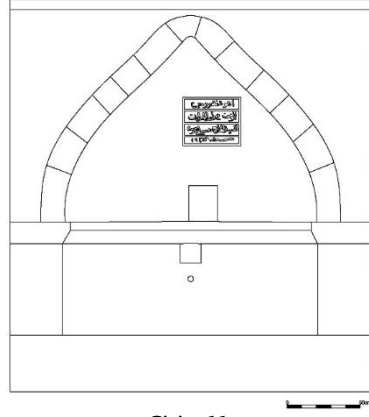

Fotoğraf 19.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Çeşme, kesme ve kaba yonu taş malzeme kullanılarak inşa edilen çeşme tek cepheli ve tek nişlidir. Nişin teğet kemeri her iki yanda bulunan yığma ayaklar üzerine oturtulmuştur, Çeşmenin kitabesi nişin alınlık kısmında yer alır. Kitabenin altında dikdörtgen formda taslık onun hemen altında ise eski kurnanın bulunduğu bir açıklık ve betonarme malzemeden yapılmış yalak kısmı bulunmaktadır. Çeşme üst bölümde, sonradan eklenmiş betonarme bir saçak ile sonlandırılmıştır. Yanlarda bulunan ayaklardan başlayıp nişi yatay olarak ikiye bölen iç bükey silme cepheye az da olsa hareketlilik kazandırmıştır (Çizim 11, Fotoğraf 20).

Fotoğraf 20.

Çizim 11.

Keben Çeşmesi

Yeri: Ermenek ilçesi, Keben Mahallesinde, Keben yokuşu başlangıcında yer almaktadır.

Yapım Tarihi ve Yaptıran: Çeşme nişinde, dikdörtgen formlu taş malzemeli kitabe “Maşallah Haza min fazlı rabbi ...1217” ibaresi (H.1217/M.1802-3) bulunmaktadır (Bardakçı, 1976, 204) (Fotoğraf 21).

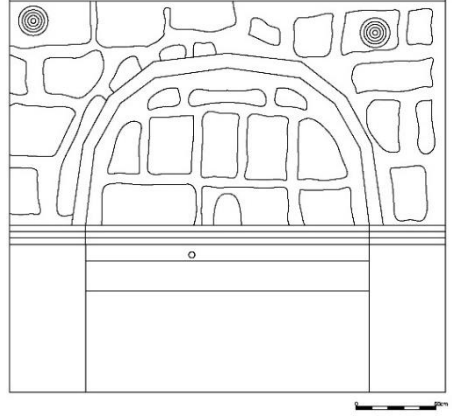
Fotoğraf 21.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Son senelerde onarım geçiren çeşmenin önüne betonarme yüksek bir yalak yapılmış, derzleri ise yenilenmiştir. Kaba yonu taş malzemeden inşa edilen çeşmenin her iki yanında bulunan yığma ayaklar üzerine oturan yarım daire formlu kemerli niş sahiptir. Bu niş içerisinde, en üst kısımda

dikdörtgen formlu taş kitabesi bulunmaktadır. Hemen altında ise dilimli formda taslık, kurna ve en altta betonarme yalak yer almaktadır. Süsleme bakımından çeşmede, yanlarda bulunan ayaklardan başlayıp nişi yatay olarak ikiye bölen silme kuşağı ve çeşmenin üst sağ ve sol köşelerinde yer alan iki adet gülbezek dikkati çeker (Çizim 12, Fotoğraf 22).

Fotoğraf 22.

Çizim 12.

Keçipazar Mahallesi Çeşmesi

Yeri: Ermenek ilçesi, Keçipazar Mahallesi'nde bir konutun duvarına bitişik olarak yapılmıştır.

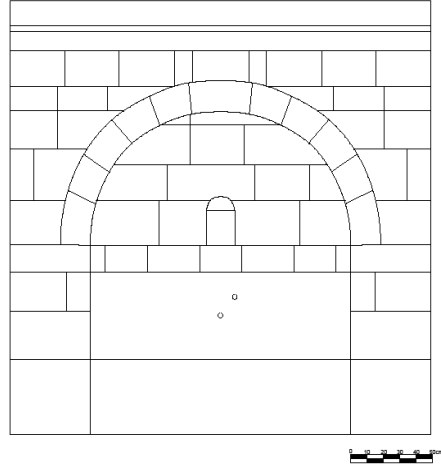
Yapım Tarihi ve Yaptıran: Kitabesi olmayan çeşmenin yapım tarihi ve yaptıranına ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Yapı kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir. Her iki yanda bulunan yığma ayaklar üzerine nişin yarım daire formlu kemeri oturtulmuştur. Yığma ayaklardan başlayan iç bükey silme çeşme nişini yatay olarak ikiye bölmektedir.

Çeşme nişinin ortasında, silmeye bitişik yarım daire formlu taslık, onun altında kurna ve en altta da betonarme malzemeden yapılmış yalak kısmı yer almaktadır. Çeşme, üst kısımda iç bükey saçak silmesi ile sonlandırılmış, sonradan üzerine betonarme malzemeden bir saçak inşa edilmiştir (Çizim 13, Fotoğraf 23).

Fotoğraf 23.

Çizim 13.

Mehmet Kenarlı Çeşmesi

Yeri: Ermenek ilçesi, Meydan Mahallesi Yassıkaya Mezarlığı yakınında bulunmaktadır.

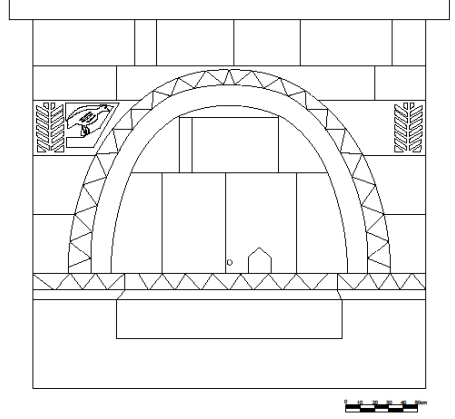
Yapım Tarihi ve Yaptıran: Niş içerisinde, mermer malzemedен, dikdörtgen form-lu mermer üzerine Latin harfleriyle yazılmış kitabesine göre 1996 yılında Mehmet Kenarlı tarafından yaptırılmıştır.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Çeşmenin yapımında kesme taş kullanılmıştır. Yanlarda bulunan yığma ayaklar üzerine, nişin yükseltilmiş yarım daire kemeri oturmaktadır. Niş içeriğinde en üst bölümde mermer malzemedен dikdörtgen formdaki kitabe yer almaktadır. Hemen altında ise kurna, sivri kemerli taslık ve en altta betonarme malzemeli yalak kısmı yer almaktadır.

Süsleme unsuru olarak yanlarda bulunan iki ayaktan başlayıp nişi yatay olarak ikiye bölen silme ile kemerdeki çizgisel zigzag dikkati çekmektedir. Ayrıca kemerin yan-larında birer adet hayat ağacı motifi ile soldaki süslemenin hemen yanında bir kuş figürü yer almaktadır. Çeşme üst kısımda betonarme saçak ile sonlandırılmıştır. (Çizim 14, Fotoğraf 24)

Fotoğraf 24.

Çizim 14.

Mezarlık Çeşmesi

Yeri: Ermenek ilçesi, Meydan Mahallesi Mezarlığı yakınında bulunmaktadır.

Yapım Tarihi ve Yaptıran: Çeşme nişi içerisinde dikdörtgen formdaki taş üzerinde Latin harfleriyle yazılan kitabesine göre 1971 yılında Ali Servi tarafından yaptırılmıştır. (Ayet)

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Yol seviyesinin biraz altında kalan çeşmenin yapımında kesme taş malzeme kullanılmıştır. Nişin sivri kimeri yanlarda bulunan ayaklar üzerinde oturtulmuştur. Niş içerisinde, en üst bölümde dikdörtgen formlu taş kitabe, altında kemerli taslık ve en altta ise betonarme malzemeli yalak kısmı bulunmaktadır. Üstte hafifçe öne doğru taşınan kesme taş malzemeli saçak vardır. Yanlarda bulunan ayaklardan başlayıp nişi yatay olarak ikiye bölen silme cepheye hareket kazandırmıştır (Fotoğraf 25).

Fotoğraf 25.

Sarayönü Sokak Çeşmesi

Yeri: Ermenek ilçesi, Değirmenlik Mahallesi Sarayönü Sokak'ta bulunmaktadır.

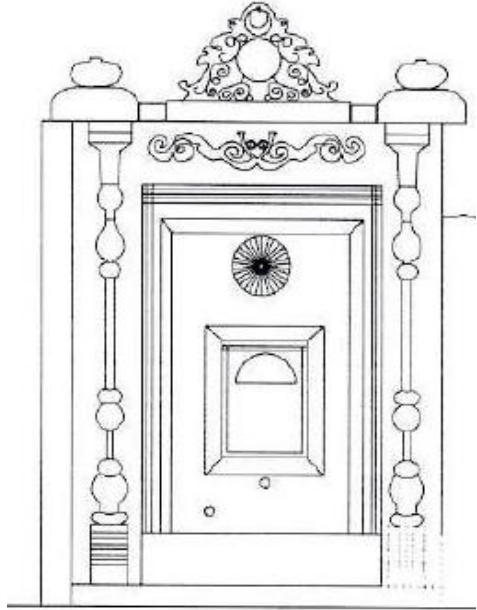
Yapım Tarihi ve Yaptıran: Herhangi bir belge bulunmamakla birlikte üslup özellikleri açısından 19. yy'da inşa edilmiş olmalıdır.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Çeşme yan kısımlarında bulunan devşirme İslami mezar taşlarıyla birlikte form ve süsleme bakımından diğer Ermenek çeşmelerinden farklı cephe ve süsleme özelliği gösterir. Taç kısmının her iki yanında, sütunçeler üzerinde, boyun ve baş kısımları kırılmış olan ördek figürlerinin bulunması sebebiyle halk arasında “Ördekli Çeşme” adıyla bilinmektedir. Kesme taş malzemeden inşa edilen çeşmenin yapım tarihi ile ilgili herhangi bir belge bulunmamakla birlikte, üslup özellikleri açısından 19. yüzyıla tarihlendirmek mümkündür (Karpuz, 2009, s. 525). Yanlarda bulunan devşirme mezar taşları ile çeşmenin kenar hatları belirlenmiş, iç kısımda yine her iki yanda bileziklerle boğumlu sütunçeler yer almıştır. Sütunçelerin kaide ve başlık kısımları dilimlidir. Bu sütuncelerin arasında ise düşey dikdörtgen formda ince silmeli bir niş oluşturulmuştur.

Niş içerisinde, üst kısımda bir merkezden ayrılan yirmi sekiz koldan oluşan gülbezek bulunmaktadır. Nişin alt kısmında ise dikdörtgen formda, yüzeyden çıkıntılı bölüm içerisinde taslık, onun hemen altında ise kurna ve en altta betonarme malzemeden yapılmış olan yalak yer almaktadır. Çeşmenin dilimli taç kısmında, yüzeyi boş daire formunda rozet bulunmakta ve rozetin etrafında kıvrım dallar ve rumilerden oluşan süsleme bulunur. Ayrıca taç bölümünde “C” kıvrımları dikkat çekmektedir. Taç bölümünün altında, simetrik olarak yerleştirilen ve uç kısımları volüt oluşturacak şekilde sonlanan kıvrım dallar yer almaktadır (Çizim 15, Fotoğraf 26).

Fotoğraf 26.

Çizim 15. (Selçuk OĞUZ)

Susaklı Camisi Çeşmesi

Yeri: Ermenek ilçesi, Susaklı Mahallesi, Susaklı Camisi bitişiğinde yer almaktadır.

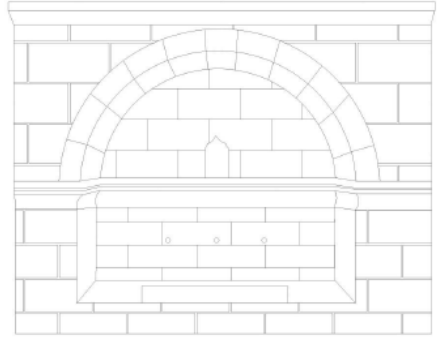
Yapım Tarihi ve Yaptıran: Kitabesi olmayan çeşmenin yapım tarihi ve yaptıranına ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Çeşme, Susaklı Cami'nin güney duvarına kısmen de olsak bitişik olarak konumlandırılmıştır. Yapımında, düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Her iki yanda bulunan yığma ayaklar üzerine nişin yarım daire formlu kemeri oturtulmuştur.

Nişin orta bölümünde dilimli kemer formlu taslık, hemen altında üç adet kurna ve en altta betonarme malzemeden yapılmış yalak kısmı bulunmaktadır. Süsleme bakımından sade bir görünüme sahip olan çeşmede, yanlarda bulunan ayakların başlıklarından başlayıp nişi yatay olarak ikiye bölen silme kuşağı ile saçak silmesi cepheye az da olsa hareketlilik katmıştır. (Çizim 16, Fotoğraf 27).

Fotoğraf 27.

Çizim 16. (Selçuk OĞUZ)

Ulu Camii Avlu Çeşmesi

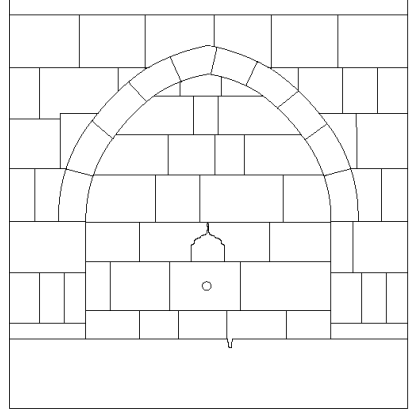
Yeri: Ermenek ilçesi merkezi Gülpazar Mahallesi'nde Ulu Cami yakınında yer almaktadır.

Yapım Tarihi ve Yaptıran: Kitabesi olmayan çeşmenin yapım tarihi ve yaptıranına ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

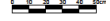
Mimari ve Süsleme Özellikleri: Çeşme kesme taş malzemeden, Ulu caminin eski avlu duvarına bitişik olarak inşa edilmiştir (Topal, 2007, s. 382). Çeşmenin kitabesi bulunmamaktadır. Her iki yanda bulunan yığma ayaklar üzerine çeşme nişinin sivri kemeri oturtulmuştur. Nişin orta kısmında sivri kemer formlu taslık, hemen altında kurna ve en altta betonarme malzemeden yapılmış yalak kısmı bulunmaktadır. Çeşme üst kısmında betonarme malzemeden yapılmış bir saçak ile sonlandırılmıştır. Çeşmede herhangi bir süsleme görülmemektedir (Çizim 17, Fotoğraf 28).

Fotoğraf 28.

Çizim 17.

Yedi Üzlüklü Çeşme

Yeri: Ermenek ilçesi, Gülpazar Mahallesi'nde Ulu Caminin batısında yer almaktadır.

Yapım Tarihi ve Yaptıran: Yapım tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 1302 yılında Ulu Cami ile aynı tarihte yapıldığı düşünülmektedir. H.1276/ M. 1859 tarihli kitabeden bir onarım geçirdiği anlaşılmaktadır (Topal, 2007, s. 383).

En sağdaki niş içerisinde dikdörtgen formlu mermer kitabe bulunmaktadır. Oldukça süslü kitabenin ortasında sivri kemerli bir niş oluşturulmuş, niş ters U formunda Furkan suresi 48 ve 49. Ayetlerin yer aldığı süslü yazı kuşağı yazı kuşağı ile çevrelenmiştir (Bardakçı, 1976, s. 199; Oğuz, 2018, s. 144-145). Nişin içerisi ve köşelikleri kıvrım dal, rumi ve palmet motifleriyle boşluk bırakılmayacak şekilde doldurulmuştur (Fotoğraf 29).

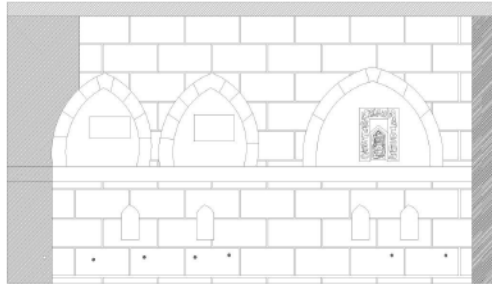

Fotoğraf 29

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Çeşme, kesme taş malzeme ile inşa edilmiş ve arkasındaki duvara bitişik olarak konumlandırılmıştır. Çeşme üç adet nişten oluşmaktadır. Bu nişler sivri kemerli olup, biri büyük diğer ikisi aynı boyutlardadır. Büyük olan kemer, yanındaki kemerden bir ayak ile ayrılmaktadır, ancak bu ayak günümüzde kısmen tahrip olmuştur (Karpuz, 2009, s. 523). Büyük kemer içerisinde ayna taşı olarak da işlev gören mermer kitabe bulunur. Küçük olan nişlerde birer tane büyük nişte iki tane olmak üzere toplam dört adet taslık ve 7 adet kurna (ülük) bulunmasından dolayı halk arasında “Yedi Ülüklü Çeşme” ismini almıştır. Ortada yer alan niş üzerinde kısmen tahrip olmuş bir kabara bulunur. Süsleme bakımından kitabesi oldukça süslü olan örneğimizde, cephe düzenlemesinde kemer üzengi seviyesinden nişi yatay olarak ikiye bölen sade silme de dikkat çekmektedir. Çeşmenin alt kısmında betonarme yalak bulunmaktadır (Çizim 18, Fotoğraf 30).

Fotoğraf 30.

Çizim 18. (Selçuk OĞUZ)

Yonca Kemerli Çeşme

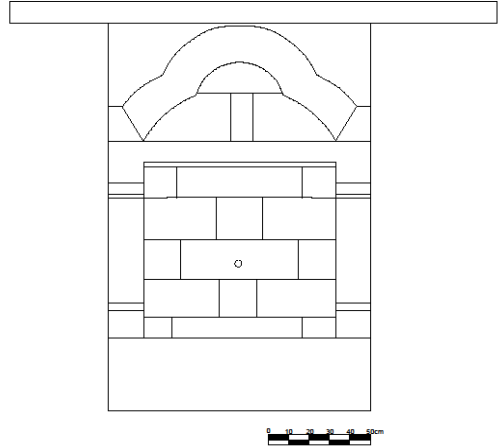
Yeri: Ermenek İlçesi, Gülpazar Mahallesi'nde duvara bitişik olarak yapılmıştır.

Yapım Tarihi ve Yaptıran: Kitabesi olmayan çeşmenin yapım tarihi ve yaptıranına ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Yapı kesme taş malzemeden inşa edilmiş olup tek cephelidir. Cephe iki ayrı niş şeklinde düzenlenmiş gibidir. Alttaki dikdörtgen bölümle üsteki dilimli kemerli bölüm arasında, yatay olarak yandaki ayaklarla aynı özellikte taş elemene yer verilmesi, aslında dilimli kemerli nişi bağımsız iki bölüme ayırmış gibi bir görüntü ortaya çıkarmıştır. Dikdörtgen niş içerisinde kurna, en alt kısmında ise betonarme yalak bulunmaktadır. Çeşme, üst kısımda sonradan yapılan betonarme saçak ile sonlandırılmıştır. Süsleme açısından oldukça sade bir çeşme-
medir (Çizim 19, Fotoğraf 31).

Fotoğraf 31.

Çizim 19.

Değerlendirme ve Sonuç:

Değerlendirme bölümünde kataloğa dâhil edilen 22 adet çeşme, malzeme, tipoloji, süsleme, kitabe ve yapı elamanları şeklinde gruplandırılarak ele alınmıştır.

İncelediğimiz çeşmelerin tamamı tek cepheli bir düzenlemeye sahiptir. Tek cepheli olarak tasarlanan bu çeşmelerde sivri kemer, yarım daire kemer ve dilimli kemer kullanımı görülür. On örnek yarım daire kemerli, beş örnek sivri kemerli, üç örnek ise dilimli kemerlidir. Dört örneğimizde ise kemer kullanılmamıştır.

Çeşmelerde genellikle kesme taş malzeme kullanılmış olmakla birlikte kaba yonu taşın da kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca Yonca kemerli Çeşme, Celaliye Çeşmesi, Celal (Doğu Celaliye) Çeşmesi, Anonim Çeşme ve Bozkurt Sokak 2 Çeşmesi'nde büyük blok taşlara da yer verilmiştir. Mermer yapım malzemesi olarak kullanılmamakla birlikte, bazı çeşmelerin kitabeleri mermerdir. Ayrıca betonarme malzeme de geç dönem çeşmeleri ile bazı çeşmelerin onarımları sırasında yalak ve saçak gibi kısımlarda tercih edilmiştir.

Devşirme malzeme kullanımı iki örneğimizde mevcuttur. Bunlardan birisi Sarayönü Sokak Çeşmesi'nde, çeşmenin her iki yanında kenar hatlarını belirleyen İslami mezar taşlarıdır. Diğer devşirme malzeme kullanılan örneğimiz ise Hacı İbrahim Efendi Çeşmesi'dir. Burada devşirme malzeme kemerin sağında, üzerine altı kollu yıldız (Mühr-ü Süleyman) motifi bulunan iki adet kesme taşır. Ancak burada kullanılan devşirme malzemenin dönemi hakkında tarih vermek oldukça zordur.

Üst örtü elemanları bakımından çeşmelerde çok farklı örneğimiz yoktur. Sekiz çeşmede düz dam uygulaması görülürken, bunlar içerisinde Bozkurt Sokak Çeşmesi, Dülgerler Sokak Çeşmesi, Fatma Ana Camii Çeşmesi, Susaklı Camii Çeşmesi, Yedi Üzlüklü Çeşme ve Mezarlık Çeşmesi'nde dışa taşkın saçak silmesi oluşmuştur.

Örtüsünde betonarme malzeme kullanılan yedi adet çeşme bulunmaktadır. Kıрма çatı formlu tek örneğimiz Hacı İbrahim Efendi Çeşmesi'dir. Abidin Paşazade Çeşmesi'nde ahşap saçak kullanımı görülür. Altı adet çeşmede ise konumları itibarıyla üst örtü uygulaması yoktur.

İncelemiş olduğumuz çeşmelerden yirmi tanesinde taslık yer almaktadır. Ortalama 20 cm civarında derinliğe sahip taslıklardan sekizi yarım daire, üçü sivri, dördü dilimli, dördü kare- dikdörtgen ve bir tanesi de çokgen formludur. Yine yalagı mermer olan Abidin Paşazade Çeşmesi dışında kalan çeşmelerin yalakları betonarme olarak yenilenmiştir. Ölçüleri değişmekle birlikte, tamamı dikdörtgen formludur.

Süsleme bakımından genel olarak oldukça sade olan çeşmelerden, Sarayönü Sokak Çeşmesi gerek form gerek süsleme bakımından diğer çeşmelere göre öne çıkan örneklerdir. Cepheleri hareketlendiren süsleme unsurlarından en çok karşımıza çıkan silmelerdir. On üç çeşmede, her iki yanda bulunan ayaklardan başlayıp nişi ikiye bölen silme ile karşılaşmıştır. Sekiz adet çeşmede ise saçak silmesi görülür. Ayrıca Bozkurt Sokak Çeşme 2 ve dilimli kemere sahip üç örneğimiz olan Yonca Kemerli Çeşme, Celaliye Çeşmesi, Celal (Doğu Celaliye) Çeşmesi'nde yanlardaki blok taşların başlıklarında yatay silmeler bulunmaktadır.

Bitkisel süsleme sadece Yedi Üzlüklü Çeşme ve Sarayönü Sokak Çeşmesi'nde görülür. Bu çeşmelerde rumi ve palmet motiflerine yer verilmiştir. Ayrıca Bozkurt Sokak Çeşme 2 ve Yedi Üzlüklü Çeşme'de kabara, Sarayönü Sokak Çeşmesi ve Keben-dibi Çeşmesi'nde ise gülbezek motifleri yer almaktadır.

İki örneğimizde geometrik süsleme görülür. Bunlardan biri, kemer ve silmede görülen zikzak çizgilerle ters-düz üçgenlerin oluşturulduğu Mehmet Kenarlı Çeşmesi, diğeri ise kemerin sağ tarafında bulunan ve devşirme olduğu düşünülen iki kesme taş üzerinde, daire içerisine alınmış altı kollu yıldız (Mühr-ü Süleyman) motiflerine sahip Hacı İbrahim Efendi Çeşmesi'dir.

Figürlü Süsleme de yine iki çeşmede görülmektedir. Bunlar; Mehmet Kenarlı Çeşmesi'nde yer alan keklik figürü ile Sarayönü Sokak Çeşmesi'nde yer alan boyun ve baş kısmı kırılmış olan iki adet ördektir.

Çalışmamız içerisinde yer alan çeşmelerden, on bir tanesinin kitabesi bulunmaktadır. Yedi tanesi taş, dört tanesi de mermer malzeme üzerine yazılan bu kitabelerin tamamına yakını çeşme nişi içerisinde yer almaktadır. Yalnızca Dülgerler Sokak

Çeşmesi kitabesi yan cephede bulunmaktadır. Genellikle kare veya dikdörtgen şekilli olan kitabeler farklı ölçülere sahiptir. Ayrıca Hacı İbrahim Efendi Çeşmesi'nde onarım kitabesi de bulunmaktadır. Kitabelerin çoğunluğu okunamayacak durumdadır.

Sonuç olarak bu çalışmada, geçmişte kent ve sokak dokusunun vazgeçilmez öğelerinden biri olan ve günümüzde her eve şebeke suyunun ulaşması sebebiyle önemini kaybeden Ermenek ilçe merkezindeki çeşmelerin tanıtılması amaçlanmıştır. Örneklerimizin yapı elemanları, cephe görünüşleri, malzeme ve teknikleri arasında benzerlikler görüldüğü kadar farklılıklar da bulunmaktadır. Çeşmeler genel anlamda sade görünüşlü olup, bulundukları mevkiiler sebebiyle işlevlerini en iyi şekilde karşılayabilecekleri sokaklara konumlandırılmışlardır.

KAYNAKÇA

- Bardakçı, H. (1976). *Bütün Yönleriyle Ermenek*, Konya. Çaba Matbaası.
- Denктаş, M. (2000). *Karaman Çeşmeleri*, Kayseri. Kıvılcım Yayınevi.
- Karpuz, H. (2009). *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Karaman*, Ankara. Türk Tarih Kurumu.
- Koca, S. (1997) *Sultan I. İzzeddin Keykavus (1211-1220)*, Ankara. Türk Tarih Kurumu.
- Konyalı, İ. H. (1967). *Abideleri ve Kitabeleri ile Ermenek Mut Abideleri*, İstanbul. Baha Matbaası.
- Oğuz, S. (2018). *Ermenek İlçe Merkezindeki Türk-İslam Devri Anıtsal Yapıları*, Konya. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Önge, Y. (1997). *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*, Ankara. Türk Tarih Kurumu.
- Sözen, M- Tanyeli, U. (1996). *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul. Remzi Kitabevi.
- Topal, C. (2009). *Karaman Kültür Envanteri*, Karaman. Karaman Valiliği.
- Uslu, M. (2021). *Ermenek İlçe Merkezinde Yer Alan Çeşmeler*, (S.Ü. Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi), Konya.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1998). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Beylikleri*, Ankara. Türk Tarih Kurumu.
- Ünal, T. (1986). *Karamanoğulları Tarihi*, Konya. Arı Basımevi.

DİVALEKTOLOJİ ÇALIŞMALARINDA ERMENEK VE ERMENEK AĞZININ KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ

İdris Nebi UYSAL*

Giriş

Gramer kitaplarında, sözlüklerde ve ağız monografilerinde muhtelif şekillerde ifadesini bulan ağız; kısaca “bir yere yahut topluluğa özgü konuşma dili” olarak tanımlanabilir¹ ve genellikle yaşlı, okuryazar olmayan veya eğitim düzeyi düşük, bulunduğu yerden uzun süreli ayrılmayarak ölçünlü (standart) dilin etkisinden uzak kalabilmiş kişilerin konuşma dilini anlatır. Günümüzde birçok kaynağın ve kişinin “şive” olarak tanımladığı veya bildiği bu terim; dilin varyantlarından birini ifade eder ve insandan insana yahut bölgeden bölgeye değişen, ölçünlü dil için seçilen ağız dışında yazılı gelenek oluşturamamış söyleyiş biçimleri için kullanılır.

Türk dili araştırmalarında, ilk örneğini Maksimov’un 1867’de verdiği ağız çalışmaları önemli bir yer tutar. Kaynak kişilerden derlenmiş metin veya kelimeler aracılığıyla bir yöredeki yerel konuşma biçimlerini belirleme yahut yöreye özgü söz varlığını ortaya çıkarma amacı güden bu çalışmalar, dil başta olmak üzere birçok disipline önemli malzeme sunar. Kaynak kişilerden kaydedilen her kelime, cümle yahut metin, dil verilerinin dışında derleme sahasının çeşitli yönlerine ilişkin bilgiler de içerir. Bu metinlerde yörenin tarihi, kültürü, etnik yapısı, coğrafi özellikleri, bitki örtüsü, flora ve faunası, sosyal ve ekonomik durumu gibi pek çok konuda resmî kayıtları teyit eden yahut orada yer almayan, bilim ve kültür tarihimiz açısından son derece kıymetli bilgiler bulunur (Ağız verilerinin sosyal bilimlere katkıları için bk. Akar 2016 ve Uysal 2017). Türk toplumunun uzun yıllar sonunda edindiği bilgi ve birikimin kaybolup gitmesine mâni olan bu derleme faaliyetlerinin dilcilik bakımından önemi, sözlü Türkçenin hâlihazırdaki durumu ile Türk dili tarihine ilişkin birtakım canlı veriler aktarmasıdır.

Ağız araştırmalarının temelini derleme çalışmaları oluşturur. Cumhuriyet’in ilanından sonra dil alanında gerçekleştirilen en önemli faaliyetlerden biri de Türk Dili Tetkik Cemiyetinin, 1936 yılından sonraki ismiyle Türk Dil Kurumunun, ülkenin

* Prof. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, uysal.idrisnebi@gmail.com

¹ Ülkemizde, *ağız* terimi üzerine bilgi veren çok sayıda yayın bulunmaktadır. Ancak bu konudaki en güncel ve kapsamlı çalışma, Demir’e (2002) aittir. Demir, yazısında mevcut kaynaklardaki tanım ve açıklamaları verdikten sonra dil bilimsel ölçütler çerçevesinde bir tanım önerisinde bulunur. Buna göre ağız; aynı kökenden geldiği üst sistem durumundaki bir standart dile bağlı olup doğal olarak ortaya çıkmış; daha çok aile ve dost çevresinde, iş yerlerinde kullanılan; resmî ortamlarda kullanılmasından kaçınılan, yazılı bir gelenek oluşturamamış, bağlı olduğu üst dile göre birtakım farklılıklar gösteren yerel konuşma biçimleridir.

her yerinde başlattığı halk ağzından söz derleme çalışmaları olmuştur². 1932-1960 yılları arasında yürütülen bu çalışmaların ortaya çıkardığı zengin muhteva, *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* isimli eseri meydana getirmiştir. Sözlük hâlen birçok bilim dalı için temel başvuru kaynağı durumundadır. Daha sonra bazı ilavelerle zenginleştirilen bu hacimli eser, 2008 yılında elektronik ortama taşınarak Kurum’un Genel Ağ sayfasında *Derleme Sözlüğü (Türkiye Türkçesi Ağzıları Sözlüğü)* adıyla hizmete sunulmuştur.

Ermenek Ağzı Üzerine Yapılan Çalışmalar

Ermenek ağzı üzerine yapılan çalışmalar bahsinde üzerinde durulması gereken ilk konu, adı geçen şehrin idari sınırları hakkında bilgi vermektir. Zira yakın tarihte gerçekleştirilen çeşitli düzenlemeler neticesinde ülkemizin idari haritasında birtakım değişiklikler yaşanmıştır. Mesela başlangıçta 67 olan il sayısı 81’e ulaşmış; bunun sonucunda yeni ilçeler teşkil edilmiş, bazı ilçelerin bağlı bulunduğu iller değişmiş, bazı köyler belde, bazı beldeler ise ilçe statüsü kazanmıştır. Böyle değişimlerden etkilenen yerler arasında Ermenek de vardır.

Tarihte Karamanoğullarına başkentlik yapan Ermenek, Osmanlılar döneminde bir süre Adana eyaletine bağlı ilçe sancağı tarafından yönetilmiştir. 1845 yılında Konya eyaletinin bir sancak merkezi olmuş, bu idari konum 1910’da ilçeye çevrilmiştir. Cumhuriyet’in ilanına kadar önce Konya’ya, ardından Mersin’e bağlı kalmıştır. Cumhuriyetle birlikte tekrar Konya’ya bağlanan Ermenek, 1989 yılında Karaman’ın ilçesi yapılmıştır. Karaman’ın il olmasının ardından daha önce Ermenek’in beldesi yahut kasabası durumundaki Sarıveliler ve Başyayla’nın Ermenek’le idari bağı kesilmiş, anılan yerler de 27 Mayıs 1990’da ilçe yapılarak Karaman’a bağlanmıştır. Fakat bu düzenlemeler, mezkûr yerlerin birbiriyle olan organik bağının devam etmesine mâni olmamıştır. Ermenek, Sarıveliler³ ve Başyayla⁴ bugün müstakil birer ilçe olsalar da hâlen yöre halkınca bir bütün olarak anılmakta ve değerlendirilmektedir. İşte bu nedenlerle eldeki çalışmada Ermenek, 1989’dan önceki ve sonraki idari durumu gözetilerek ele alınmıştır.

Bugün Karaman’ın bir ilçesi olan Ermenek; şu ana kadar derleme, lisans ve lisansüstü bitirme tezi, kitap, kitap bölümü, sözlük, makale ve bildiri niteliğinde bazı diyalektolojik çalışmalara konu olmuştur. Bunlardan bir kısmının görülebildiği Gülensoy ve Alkaya’nın (2011: 337 ve 339) bibliyografya kitabında Ermenek başlığı altında ele alınabilecek 7 kayıt vardır. Dikkatle incelendiğinde bu esere alınmayan birkaç çalışmanın daha bulunduğu görülür. 2011’den sonra yapılanlar da hesaba katıldığında bu sayı artmaktadır. İçlerinde amatörce gerçekleştirilenler de olmakla birlikte hepsinin Türkoloji’ye, ağız bilimine, Karaman ve Ermenek araştırmalarına önemli katkılar sağladığı, bundan sonra yapılacak derleme, araştırma ve incelemeler için de temel ve yol gösterici malzeme işlevi göreceği muhakkaktır.

² Ülkemizde halk ağzında yaşayan Türkçe sözcüklerin derlenmesi ilk kez XIX. asrın son çeyreğinde dilin sadeleştirilmesiyle ilgili tartışmalar sırasında gündeme gelmiştir. O dönemde Sultan II. Abdülhamit’in iradesiyle Maarif Nezaretinin böyle bir çalışmayı başlattığı bilinmektedir (Levend 1972: 145-147).

³ Sarıveliler ilçesi; 11’i ilçe merkezinde, 8’i Göktepe kasabasında olmak üzere toplam 19 mahalle, 7 köy ile ve bir belde belediyesi ile merkez belediyesinden oluşmaktadır (Komisyon 2015c: 3).

⁴ Başyayla ilçesi; 5 mahalle, 4 köy ve 1 merkez belediyesinden oluşmaktadır (Komisyon 2015b: 8).

İlk Çalışma: Söz Varlığı Derlemesi

Ermenek ağızı üzerine gerçekleştirilen ilk çalışma olarak, TDK'nin 1932-1960 yılları arasında yürüttüğü söz derleme faaliyetleri gösterilebilir. Kurum'un iki etapta tamamladığı söz derleme çalışmaları sırasında Ermenek'ten on kaynak kişiden 7.224 sözcük kayıt altına alınmıştır (bk. TDK 2009: XLIV). Bununla birlikte filolog Osman Nedim Tuna ve Halit Aksungur'un (bk. TDK 2009: XXI ve XXIV) fiş topladığı derleme yerleri arasında Ermenek de vardır. Bu bilgi de dikkate alındığında *Derleme Sözlüğü*'ne hayat veren kelimelerden yaklaşık 8.000 tanesinin Ermenek menşeli olduğu düşünülebilir. Daha sonra Yastı (2018) mezkûr sözlükte yer alan kelimelerden hayvancılıkla ilgili olanlar üzerinde bir çalışma gerçekleştirmiştir. Araştırmacı bu kelimelerin Türkçenin tarihî kaynaklarında ve güncel sözlüklerinde bulunma durumunu da inceleyerek çalışmasını tamamlamıştır. Aşağıdaki kelimeler, sözlükte Ermenek kaydıyla yer alan örneklerden yalnızca birkaçıdır (bk. TDK 2009):

adaklamak: Küçük çocuk yeni yürümeye başlamak.

ağdık: Dengesiz, eğik, bir yana devrik.

bekitmek: Sağlamaştırmak, pekiştirmek, sıkıştırmak, sertleştirmek, katılaştırmak.

çıkılmak: Boşça hâline getirmek, çıkmak yapmak.

eğrim: Domates.

isik: Çukur.

öyken: 1. Akciğer. 2. Hayvanlarda olan akciğer hastalığı ve öksürük.

tülmek: Tüylenecek.

Diylektolojik Çalışmalar

Ermenek ağızı üzerine gerçekleştirilen ikinci çalışma Ahmet Caferoğlu'na aittir. Yaptığı çok sayıda derleme ve incelemeyle Türkiye'de ağız araştırmalarının yerli isimlerce yürütülmesine öncülük eden Caferoğlu, o yıllarda Konya'nın bir ilçesi olan Ermenek ağızı için de bir makale kaleme alır. "İllerimizin en büyüklerinden sayılan Konya'nın Ermenek ilçesi ağızı, şimdiye kadar ele alınmamıştır." cümlesiyle başlayan bu çalışmada Caferoğlu (1972: 1), daha önceki bilgi gezileri sırasında keşfettiği yörenin ağız yönüyle dikkati çekici olduğunu belirtir. Kendi ifadesiyle "ulaşımın biraz kenarına düşen bu ilçe"den bir "mesel" derleyen araştırmacı, ilçe ağzının özellikle morfolojik yönden Konya ağzından ayrıldığını söyler. Caferoğlu (1972: 1-3), yöre insanından kaydettiği masal üzerinden Ermenek ağzının fonetik hususiyetlerini on üç madde hâlinde verir. TDK'nin söz varlığı derlemesi dışarıda tutulduğunda Caferoğlu'nun yazısı, Ermenek ağzını konu alan ilk çalışma durumundadır.

Ermenek ağızı bağlamında değerlendirilebilecek diğer çalışma, Kemal Yavuz (1979) imzasını taşır. Aslen Ermenekli olan araştırmacı, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları'nca hazırlanan *Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı* için Ermenek muhtevalı bir yazı kaleme alır. Yavuz (1979: 451), Caferoğlu'nun "o zaman için ulaşım imkânlarının sınırlı oluşu" nedeniyle ilçenin muhtelif yerlerine gidemediğini dile getirerek hocasının ulaştığı sonuçların Ermenek genelini temsil etmekten uzak olduğunu belirtir. Yavuz, Ahmet Caferoğlu'nun çalışmasını daha ileriye götürmek için yaptığı incelemede o tarihte hepsi Ermenek'e bağlı olan Başdere köylerinden

(Âdiller, Küçük Karapınar, Sarıveliler, Turcalar, Kızılca Kışla) epeyce malzeme derlemiştir. Ulaşımın hayli zor olduğu bu köylerin folklorik ve diyalektolojik açıdan zengin ve işlenmeye elverişli olduğunu dile getiren araştırmacı, 1972 yılının yaz aylarında topladığı malzeme üzerinde ünlüler ve ünlü hadiseleriyle mahdut bir fonetik inceleme yapar. Cümle, kelime ve metinlerin fonolojik transkripsiyon yöntemiyle yazıya geçirildiği çalışmanın sonunda sözlük bölümü de vardır. Yavuz'un listesinde yer alan kelimelerden birkaçı aşağıda verilmiştir:

batkın: Pislikle dolu.

darık darık: Darmadağın.

kelezimek: Zayıflamak, güçsüzleşmek.

kelezitmek: Zayıflatmak.

ketir: Kayalık tepe.

selañ: Hastalık.

vidalı: İşveli, kurnaz kadın.

2000'li Yıllar: Lisans ve Lisansüstü Tezler

2000'li yıllardan itibaren Ermenek ağızı üst başlığı altında değerlendirilebilecek araştırma, inceleme ve derlemelerin sayısında artış yaşandığı görülür. İlk olarak bugün Karaman'ın ilçeleri konumunda bulunan Sarıveliler ve Başyayla, Türedi'nin (2002) hazırladığı yüksek lisans tezine konu olmuştur. Araştırmacı derlediği 21 metin üzerinden anılan yerlerin fonetik özelliklerini tespit etmiştir. Morfoloji incelemesinin yer almadığı çalışmada metin derlenen yerler şunlardır: Başyayla ilçe merkezi, Kışla köyü, Yenice köyü, Elmayurdu, Tepebaşı, Güzelyurt; Sarıveliler ilçe merkezi, Göktepe, Çukurbağ, Dumlugöze, Büyük Karapınar, Esentepe, Küçük Karapınar, Ortaköy, Işıklı ve Uğurlu. Tezin sonunda metinlerde geçen kelimeler için hazırlanmış sözlük de vardır. 1989'a kadar Ermenek'in beldesi ve köyleri olan mahaller üzerine yapılan bu tez, Ermenek ve civarının ağız hususiyetlerini göstermesi bakımından önemlidir.

Bu konuda 2009 yılında iki çalışma yapılmıştır. İlki Uysal'ın (2009) *Karaman İli Ağızları ve Anadolu Ağızları Arasındaki Yeri* başlıklı doktora tezidir. Burada Ermenek, Sarıveliler ve Başyayla ilçelerinden kayı altına alınmış 22 metin vardır. Sözü edilen metinler üzerinde yapılan filolojik incelemeler neticesinde Uysal; Ermenek ve civarının diyalektolojik yönden taşıdığı hususiyetleri, Karaman ağızları içindeki yerini ve metinler bağlamında oluşan söz dağarcığını ortaya koymuştur. Araştırmacının "Taşeli Ağız Bölgesi" şeklinde adlandırdığı bu alt bölge, kendi içinde bazı ortaklıklar taşımakla birlikte ayrılıklar da sergilemektedir. Bu çalışma birkaç yıl sonra kitap hâlinde neşredilmiştir (bk. Uysal 2011).

Aynı yıl Ermenek bağlamında yayımlanmış bir çalışma daha vardır. Bilgin'in (2009) 25-30 Mart 2008 tarihlerinde Şanlıurfa'da düzenlenen çalıştayda sunduğu tebliğ, bölge ağızlarının yer adlarına tesirini görme imkânı vermesi bakımından anılmaya değerdir. Bilgin, burada yakından tanıdığı coğrafyadan derlediği yer adlarını, damak n'si dışında, standart alfabeye dayalı transkripsiyon yöntemi kullanarak paylaşır. Ancak bu adlara yöre ağızlarının tesirine dair bir bilgi aktarmaz.

Üniversitelerin Türk dili ve edebiyatı bölümleri, ağız monografilerinin hazırlandığı yerler arasındadır. Lisans mezuniyet tezi şeklinde yapılan bu çalışmalar hacim ba-

kımından oldukça sınırlı bir muhtevaya sahip olmasına rağmen yapıldığı yılda yörenin diyalektolojik haritasına ışık tutması ve o döneme ait söz varlığı unsurlarını kayıt altına alması bakımından değerlidir. Fakülte bitirme çalışması yapılan yerler arasında Başyayla ilçesine bağlı Kışla köyü de vardır. Çetin (1999) tarafından hazırlanan mezuniyet tezinde adı geçen köyden derlemeler ile bunlara dair inceleme yer alır.

Ermenek bağlamında fakülte mezuniyet tezi hazırlayan isimlerden biri de Fatih Öztürk'tür (bk. 2008). Araştırmacı bugün Sarıveliler sınırları içinde kalan Esentepe köyünden 22 metin derlemiş, bunlar üzerinde fonetik ve morfolojik inceleme gerçekleştirmiştir. Tezin sonunda küçük bir sözlüğe de yer veren Öztürk (bk. 2018a), daha sonra yaptığı bir diğer çalışmada Esentepe köyü ağzından *Derleme Sözlüğü*'ne katkı olabilecek kelime ve sözleri tespit etmiştir. Öztürk'ün (bk. 2018b) konuyla ilgili son çalışması, Esentepe örneği üzerinden Sarıveliler ağız ve özellikleri hakkındadır. Araştırmacı yazısında Esentepe'nin ağız hususiyetleri bakımından Sarıveliler ve Ermenek'le büyük benzerlikler taşıdığı sonucuna ulaşmıştır⁵.

Cep Sözlüğü ve Diğer Yayınlar

Ermenek merkezli çalışmalar arasında bir de sözlük vardır. Çalışkan'ın (2008) yayımladığı *Ermenek Sözlüğü* isimli çalışma cep sözlüğü şeklinde olup yazarın ifadesiyle “Balkusan-Ermenek yöresinde kullanılan Karamanlı ağzına ilişkin sözcük ve deyimlerden” meydana gelmektedir. Araştırmacı, bu kelimelerin bir kısmını yörenin yaşlı kişilerinden, bir kısmını ise *Tarama Sözlüğü*, *Derleme Sözlüğü* gibi yazılı kaynaklardan topladığını söylemektedir (bk. Çalışkan 2008: 5). Yazar sözlükteki maddelerin yazılışında standart alfabeı esas almıştır. Aşağıda sözlükten bir kesit yer almaktadır:

avıkdırmak: Avcılığa alıştırmak.

ayazımak: Soğuk almak.

beylemek: İşaretlemek.

bey parası: Kaparo.

bitili: Birbirine yapışık, bitişik.

çiğın: Omuz.

dıngılaşmak: Tartışmak.

kelik: Deri.

muğalmak: Bunalmak.

şavkarmak: Gün aydınlanmak; aydınlanmak, ışımak.

taklamak: İkiye bölmek, olgunlaşan meyve veya sebze yarılmak.

yarıntası gün: Ertesi gün.

Yaradan'a sığınmak: Tüm gücünü, imkânını toplamak.

Ermenek ve onun da ait olduğu Taşeli coğrafyasını folklorik yönlerden araştırıp inceleyen kitap, tez vb. çalışmalar da vardır. Bunlar halk bilimsel derleme ve inceleme gayesi gütmekle birlikte şekil bilgisi ve bilhassa söz varlığı yönünden kendisinden yararlanılabilecek unsurlar da içermektedir. Ermenek'ten derlenerek kayıt

⁵ Yöreyle ilgili mezuniyet tezi şeklindeki çalışmalara birçok üniversitede rastlanabilir. Fakat söz konusu eserlerin bölge öğrencilerinin daha çok devam ettiğı Selçuk Üniversitesi ve Mersin Üniversitesi gibi okullarda bulunma ihtimali yüksektir.

altına alınmış 14 masala yer veren Alptekin'in (2002) çalışması, Şimşek (2008) ve Yüksel'in (2019) yüksek lisans tezleri, Coşkon'un (2017) Sarıveliler ve Başyayla'dan derlediği yer adları adlı yüksek lisans çalışması, Bardakçı (2005), Aksungur (YY) ve Özbek'in (2022) yayınları bu bahiste mutlaka zikredilmelidir. Bunların yanında Karaman adını taşıyan çalışma ve (özel) yayınlarda Ermenek ve civarına ilişkin bazı diyalektolojik malzemeye, söz varlığı unsurlarına rastlanmaktadır. Mısırlıoğlu (2006), Güngör (2007), Ülkümen (2012 ve 2017), Duru ve diğerleri (2016) bu bahiste anılması gerekenlerdir. Bölgenin coğrafyadan edebiyata, arkeolojiden gastronomiye çeşitli çalışmalara konu olduğu *Ermenek Araştırmaları 1* (2018a) ve 2 (2018b) isimli yayınlarda bazı söz varlığı unsurları ile dillik malzemelere tesadüf edilmesi mümkündür.

Ermenek Ağzının Karakteristik Özellikleri

Caferoğlu (1972), Yavuz (1979), Türedi (2002), Öztürk (2008) ve Uysal'ın (2011) tespitleri ışığında Ermenek ağzının karakteristik özellikleri hakkında şunlar söylenebilir:

1. Bazı kelime ve eklerde var olan damak n'si korunmuştur. Yarım yüzyıl önce bölgeye giden Caferoğlu (1972: 2), bu durumu "Ermenek ağzı n sesine olduğu gibi bağlı kalmıştır." sözüyle ifade eder. 1960'lı yıllarda yöre ağzı için yapılan bu tespit hâlen geçerliliğini korumaktadır.
2. Kapalı e, yöre ağzında duyulan bir sestir. Türkçenin dokuzuncu ünlüsü olarak ifade edilen bu ses, Ermenek ağzında hissedilir şekilde vardır.
3. Anadolu'da Batı Grubu ağızlarına dâhil birçok ağız bölgesinde olduğu gibi Ermenek yöresinde de hem dil uyumu hem de dudak uyumu kuvvetlidir. Yöre insanı yazı dilinde uyum dışında kalan kelime ve ekleri uyuma bağlı hâle getirmiştir.
4. Türkiye Türkçesi ağızları içinde Batı Grubu ağızlarının bir karakteristiği olan ilerleyici benzeşme (bk. Karahan 1996: 5), hem ünlüler hem de ünsüzler arasında olmak üzere yöre için de esastır.
5. Yörenin etnik yapısıyla ilgili olduğunu düşündüğümüz bir özellik olarak hırıltılı h, burada az duyulan bir sestir.
6. "g" ünsüzünün, iki ünlü arasında kaldığı zaman sızıcılaşıp erimesi, buna bağlı olarak hece kaynaşmalarının ve ünlü uzunluklarının meydana gelmesi bu ağız bölgesinde daha yaygındır.
7. Şimdiki zaman eki olarak "-yorur, -yoru" şeklindeki eskicil biçimler Ermenek ve civarında yaygın yapılardır.
8. Teklik birinci şahısta "-()n" biçimi "m"li şekillere nazaran sıkça duyulur.
9. Cümle sonlarında vurgu ve tonlamaya bağlı olarak ünlülerin uzatılması yaygındır.
10. Oğuzlar için temel olan birçok hususiyet ve söz varlığı unsuru, muhtelif nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan belirli örnekler dışında Ermenek ve civarı için de söz konusudur.

Sonuç

Anadolu'daki Türk iskânının kadim merkezleri arasında yer alan, aynı zamanda başkentlik payesiyle şereflenmiş az sayıdaki ilçeden biri olan Ermenek; merkezi, beldesi ve köyleriyle birlikte bazı diyalektoloji çalışmalarına konu olmuş bir bölge-

dir. Caferoğlu'nun makalesinden günümüze yöre ağzını esas alan lisans, yüksek lisans ve doktora çalışmaları yapılmış; makale ve yazılar kaleme alınmış; küçük çaplı ve amatörde de olsa bir sözlük ortaya konmuştur. Hiç kuşkusuz, bugüne kadar yapılan her çalışma değerlidir, bir ihtiyaca cevap vererek önemli bir boşluğu doldurmuştur. Bununla birlikte gelinen noktada eldeki bütün malzemeyi bir araya getiren, yapılacak yeni derlemelerle daha zenginleştirilmiş kapsamlı bir Ermenek Sözlüğü'ne duyulan ihtiyaç açıkça hissedilmektedir. Pek çok arkaik yapı ve sözcüğü barındırdığı anlaşılan Ermenek ağızlarına yönelik böyle bir çalışmanın yapılması, uzmanlar tarafından her geçen gün yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kaldığı sıkça dile getirilen ağızlar için elzem olmuştur. Bu faaliyetlerin, yalnızca diyalektoloji araştırmaları için değil bilim ve kültür tarihimiz için de büyük önem arz ettiği unutulmamalıdır.

KISALTMALAR

bk.	: Bakınız
bs.	: Baskı, basım
İKEV	: İstanbul Karamanlılar Eğitim Vakfı
S	: Sayı
s.	: sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDAY	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
YY	: Yıl Yok

KAYNAKÇA

- Akar, Ali (2016), "Sosyal Bilimlerin Veri Kaynağı Olarak Ağızlar", *Akademik Bakış*, S 19, s. 169-182.
- Alptekin, Ali Berat (2002), *Taşeli Masalları*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aksungur, Halit (YY), *Geçmişten Günümüze Taşeli Halk Kültürü Güldeste*, Özel Yayın.
- Bardakçı, Halit (2005), *Bütün Yönleriyle Ermenek Başyayla ve Sarıveliler*, İstanbul: ER-ÇEV Yayınları.
- Bilgin, Azmi (2009), "Sarıveliler Kazasında Yer Adları ve Bunlara Bölge Ağızlarının Etkisi", *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*, s. 129-136, Ankara: TDK Yayınları.
- Caferoğlu, Ahmet (1972), "Konya İlinin Ermenek Ağzı", *TDAY-Belleten*, s. 1-16.
- Coşkon, Hasan (2017), *Sarıveliler ve Başyayla (Karaman) İlçeleri Yer Adları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çalışkan, Habip (2008), *Ermenek Sözlüğü*, Ankara: Özel Yayın.
- Çetin, Fadime (1999), *Kışla Köyü (Başyayla/Karaman) Ağzı*, Mersin: Mersin Üniversitesi Mezuniyet Tezi.
- Demir, Nurettin (2002), "Ağız Terimi Üzerine", *Türkbilig*, (4), s. 105-116.
- Duru, Talat vd. (2016), *Karaman'ın Söz Varlıkları*. Karaman: Karaman'ın Sesi Matbaası.
- Ermenek Araştırmaları 1* (2018a), Ed.: Hüseyin Muşmal vd., Konya: Palet Yayınları.
- Ermenek Araştırmaları 2* (2018b), Ed.: Hüseyin Muşmal vd., Konya: Palet Yayınları.
- Gülensoy, Tuncer ve Alkaya, Ercan (2011), *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası*, 2. bs., Ankara: Akçağ Yayınları.

- Güngör, İbrahim Hulusi (2007), *Türkçe'nin Karaman Ağzı*, İstanbul: İKEV Yayınları.
- Karahan, Leylâ (1996), *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Ankara: TDK Yayınları.
- Komisyon (2015b), *Başyayla Kaymakamlığı Brifingi*, Karaman.
- Komisyon (2015c), *Sariveliler Kaymakamlığı Brifingi*, Karaman.
- Levend, Ağâh Sırrı (1972), *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, 3. bs., Ankara: TDK Yayınları.
- Mısırlıoğlu, Ahmet (2006), *Karaman Tarihi ve Kültürü-Bir Zamanlar Karaman*, Karaman: Özel Yayın.
- Özbek, Durmuş Ali (2022), *Ermenek Efsaneleri*, Konya: Çimke Yayınları.
- Öztürk, Fatih (2008), *Esentepe Köyü Ağız İncelemesi*, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Mezuniyet Tezi.
- Öztürk, Fatih (2018a), “Esentepe (Sariveliler-Karaman) Ağzından Derleme Sözlüğü'ne İlaveler”, *Karaman Kitabı 1. Cilt: Karaman ve Dil*, Ed.: İdris Nebi Uysal, Karaman: Karaman Belediyesi Yayınları.
- Öztürk, Fatih (2018b), “Esentepe Mahallesi Örneğinde Sariveliler Ağız ve Özellikleri”, *Ermenek Araştırmaları – 2*, Ed.: Hüseyin Muşmal vd., Konya: Palet Yayınları.
- Şimşek, Rabia Gökçen (2008), Barçın Yaylası (Başyayla-Ermenek-Sariveliler) Folkloru, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türedi, Kerim (2002), *Karaman İli Sariveliler ve Başyayla İlçeleri Ağız*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk Dil Kurumu, (2009), *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü I-VI*, 3. bs., Ankara: TDK Yayınları.
- Uysal, İdris Nebi (2009), *Karaman İli Ağzları ve Anadolu Ağzları Arasındaki Yeri*, Doktora Tezi, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uysal, İdris Nebi (2011), *Karaman İli Ağzları ve Anadolu Ağzları Arasındaki Yeri*. Karaman: Karaman Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Uysal, İdris Nebi (2017), “Ağız Verilerinin Şehir Tarihi Araştırmalarına Katkısı”, 4. Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi Bildiri Kitabı, s. 559-564, Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları.
- Ülkümen, Osman (2012), *Karaman ve Çevresi Türkmenleri Tarihi-Kültürü*, Karaman: Türkmenler Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayınları.
- Ülkümen, Osman (2017), *İlçe, Belde ve Köyleriyle Karaman Tarihi*, Karaman: Karaman Belediyesi Kültür Yayınları.
- Yastı, Mehmet (2018), “Derleme Sözlüğü Bağlamında Ermenek ve Çevresi Söz Varlığı”, *Ermenek Araştırmaları – 2*, Ed.: Hüseyin Muşmal vd., Konya: Palet Yayınları.
- Yavuz, Kemal (1979), “Ermenek Kazasının Başdere Köyleri Ağız I”, *Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı*, Ankara: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Yüksel, Hayriye Nur (2019), *Sariveliler Folkloru ve Yörükleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ERMENEKLİ ŞAİR VE YAZARLARA GENEL BİR BAKIŞ*

Onur AYKAÇ** – Mert ÖKSÜZ***

1. Giriş

Çok eski dönemlerden beri yerleşim yeri olan ve pek çok medeniyetten izler taşıyan Ermenek, zaman zaman farklı şehirlere bağlansa da bugün Karaman ilinin ilçelerinden biri.

İmkân ve iskân bakımından şehirler ve ilçeler arasında pek çok bürokratik ve sosyal ayrım bulunur. Ayrımlar insanların bilinçlerine, hislerine, üslubuna, genel olarak bakış açısına yansır ve umutları, sevinçleri yahut acıları şekillendirir. Tam da burada Georg Simmel'in klasikleşmiş “Metropol ve Zihinsel Yaşam” (2005) makalesinden ödünç alarak şehir hakkında bir iki cümle yazmamız gerekiyor. Şehirler - toplum baskısının azlığına rağmen- özgürlük kazanmak uğruna şahısların biraz daha görünmez olduğu yerlerdir. Fakat taşra, pek çok geleneksel kapalı toplum kaynaklı baskıya rağmen hissî uyarıcılar açısından doğrudan iletişime daha fazla imkân verir. Burada pastoral duyusun dengi denebilecek bir dingin düşünme durumunu kastediyoruz. Pastoral saflık arifane bir duyusu, “kendini bilme” hâlini doğurur.

Bu açıklamamız, Ermenek'in mevkiini belirgin kılmak içindir. Çünkü Ermenek'in edebiyat ve sanata katkısı, önemli oranda yöresel duyusu ve özelliklerden beslenen bir genel nitelik çerçevesinde gerçekleşmiştir. Ermenek özelinde ele aldığımız edebî şahsiyetlerin çoğu âşıklardan/mahallî şairlerden, bir kısmı ise Batılı türlerle meşgul olan edebiyatçılardan oluşmaktadır. Hepsinin ortak özelliği, şiiri diğer türlerden daha çok sahiplenmeleridir.

Çalışmamıza konu olan âşıkların/mahallî şairlerin şiirlerini incelediğimizde, çoğunlukla halk şiiri geleneğine bağlı kaldıkları görülmektedir. Şiirlerde anlatım içten, canlı ve yalındır. Şairler, sanat yapma kaygısı gütmemişlerdir. Bazı mısralarda yöresel dil özelliklerine rastlamak mümkündür. “Aşk, tabiat ve toplumsal meseleler” başlıca temalarıdır. Günümüz insanında görülen ahlaki çöküntü de temaları arasındadır. Bir taraftan Karaman'ın tarihini ve kültürünü yazıya geçiren, bir taraftan da yörenin sorunlarını anlatıp ahalinin taleplerini dile getiren şairler göze çarpmaktadır. Pek çok şiirin son dördlüğüne geleneğe uygun olarak şairin adı veya mahlası geçmektedir. Genellikle hece ölçüsü tercih edilmiş olup hecenin 11'li kalı-

* Bu yazı, daha önce *Karamanlı Şairler ve Yazarlar* (2013) kitabında yayımladığımız bazı metinlerin gözden geçirilmiş halinden oluşmaktadır.

** Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Karaman/Türkiye, onuraykac@kmu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7191-2208.

*** Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Karaman/Türkiye, mertoksuz@kmu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1387-0625.

bı sıkça kullanılmıştır. Ağırlıklı olarak nazım birimi “dörtlük”, nazım şekli ise “koşma”dır. Bentler halinde tertip edilmiş veya “destan” şeklinde kaleme alınmış şiirler de yok değildir.

Batılı türlerle meşgul olan edebiyatçılar ise deneme, anı, gezi yazısı gibi edebî türlerde de eserler ortaya koymuş, ancak en çok örneği şiir alanında vermiştir. Bu isimlerin dizelerinde birtakım ortak özellikler görmek mümkündür. Dil açısından söylenecek olursa şairlerin önemli bir kısmı arı, sokakta kullanılan bir Türkçeye başvurmuştur. Kelime oyunlarına yönelenler, Türkçenin imkânlarını zorlama çabasında olanlar neredeyse yok gibidir. Şairlerin dizelerinde yöresel duyuş ve söyleyişin getirdiği bölgeye özgü bir renk ve buna bağlı bir şiirsel cazibe görülmektedir. Halk şiiri ve klâsik edebiyatın etkilerini kuvvetle hissettiğimiz bazı örnekler dışında pek çoğu şiirlerinde memleket hasreti, yurt sevgisi, aşk ve aşkın halleri ya da sosyal meselelere yer vermiştir. Şiirin bu evrensel konularını kendi duyuşlarıyla ve söyleyişleriyle “formsuz çağdaş şiirle halk türkülerini, koşmaları, gazelleri sentez haline getirerek” ifade etmişlerdir.

2. Belli Başlı Ermenekli Şair ve Yazarlar

Bu başlık altında, Karaman/ Ermenek doğumlu olduğu bilinen belli başlı şair ve yazarları doğum tarihlerini esas alarak tanıtmak istiyoruz. Yakın coğrafyada yer almaları sebebiyle bazı kaynaklarda Başyayla ve Sarıveliler ilçelerinde yetişen isimler de (Başyayla: Emin Uğuz, Erdal Kaya vd.; Sarıveliler: Ahmed Düzenli, Ahmet İner, Ahmet Tufan Şentürk, Mehmet Çetin, Mustafa Ertaş, Osman Ertaş vd.) Ermenekli şair ve yazarlar arasında gösterilmektedir. Lakin biz, sadece “bugünkü Ermenek ilçesinin sınırları içinde doğan isimleri” esas aldık.

2.1. Şihana Mehmed Ağa (d. 1819-ö. 1903)

Ermenek ilçesinde dünyaya gelir. Asıl adı Ahmed’dir. Ancak halk arasında daha çok “Şihana/ Şeyhana Mehmed Ağa” olarak tanınır. Şiirlerinde ise “Hamdi” mahlasını kullanır.

Şihana Mehmed Ağa, düzenli bir tahsil göremez. Bir müddet hâfız olmak için çalıştığı bilinmektedir. 1834 yılında geçirdiği bir rahatsızlık sonucu âmâ kalır. Ömrünün 69 yılını karanlıkta geçiren Mehmed Ağa, 1903 yılında vefat eder.

Ermenek ilçesinin sosyal hayatını ve burada yaşanan birtakım olayları destan türünde dile getirmiştir. Şiirlerinin bir kısmı derlenmiş, çoğu ise bugün kaybolmuştur. Mehmed Ağa’nın en bilinen şiirlerinden biri, Karaman mutfağının lezzetlerinden olan Batırık’ı anlattığı mizahî destanıdır. Bu destan, daha sonraları bestelenmiştir.

Batırık (Batırma)

Dinleyin ağalar şikâyetim var
Yandı canım batırmanın elinden
Cümle âlem gibi şikâyetim var
Yandı canım batırmanın elinden

Akşam olur girer hepsin düşüne
Sabah olur birikirler başına

Tatar salar yârânına, eşine
Yandı canım batırmanın elinden

Batırmadır kadınların ulusu
Yemeyenin ortadadır ölüsü
Cumhur oldu erkeklerin karısı
Yandı canım batırmanın elinden
(...)

Ahir zaman oldu düzen bozuldu
Çok kimsenin ciğerleri üzüldü
Hamdi yemedi de karnı bozuldu
Yandı canım batırmanın elinden

[Bardakçı, 2005: 297-298; Çöloğlu, 2005: 730-732; Uysal, 1997: 145-148; Uysal, Alodalı ve Demirci, 1992: 739-740]

2.2. Ali İhraki (d. 1834-ö. 1912)

Ermenek'te bir asırdır değirmencilik, sazandelik ve havanendilikle meşgul olmuş bir ailenin evladıdır. Annesi Ayşe Hanım'dır.

Ali İhraki, saz çalıp irticalen şiir söyleyen bir halk ozanıdır. Hayatının büyük bölümünü çalgı ve raks ile geçirdiği için mutaassıp çevrelerce adı Alevi-Bektaşî şairler arasında zikredilmektedir. Ermenek düşünlerinin, zevk ve neşe âlemlerinin aranan ismidir. Türk tarihini iyi bilir; hali, tavrı, konuşması ve giyimiyle eski Türkleri andırır. Hatta eski Türk kıyafetlerini temsilen, bazı eğlencelerde üç etekli bir entari giyer. Eski Türklere ait hemen her oyunda maharetlidir. Okuma yazması olmadığı halde yaratılışça çok zeki ve uyanık birisi olduğu için okur-yazarlar kadar sözü ve sohbeti dinlenen bir kişidir. Sözlü kültürle kuşaktan kuşağa aktarılan hikâyeleri çok iyi bilir; etrafına topladığı insanları tatlı diliyle adeta mest eder. Fakir bir ailenin evladı olduğu için bütün hayatı maddi sıkıntılar içinde geçer; ancak hiçbir zaman neşesinden ödün vermez. Kuvvetli bir hafızaya sahip olan Ali İhraki, şiirlerini hafızasında saklamış, bu yüzden pek çok şiiri yazıya geçirilememiştir. Ancak ömrünün son demlerinde söylediği bazı destanları yakınları tarafından yazıya aktarılmıştır. Şiirleri daha çok “taşlama” ve “destan” tarzındadır. Şiirlerinde “İhraki” mahlasını kullanır.

Bozuk Devri Taşlama

El aman Yarabbi, hidayet senden
Ziyade çoğaldı sefaletimiz
İzzet hürmetine inayet senden
Bundan sonra yoktur selametimiz

Bütün hayır gitti rû-yi zeminden
Yakamız kurtulmaz düşman elinden
Gözümüz açılmaz ah u vahinden
Asumana çıktı adaletimiz

Ezanlar okunur kulak tutmayız
 Abdest alıp camilere gitmeyiz
 Hakk’a yarar bir ibadet etmeyiz
 Fuhuş işlemektir ibadetimiz
 Fıkâralar kaldı gam-ı zulmette
 Merhamet kalmadı ehl-i servette
 Her işimiz yalan ile gıybette
 Böyle meydan verdi hürriyetimiz

Hırsız ile hempa gayet çoğaldı
 Puştlar, pezevenkler imtiyaz aldı
 Ulema-yı zişan ayakta kaldı
 Gayet zayıfladı şeriatımız

Haksız davacılar bir dava açtı
 Yalancılar yemin edip yanaştı
 Şeytan Kaf Dağı’nın ardına kaçtı
 Diyerek gitti menfaatimiz

Bütün terk eyledik erkânı, yolu
 Asla tanımadık sağ ile solu
 Sahilde, yaylada çekirge dolu
 Bitti gitti, bütün hep kismetimiz

Düveli ecnebiye il olduk beraber
 Millet uyuyor mu nedir bu haller
 Sahte çıktı vükela-yı muteber
 Büyüklerden kalktı merhametimiz

Derviş İhraki’nin kolları bağlı
 Aşkın ateşine ciğeri dağlı
 Ümit ettiği yerler hep Karadağlı
 Zaten çürük imiş asaletimiz

[Bardakçı, 2005: 292-297; Çöloğlu, 2005: 767-769; Uysal, 1997: 140-145]

2.3. Âşık Hamid (d. 1869-ö. ?)

Ermenek’in Köşker köyünde dünyaya gelir. Yirmili yaşlarda saz çalıp şiir söylemeye başlar. Ancak genç yaştaki iki oğlunun arka arkaya ölümü üzerine sazı ve sözü bırakıp ömrünün son demlerini köy köy, kasaba kasaba dolaşarak geçirir.

Deyiş

Âşıkı sorarsan oldu bir derviş
 Kalmadı dünyada mürüvvetli iş
 Kara toprak oldu Faki, Müderris
 Viran kaldı diye karyeler ağlar

Nedir efendim dünyada bu hikmet
 Cihanı kavurdu o şah-ı devlet
 Çok çalıştık ama gelmedi medet
 Ordumuz bozuldu cepheler ağlar
 Herkesin alnından gitti namusu
 Viran oldu memleketin hâmisi
 Hangi dağda kaldı zafer gemisi
 Zafersiz kaldım diye kaleler ağlar

Gezer oldum dünya seni beyhude
 Zaferi ne yaptın ey Kâdir Huda
 Yeneriz elbette biz Mosko’u da
 O zaman dünyalar al yeşil bağlar

Kendin Âşık Hamit bu kadar bilir
 Arif olan tutar sözlerin alır
 Harp yerlerinden arşa gidilir
 Bir gün olur elbet zaferler çağlar

[Bardakçı, 2005: 298-299; Çöloğlu, 2005: 744-746; Uysal, 1997: 308-309]

2.4. Hasan Rüştü Okumuşgil (d. 1869-ö. 1936)

Ermenek’te dünyaya gelir. Kökü Karamanoğlu Beyliği’ne kadar dayanan asil bir ailenin çocuğudur. Babası, Tol Medrese adıyla da bilinen Emir Musa Bey Medresesi müderrislerinden İsmail Hakkı Efendi’dir. Yörede baba tarafı “Müderrisler”, anne tarafı “Müftüzadeler” olarak bilinmektedir.

Bir buçuk (bazı kaynaklarda iki buçuk) yaşındayken babasını kaybeden Hasan Rüştü, rüştiyeyi Ermenek’te bitirir. Bir iki yıl kadar burada medrese eğitimi alır. 1885’te ortaöğrenim için İstanbul’daki dayıları ve amcasının yardımıyla Konya’ya gelir. Konya medreselerinde yaklaşık dört yıl eğitim görüp 1889’da dayıları Sait ve Seyit Beylerin yanına İstanbul’a gider. Burada *Türkçe Şiirler* müellifi Emin Bey, Maarif Nazırı Ali Münif Paşa ve Ahmet Mithat Efendi gibi dönemin önemli isimlerinin yardımlarıyla Mekteb-i Mülkiye-i Şahane’ye (Siyasal Bilgiler Fakültesi) ücretsiz kayıt yaptıırma hakkı kazanır. Mülkiye’deki eğitiminin yanı sıra zamanın ünlü âlimi Atıf Bey’den kelim ve tabiat; Muallim Naci’den ise Doğu edebiyatı dersleri alır. Mülkiye’nin son sınıfındayken meşrutiyet ve hürriyet akımları tabir-i diğerle “Jön Türk Fikriyatı” ile alakadar olur. Bu devrede Samih Rıfat’ın çıkarttığı *Resimli Gazete*’de ve Bursa’da çıkan *Nilüfer* dergisinde yayımlanan yazıları aracılığıyla edebiyat camiasında kendini tanıtmaya başlar.

Mülkiye Mektebi son sınıftayken II. Abdülhâmid hakkında kaleme aldığı ve güvendiği bazı dostlarıyla paylaştığı hicivleri, Zaptiye Nazırı Nazım Paşa’ya gösterilir. Hicivleri sebebiyle okulunu tamamlayamadan tutuklanır ve üç yıl hapis yattıktan sonra Ermenek’e sürülür. Doğduğu topraklarda bir yandan kendinden önce dedesinin ve babasının müderrislik yaptığı Tol Medrese’de eğitim verirken bir yandan da kaleme aldığı şiir ve yazılarını *Konya* gazetesinde yayımlatır. Birkaç yıl Ermenek’te kaldıktan sonra, kendisinin muhalif kimliğinin artık unutulduğunu düşünene-

rek İstanbul'a döner. Burada siyasî içerikli gizli toplantılara katılmaya başlar ve tutuklanarak Zaptiye Nazırı Nazım Paşa tarafından -orada şairin siyasî fikirlerine daha uygun bir zemin olduğu düşüncesiyle, kendisine yardım amacıyla- İzmir'e sürülür.

İzmir'de bulunduğu dönemde, şehrin valisi Kamil Paşa'nın himayesine giren Hasan Rüştü, onun emriyle İzmir İdadisi ve Sanayi Mektebi'nde öğretmenliğe başlasa da -siyasî sürgün olması sebebiyle- görevi kısa süreli olur ve yerine başka bir öğretmen atanır. Bunun üzerine hâmisî Kamil Paşa, Hasan Rüştü'ye cüzi bir maaş (300 kuruş) bağlar. Fakat Hasan Rüştü, İzmir günlerinde asıl geçimini Türk, Rum, Ermeni ve Yahudi çocuklara özel dersler vererek ve seyyar kitapçılık yaparak sağlar.

İzmir'de *Köylü* gazetesinde yayımladığı yazı ve şiirleri sayesinde aydın şahıslarla tanışarak kendisine yeni bir çevre oluşturur. Bir gazeli ve bir şarkısı da meşhur müzisyen İsmail Zühdü tarafından bestelenir ve İzmir saz meclislerinde seslendirilir. Böylece İzmir civarında da tanınmaya başlar. O günlerde meşhur hiciv şairi Eşref'le sıkı bir dostluk kurar, Neyzen Tevfik'e de hocalık yapar. Bu şahısların yanında Müstecâbîzade İsmet, Maraşlı Kamil, Ruhi, Nevşehirli Said, Abdülhalim Memduh, Mevlevî Şeyhi Nurettin Efendi, Mansurizade Mehmet Sait gibi isimlerle de edebiyat, sanat ve felsefe sohbetleri yapar.

İkinci Meşrutîyet'in ilanıyla birlikte İzmir'deki zorunlu ikameti son bulur. Önce M. Şemsettin'in (Şemsettin Günaltay) müdürlüğünü yaptığı Midilli İdadisi'ne edebiyat öğretmeni olarak gönderilir. Midilli'nin Yunanlılar tarafından işgali üzerine şair Akhisar'a gelerek buradaki özel okullardan birinde öğretmenlik yapar. Sonrasında da Alaşehir İdadisi'ne Türkçe öğretmeni olarak atanır. Üç yıl burada çalıştıktan sonra Konya Lisesi'nde edebiyat ve felsefe öğretmenliğine tayin edilir.

Konya'da mütevazı bir hayat süren Hasan Rüştü, çevresinde 'şair' sıfatıyla da tanınmaya başlar; ancak rivayet edildiğine göre içkiye olan düşkünlüğü iyice artınca öğretmenlikten atılır. Bir müddet boş gezdikten sonra Konya Kız Muallim Mektebi'nde edebiyat öğretmenliğine atanır. Ancak burada da kalıcı olamaz ve bilinmeyen bir nedenle buradaki görevine de son verilir. Ciddi maddi sıkıntılar içindeki Hasan Rüştü'nün Mülkiye Mektebi'nden sınıf arkadaşı olan İzzet Bey Konya valisi olunca, onun yardımıyla Konya Müzesi müdür muavinliğine vekâleten atanır (1928). 1930 yılında maaşı zamlanarak (3000 kuruş) asaleten müze müdür muavinî olur. 1934'te yaş haddinden emekliye ayrılır. Aynı yıl "Okumuşgil" soyadını alır. Yakalandığı zatürreden kurtulamayan Hasan Rüştü, 19 Ocak 1936'da Konya Devlet Hastanesi'nde vefat eder.

Nesiller boyunca müderrislik yapmış ve ilmî çevrelerde bulunmuş bir aileye mensup Hasan Rüştü, çok genç yaşlarda şiir yazmaya ve döneminin edebî dergilerinde görünmeye başlar. Kendisi Türkçe dışında iyi derecede Farsça, Arapça ve Fransızca bilir. Sadi-i Şirazi'den ve Lamartin'den şiirler de çevirmiştir.

Şiirlerini form ve ahenk özellikleri bakımından klâsik şiirimizin çerçevesinde kaleme alan şair, Doğu edebiyatının duyuş ve tarihine çok hâkimdir. Arkadaşları/ dostları arasında genç yaşta şöhreti yakalaması sebebiyle "Genç Şair", saçlarının olmaması sebebiyle de "Kel Şair" gibi sıfatlarla anılan Hasan Rüştü, şiirlerinde genellikle mahlas olarak Rüştî zaman zaman da Şehmî, İrgin Alp ve Hayyam müstearlarını

kullanmıştır. Dizelerinde ele aldığı konuları aşk ve aşkın halleri, devirden şikâyet, sosyal meseleler, din ve tasavvuf genel başlıklarıyla sıralayabiliriz. Öte yandan Şair Eşref ile olan dostluğu, onun hiciv alanında ilerlemesine de katkı sağlar. Eşref aya-rında hicivleri de vardır. Ne var ki çoğunu mahallî gazete ve dergilerde neşrettiği şiirlerini sağlığında kitap haline getiremez. Şiirlerini ve diğer eserlerini *Şule-i Edep*, *Muktebes*, *Ahenk*, *Resimli Kitap*, *Nilüfer*, *İzmir*, *Gencine-i Edeb*, *Hizmet*, *İttihad*, *İstikbal*, *Konya Vilayet Gazetesi*, *Yeni Fikir*, *Babalık* gibi dergi ve gazetelerde yayımlamıştır. Ölümünden sonra kitap haline getirilmiş pek çoğu gazel, şarkı, kaside ve kıt'a formundaki şiirlerinin adedi 105'tir. Bunun yanında yine süreli yayınlarda yer alan 14 hikâyesi, pek çok inceleme yazısı, dil konusunda makaleleri, fıkra ve sohbet türünde değerlendirebileceğimiz yazıları da mevcuttur.

Böylesine üretken ve kabiliyetli bir şair olan ve döneminde Şair Eşref, Muallim Naci, Ahmed Midhat gibi şahsiyetlerin takdirini kazanan Hasan Rüştü, vefatının üzerinden çok geçmeden unutulur ve adı edebiyat tarihlerinde bile anılmaz olur. Ayrıca şiirlerinin ve çevirilerinin büyük bir kısmı da kaybolur. Şairin yakın dostlarından olan öğretmen Memduh Yavuz Süslü'nün yayımladığı *Ermenekli Şair Hasan Rüştü Hayat ve Eserleri* adlı kitapta kaybolmaktan son anda kurtulan pek çok şiiri bir araya getirilmiştir. Hakkında, Ege Üniversitesi'nde H. Esin Egemen tarafından *Ermenekli Hasan Rüştü'nün İzmir Basınındaki Yazıları* (1992) başlıklı bir lisans tezi ve yine Ege Üniversitesi'nde Süleyman Kara tarafından *Ermenekli Hasan Rüştü'nün Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme* (2004) başlıklı bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

Rubai

Yenbû-i hükm-i cenâb-ı Mevlânâ'dır
Kur'an ile mesnevisi hem ma'nâdır
Dervişini sir-âb-ı füyûz etmek için
Hâk-i deri ser-çeşme-i müstesnâdır

Kıt'a

Yüreğin belki acır dide-i giryânıma bak
Sarı simaya akan eşk-i firâvânıma bak
Ne hazin sûrete koydu beni hicrin, sitemin
Şu yanık sineme bak, çâk-ı girîbânıma bak

Gazel

Mahallin bulmadıkça eyleme ızhâr-ı ehliyet
Zamanında, yerinde etmeli eşâr-ı ehliyet

Bugün fazlın, kemâlin olmuyorsa mazhar-ı teslim
Olur bir gün ki elbet halk eder ikrâr-ı ehliyet

Eder vicdanları tasdik-i ehliyet hasûdânın
Lisânen etseler de daima inkâr-ı ehliyet

Hüner-mendânı sevmezler bî-dirayetler mücerrebdir
Bu meşhurdur ki nâ-ehillân olur ağyâr-ı ehliyet

Bulur mu kabiliyet kisve-i zer-dûza girmekle
Kimin düşünde yoksa câme-i zer-târ-ı ehliyet
Liyâkat, istikâmet, hüsn-i haslet sahibi azdır
Gezer ağzında gerçi herkesin güftâr-ı ehliyet

Gınâ-yı manevi bahş eylemez altunu sarrafa
Cihanın malikidir mâlik-i dinar-ı ehliyet

Görürsün câ-be-câ âsâr-ı eltâf-ı kadr-dânî
Kılarsan kendini sa'yinle kıymettâr-ı ehliyet

Değildir şarlatanlık bunca ehliyet sus ey hodbin
Senin akvâl u efâlinde yok âsâr-ı ehliyet

Semâ-yı fitratında şems-i istidâd olan şahsın
Yüzünde daima meşhûd olur envâr-ı ehliyet

Epeyce marifet tahsil ederdin Rüşdî-i bedbaht
Eğer olsaydı vaktinde yerin ber-dâr-ı ehliyet

[Demirsoy, 2008; Ergun ve Uğur, 2002: 163-169; Halıcı, 1994; Huyugüzel, 2000; Kara, 2004; Süslü, 1937]

2.5. Tahsin Görgülü (d. 1878-ö. 1957)

Ermenek ilçesinde dünyaya gelir. “Müftüzadeler” namıyla tanınan aileye mensup olup Müderris Said Efendi’nin oğludur. Ermenek Rüştîyesi’nde medrese tahsili gören Tahsin Görgülü, devrine göre iyi bir eğitim alır. Beş-altı yıl kadar Konya Meclis-i Umumi ve İl Daimî Encümeni’nde üye olarak görev aldıktan sonra müftü olur. Ömrünün sonuna kadar müftülük görevini sürdüren Görgülü, Konya’da vefat eder ve buraya gömülür.

Tahsin Görgülü; çevresinde şakacı, şen, babacan, hoş sohbet bir kişi olarak tanınır ve sevilir. Kişiliği şiirlerine yansıyan şairin üslûbunda samimi bir hava bulunmaktadır. Halk şiiri geleneği içinde kaleme aldığı şiirlerinde yöresel söyleyişlere de yer vermiştir.

Divlek* Destanı

Yinecek şeylerün divlekdür şahı
Hayli demdür oldum bunun ağâhı
Çekerüm namına hasretle ahı
Feda olsun canun tatlı divleğe
Divlek zamanları bir kutlu demdür
Divleğin bir zevki sin cam-ı cemdür

* Divlek: Bir kavun cinsidir.

Namını yâd etmek elzem ehemdür
Feda olsun canum tatlı divleğe
(...)

Divlek diyüp âşık uzun ağladı
Ateş-i hasretle gönlün dağladı
Destanın şu sözle kesüb bağladı
Feda olsun canım tatlı divleğe

[Bardakçı, 2005: 303-304; Çöloğlu, 2005: 761-764; Uysal, 1997: 311-312]

2.6. Zeki Üyetürk* (d. 1901-ö. 1967)

Ermenekli Hacı Hüseyin'in oğlu, avukat Hatay Üyetürk'ün babasıdır. Ailesi, kuyumculuk yapmak üzere Ermenek'ten Karaman'a gelmiştir.

Zeki Üyetürk, eğitimini Karaman'da tamamlar. Ardından, ömrünün son demlerine kadar sürecek olan memuriyet hayatı başlar. Kızılay başkanlığı ve Halkevleri reisliği görevlerinde bulunur. Ayrıca Karaman Cumhuriyet İlkokulu kurucu müdürü ve başöğretmenidir.

Üyetürk, Karaman'ın sembol isimlerinden biridir. Sokaktaki sıradan insanlardan oluşturduğu amatör tiyatro gruplarıyla pek çok tiyatro oyununu sahnelemiş, böylece tiyatroyu Karaman halkına sevdirmiştir. Ayrıca Karaman'a ilk ambulansı getiren kişidir. Karaman halkı da ona olan vefa borcunu unutmaz. Cenazesine neredeyse bütün Karaman katılır; Kaymakamlık da o gün resmî daireleri tatil eder.

Zeki Üyetürk'ün değişik gazete ve dergilerde yayımlanmış şiirleri bulunmaktadır. Özellikle, sosyal muhtevalı ve mizah/ hiciv içeren şiirlerinin dost meclislerinde sıkça okunduğu bilinmektedir.

Öğretmen Okulları

Zaman nedir, nasıl geçer, düşünüp bir an duralım
Zaman mazide ne yapmış, bunu tarihten soralım

Açalım sahifeleri göz gezdirelim derinden
Heyecan duyup coşarız, milletimin eserinden

Yüz iki yıl önce bak neler göreceksin
Yüksek gayeler önünde saygıyla eğileceksin

Sayırsız hatıralarla ecdadını anacaksın
Türklüğün önünde hemen yerlere kapanacaksın

On altı mart gününe bak, bin sekiz yüz kırk sekizin
Takını kurarsın mutlak şanlı bir zaferimizin
Bu zaferle yıkılmıştır cehaletin miskin tahtı
Bu zaferle açılmıştır Türk irfanının bahtı

* Zeki Üyetürk'ün hayatına dair bilgilerin bir kısmı, 01 Eylül 2013 tarihinde oğlu Hatay Üyetürk ile yapılan söyleşiden elde edilmiştir.

Darü'l-muallimlerin kuruluşudur bu zafer
Muallim yuvası ancak, her türlü takdire değer

Kâbe değildir orası, fakat hep tavaf edilir
Kâinat onun içinde, Tanrı'ya oradan gidilir

Oradan şahsiyet çıkar, oradan fazilet gelir
Orada yetişen gence Türk'ün öğretmeni denir

Ararsak orda bulursa feragati, mahviyeti
Kitaplara sığmaz asla şefkatiyle meziyeti

Aşkıyla çarpan yüreği çocuklar, gençler yuvası
Mükâfatı maddi değil, Türk milletinin duası

Önünde eğildiğimiz milletin girdi kalbine
Atası yazdı adını, Türk inkılap tarihine

Öğretmen sağladı güven, vatanın istikbâline
Onun yarattığı gençlik, ant içti istiklâline

Sun badeyi, ey sâkî içelim pirimiz aşkına
Yaklaşırız vahdete, içtikçe dönmeyiz şaşkına

Damla damla eriyen, nermin bir vücudun rengine
Can vermek için sâkî, doldur da sun Allah aşkına

Mey vesiledir aşka, âşıkı andıran Huda'yı
Meydir yaklaştıranı Tanrı'sına Vehbi Baba'yı
[Uysal, 1997: 228-229]

2.7. Ali Gündüz Gürgen (d. 1913-ö. 1990)

Ermenek'te dünyaya gelir. Babası "Küçük Efendiler" diye tanınan ve zamanının sayılı din adamlarını yetiştirmiş bir aileden gelen Molla Mehmed Efendi'dir. Annesi ise Ermenek'in tanınmış ailelerinden Hacı Mahmudzadelere Nazmiye Hanım'dır.

Küçük yaşta babasını kaybeden Ali Gündüz Gürgen, ilköğrenimini Ermenek'teki mahalle mekteplerinde, ortaöğrenimini ise Konya'da tamamlar. Ardından Ankara'da üniversite yılları başlar ve üniversiteden edebiyat öğretmeni olarak mezun olur. Bir süre Salihli Ortaokulu'nda çalıştıktan sonra, 1946 yılında Konya Lisesi'ne atanır. Buradaki görevini 1962 yılına kadar sürdürdükten sonra, Konya İmam Hatip Lisesi'nde ve Selçuk Eğitim Enstitüsü'nde görev alır. Kendi isteği ile 1975 yılında emekli olur. Hayatını eğitime adanmış Gürgen, 1990 yılında Konya'da ölür ve Konya Musalla Mezarlığı'nda toprağa verilir. Koray Gürgen (ölümü 1996) ve Sonay Gürgen adlı iki oğlu, Filiz Belgin adında bir kızı vardır.

Şiire ilgisi ilkokul yıllarında başlayan ve büyük bir Karacaoğlan hayranı olan Ali Gündüz Gürgen, şiirlerini çeşitli dergilerde yayımladıktan sonra, yergi alanında kaleme aldığı şiirlerinin bir bölümünü *Yağma mı Var* (1960) adlı kitabında toplar. Bir de *Mevlana'dan Günümüze Kadar Dini Şiirler Antolojisi* (1966) adını taşıyan bir seçkisi vardır.

Önüne geçilemez bir tutku derecesinde memleketi Ermenek'e bağlı olan Gürgen, Ermenek'i konu alan çok sayıda şiir yazmıştır.

Ermenek

Bir dilber diyarsın, eşin bulunmaz
O zümrüt saçların tel tel Ermenek
Ne niyaz bilirsin, ne bir parça naz
Âhların her şeye bedel Ermenek

Yanık türkülerle inler durursun
Kendin söyler, kendin dinler durursun
Gönüller tahtındır, gözlerde nурсun
Yürekte hıçkıran tek sel Ermenek

Billûr sular Kevser, hava mis gibi
Her şeyin en güzel, en nefis gibi
Sarmış burcu burcu renkler sis gibi
Ufkumda daima yüksel Ermenek

Gökte yıldızını gördün görelî
Değmemiş gölgene tek insan eli
O kadar bâkirsın, dünya güzeli
Öğünsün seninle metel Ermenek

Her yerde konarken taş üstüne taş
Sen de uzatmışsın taş altına baş
İhmal dostun olmuş, nisyansa yoldaş
Sinemi sarmakta gazel Ermenek

Kırk yıldır yapılmaz bir kulaç yolun
Bin bir ihtiyaçla bağlanmış kolun
Şen şakır gülerken hep sağın solun
Yakışır mı sana ecel Ermenek

Olmadan kimsenin kulu, kölesi
Geçinir gidersin oldum olası
Sırtında feleğin kahır, sillesi
Hızır da uzatmaz bir el Ermenek

Bağrımda bir yara senin bu halin

Kimlerin boynuna bilmem vebalin

Fırakın hicransa, ölüm visalin

Öleyim bin kere gel, gel Ermenek

[Bardakçı, 2005: 312-313; Işık, 2007: 1600; Uysal, 1997: 236-240; *Konya Lisesi Öğretmenleri II*, 2010: 42-44]

2.8. Nabi Toker (d. 1913-ö. 1971)

Ermenek ilçesinde doğar. Ermenek'te başladığı eğitimini Konya Erkek Muallim Mektebi'nde tamamlar ve öğretmen olur. İzmir, Kayseri, Karaman gibi yerlerde öğretmenlik yaptıktan sonra, Konya Mahmut Şevket Paşa İlkokulu'ndan emekli olur. Yakalandığı akciğer kanserinden kurtulamayan Toker, Ankara'da vefat eder. Sade bir dille yazılmış, Karaman ve Ermenek'i anlatan çok sayıda şiiri bulunmaktadır.

Zaman Olur ki Hayali Cihan Değer

Ermenek'e geldik aşığı yoldan

Dostlar da özenmiş hep sağdan soldan

Toplanıverince çeşitli koldan

Balkonda demli çay içelim dedik

Akşamüstü yapsak bir Yassıkaya

Bu yoldan bin kere geçmiştik yaya

Kaç kez o kayada söyledik maya

O eski günleri analım dedik

(...)

Sıcak bir ikindi tekkeye gidip

Kilimi, minderi komşudan deyip

Kaya gölgesine sırtları verip

Sepeti pınara dökelim dedik

(...)

Maraspoli mutlak görmeğe değer

Her gelen yabancı hayretle döner

Gezenler kanmayıp bir daha gezer

Biz de gidip tekrar bakalım dedik

Kamış, Teke Çatı hepsinden başka

Oraları gezsek gelirdik aşka

Vaktimiz olsa da gitseydik keşke

Gelecek yaz erken çıkalım dedik

Söylen daha nereleri gezelim

Güzelleri sıra sıra dizelim

Her biri der, ondan ben çok güzelim

Her güzelden visal alalım dedik

Ne hatıralar var cihanlar değer
 Birer birer saymak istense eğer
 Ne kalem dayanır ne kâğıt yeter
 Şöyle üç beşini yazalım dedik

[Bardakçı, 2005: 304-306; Çöloğlu, 2005: 810-812; Uysal, 1997: 332-336]

2.9. Mehmet Çınarlı (d. 1925-ö. 1999)

Şair, yazar. Tam adı Mehmet Nuri Çınarlı'dır. Karaman'ın Ermenek ilçesinde doğar. Babası köylüler arasında Doktor Osman olarak ün yapmış gezici sağlık memuru Osman Çınarlı, annesi ev hanımı Emine Çınarlı'dır. 1932 yılında başladığı ilkokulu 1937'de tamamlar. Ermenek'te ortaokul olmadığı için eğitimine Konya Erkek Lisesi'nde yatılı olarak devam eder. Ortaokuldaki Türkçe öğretmeni Mustafa Çetiner, şairin okuma merakı kazanmasında pay sahibidir. 1940'ta ortaokuldan mezun olan Çınarlı, aynı yıl parasız yatılı sınavını kazanarak Antalya Lisesi'ne kaydolur. Burada eğitim görürken kaleme aldığı "Antalya'da Kış" isimli şiirini bir kompozisyon ödevi olarak hocası Reşat Oğuz'a verir. *Antalya* gazetesinde yayımlanan bu şiir, Çınarlı'nın okuyucuya ulaşan ilk eseridir.

Liseyi tamamladıktan sonra Ankara Siyasal Bilgiler Okulu (günümüzde Siyasal Bilgiler Fakültesi) sınavlarına girerek başarılı olur. Buradan 1948 yılında mezun olur ve Maliye Bakanlığı'nda memuriyet hayatına başlar. Çınarlı, Ankara'da bulunduğu bu süre zarfında edebiyat çevreleriyle sıkı ilişkiler kurma fırsatına sahip olur. 1960'ta Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdür Yardımcılığı yapar. 1961 yılında sekiz ay ABD'de bulunur. 1964'te Maliye Tetkik Kurulu Üyeliği görevine getirilir. 1967 yılında TBMM tarafından Sayıştay Üyeliği'ne seçilir. 1981 yılında ise Anayasa Mahkemesi Üyesi olur. 1990'da yaş haddinden emekliye ayrılan Çınarlı, 1999 yılında vefat eder. Mezarı Ankara'dadır.

Yedigün ve *Yarımay* gibi dergilerde şiirleri yayımlanan Çınarlı'nın adının duyulmaya başladığı ilk dergi *Çınaraltı*'dir. Bundan sonra *Türk Yurdu*, *Türk Dili*, *Çağrı* ve *İlgaz* dergilerinde de yazı ve şiirleri yayımlanır. Bu dergiler bir yana Türk edebiyatında Mehmet Çınarlı ismi, *Hisar* dergisiyle anılır. Hatta ona "Mehmet Hisarlı" diye hitap edenler bile olmuştur.

Kurucuları arasında yer aldığı *Hisar*'ın ilk sayısından itibaren her sayıda yazı ve şiirleri yer alan Çınarlı, derginin en verimli şahsiyeti olarak göze çarpmaktadır. Çınarlı'nın *Hisar*'da 80 şiiri, 202 makale, deneme, inceleme ve polemik türünde yazısı, 8 adet de gezi yazısı yayımlanmıştır. Derginin iki yayın dönemi içinde de (Mart 1950-Ekim 1955), (Nisan 1966-Aralık 1968) imtiyaz sahipliğini yapmıştır. Öztürk Emiroğlu, Çınarlı'nın *Hisar* topluluğuna ve dergiye yaptığı katkıları "*Hisar* topluluğunun oluşmasında, *Hisar* dergisinin çıkmasında ve yayını sürdürmesinde en büyük pay Mehmet Çınarlı'ya aittir." sözleriyle tespit etmiştir.

26 Aralık 1966'da Ankara Radyosu'nda yayımlanan "Radyoda *Hisar* Saati" programında diğer arkadaşları Munis Faik Ozansoy, İlhan Geçer, Mustafa Necati Karaer, Gültekin Sâmanoğlu ve Nevzat Yalçın ile birlikte *Hisar* topluluğunun sanat anlayışını bir bildiri şeklinde ortaya koymuştur. Bu bildiri, *Hisar* dergisinin 113 ve 114. sayılarında da yer almıştır. Çınarlı, *Hisar* dışındaki pek çok gazete ve dergide yayımlanan yazı ve röportajlarıyla da *Hisar* topluluğunun sanat anlayışını ve *Hisar*'ın

yayın ilkelerini dile getirmiştir. Gerek Hisar topluluğundakilerle gerek diğer sanatçı dostlarıyla ilgili düşüncelerini, tanıklıklarını ve hatıralarını da *Töre* dergisinde ‘Sanatçı Dostlarım’ başlığıyla yayımlamış, bu yazılar daha sonra aynı adla kitaplaşmıştır (1979).

Türk şiir ve düşünce geleneğine bağlı bir şair olan Çınarlı, şiirlerinin önemli bir kısmını aruzla kaleme almış ve beyit birimine sıkça yer vermiştir. Şiiri her şeyden önce bir musiki, bir ahenk, bir ritim olarak gören Çınarlı, aruzla yazmasının nede-nini aruzun ses değerine göre düzenlenmiş kalıpların ritmi ve ahengi yakalamaya elverişli olmasına bağlar. Mehmet Kaplan, Çınarlı’nın taklitten kaçınarak tekrara düşmediğine ve aruzu yeni şiire başarıyla uyarladığına işaret eder. Şair, dizelerinde değişik aruz parçaları kullanarak aruz kalıplarındaki mekanikliği gidermiş ve yeni ahenkler aramıştır. Şiirlerinde çoğu zaman vezni akla getirmeyecek ustalıkla bir iç ahengin mevcut olduğu da görülmektedir. Çınarlı vezin ve ahenkle ilgili görüşlerini 9 Aralık 1979 tarihli *Her Gün* gazetesindeki bir mülakatında şu ifadelerle dile getirmektedir: “Benim, bugünün konuşma diliyle yazdığım şiirlerden hangisini aruz, hangisini hece vezniyle söylediğimi ayırt etmekte, uzman sayılan kişiler bile zaman zaman güçlüğe uğruyorlar. Bunlardan, ‘hece’yle yazdığım şiire aruz, ‘aruz’la yazdığım şiire ‘hece’ diyenler çıkmıştır. ‘Hece’ye ‘aruz’un musikisini, ‘aruz’a ‘hece’nin yumuşaklığını vermeye çalışıyorum. Bunu bazı edebiyat tarihçileri (meselâ rahmetli Nihat Sami Banarlı) fark edip önemle belirtmişlerdir. Biricik millî veznimiz olarak ‘hece’yi kabul edenlerin bu yanlış görüşü, yurdumuzda uzun süre bir ‘aruz’ düşmanlığı yaratmış, bu vezinle yazmak âdetâ suç sayılmıştır.” Çınarlı, diğer pek çok yazısında aruz vezninin geliştirilerek yeni imkânlarla kullanılması gerektiğini ifade etmiştir.

Şiire erken yaşlarda başlayan ve kopup geldiği toprağı hep özleyen bir şair olarak, Çınarlı’nın şiirinde çocukluk yıllarından, doğup büyüdüğü coğrafyadan birçok şeyi bulmak mümkündür. Mehmet Kaplan, Çınarlı’nın şiirinde doğum yerinin etkisini şu ifadelerle dile getirmiştir: “Yahya Kemal Üsküplü ve İstanbullu. Mehmet Çınarlı Ermenekli ve Ankaralıdır. Yahya Kemal nasıl bu dünyaya bu iki şehirden bakarsa, Mehmet Çınarlı’nın hayata bakış tarzını da içinde yaşadığı bu iki şehir tayin etmiştir.” Çınarlı için doğduğu topraklar kadar musiki de hem şiirdeki ahenk açısından hem de kendi sanat zevki bakımından önemli bir kaynaktır. Diyebiliriz ki bu iki kaynak onun şiirinde yoğrulmuş gibidir. Kendisi henüz çocukluğunda edebiyat kadar müziğe de hayrandır. Kendisinin anılarında da bu ‘meftun’ hali açıkça görmek mümkündür: “Ermenek bağları, senelerce, benim gramofonumdan çıkan ‘Her günüm Leylââ, üzgünüm Leylââ’ nağmeleriyle inledi. Daha sonra üstadın (Münir Nurettin) başka plâklarını da ele geçirdim. Ayın bedir halinde olduğu güzel yaz gecelerinde, bağ evinin, üstü asma dallarıyla örtülü sofasında, ceviz, karaağaç ve dut yapraklarının gümüşten bir ışıkla yıkandığı doyulmaz güzellikteki manzaraya karşı, ‘Mehtaba bakıp ağladığım çok geceler var’ veya ‘Mehtap bile koşmuştu dün akşam peşinizden’ şarkılarını nasıl büyük bir zevkle -eskilerin deyimiyle huşû içinde- dinlediğimi çok iyi hatırlarım. Birçok başka besteciler gibi Râkım Elkutlu’yu da bana sevdiren, Münir Nurettin olmuştur.”

Çınarlı için şiir her şeyden önce asil, yüksek bir söyleyiştir. Aleladelîği, çiğliği kaldırmaz. Bu nedenle Garip Hareketi’ni sanatı yozlaştırma, angaje etme olarak görmüştür. Ona göre şair; yerleşmiş, milletine mâl olmuş bir dille konuşmalı, dilin

‘nüanslarına, inceliklerine’ dikkat edip onlardan büyük ölçüde faydalanmasını bilmelidir. Çınarlı geleneksel şiirimize yaslanarak ona yeni ses, biçim, renk ve duygular katma çabasında olmuştur. Kendi sanatçılık devrindeki toplumcu hareketlerin dışında yer almış, sanatın bir propaganda aracı yapılmasına karşı çıkmıştır. Şerif Aktaş, Çınarlı’nın “ananevî mahiyet kazanmış şiir formlarıyla güzelliği arayan çevreleri ruhuna daha yakın” bulduğuna işaret ederken onun gelenekle olan ilişkisini de özetler.

Çınarlı’nın şiirleri T.S. Halman, Y. Mardin tarafından İngilizceye, Prof. A. Schimmel tarafından Almancaya çevrilmiştir. Pek çok şiiri bestelenen Çınarlı, TRT Ankara Radyosu’nda “Mısralarda Gezinti” adlı on sekiz bölümden oluşan bir program da hazırlamıştır.

Çınarlı, 1948’de “Son Bahar Duyguları” şiiriyle Üniversiteliler Arası Şiir Yarışması’nda birincilik kazanır. *Bir Yeni Dünya Kurmuşum* adlı şiir kitabı ile Türkiye Millî Kültür Vakfı’nın 1974 Edebiyat Armağanı’nı alır. *Sanatçı Dostlarım* ile 1979 Türkiye Millî Kültür Vakfı Jüri Özel Armağanı’na layık görülür. 1980 yılında Yugoslavya’nın (günümüzde Makedonya) Struga kasabasında her yıl yapılmakta olan Milletlerarası Şiir Festivali’nin 19.’sunda Feyzi Halıcı ile beraber Türkiye’yi temsil eder. (Bu yarışmanın tüm ayrıntılarını ve ilgi çekici taraflarını *Hatıraların Işığında*’da okumak mümkündür.) 1982’de Kayserili Sanatçılar Derneği tarafından “Aruzu En İyi Kullanan Şair” ödülü, *Zaman Perdesi* ile 1984’te Türkiye Yazarlar Birliği şiir ödülü, 1992 yılında ise İLESAM tarafından Üstün Hizmet Ödülü ile ödüllendirilmiştir. Şiir Kitapları: *Güneş Rengi Kadehlerle* (1958), *Gerçek Hayâli Aştı* (1969), *Bir Yeni Dünya Kurmuşum* (1974), *Zaman Perdesi* (1983), *Güzelliklere Doymam* (1995).

Deneme, İnceleme: *Halkımız ve Sanatımız* (1970), *Söylemek Yaraşır* (1978), *Mısralarda Gezinti* (1990). Anı, Gezi Yazısı: *Sanatçı Dostlarım* (1979), *Hatıraların Işığında* (1982), *Aynı Yolda* (1986), *Altmış Yılın Hikâyesi* (1999). Meslekî: *Personel Kanunu’nun Mali Hükümleri* (1966).

Gülüm

Saçlar ağardı, sanma ki yaşlanmışız gülüm
Vallahi neyse sendeki hoşlanmışız gülüm

Yıllar ilerledikçe gönül uslanır sanıp
Düşmüş büyük hatalara, aldanmışız gülüm

Gel, ağzı süt kokanlara yaklaşma, zevki yok
Onlar gibiyken aşkı oyun sanmışız gülüm

Gül koklamak usulünü yıllarca meşk edip
Bin bir çeşit dikenlere katlanmışız gülüm

“Şairler incedir, kıyamaz fazla sarmaya”
Derlerse, gör ki biz dahi insanmışız gülüm

Güneş Rengi Kadehlerle

Sonbaharın bizi daldırdığı rüya geçici
 Sararan dallarının çizdiği dünya geçici
 Ellerin böyle sokulgan, nefesin böyle yakın
 Bana dünyaları vadetse de içten bakışın
 O ışık kaynağı gözlerdeki mana geçici
 Yıkılıp fırtınadan bir gece altın sarayım
 Gececek, belli ki, her şey... Fakat aldanmalıyım
 Görmeden aşkın, ümidin dağılıp gittiğini
 Kalbe ürperme veren, sarhoş eden gençliğini
 Bu güneş rengi kadehlerle içip, kanmalıyım

Bir bahar şarkısı ahengini vermiş sesine
 Saçların rüzgâra baş kaldırıyor öylesine
 Taze göğsünde, açan son çiçeğin korkusu yok
 Hüznü bağlardan içen kalbime yaklaş daha çok
 Atalım kahkahalar mevsimin içlenmesine

Sonbaharın bizi daldırdığı rüya geçici
 Sararan dallarının çizdiği dünya geçici
 Ellerin böyle sokulgan, nefesin böyle yakın
 Bana dünyaları vadetse de içten bakışın
 O ışık kaynağı gözlerdeki mana geçici
 [Aktaş, 1988: 244-248; Çetin, 2002; Çınarlı, 1983; Çınarlı, 1984; Çınarlı, 1986;
 Çınarlı, 1999; Emiroğlu, 2007; Kabaklı, 2008: 304-309; Kacıroğlu, 2001; Kaplan,
 1983; Necatigil, 2007; *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, 2010: 295;
 Törenek, 2000: 528-532]

2.10. Sami Tunca (d. 1928-ö. 2009)

Ermenek ilçesine bağlı Kazancı kasabasında dünyaya gelir. Hasan Ali Bey'in oğludur. Kazancı İlkokulu'nu bitirdikten sonra, 1943 yılında İvriz Köy Enstitüsü'ne girer ve buradan 1947 yılında öğretmen olarak mezun olur. Bir süre Konya'da öğretmenlik yaptıktan sonra askere gider. Askerlik dönüşü (1955) öğretmenliğe ara veren Tunca, Ankara'da bulunan Minneapolis Moline Türk Traktör Fabrikası'nda çalışmaya başlar. Ancak geçirdiği bir ameliyattan sonra tekrar öğretmenliğe dönmek zorunda kalır. Karaman, Konya ve İstanbul'daki değişik okullarda öğretmenlik, müdürlük görevlerinde bulunduktan sonra, 1973 yılında emekli olur. Konya'da yayımlanan *Akyokuş*, *Yeni Meram*, *Yeni Konya*; Ermenek'te yayımlanan *Ermenek Postası*; Ereğli'de çıkan *27 Mayıs*, *ABC*, *Ekspres*; Keşan'da çıkan *Önder* gazete ve dergilerinde makale ve şiirleri yayımlanan Sami Tunca, 13 Mart 2009'da vefat eder.

Eserleri: *Hatıralar ve İzlenimler* (1954), *Okulum I* (1955), *Okulum II* (1965), *Şiirle Türk Tarihi* (1964), *Çocuklar İçin Şiirler* (1971), *Kazancı Kasabası* (1996), *Gönül Bahçesinden* (1995), *Alın Yazıları* (2003), *Gazi Hasan Ali* (2004).

Ne Çıkar

Dünyanın mirası tüm bana kalsa
Altını, gümüşü kasama dolsa
Bu sonsuz uzay da bana yol olsa
Sevgi olmayınca bundan ne çıkar

Cennetin bağında, dalda bülbüller
Ninniler söylese ne tatlı diller
Ben sevmeden sevse beni gönüller
Mutlu olmayınca bundan ne çıkar

İçmişsem, sarhoşsam perme perişan
Aç susuz yaşarsam görmeden insan
Bin bir kişi çıksa bana karışan
Her gün acısalar bundan ne çıkar

Dünyada yok mudur bu sonsuz ölüm
Cehennemde varmış diyorlar zulüm
Değil mi Allah'ın böyle kuluylum
Dövünsem, ağlasam yine ne çıkar

[Bardakçı, 2005: 313-314; Uysal, 1997: 205-209; Uysal, Alodalı ve Demirci, 1992: 747]

2.11. Halit Bardakçı (d. 1939)

Ermenek'te dünyaya gelir. 1960 yılında Akşehir Öğretmen Okulu'ndan, 1965'te ise Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Resim Bölümü'nden mezun olur. Ardından Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'ni bitirir. 30 Haziran 1960 yılından 30 Temmuz 2005 yılına kadar geçen 45 yıllık süre içerisinde Karaman Lisesi, Meram Anadolu Lisesi, Özel İdeal Eğitim Kurumları gibi orta dereceli okullarda resim, sanat tarihi gibi dersleri okutur.

1970 yılında Konya Devlet Mimarlık Mühendislik Akademisi'ne kurucu üye ve öğretim görevlisi olarak atanır. Buradan 1987 yılında kendi isteğiyle emekliye ayrılıp sanatsal etkinliklerle uğraşmak üzere Konya'da özel bir sanat atölyesi kurar.

1987-1992 yılları arasında Konya Devlet Güzel Sanatlar Galerisi'nde dört yıl sanat danışmanı ve sanat eğitimcisi olarak görev alır. 1994 yılında Selçuk Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Uygulamalı Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü'nün kuruluşunda görev almak üzere üniversiteye çağrılır. Buradan 2005 yılı sonunda -ikinci kez- kendi isteğiyle emekliye ayrılır.

Selçuk Üniversitesi'nin 22 kişilik Kurucular Kurulu'nda onur üyesi olan Halit Bardakçı, 1960-2010 yılları arasında geçen 50 yıllık süre içerisinde plastik/ görsel sanatların resim, heykel, rölyef ve fotoğraf dallarında 6'sı fotoğraf, 17'si resim-heykel olmak üzere 23 sanat sergisi açar.

7.00 m x 2.00 m boyutlarında 7'si Anamur Gökkuşluğu Tatil Sitesi'nin Antalya-Mersin yoluna bakan dış cephesinde, 3'ü Selçuk Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi'nin hizmet binaları içinde olmak üzere anıtsal boyutta 10 adet yüksek kabart-

ma beton rölyef kompozisyon çalışması gerçekleştirir. Ayrıca özel koleksiyonerler tarafından satın alınan çok sayıda heykel ve yağlı boya çalışması da vardır.

1960 yılında Millî Eğitim Bakanlığı'nın açtığı "Yurt Tasvirleri" konulu yarışmada ikincilik, 1965 yılında *Milliyet* gazetesinin düzenlediği "Hayalî Karacaoğlan" adlı yarışmada birincilik, aynı yıl Tokyo Uluslararası Siyah-Beyaz Fotoğraf Yarışması'nda üçüncülük elde eder. 1989 yılında Kültür Bakanlığı'nın tertip ettiği Uluslararası Mevlâna Resim Yarışması'nda ise mansiyon ödülünü kazanır.

Şiirleri ve araştırma yazıları bulunan Halit Bardakçı, şiirlerinin bir bölümünü *Nobesbulla* (1969) adlı kitabında toplar. Araştırma yazılarını ise *Bütün Yönleriyle Ermenek, Başyayla ve Sarıveliler* (1976; 2005) isimli kitabında bir araya getirir.

Yassıkaya'ya Veda

Sende gün, sende akşam, sende âlem başkaydı
Sende hüznün bir başka, sevdalar bambaşkaydı
Efkâr tepeden yüce, akşam derde dert ekler
Erirdi yüreklerde göz boyu yeşillikler

Bilmem neydi bizleri mehtapta sana çeken
Bunu düşünmemiştik, sen yerinde dururken
Yanda top, solda şehir, üstte yalçın kayalar
Sanki şimdi yerinden oynamış hatıralar
[Bardakçı, 2005: 320-328; Uysal, 1997: 259-260]

2.12. Özgür Coşkun (d. 1945)

Ermenek'te doğar. Askerî okullarda başladığı eğitimini Eyüp Lisesi'nde tamamlar (1966). *Çağrı*, *Sanat Dünyası*, *Çağ*, *Oluşum* ve *Dönemeç* gibi dergilerde şiirleri yayımlanan Coşkun, şiirlerinin bir bölümünü *Biz Yaşamayın Kavga Belledik* (1977) ve *Kar Yağarsa Üşürüm* (1979) adlı kitaplarında toplar.

Nasıl Da Özledim

Ah nasıl da özledim
Gül yüzlü baharı
Şöyle sırtüstü yatıp
Göçe hazırlanan kara bulutları
Güneşi
Muştucu turnaları seyretmeyi

Ah nasıl da özledim
Ateş böceklerini, gecede yanan
Uyku çiçeklerinin erken uyanmasını
Alıçların mevsimsiz kızarmasını
Sevdiğimin yüzünce al al
Bakıp bakıp sevdalanmayı

Ah nasıl da özledim
Kuşkusuz sokaklarda dolaşmayı
Acısız haberler dinlemeyi

Ne çok özledim ne çok
 Şu geceyi tutup tam ortasından
 Kurşunlamayı
 [Işık, 2007: 847]

2.13. Adil Ceylan (d. 1955)

Ermenek ilçesinde dünyaya gelir. Civarda baba tarafı “Cülallar”, anne tarafı ise “Sabuncular” namıyla tanınmaktadır. İlk ve orta öğrenimini Ermenek’te, liseyi ise Ankara’da tamamlar. 1978 yılında Mersin Eğitim Enstitüsü’nden mezun olur ve bir süre öğretmenlik yapar. 1986 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitim Yönetimi Denetimi Teftişi ve Planlaması Anabilim Dalı’nı bitirerek müfettiş olur. Kırklareli ve Karaman’da bir müddet müfettişlik yapan Ceylan, son olarak Niğde’de aynı görevi yürütür.

Adil Ceylan, şiirlerinde yerel unsurları kullanmaya çabalamış ve halk söyleyişinin peşinde olmuştur. Ermenek ve civarında kullanılan, ancak unutulmaya yüz tutan kelimelere şiirlerinde sıkça yer verdiği görülür. Şiir denemelerinin yanında, yerel basında köşe yazarlığı da yapmıştır.

Son İstek

Gurbet elde can bedenden çıkarsa
 Beni Ermenek’e götürün dostlar
 Ömür boyu hasretini çektiğim
 Anamla yan yana yatırın dostlar

Varsın has mermerden olmasın taşım
 Usulca kibleye çevrilsin başım
 Eğer hâlâ akar ise gözyaşım
 Başımda az daha oturun dostlar

Menzilden menzile koştu bedenim
 Halden hale girdi, coştı bedenim
 Gurbet ateşinde pişti bedenim
 Tez elden bu işi bitirin dostlar

Hayatın kırbacı insin sırtımdan
 Yıllar yılı ayrı kaldım yurdumdan
 Bir Fatiha gönderip de ardımdan
 Rahmet deryasına batırın dostlar
 [Bardakçı, 2005: 329-332; Uysal, 1997: 408-409]

2.14. Hasan Habalı (d. 1963)

Ermenek’in Yukarı Çağlar köyünde dünyaya gelir. İlk ve orta öğrenimini Ermenek’te, lise tahsilini ise Karaman Endüstri Meslek Lisesi’nde tamamlar. Sonraki dönemlerde bir kamu kuruluşunda görev yapar. Şiir yazmaya küçük yaşlarda başlayan Hasan Habalı, şiirlerinde daha çok tarihî konuları, güncel olayları ve tabiat

sevgisini işler. Yayımlanmamış birçok şiiri vardır. Şiirlerinde “Habaloğlu” mahlasını kullanır.

Götürür

Sahip ol diline ey âdemoğlu
Ağızdan söz çıkar, başı götürür
Aslına bakarsan hep aynı dağlı
Kurular yanında yaşı götürür
Kiracısı sorar, yok mu çaresi
Bulunmaz tabibi, açık yarası
Başın aldı gider evin kirası
Bir aylığı, bir maaşı götürür

Vücut kireçlenir dökülen terle
Yola çıkar alık, vicdanı körle
Kim sermaye tutmuş atılan zarla
Hep yek gelse koca şeşi götürür

Allah’ın verdiği insana akıl
Deryada kültür ağına takıl
Yemeğin içinde küçük bir çakıl
Ağızda bulunan dişi götürür

Davetsiz misafir kapı çalınca
Azrail önünde naçar kalınca
Habaloğlu der ki bir gün ölünce
Saldaki mevtayı kişi götürür

[Çöloğlu, 2005: 832-833; Uysal, 1997: 462-463; Uysal, Alodalı ve Demirci, 1992: 800-801]

3. Sonuç

Coğrafi bölgelerin sosyal ve kültürel hafızamızdaki değerleri, farklı sebeplerin yanında, o bölgede yaşayan insanların niteliğiyle de ölçülür. Bilim, sanat, siyaset gibi alanlarda ulusal veya uluslararası kıymette insanlar yetiştirebilmiş bölgeler/şehirler haklı bir şöhretin sahibi olmuşlardır. Ermenek de pek çok edebî şahsiyetin yetiştiği Anadolu’muzun kendine has niteliklere sahip kültürel durakları arasındadır. Doğal olarak burada yetişen şair ve yazarların kültür/edebiyat hayatımıza yaptıkları katkı inkâr edilemez.

Ermenek denilince akla ilk gelen şair ve yazarlar arasında Şihana Mehmed Ağa, Ali İhraki, Âşık Hamid, Hasan Rüştü Okumuşgil, Tahsin Görgülü, Zeki Üyetürk, Ali Gündüz Gürgeç, Nabi Toker, Mehmet Çınarlı, Sami Tunca, Halit Bardakçı, Özgür Coşkun, Adil Ceylan, Hasan Habalı gibi isimler sayılabilir. Aralarında deneme, anı, gezi yazısı gibi edebî türlerde eserler ortaya koyanlar olsa da çoğu, adını şiir alanında duyurmuştur. Mısralarında modern şiire ait unsurların yanında halk şiirinin veya divan şiirinin malzemelerinden de istifade eden Ermenekli şairler, hemen her konuda şiirler kaleme almıştır. Özellikle aşk, tabiat, toplumsal meseleler ve yurt

sevgisinin yanında Ermenek'in tarihî ve kültürel yönleri sıkça işlenen temalardandır. Yazar, şair, denemeci, eleştirmen kimliklerinin yanında Hisar topluluğunun kurucusu olan Mehmet Çınarlı ise Ermenek'in yetiştirdiği edebiyatçılar arasında ayrı bir öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Ş. (1988). Mehmet Çınarlı'nın şiirine bakış. *Türk Dili*, 443, 244-248.
- Bardakçı, H. (2005). *Bütün yönleriyle Ermenek, Başyayla ve Sarıveliler*. İstanbul: Keskin Color Matbaası.
- Çetin, M. (2002). *Tanzimat'tan günümüze Türk şiiri antolojisi*. C. 2. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çınarlı, M. (1983). *Zaman perdesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Çınarlı, M. (1984). *Hatıraların ışığında*. İstanbul: Cönk Yayınları.
- Çınarlı, M. (1986). *Aynı yolda*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çınarlı, M. (1999). *Altmış yılın hikâyesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Çöloğlu, A.R. (2005). Karaman'da aşıklık geleneği ve Karamanlı aşıklar. *Karaman tarihi ve kültürü* içinde. C. VII. Karaman: Karaman Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Demirsoy, A. (2008). *Konya basınında Afif Evren (1922-1977)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Emiroğlu, Ö. (2007). *Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında Hisar topluluğu*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergun, S.N. ve Uğur, M.F. (2002). *Konya vilayeti halkiyat ve harsiyatı*. Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Halıcı, M. (1994). Ermenekli şair Hasan Rüştü. *Çağrı*, 411.
- http://www.boyutpedia.com/default-ID~793~aID~5409~link~ozgur_coskun.html (Erişim Tarihi: 29.07.2013)
- <http://www.ermenek.com/kisiler/halit-bardakci/> (Erişim Tarihi: 28.07.2013)
- http://www.ermenek.web.tr/siir_detay.asp?id=15 (Erişim Tarihi: 29.07.2013)
- <http://www.ermenekhaber.com/yazarlar/avnaci-sozen/kazancili-sair-sami-tunca-anisina/84/> (Erişim Tarihi: 01.09.2013)
- http://www.kazancihaber.com/haber_detay.asp?haberID=696 (Erişim Tarihi: 01.08.2013)
- Huyugüzel, Ö.F. (2000). *İzmir fikir ve sanat adamları (1850-1950)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Işık, İ. (2007). *Türkiye edebiyatçıları ve kültür adamları ansiklopedisi*. C. IV. Ankara: Elvan Yayınları.
- Kabaklı, A. (2008). *Türk edebiyatı tarihi*. C.4. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kacıroğlu, M. (2001). *Mehmet Çınarlı'nın sanat ve edebiyat yazıları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kaplan, M. (1983). *Zaman perdesi*. *Türk Edebiyatı*, 120.
- Kara, S. (2004). *Ermenekli Hasan Rüştü'nün hayatı ve eserleri üzerine bir inceleme*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Karataş, T., Öksüz, M., Aykaç, O. ve Sevindik, H. (2013). *Karamanlı şairler ve yazarlar*. Sivas: Asitan Yayıncılık.
- Konya Lisesi öğretmenleri II (1939-1959)* (2010). Haz.: Mehmet Bildirici. İstanbul.

- Necatigil, B. (2007). *Edebiyatımızda isimler sözlüğü*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Simmel, G. (2005). Metropol ve zihinsel hayat. *Şehir ve cemiyet* içinde (ss. 167-184). Haz. Ahmet Aydoğan. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Süslü, M.Y. (1937). *Ermenekli şair Hasan Rüştü hayat ve eserleri*. Konya: Yeni Kitap Matbaası.
- Tanzimat'tan bugüne edebiyatçılar ansiklopedisi* (2010). C. I. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Törenek, M. (2000). Mehmet Çınarlı'nın şiiri. *Türk Dili*, 582, 528-532.
- Uysal A., Alodalı, N. ve Demirci, M. (1992). *Dünü ve bugünüyle Karaman (Kültür-tarih-coğrafya)*. Karaman: Karaman Yunus Emre Kültür Derneği Yayınları.
- Uysal, A. (1997). *Karaman şairleri antolojisi*. Karaman: Merkez Ofset Matbaası.

SARIVELİLER'İN İLÇE OLMA, SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL DEĞİŞİM SÜRECİ VE MUSTAFA KULAK

Mehmet AKGÜL* – İbrahim KAYNAK**

Cumhuriyet tarihi içinde Sarıveliler idari olarak Konya iline, Ermenek İlçesine ve Fariske/Göktepe Nahiyesine bağlı bir kasaba iken, 1983 sonrası, ANAP ve Turgut Özal'ın başbakan olmasıyla, anlatmaya çalışacağımız tarihi süreç içinde başta idari olmak üzere, sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan köklü ve hızlı bir değişim süreci yaşamıştır***

Giriş

1967 yılına kadar muhtarlıkla yönetilen bir köy hüviyeti taşırken, 1967 yılında kasaba statüsüne geçmiştir. 1984 yılına kadar Anadolu'nun merkezi şehir ve bölgeleri, yani Ege ve Marmara bölgesi hariç, genelde taşra olarak kabul edilen diğer her bölgenin kaderi ile hemen hemen aynıdır. Cumhuriyet döneminin kazandırdığı sembolik göstergeler dışında, durağan bir tarım toplumu yapısı ve bu yapının ürettiği egemen bir kültür ve hayat tarzı egemendir. Modern göstergeler Cumhuriyet tarihinin üst yapısal değişim hızına göre şekil almış, ama toplum muhafazakâr bir tavır alarak, değişim politikalarına karşı mesafe koymuştur. Sosyoloji diliyle ifade edecek olursak, alt yapıyı teşkil edecek ekonomik ve sosyal yönden biçimci bir değişim, yani eğitim ve öğretimin yaygınlaşması, göç, diğer kentlerle iletişim ve etkileşim kaynaklı sosyal bünyede değişim, kentleşme; ticaret ve üretimin artması ve pazarlanması gibi fonksiyonel faktörler henüz etkilerini hissettirmemektedir. Veya Weberyen tarzda, zihniyet ve yapısal faktörlerin karşılıklı etkileşimini sağlayacak bir değişim süreci tesirini göstermez¹. 1980'li yıllara kadar, bölgede yaşayan insanların hayatlarını idame ettirmek, kendi kendine yetmek şeklindeki hayat tarzına kaynaklık eden ihtiyaç ekonomisi ilkeleri geçerlidir. Zira coğrafya ve iklim şartlarından doğan mahrumiyet, tarım arazilerinin sınırlılığı ve hayvancılığın bildik şekilde yapılması, sosyal hayatın sadece sürdürülebilirliğini sağlamamaktadır. Zor tabiat şartları karşısında, iklimin müsaade ettiği altı ay içerisinde çiftçilik ve hayvancılık yapılmaktadır. Rençber kelimesinin anlamında ifadesini bulan tabiatla, toprakla mücadele eden çalışkan insanlar, yılın diğer altı ayında ise, fiziki gücü çalışmaya müsait olan erkekler yörede yaygın kullanımla *'rençberlik yapmak için aydına gitmek'* şeklinde tekrar edegelen mevsimlik göç şeklinde, Aydın, Antalya, Mersin, İzmir'in Selçuk, Belevi, Tire vb. yerlere çalışmaya giderler. İklim şartları gereği

* Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, SAR-DER Yönetim Kurulu Başkanı

** Dr. Öğretim Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Turizm Fakültesi Öğretim Üyesi.

*** Sarıveliler'in değişim ve dönüşüm süreci hakkındaki genel bilgiler ve tarihi süreç, 1965 Sarıveliler doğumlu Yaşar Kulak ile yapılan mülakat sayesinde metne dökülmüştür. Kendisi, Sarıveliler'in efsane Belediye Başkanı Mustafa Kulak'ın kardeşi olup, bahse konu olan sürecin içinde yer almış önemli bir aktör, hatta yakın şahidi olmuş kaynak kişidir. Kendisine aktardığı bilgi, hatıralar ve belgeler için teşekkür ederiz.

¹ Sosyal ve İktisadi zihniyetin değişimi için bakınız: W.W. Rostow, İktisadi gelişmenin Merhaleleri, (Çev: Erol Gün-gör), Ötüken Yayınları. İstanbul:1996.

bahar aylarında kendi bağ, bahçe ve tarla işleri yapılabilir hale gelince, kazandıkları para ve zeytin, zeytin yağı, sabun gibi yörede yetişmeyen/üretilmeyen gıda ve ihtiyaç maddeleriyle memleketlerine dönerler. Zira beden gücü ile kazanılan para ile kendilerinin üretmediği fakat yenilik, değişim ya da gidilen yerlerde gözlemlenen ve yeni ihtiyaç olarak ortaya çıkmaya başlayan emtia için kullanılmaktadır. Kendi yetiştirdikleri tarım ve hayvancılık ürünleri, o yıllarda takas usulü ile değiş-tokuş edilmektedir. Mesela, kahve, çay, şeker ve çeşitli mensucat maddeleri para ile satın alınmakta, para ekonomisinin yaygınlaşmadığı ortamda ise, geleneksel gıda ve içecek ürünleri; dağ çayı ve pekmez, bal içecek ihtiyacını karşılamaktadır. Tarım ve hayvancılık geleneksel usullerle yapılırken, dış dünyada gözlemlenen yenilikler ya askerlik tecrübesi ve görgüsü ya da çalışmak için gidilen şehirlerdeki müşahedelere dayalı olarak geleneksel usuller ve ürün yetiştirme tekniği değişime uğramıştır. Mesela klasik meyve ağaçlarının yerine daha kaliteli ve daha çok mahsul veren cinsler, starting veya golden elma ve Napolyon kiraz gibi, bahçecilik alanındaki yenilikler bu tip etkilenme ile gerçekleşmiştir. Ayrıca terzilik, marangozluk, demircilik, kalaycılık gibi geleneksel mesleklere ilave olarak, sıhhiyelik, dişçilik gibi çeşitli modern meslek ve meziyetler askerlik sürecinde veya gündelik hayatın ihtiyaçları dolayısıyla öğrenilen işlerdendir. Taki sağlık ocağı ve hastane açılıp işin uzmanları bu görevleri ifa dedene kadar süreç böyle devam etmiştir. Zira o yıllarda eğitim ve öğretim hayatı bölgede yaygınlık kazanmadığı için modern meslekler de yaygın değildi. Halkın zihninde etkileşim, değişim ve yenilik fikri askerlik veya başka şehirlere çalışmak için gittikleri yerde müşahade ettikleri görgü, bilgi ve tecrübeye yatmaktadır. Yenileşme ve değişim ile ilgili olarak eğitim ve öğretime ayrı bir başlık açmak gerekmektedir. Bilindiği gibi, Türkiye'nin modernleşme süreci sancılı bir süreçtir ki, bu sancılar hala etkisini göstermektedir. Okul modern bir eğitim ve öğretim kurumu olma yanında, yeni bir bilgi ile yeni bir dünya kurmanın en önemli aracıdır. Geleneksel dünya görüşünde hâkim olan dünya görüşü ve kültür 'sözlü' olarak nakledildiği ve de kültürün özü daha çok dini olduğu için; buna karşılık modern örgün öğretimin özü doğal dünyanın pozitif bilgisini ve rasyonel düşünceyi esas aldığı için ister istemez zihniyet açısından bir zıtlık ilişkisi ve çatışma yaratmıştır. Ayrıca, geleneksel kültürde eğitim ve öğretim sınırlı sayıda insanın aldığı, toplumun genelinde sözlü nakil ve ezber yoluyla bilginin yaygınlaştığı, eğitim ve öğretimin kurumsal olarak kadın-erkek herkese yaygın olmadığı bir vasatta gerçekleşmektedir. Kültürün yapı olarak değişime karşı muhafazakâr bir tavır geliştirmesi ve yavaş değişmesi ve de modern bilginin dini bilgi ve inanç alanıyla yer yer çatışması sebebiyle, toplum katmanlarında modern eğitime ve okullara karşı psikolojik bir direnç oluşturmuştur. Bu bağlamda toplumsal merkeze, büyük şehirlere uzak kalan bölgelerde radikal ve köklü değişim süreçlerine karşı bir ilgisizlik ve karşı tavır alış söz konusudur. Bu genel bilgileri Sarıveliler özelinde değerlendirecek olursak, mektebe dayalı örgün öğretim uzun yıllar genel tasvip görmemiş, toplumdaki siyasi ve sosyal değişime bağlı olarak yavaş yavaş yaygın hale gelmiştir. Bu arada iki husus bu süreçte önemli rol oynamıştır. Bunlardan birincisi, uzun yıllar Sarıveliler'de okumaya olan talebin düşüklüğü sebebiyle zorunlu olan ilk okulun dışında eğitim ve öğretim görme imkânı ve üst aşama eğitim ve öğretim kurumu

açılammıştır. Bu durumda, halkın içinde bulunduğu ekonomik imkânsızlıklar yanında başka bir kısıtlılık teşkil etmiştir. Zira okumak isteyenler, bin bir zorluk ve meşakkati göze alarak, ya ortaokul için Göktepe Nahiyesine, Lise için Ermenek ilçesine ya da başka şehirlere iş, çalışma ve daha iyi bir hayat yaşamak, çocuklarını okutmak için civar şehirlere göç etmek zorunda kalmışlardır².

İkinci husus ise, 1950’li yıllara kadar Tek Parti iktidarı döneminde, siyaseten iktidara yakın duran ve Sarıveliler’de gerek muhtarlık gibi idari makam sahibi veya iktidara yakın durdukları için çeşitli imkânlarla sahip olanların çocukları okuma imkânına sahip olmuşlardır. Bu arada, 1970’li yıllara kadar okuma imkânı bulanlar, gerek eğitim-öğretim hayatına dahil olarak modernleşen Türkiye’ye ilk katılan nesiller ideolojik olarak yeniliği ve değişimi savunan öncüler ola gelmiştir. Ancak ideolojik karşıtlık, modernlik ve gelenekçiler bağlamında siyasal ve dini farklılaşmayı da beraberinde getirmiştir. Bilindiği gibi, 1950’de Demokrat Parti’nin iktidara gelmesiyle, gerek geçmiş iktidarın uyguladığı radikal din ve kültür politikasını değiştirmesi, ülkenin kalkınması ve gelişmesi yönünde daha liberal-özgürlükçü politikalar uygulaması, başta ulaşım/karayolları ağı olmak üzere, ülkenin sanayileşme ve kentleşme yönünde ileri alt yapı hamleleri başlatması Cumhuriyet tarihinde önemli bir modernleşme merhalesidir. Merkezi politikanın değişmesiyle, gerek siyasi iktidara yakın durmanın imkânlarına kavuşmanın verdiği rahatlık, toplumun uzun yıllar içe kıvrılan ve değişime kapalı duran kesimini dışa dönük hale getirmiş, muhafazakâr kesim de modern bürokraside yer almanın manivelası olarak çocuklarını eğitim ve öğretim hayatına yönlendirmiştir. Bu yıllarda ve daha sonraki tarihlerde Sarıveliler’de de okullaşma ve çocuklarını okutma gayreti giderek artmaya başlamıştır. Ve 1980’li yıllara gelindiği zaman ‘tekerleğin değmediği yer’ olarak tanımlanan Sarıveliler Kasabası ve havalisi, hemen her alanda değişme ve kentleşme yolunda gerek ülkede, gerekse küresel gelişmeler ışığında yol almaya başlayacaktır. Sarıveliler’in kentleşme başta olmak üzere, değişim ve gelişime açık hale gelmesi daha çok ilçe olma süreciyle başlamıştır.

Mustafa Kulak’ın Belediye Başkanı Seçilmesi ve Sarıveliler’in İlçe Olma Süreci

Türkiye’ni siyasi tarihinde belli aralıklarla yaşanan ve demokrasiye uğratan darbeler, paradoksal bir şekilde ülkenin farklı değişim aşamalarını temsil eder. Darbecilerin maksadı ne olursa olsun, gerek toplumun gelişme ve değişme dinamikleri, gerekse küresel faktörlerin etkisiyle ülke darbelerle adeta arkasından çekilmesine rağmen önemli aşama adımlarına sahne olmuştur. Merkezi siyasi ve sosyal yapıdaki farklılaşma bir yana, taşrada yaşanan yansımalar doğal, kendiliğinden ve sağlıklı adımlar olarak zikredilemez. Sarıveliler’in ilçe olma serüveni bu konudaki en bariz örnekliği temsil eder. 12 Eylül darbesi sonrası ihtilalcilere rağmen kurulan ve seçimlerde halkın tasvibini alarak 1983 yılında Anavatan Partisi iktidara geldi. 1984 yılı ise mahalli seçimler yapılacaktır.

1984 yılı 27 Mart’ta yapılan mahalli seçimlerinde Sarıveliler İlçe Belediye Başkanlığı için ANAP’tan Mustafa Kulak, DYP’den ise İsmail İlhan aday olurlar. Sarıveliler’in

² Bizim aile, daha önce Karaman’a göç etmiş yakınlarımız aracılığıyla 1968 yılında Karaman’a göç etmiştir. Benim bir şehir ortamında eğitim-öğretim görmem, üniversiteye gitmem ve üniversitede öğretim üyesi olarak yetişmem büyük oranda göç, kent ortamı sayesinde olmuştur.

siyasi kültürü, eski muhtarlık seçimleri kültürün kalma aşığı mahalle- yukarı mahalle çekişmesi ile şekillendiği için, özellikle mahalli seçimlerde siyasi partilerin programlarının bilinçli bir tercih olarak benimsenmesinden ziyade, merkezi iktidarla iyi ilişkiler geliştirerek merkezi iktidarın imkânlarından, bir başka ifade ile iktidar nimetlerinden azami olarak istifade etmek şeklinde planlanmaktadır. Bu durum halkın maşeri vicdanında mahalli yöneticilerin iktidar partisinden olması, aksi takdirde hizmet almanın zor olacağı kanaatini egemen hale getirir. Bu da Türk siyasi kültürünün yarattığı, bir ‘modernliğe geç kalma’ kültürü veya ‘taşra kurnazlığı kişiliği’ olarak betimlenebilir. Elbette, merkezi iktidarlara sağlıklı ve planlı olarak taşraya merkezi güç ve imkânları eşit ve adil bir şekilde dağıtmaması sebebiyle, yerel imkânların kıtlığı ve modern bir şehrin ihtiyaçları arasındaki mesafenin açıklığı, nihayetinde merkezi siyasi anlayışın hemen her dönemde demokratik zihniyete aykırı işleyen yandaş kayırmacılığı bu tavrı daima canlı tutmaktadır.

Nihayet seçimler yapılır, 27 oy farkıyla Mustafa Kulak Belediye Başkanlığını kazanır. Lakin oy farkının azlığı sebebiyle rakip aday itiraz eder, hukuki süreç tamamlanır ve Kulak’ın başkanlığı YSK tarafından onaylanır.

Mustafa Kulak ANAP’tan belediye başkanı olduğu zaman Belediye imkânları bir kasaba şartları düşünüldüğü zaman oldukça sınırlıdır. Belediyeye ait sadece bağışla gelen bir Ford minibüs ve bir traktör mevcuttur. Bu şart ve imkânlarla belediye hizmetlerini sağlıklı yürütmek mümkün gözükmemektedir. Ama iktidar partisinden Belediye Başkanıdır. Merkezi iktidarla yakın ilişki nasıl kurulacaktır? Biraz önce bahsedildiği şekilde, bir şekilde iktidarla yakın ilişkiler kurulması gerekmektedir. Başlangıç aşamasında bu sürecin aktörleri ANAP’ın aslen Adanalı olan Konya Milletvekili Necati ÇETİNKAYA ve Adana’ya göç eden Başkanın amcasının oğlu rahmetli Şükrü Kulak’tır. Bilindiği gibi o yıllarda Adana merkezli bir mağaza zinciri olan ÇETİNKAYA Mağazalarının sahipleri ile olan ailevi yakınlık, Şükrü Kulak’ın aracılığı ile Mustafa Kulak’ın Konya il yönetimi ve partinin Ankara’daki ANAP Genel Merkezi ile kuvvetli bir ilişki kurmasına vesile olacaktır. 1984 yılında Karaman vilayet olmadığı için, Sarıveliler Göktepe’ye bağlı bir kasaba statüsündedir. Dolayısıyla Mustafa Kulak, Necati Çetinkaya aracılığı ve tanışıklığı ile Konya siyaseti ve milletvekilleri ile çok samimi ve sıcak bir dostluk ilişkisi kurmayı başarır. Sarıveliler ve Belediye Başkanı hemen herkes tarafından tanınmaktadır. İleride bu yakınlık rahmetli Cumhurbaşkanı Turgut ÖZAL’a kadar uzanacaktır. O zaman başbakan olan ÖZAL bile Ankara’da her gördüğünde ona ‘Kulak Başkan’ diyerek hitap edecektir.

Mustafa Kulak bir kasaba belediye başkanıdır ama ısrarcılığı, girişimciliği yanında, İl ve Merkezi Yönetimi çeşitli mahalli ürün ve hediyelere boğarak, o yılların tanınmış bir siyasi kişiliği haline gelir. Ve kısa süre sonra İç Anadolu Belediyeler Birliği Başkanlığı’na getirilir. Bu sayede kamu bürokrasisi ile kurulan iyi ilişkiler Sarıveliler’in talihini ilerleyen aşamada bir hayli değiştirecektir. İlk etapta, o yılların meşhur kurumu Köy Hizmetleri³’nin İl Müdürü Kenan Veziroğlu ile geliştirilen iyi

³ Daha önce YSE, yani Yol Su Elektrik olarak, sonra Köy Hizmetleri olarak kamu hizmeti veren kurum, bugün İl Özel İdaresi ismiyle hizmet vermektedir.

ilişkiler sayesinde, modernleşmenin en önemli parametrelerinden biri olan yol ve ulaşım hizmetleri bağlamında Sarıveliler’de şehir içi ve yayla yolları olmak üzere 376 kilometre yol yapımı gerçekleşiyor. Böylelikle önceden merkep ve katırla sağlanan ve fakat yine kentleşme sürecinde değişimin ana göstergesi ulaşım, artık modern motorlu araçlara tahvil olunacaktır. Zira başkan seçilirken halka çeşitli hizmetler vaad edilmiş, lakin imkânlar sınırlıdır. Sarıveliler o zamanlar kasabadır ama modern kente veya mekanlara ait alt yapı ve donanımına sahip değildir. Zira Köy Hizmetleri ekip ve araçlarıyla kasabada çalışmaktadır ama, kasabada misafirleri ağırlayacak ne lokanta, ne otel ne de sosyal imkânlar mevcuttur. Köy Hizmetleri ekipleri evlerde misafir edilmiş, çeşitli ihtiyaçları yardımlaşarak sağlanmaya çalışılmıştır. Ekibin yemekleri belediyede hazırlanmaya çalışılmıştır. Yine kasabada günlük olarak halkın ihtiyacını karşılayacak ekmek fırını ve üretimi yoktur. Sadece bir fırın vardır o da Cuma günleri pazar yerinde ekmek üretimi yapmaktadır. Gerçi geleneksel olarak halk ekmeklerini evlerde yapmaktadır ama kasabaya dışarıdan çeşitli amaçlarla gelenlerin yeme, içme ve konaklama gibi insani ihtiyaçlarını temin edecek şekilde kentsel mekanlar henüz gelişmiş değildir. Başkan Mustafa Kulak, değişim sürecine giren kasabayı kente ait yeni donatı alanlarıyla tanıştırmaya başlar. Kasabadaki Merkez Cami’nin yanındaki belediyeye ait alanda ilk önce bir fırın açmak için inşaata başlar ve ilk fırın böylece kısa sürede açılmış olur. Daha sonra imkânlar ölçüsünde yeni mekanlar inşa edilmeye başlanır.

Merkezi İktidarın Yeni Vilayet ve İlçeler Yapma Vaadi

1986 yılında Ankara’da hükümet erkânı seçimlerde verdikleri sözler gereği, bazı ilçeleri il ve bazı nahiyeleri ilçe yapmak için bir kararname hazırlıkları yapılmaktadır. Sarıveliler Belediye Başkanı olarak Mustafa Kulak, o zamanlar nahiye olan Göktepe’nin belediye başkanı ve halkı ile ilçe olma girişimleri konusunda istişare etmek ve Göktepe’yi ilçe olması yönünde teşvik için, Sarıveliler’den belediye Meclis Üyeleri ve kasabanın kanaat önderleri ile beraber Göktepe Belediye Başkanı ile önde gelen kişilerle görüşmeye gider. Mustafa kulak ve heyetinin düşüncesi Göktepe’nin ilçe olması için beraberce nasıl işbirliği yapabiliriz konusunu görüşmektir. Bu amaç için Göktepe belediyesine ait düğün salonunda toplanan heyet ve halk bir araya gelir.

Toplantıda Mustafa Kulak meseleyi orada bulunanlara arz ederek, Göktepe’nin iktidar desteğini de arkasına alarak ilçe olması gerektiğini, kendisinin de iktidar partisinden seçildiği için ilçe olma yolunda destek verebileceğini ifade eder. Ancak Göktepe’nin Belediye Başkanı Mehmet Düzenli Demokratik Sol Parti’den seçilmiş bir başkandır. Fiziki olarak da ilçe olmayı Sarıveliler’e nispetle daha çok hak etmektedir. Kararnameye göre kasabalar değil, sadece nahiyeler ilçe olma şansına sahip olduğu için, yöreye daha çok hizmet almak için, gerekirse ilçe olmak için parti değiştirme önerisi tartışılır. Bu arada salonda bulunanlardan Göktepeli bir grup kendilerine yapılan tekliflere karşılık, *‘adam, Sarıveliler’den gelmiş, burayı ilçe yapalım diyor’* diyerek teklifi ciddiye almazken; diğer bir grup *‘adam Sarıveliler’den gelmiş, basit bir terzi parçası, burayı ilçe yapalım diyor, bunlarla bir yere varılmaz’* diyerek teklifi küçümüyor. Göktepe Belediye Başkanı sol ideolojiye mensup olduğu için halkın tepkisini dikkate alır. Biraz da o yıllarda sağ-sol çatışması ve ideolojik asabiye hala çok kuv-

vetli bir şekilde kendini hissettirdiği için toplantı salonunda söyle bir konuşma yaptığı rivayet edilir: ‘Dinimi değiştiririm, partimi değiştirmem’. Bu arada Başkan Mehmet Düzenli o gün çok acılı ve sıkıntılı vaziyettedir. Zira, o gün öğleden sonra başkanın oğlu dereye düşer ve kurtarma ekibi dereye kayıp olan çocuğu aramaktadır. Salonda bu acının burukluğu da hissedilmektedir. Belki Sarıveliler heyetine görece kırıncı tavır sergilemelerinin bir sebebi de bu olabilir. Zira Sarıveliler Belediyesi Civler tarafından belediye faaliyetleri için dereden kum almaktadır. Bu vesile ile derenin suyu bulanık olduğunda arama çalışmaları aksamaktadır.

Toplantı salonundaki nahoş havayı iyi koklayan Mustafa Kulak, hemen yanına kardeşi Yaşar Kulak’ı çağırır ve Civler’deki kum alma işini durdurması ve arama işlemlerinin sağlıklı yapılmasına katkı vermek suretiyle insani bir karşılık vermeyi ve de onları yumuşatmayı amaçlar. Ama bir sonuç alınamadan Başkan Mustafa Kulak ve Belediye Meclisi üyeleri- Ahmet Akgül, Mustafa Sezen, Kerim Sezgin ve İbrahim Uğurlu buruk bir şekilde Sarıveliler’e döner. Bu iş akamete uğrayınca, yöre halkını yoran Ermenek’e olan idari ve bürokratik bağımlılık, en küçük resmi işler için yaşanmakta olan git-geller devam edecek demektir. Zaten Göktepe’ye götürülen işbirliği teklifi bunu ortadan kaldırmak ve doğrudan hizmet almayı sağlamayı amaçlamaktadır.

Esasında bölgedeki esas sorun, Sarıveliler, Ermenek ve Göktepe arasındaki sosyal ve siyasi mesafenin sosyolojisinde yatmaktaydı. Başdere boğazı olarak adlandırılan havzada, Ermenek İlçe, Fariske/Göktepe Nahiye olduğu için, cumhuriyet döneminin modernleşme projesine uygun olarak buralarda hem okuma oranının yüksekliği, hem de idari bölümlenmede İlçe ve Nahiye konumuna sahip olduğundan kamu yatırımları ve modern kamu kurumları genelde buralarda açılmıştır. Resmî kurumlar; okullar, müdürlükler, Orman Muhafaza Memurluğu, Nüfus Müdürlüğü, Kooperatifler ve o zamanların meşhur kolluk kuvvetleri Jandarma nahiye merkezlerinde yer aldığı için, civar köy ve kasabalar resmi-idari, adli, ticari ve eğitim ve öğretim hayatının bir üst basamağı için Ermenek ilçesini ve Fariske Nahiyesine gitmek mecburiyetindedir. Çünkü en küçük bir iş için bu kurumlardan birine müracaat etmek o zamanların siyasi ağırlığı da hesaba katılınca, mesele daha iyi anlaşılacaktır. Ayrıca Ermenek yaklaşık kırk kilometre, Fariske on kilometre olmasına rağmen, ulaşım ve iletişim imkânları sınırlı olduğundan, buralarla irtibat 1970’li yıllara kadar at-katır sırtında veya yaya olarak gidip-gelmek suretiyle kurulmaktadır. Mesela, bu satırların yazarı dahil olmak üzere, yörede sağlık ocağı açılmadan veya ilçe olmadan dünyaya gelen nesillerin doğum tarihleri ile Nüfus Müdürlüğünde kayıtlı doğum tarihleri birbirinden farklıdır, yani mutlaka küçük yazılmışlardır. Bunun sebebi İlçe ve Nahiye idari olarak bağlı köy ve kasabalar arasındaki uzaklık, o günün şartlarındaki fiziki mesafe yanında, sosyal mesafenin ve yol ve ulaşım imkânlarından kaynaklanan mahrumiyet, devletin görece soğuk yüzü karşısında hissedilen mahcubiyet ve korkudur.

Sosyal mesafe ve uzaklık deyince, yöre halkı arasında iletişim ve mesafeyi uzak kılan ilave bir hususa mutlaka dikkat çekilmesi gerekmektedir. Cumhuriyetin modernlik göstergelerinin benimsenmesi veya araya çeşitli saiklerle mesafe konulması, merkez-kenar ilişkisi bağlamında düşününce, görece cumhuriyetle birlikte yapı-

lan üst yapısal yenilik ve değişime karşı bazı köy ve kasabalar muhalefet ettikleri için bu yörelerde modernleşme gecikmeli hale gelmiştir. Gerek o dönemin siyasi yapısı, gerekse değişime direnç gösteren yapılar dolayısıyla Başyayla ve Sarıveliler havzası Ermenek ve Göktepe ile arasına mesafe koymuş, pek çok değişim ve yeniliğe de çoğunlukla muhalefet etmiş, resmi mecburiyet dışında ilişkiler hep mesafeli olmuştur. Özellikle dini hayat ile ilgili yapılmaya çalışılan birtakım müdahaleler veya Tevhid-i Tedrisat'la birlikte yaşanmaya başlayan mektep-medrese çatışması ve okullarda din eğitimi ve öğretiminin kısıtlanması veya yasaklanması, aslında eski ile yeni arasındaki meşruiyet çekişmesinin sonucudur. Mesela Başyayla ve Sarıveliler havzası çocuklarını bu yüzden resmi okullara göndermekte tereddütlü davranmış, böylece bölgede okullaşma yanında okuma yazmaya ilgi de gecikmeli olarak başlamıştır. Din eğitimi ve öğretimi de medrese geleneğini devamı olarak yer altına itilmiştir. Bu durum sosyoloji literatüründe meşruiyet krizi olarak adlandırılır. 1950'li yıllardan itibaren CHP- DP çekişmesi, daha sonra sol-sağ ayrışması siyasi görüş ve partiler çok partili dönemde çoğalmakla birlikte, ideolojik kamplaşma 2000'li yıllara kadar devam etmiştir. Sarıveliler bölgesinde siyasi ve ideolojik ayrışma ve ortaya çıkan tortular, 1950'li yıllar öncesinde resmi devleti temsilen muhtarlık yapan aileler, Ermenek ve Göktepe ile iyi ilişkiler içinde olmuşlar; 1950 sonrasında ise DP'nin iktidara gelişiyle muhtarlık seçimleri Sarıveliler'i siyasi ve ideolojik kamplara bölmüştür. Bu bölünmüşlüğün tortuları hala mevcuttur. Sarıveliler – Göktepe ve Ermenek sosyolojisine ilaveten, yeni il ve ilçelerle ilgili Kararname doğrultusunda Karaman il, Konya ise Büyükşehir olmak için çabalar devam etmektedir. Bu arada Göktepe ile görüşmelerden müspet bir neticenin çıkmaması üzerine, Göktepe olmak istemiyorsa, Sarıveliler neden ilçe olmasın fikri zihinlerde yer almaya başlar.

Başkan Mustafa Kulak, Belediyeler Birliği başkanı olarak, ANAP Konya Teşkilatı ve Milletvekilleri ile Konya'da Sema Otel'de bir toplantı esnasında Devlet Bakanları Mehmet Keçeciler, Abdullah Tenekeci, Saffet Sert ve İl Başkanı Adil Küçük, milletvekilleri Ali Pınarbaşı ve diğerleri ile partili yöneticilerin bulunduğu yaklaşık iki yüz kişilik heyet huzurunda, Devlet Bakanı Mehmet Keçeciler Yeni Meram Gazetesi'ni eline alarak 'sayın başkan Kulak, sen mücadelesini verdiğinden dolayı size Göktepe'yi ilçe yapma sözü vermiştik ama, Göktepe belediye başkanının verdiği demeci okuyorum' diyerek gazete manşetini gösterdi. 'Bundan sonra ağzı ile kuş tutsa, Göktepe'nin ilçe olma ihtimali kalmamıştır' dedi.

Zira Göktepe belediye başkanı beldede yapılan toplantıda Sarıveliler heyetine zikrettiği sözlerin aynısını Yeni Meram Gazetesi'ne demeç olarak verir: 'Dinimden dönerim, partimden dönmem, Sarıveliler'den gelen bir terzinin aklıyla hareket edemem. Ben bir eğitimciyim, aynı kefedede asla yer alamayız'. Bu vaziyet karşısında Sarıveliler heyetinin morali çok bozulur. Bunu fark eden Devlet Bakanı Abdullah Tenekeci, ayağa kalkarak, 'sayın başkan moralin bozulmasın, bu iş bizim elimizde; gerekirse bir önerge vererek belediye ile yönetilen kasabaların da ilçe olabilmesini sağlarız' diyerek Sarıveliler heyetine moral verir. Nitekim kısa süre sonra bakanın söyledikleri yapılır, tabi Konya- Ankara arasında mekik dokurcasına yapılan ısrarlı takip sonucunda, yeni kararname çıkarılması için verilen önerge ile belediye ile

yönetilen kasabalar da ilçe olma hakkını elde etmiş oldu. Ve Sarıveliler'in ilçe olma yolunda macerası böylece başlamış oldu. İlçe olma yolunda bölgenin ihtiyaçları, iktidar partisi ve yönetimi ile kurulan iyi ilişkiler sayesinde, teker teker gerçekleşmiştir.

Sarıveliler Belediyesine Ait İlk Otobüsün Alınma Serüveni

Yöre halkının motorlu taşıtlarla tanışması çok eskilere gitmekle birlikte, bu taşıtların Sarıveliler den hareketle yolcu taşıma hadisesi 1987'de Mustafa Kulak ile başlar. Çünkü öncelik sırasına göre, Mençekli Yılmaz, Ortaköylü Kerim, kendisi Sarıveliler nüfusuna kayıtlı olmakla birlikte, Göktepe'de ikamet eden Ahmet Emil'e ait otobüslerle 1987 yılına kadar yöre halkını Konya'ya taşıyan modifiye veya değil otobüsler vardı. Ama Sarıveliler halkı otobüse binebilmek için Adiller'de veya Değirmenin üstünde yükleriyle, valizleriyle birlikte kilometrelerce yol yürüyerek ulaşmak durumundaydı. Ermenek istikametine ise ulaşım daha eski tarihlere ulaşmakla birlikte, Ahmet Samur ve ortaklarına ait Jeep'lerle Ermenek'e ulaşım sağlanır, oradan Karaman ve diğer güzergahlara, Mut-Mersin gibi, yol alınırdı. Sarıveliler'in merkezine uğrayan ilk otobüs, Başkan Mustafa Kulak'ın ANAP döneminde iktidar partisi yönetimi, bakanlar ve milletvekilleriyle geliştirilen iyi ilişkiler sayesinde Sarıveliler Belediyesi'ne hibe olarak verilmiştir.

1980'li yıllarda Mercedes 302 tipi otobüsler karayollarında yolcu taşımacılığında çok popüler iken, yeni bir Mercedes modeli olan V 6 302 otobüsler, 1987 yılında devlet tarafından sadece altı adet (6) ithal edilmişti. Bu otobüslerden biri Sarıveliler'e iktidar tarafından hibe olarak verilecektir. V6 model 302 otobüslerin uzunluğu, yüksekliği, motor gücü ve yolcu taşıma kapasitesi farklı idi. Mesela yüksekliği eski 302'lerden 70 cm yüksektir. Bu otobüslerden ilki Konya'da Eski Garaja Sarıveliler Belediyesine hibe otobüs olarak 22 Nisan 1987 yılında gelmiştir. 23 Nisan 1987'de Sarıveliler'den Konya'ya yolcu taşımaya başlamıştır.

Bu otobüs Sarıveliler'e geldiği zaman toplam motorlu taşıt sayısı onu geçmezdi. Vasıtası olanlar, Yusuf Çavuş, Musa Çavuş, Semerci Hasan ve Ahmet Samur gibi şahıslar farklı tipte araçlara sahipti. Manzara bu iken, Türkiye'nin en lüks otobüslerinden biri Sarıveliler halkına hizmet vermeye başladı. O yıllarda Belediye Başkanı Mustafa Kulak bile, 1974 model Renault 12'yi resmi araç olarak kullanıyordu. Otobüs, kasabaya ulaştınca Mustafa Kulak, halka hitaben, 'uçagın inebileceği yer olsaydı, size uçak alacaktım, olmadığı için bu otobüsü aldım. Çünkü sizler bunlara layıksınız' diyerek güçlü bir konuşma yapar. Gerçekten 1983 sonrası iktidara gelen Anavatan Partisi iktidarı, yani Özalp yıllar hem dünyanın hem de ülkenin dünyaya açıldığı ve değişimin çok hızlı olduğu yıllar idi. Bu hızlı değişim rüzgârından Sarıveliler'e ilk esintiler Başkan Kulak sayesinde erişmiştir.

Otobüsün yolcu taşımaya başlamasıyla birlikte, halkın mutluluğu yüzünden okunuyordu. Konya- Sarıveliler yolcu taşıma ücreti o günkü para ile otuz bin liradan Belediye otobüsü ile on bin liraya indirildi. Civar köylerde, Adiller, Esentepe, Uğurlu, Civler, Civandere ve Ortaköy, hatta Göktepe yolculara rahat yolculuk hizmeti verilmeye başlandı. Gidiş-dönüş yetmiş kişilik yolcu kapasitesi ile daima dolu olarak seferler yapılmaktaydı. Sarıveliler Belediyesi bu hizmeti daha sağlıklı verebilmek için, Konya Eski Garajda bir yazıhane açıldı ve bu yazıhanede ilk görev yapan

kişi, Köy Hizmetleri'nde işe başlayan Başkan Kulak'ın kardeşi Yaşar Kulak, gece mesai de, gündüz otobüs yazıhanesinde çalışmaya başladı. Daha sonra belediyeye ait personel gönderilerek bu hizmet devam ettirilmiştir.

Otobüsten hizmetinden sonra, belediyeye ait yolcuları Sarıveliler merkeze taşıyan hizmet aracı ile halk arasında 'kara şimşek' diye adlandırılan Renault 12 makam aracı alınmıştır. Belediye araç ve personel yönünden genişlerken, siyasi yakınlık ve başkanın girişimleriyle, Sarıveliler'de yol, köprü ve içme suyu gibi alt yapı hizmetleri çok hızlı bir şekilde hayata geçirilerek, adeta ilçe olma sürecinin taşları yavaş yavaş döşenmeye başlamıştır. Daha sonra yeni belediye binası, belediyeye ait misafirhane ve lojmanlar, Merkez Camiinin çevresinde yeni işyerleri olabilecek dükkanlar yapılmıştır (1988). Elbette bu gelişmeler kendiliğinden değil, Başkan Kulak'ın Konya İl Başkanlığı ve Ankara'da ANAP Genel Merkezi ve Kamu Bürokrasisi ile kurduğu iyi ilişkilerin neticesidir. Öyle ki, Konya'ya ve Ankara'ya ziyarette gidilirken, O yıllarda kirazı⁴ ile ünlenen Başyayla, Elmayurdu, Davdas'tan Başkan Kulak yüzlerce kiraz paket hazırlatarak, Meclis'deki siyasiler, Bakanlıklardaki daire amirleri, sekreterler, memurlar, şoförler, garaj görevlileri dahil olmak üzere ziyaret edeceği hemen herkese bürokratik engelleri kaldırmak ve işlerin hızlı bir şekilde sonuçlanması adına bu yöresel ürünlerden oluşan hediye paketlerini takdim etmektedir. Güz mevsimine doğru ise, Sarıveliler'in meşhur balından⁵ keza yüzlerce paketlenmiş hediye aynı şekilde hediye edilmektedir. Böylece, yörede yaygın olan ceviz ve çoban tipi bal çitası ve kara kovan balı Ankara'daki siyasi çevrelere hediye edilmek üzere, tanıtılıyordu. Hatta, Ankara'da herhangi bir kurumda başkanı karşılarında gören hemen herkes, 'haah, balcı başkan geldi' der hale gelmişti. Öyle ki, Başbakan Turgut ÖZAL dahil olmak üzere, Sarıveliler'i başkan sayesinde biliyor ve tanıyor hale gelmişti. Sarıveliler'e ait hemen her talep, mutlaka karşılık bulur oldu. Elbette Sarıveliler'in tanınırlığı sadece bunlarla sınırlı değildir. İlaveten medya aracılığıyla olan bilgilendirmeler de Sarıveliler'in tanıtılmasında oldukça etkili olmuştur. Bu amaçla, Konya'da yayınlanan Yeni Meram Gazetesinde sıklıkla haberler yaptırılıyordu. Sarıveliler'le ilgili haberlerin yer aldığı gazetenin yaklaşık dört yüz nüshası, Başkanın kardeşi Yaşar Kulak tarafından günlük olarak Ankara bürokrasisine postalanıyordu. Dolayısı ile gazete her bürokratin masasına ulaşıyor ve medyayı tanımlayan önemli bir ilke olan 'araç mesajın kendisidir' sözü Sarıveliler'i adeta Ankara Gölbaşı gibi, yakınlarda bir ilçe algısını pekiştiriyordu. Gazete dağıtımı neredeyse altı ay devam ettirilmiştir.

Bu arada ilk etap kararname ile bazı nahiyeler ilçe oldu. Daha sonra yeni bir kararname ile kasabalar da ilçe olma hakkı elde etmiş oldu. Sarıveliler için bambaşka bir sayfa açılmakla kalmadı, mevcut çabalara ilave gayret sarf edilmesi gerekiyordu. Bu amaçla adeta ANAP Genel Merkezi, Bakanlıklar ve Meclis ve Konya il teşkilatı yol haline getirildi. Öyle ki, ANAP Genel Merkezine varıldığı zaman güvenlik görevlile-

⁴ 1990'lı yıllardan itibaren kiraz tarımına Başkanla birlikte öncülük eden rahmetli Abdullah Yılmaz'dır. Şu an bile en meşhur kiraz bahçesi onun bahçesidir. Bugün Sarıveliler ekonomisindeki en önemli ürünün kiraz tarımının olması bu iki kişinin katkılarıyla olmuştur.

⁵ Keza Sarıveliler ekonomisinin en önemli ürünlerinden olan Bal üretimi, yani ancılık, Mustafa Kulak'ın öncülüğü ve teşviki ile yaygınlaşmıştır.

ri heyeti hemen tanıyor, Genel Merkezin restoranı dahil, her mekânı Sarıveliler'e açtı. Bir gün bir toplantı esnasında Başbakan Turgut ÖZAL, 'Başkan, şimdi Sarıveliler'i ilçe yapacağız. Verdiğin mücadeleyi çok iyi biliyorum. Sen, bunu hak ettin' dedi. Başkan Kulak'ın o anda adeta ayakları yerden kesilir. Bu sözler üzerine, Sarıveliler ilçe olmak için kasaba grubundan müracaatını yapar. Şimdi Göktepe'nin ilçe olma konusundaki isteksizliği ve siyasi karşıtlığı sebebiyle, şans Sarıveliler'e gümüştü. Hal böyle olunca, sıra Sarıveliler'in köy imajını değiştirmeye ve ilçe olmaya layık bir şehir havası kazandırmaya gelmişti.

Sarıveliler'in İlçe Olma Yolunda Attığı Seri Adımlar

Başbakan'ın ağzından müjdeyi alan Kulak, Konya İl Bürokrasisini ve kurumları teker teker ziyaret ederek bu aşamada alabileceği yardımları hesap etmeye başlar. Kasabadan ilçeye dönüşmek için gerekli hamlelere karar verilir. Bunlardan ilki, klasik köy tipi evlerin dış görüntüsünü değiştirmektir. Zira evler genelde iki katlı, alt katı ahır olarak kullanılan, ikinci katı da ev olarak kullanılan taş yapılı, toprak çatılı evler için Sarıveliler'e Belediyece iki kamyon kireç getirilir ve halka meselenin ehemmiyeti anlatılarak bedavadan dağıtılır. Dışarıdan, taş yapılı olan ve sıvasız olan evlerin dışı badana ile beyaz renge dönüştürülecektir. Halkın bir kısmı siyasi karşıtlık sebebi ile isteksiz davranırken, Kulak'ın taraftarları güle oynaya evlerini badana yaparak, dış yüzeyleri beyaza dönüştürürler.

İkinci olarak, Konya TEK Bölge Müdürlüğü'nden ve piyasadan bir kamyon sokak lambası tedarik ederek, TEK ve belediye personeli tarafından bütün elektrik direklerine monte edilerek, geceleyin Sarıveliler'in görüntüsü adeta gündüz gibi yapılır. Aydınlatma çalışmalarından çevre köyler, Adiller, Ortaköy de yararlanır. Böylece Başdere boğazı bir şehir görünümünü kazanmış olacaktır.

Halka da, adab-ı muaşeret bağlamında Sarıveliler'e gelen ve gelecek olan siyasilere, daire amirlerine ve diğer misafirlere karşı nezaket kurallarına riayet etmeleri konusunda örnek davranış eğitimi ve tavsiyeler, hitap tarzları öğretilir. Kılık -kıyafet konusunda halka en yeni elbiseleri giymeleri konusunda tavsiyelerde bulunulur. Zira ziyaret, gözlem ve keşif yapmak için kasabaya gelen heyetlerden geçer not almak, bu kasaba ilçe olabilir kanaatini oluşturmak için heyetin Sarıveliler'den müspet intibalarla ayrılması için her türlü çaba gösterilmektedir.

Sarıveliler'in gece görseli için Kulak'ın Konya Hava Üssü'nde görevli Ermenekli, hemşehrimiz olan bir pilot aracılığıyla gece görüşü olan bir helikopterle Sarıveliler'in görüntüleri resimlenerek ve filmi çekilerek, gece aydınlatma ile adeta bir ilçeden daha büyük intibası veren bir çekim yapılır. Bu çalışmalarla iyi bir imtihan veren Sarıveliler'in görüntüsü, bölgeyi tanımayan heyetlere gösterildi ve siyasi arenada yoğun kulis çalışmaları yapıldı.

Kulis faaliyetlerinin en önemlisi, 17 Aralık'ta her yıl yapılan Şeb-i Aruz törenleri için Konya'ya gelecek ve havaalanına incek olan Turgut ÖZAL'ı karşılama çalışmasıdır. Başbakanı karşılamak ve Sarıveliler'in talebini iletmek için üzerinde 'Sarıvelliler' ismi yazılı beş yüz adet boyun atkısı yaptırılır. Havaalanı girişine Sarıveliler ile aynı zamanda Karkın Belediyesine verilen V 6 302 Mercedes otobüsler yolun iki tarafına çekilerek üzerinde 'Hoş Geldiniz Başbakanım, Sarıveliler'i İlçe Yapma Sözü verdiğiniz için teşekkür ederiz' yazılı bir pankart çekilir. O yıllarda ANAP'ın seçim

otobüsü Petek, havaalanından çıktığı zaman ilk göze çarpan simge, Sarıveliler'in pankartı idi. Bu arada asayıştan sorumlu bir binbaşı, 'başbakan geliyor indirin pankartı' demesi üzerine, halk pankartı indirtmemek için direnir. Kısa süreli bir arbeye yaşanır. Ama pankart indirilmez. Ayrıca, yaptırılan Sarıveliler yazılı atkılar, Başbakanı karşılamaya gelen Konyalı partililerin arabalarına Sarıveliler yazısı okunacak şekilde dağıtılır ve arka camlara bağlanır. Adeta karşılamada yer alan bütün konvoy Sarıveliler'i temsil eder gibi bir görüntü verir.

Kısa süre sonra Turgut ÖZAL, otobüslere asılı pankartı görüp yanına yaklaşınca, Petek otobüsünde mikrofonu eline alarak şunları söyler: 'Sayın Kulak, sana söz verdiğim gibi Sarıveliler ilçe olacak. Bu kadar zahmete gerek yoktu' diyerek Sarıveliler ekibine teşekkür eder ve onları selamlar. Başbakan'ın otobüsü ancak pankart kaldırıldıktan sonra ilerleyebiliyordu ve bu yüzden hemen pankart kaldırıldı. Akşam şeb-i aruz törenlerine geçerken partililerle İl teşkilatındaki görüşmede İl başkanı Adil Küçük, hazırlanan konvoy dolayısıyla Başkan Kulak'a teşekkür eder. Neticede başbakanın Ankara'da verdiği ilçe olma sözü, Konya'da şeb-i aruz törenlerinde ikinci kere teyit edilerek artık Sarıveliler'in ilçe olması kesinleşmiş görünmektedir.

İlçe olma yönünde Ankara ve Konya'da kulis faaliyetleri devam ederken, 1989 yılında ANAP Genel Merkezi'nde Mustafa Kulak'ın da katıldığı bir akşam yemeğinde komisyon üyelerinden Erkan Mumcu, Ekrem Pakdemirli'nin de bulunduğu bir ortamda, Başbakan Turgut ÖZAL, başkanı odasına çağırır. Orada bulunan heyetin huzurunda 'Başkana her konuda yardımcı olacaksınız, Sarıveliler İlçe olacak' der. İlçe olma şansı gittikçe arttığı için Başkan, Genel Başkan ve eşi Semra ÖZAL'ın bulunduğu bir ortamda, üzerinde ANAP yazan bir bal peteğini hediye olarak takdim eder. Hediye ve üzerindeki yazıyı gören Semra Hanım, 'havada uçan arılar bile ANAP'ı tanıyor ve biliyor' diyerek, başkana teşekkür eder.

Nihayet 27 Mayıs 1990 tarihinde belediye ile yönetilen kasabaların da ilçe olacağına dair 3644 sayılı yasa ile Karaman vilayetine bağlı ilçe olacak şehirler listesine Sarıveliler ve Başıayla'nın adının yazıldığını Başkan, Başıayla Belediye Başkanı Cemal Bulut ile öğrenir. Başkan, kardeşi Yaşar Kulak'a 'ben gelişmeleri ve yapacaklarını sana haber vereceğim' diyerek ilçe olma hayalini son dakikada riske atmamak ve takip etmek için Ankara'ya doğru yola koyulurlar. Başkan kardeşine telefon ederek, 'bu akşam TRT televizyonlarında akşam on dokuz haberlerinde ilçe olan yerlerin adları yayınlanacak, Sarıveliler'e haber ver' der.

Yaşar Kulak, Sarıveliler'e telefonla akşam alınacak haberin müjdesini halka bildirdikten sonra, şenlik hazırlıklarına başlanır.

Başkanın kardeşi Konya'da genel olarak Ermenek, Sarıveliler ve Başıayla bölgesinin Konya'daki evi sayılan Eski Garaj civarındaki Parlayan Palas Oteline gelir. Saat 6.45 olur, hemen herkesin tanıdığı otelin sahibi olan Hüsnü beye TRT televizyonunu açmasını, Sarıveliler ve Başıayla ile ilgili müjdeli bir verilecek onu dinleyelim der. Otel de Sarıveliler ve Göktepe'den konaklayan müşteriler vardır ve fakat bu kişiler Sarıveliler'de tanınan lakin Mustafa Kulak'a muhalif olan kişilerdir. Onlar otelin sahibi Hüsnü beye 'bu çocuğun ağzına bakma, o bir hayal' derler. Hüsnü bey, akşam saat 19.00 olunca televizyonu açar ve haberler dinlenmeye başlanır. Elbette bu

haber birinci haberdır, alfabetik sıraya göre il ve ilçe olacak şehirler sıralanır. Sıra Karaman'a gelince Ayrancı, Başyayla, Kazım Karabekir ve Sarıveliler ismi anons edilince otelde hemen herkes şaşkıncıdır ama, Yaşar Kulak sevinçten yerinde duramaz vaziyettedir. Ve... Sarıveliler ilçe olmuştur. Sarıveliler'de ise kurbanlar kesilmiş ve günlerce kutlama yapılmıştır. Nihayet, 13 Temmuz 1991 günü Sarıveliler'e Kaymakam ataması yapılmış ve 30 Ağustos 1991 tarihinde Kaymakam Ercan Arslantaş göreve başlayarak, ilçe idaresi için gerekli resmi kurum ve kuruluşlar aşama aşama yapılandırılmıştır. Sarıveliler'de köklü değişimin fitili ilçe statüsünü elde etmek suretiyle ateşlenmiş olur.

Sarıveliler'de Hastane Açılış

Sarıveliler' de ilk olarak bir ebenin 27 Ekim 1983'tarihinde atanmasıyla modern sağlık hizmetleri verilmeye başlanır. O zaman Sarıveliler'de 12 Eylül darbesiyle birlikte belediye başkanı atanan Kerim Boyalıdır. Daha sonra rahmetli Abdullah Yılmaz'ın önderliğinde kurulan bir dernek aracılığıyla yaptırılan ve Sağlık Bakanlığı'na devredilen ilk sağlık ocağı ile birlikte sağlık hizmetleri kurumsal düzeyde hizmet vermeye başlar. Sağlık Ocağı, lojmanıyla birlikte ilk doktor, hemşire ve eczane Sarıveliler'de açılmıştır. Bugün hastane olarak hizmet veren kurumun hikayesi ise şöyle gelişmiştir.

Sarıveliler tarihinin önemli simalarından Mustafa BARCIN, ömrünün son yıllarında Sarıveliler'de bir İmama Hatip Lisesi yaptırmak ve bölgedeki gençlerin eğitim ve öğretim hayatına dahil edilmesi için uzun zamanlı bir mücadele içinde idi. Sarıveliler kasabası geçmişte medreseleri olan ve halkın din eğitimi ve öğretimi ile dini hayatının şekillenmesinde önemli şahsiyetler/hocalar yetiştirmiş bir bölgedir. Bu geleneğin devamı olarak Cumhuriyet döneminde diğer okul yapılarına nispetle görece zayıf kalan din eğitimi ve öğretimi alanındaki boşluğu doldurmak ve var olan ihtiyaca cevap vermek için medreseden mektebe geçiş sürecine uygun olarak bir İmam Hatip Lisesi açılması çok yerinde bir gelişme olacaktı.

Bu idealin gerçekleşmesi için önce bir dernek oluşturuldu; rahmetli Mustafa Barcın'ın başkanlığında İmam-Hatip Lisesi Yaptırma ve Yaşatma Derneği kuruldu. Önce insanları bu hayırlı işe ikna etme, sonra ise okulun yapılacağı yeri tespit, arsa temini ve yardım toplama işini organize etme ve inşaat işlerini takip etme gibi emek ve gayret isteyen bu hayırlı iş, hep Mustafa Barcın'ın önderliği ve rehberliğinde yapılmaktaydı. Emekli olduğu için bahar aylarında Sarıveliler'e gelip, geç güze kadar Sarıveliler'de kalan ve bu hayırlı işleri takip eden ısrarcı bir kişiliğe sahipti. Yerine göre camilerde namaz kıldırır, halka vaz ü nasihatte bulunurdu. Memleketi Sarıveliler idi ve fakat tam bir İstanbul beyefendisiydi. İstanbul'da iş bulmak ve meslek öğrenmeye gelen hemşehrilerine yıllarca sahip çıkmış ve onlara önderlik yapmıştır. Terzilik mesleği ve tekstil sektöründe isim yapan hemşehrilerimizin banisi, Mustafa Barcın ve Ahmet Atalay'dır.

Hülasa, imam hatip lisesi binası, İstanbul'dan Konya'ya gönüllü insanların yardımlarıyla tamamlandı. Lakin o yıllarda yaşanan bazı siyasi ve ideolojik ön yargı, 28 Şubat hadisleri sebebiyle Millî Eğitim Bakanlığı, o yıllardaki zihniyet yapısı gereği okulun açılmasına izin vermez ve senelerce okul binası atıl bir vaziyette öğrencilerini bekler. Mustafa Kulak Belediye başkanı olunca, kasabada yaşanmakta olan

değişim ve ihtiyaçlara göre, halkın acil ihtiyaç duyulan ancak bir başka bir sektör olan sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi önemli bir ihtiyaç haline gelir. İlçe olma yolunda emin adımlarla yürüyen ve bölgenin artan nüfusa daha sağlıklı ve verimli sağlık hizmeti verilmesi için bir hastane açılması zarureti ortaya çıkar. Başkan Kulak, siyasi nüfuzunu kullanarak Sağlık Bakanlığı'na bir hastane açılması için müracaat eder ve girişimlerde bulunur. Bir hastaneyi baştan yapmak o günkü şartlarda büyük maliyeti gerektirdiğinden, mevcut sağlık ocağının hastane düzeyine çıkarılması daha pratik bir hedef haline gelir. Siyasilerle ve Sağlık Bakanlığı yetkilileriyle kurulan diyalog sonrası, açılmasına izin verilmeyen İmam Hatip Lisesi binasının hastaneye dönüştürülmesi fikri kamuoyunda kabul görür. Bunun üzerine Mustafa Barcın ile görüşülür ve hastane için ikna edilir ama bir şartı vardır: Okul için yardım eden kişilerle görüşmek ve onların rızasını aldıktan sonra, derneğin binayı Sağlık Bakanlığı'na devretmesine karar verilir. Bu sebeple Başkan Kulak, kardeşi Yaşar Kulak'ı Mustafa Barcın'ın yanında görevlendirerek ki, Mustafa Barcın o yıllarda ileri yaşa erişmiş bir ihtiyardır; bir vasıta ile bütün hayırseverler teker teker dolaşılır ve onların rızası ve olurlarını aldıktan sonra, okul binası hastane yapılması için hibe edilir. Çünkü bölge için okul ne kadar önemli bir kurum ise, hastane de kamu için o kadar önemli bir ihtiyaçtır anlayışı taraflarda egemendir. İşte Sarıveliler'deki mevcut hastane binası, devredilen okul binasının hastaneye dönüştürülmüş halidir.

Önceleri Sağlık Ocağı olarak hizmet veren binanın Hastane olarak açılışı, ilerleyen tarihte, merkezi iktidar değişse de, daima Sarıveliler'in gelişmesini düşünen ve hangi iktidar olursa olsun daima iyi ilişkiler kuran Mustafa Kulak'ın Belediye Başkanlığı zamanında ANAYOL-M koalisyon hükümeti iktidarda iken açılır. O yıllarda MHP Milletvekili Hasan Çalış'ın özel çabasıyla Sağlık Bakanı olan rahmetli Osman Durmuş'un onayı ile faaliyete geçmiştir (1992).

Sarıvelilerde İlk Minareli Camii: Merkez Camii

Sarıveliler'de Merkez Camii, 1985'li yıllara kadar yöreye özgü, küçük bir taş yapı olarak halkın ibadet yaptığı bir ibadethane idi. Geçen zaman, artan nüfus ve değişen, gelişen kasaba için yetersiz kalmaya başlar. Mimari açıdan yapı, basit malzemedi, küçük bir yapı olarak yapılsa da halkın dini hayatında silinmez hatıralarla dolu manevi bir mekandır. Özellikle Demirci Hoca'yı hiç kimse unutamaz. 1980'li yıllardan itibaren yıkılıp, yerine içinde bulunulan zamanın dini ihtiyaçlarına uygun yeni bir caminin inşası için bütün kasaba halkı bir dernek öncülüğünde seferber olur. Sarıveliler Kasabası, o yıllarda ticaret ve sanayinin geliştiği bir kasaba olmadığı için, halkın sadece ihtiyaç ekonomisi için ürettiği ve sadece tarım ve hayvancılıkla geçimini ve hayatını idame ettirdiği fakir bir beldedir. Bu yüzden, birkaç yıl süren cami inşaatı dernek aracılığıyla, halkın küçük katkıları ve çevre illere göç etmiş ve görece zenginleşmiş hemşehrilerden toplanan yardım ve hayır paralarıyla zar zor tamamlanmıştır. Gerçi taşrada yaptırılan hemen hemen bütün camiler çoğunlukla benzer kaderi paylaşır.

Cami inşaatı görece tamamlanarak gittikçe artan kasaba nüfusunun dini ihtiyaçlarına cevap verecek hale getirilmiştir ama henüz bir minaresi yoktur. Zira Cuma namazları genelde eski pazar yerine yakın ve mezarlığın içindeki büyük camide

kılınırdı. Hatırlandığı kadarıyla geçmiş zamanlarda, elektriğin yöreye gelmediği yıllarda ezan, ya cami kenarındaki yüksekçe bir taşın üzerine çıkılarak çıplak sesle okunur, pilli megafonla ve akülü cihazla okunurdu. Elektrik kasabaya geldikten sonra da ormandan kesilen büyük bir ağacın caminin yanına dikilerek hoparlörlerin ağacın tepesine monte edildiği yüksekçe direk, minare görevini yerine getiriyordu. Sarıveliler merkez camisinin minaresi yoktur. Mustafa Kulak'ın ikinci dönem belediye başkanlığı seçimi için Devlet Bakanı Abdullah Tenekeci, Saffet Sert ve Konya İl Başkanı Adil Küçük ve Milletvekili Ali Pınarbaşı Sarıveliler'e gelir. Abdullah Tenekeci halka konuşma yapmaktadır. Yeni yapılan camiye minaresiz görünce 'bu caminin minaresini ben yaptıracağım, taşlarını da Nevşehir'den getireceğim' diyerek halka söz verdi ve dediği gibi kısa süre içerisinde minareyi yaptırdı ve Sarıveliler'de ilk minareli cami Merkez Cami oldu.

Abdullah Tenekeci'nin konuşması sırasında Salih Düzenli, siyaseten muhalif olduğu için Tenekeci'nin konuşmasına karşı çıkmak istedi. Konuşma saat 17'00'dan sonraya uzamıştı ve seçim yasakları dolayısıyla o saatlerde propaganda konuşması yapmak hukuken yasak idi. Lakin Salih Düzenli, 'seçim yasakları başladı, siz Sarıveliler'e gelip nutuk atamazsınız' gibi bir tepki verince, bakanın korumaları Salih Düzenli'yi göz altına alır. Bu tatsız hadise de Mustafa Kulak'ın müdahalesiyle tatlıya bağlanır. O seçimde Mustafa Kulak'ın karşısına Mehmet Öncel belediye başkanı adayı olarak çıkmıştı. Salih Düzenli biraz da bu seçim yarışından dolayı sinirlenmişti. Mehmet Öncel ise seçimi kaybetmişti.

Alanya ve Sarıveliler Yaylalarına Elektrik Verilmesi

Sarıveliler'in ilçe yapılması mücadelesi sürerken, diğer taraftan Alanya- Sarıveliler işbirliği çerçevesinde yaylalara elektrik verilmesi gündemde olan bir ihtiyaç idi. Alanya açısından yaz aylarında yaylara çıkan Alanyalılar tabii olarak yaylaya çıktıkları yerlerde yazlık ev veya tarlalarının başına küçük bağ evi gibi yapılar inşa etmişlerdir. Nisan ayından Eylül ayı sonuna kadar yaylalarda kalmaktadır. Gittikçe turizm potansiyeli genişleyen Alanyalılar için yaylalar, yazın iklim şartları da düşünüldüğünde, çok önemli hale gelmektedir. Sosyo-ekonomik ve kültürel gelişmeye binaen şehirlerde refahın artışı ile kalabalıklaşan şehirlere karşılık, sakin ve dingin bir hayat sürme ve dinlenme ve organik tarım için kırlara ve tabiata yönelme genelde ülkede ve dünyada bir yöneliş olarak dikkat çekmektedir.

Sarıveliler'e gelince, geleneksel ihtiyaç için üretme ekonomisi yerine, kiraz, ceviz ve bal gibi ürünlerin yöre ekonomisine katkısı göz önüne alınınca, başka bir ifade ile ticari tarım geliştikçe ve üretim arttıkça, refah seviyesi de artmaktadır. Halkın adeta işyeri haline dönüşen tarla ve bahçelerinin başına konaklayabilecekleri ev ve depo tipi yapılar inşa etmeye ve gündelik hayatın ekseriyetini bahçelerde meşguliyetle geçirmeye başlayınca, modern araç ve imkânlar da yeni ihtiyaçları gündeme getirmektedir. Bu konuda en önemli ihtiyaç elektrik enerjisi ihtiyacıdır.

Bu amaçla aynı taleplere sahip Alanya ve Sarıveliler'in yöneticileri ve kamuoyu ortak harekete geçer. Alanya ANAP İl Genel Meclisi Üyesi Mustafa Yüksel ve Sarıveliler Belediye Başkanı Kulak TEK Genel Müdürlüğü'ne Alanya için Mahmutlar'dan yukarıda yer alan yaylalara, Sarıveliler için de dağlara/yaylalara elektrik verilmesi için birer dosyayla müracaat eder. Ancak TEK Genel Müdürü, DPT'den

onay gelemeyince bu dosyayı imzalayamayız, yahut bu yılki planlarımızda buralara elektrik vermek gibi planlamamız yok diyerek, ayak direr. Alanya İl genel Meclisi üyesi Mustafa Yüksel, masaya yumruğunu vurarak, ‘sayın müdürüm, şimdi biz bakanlıklara ve DPT’ye gidiyoruz. Birazdan size dosyaları niçin imzalamadın diye bakanlardan bir telefon gelirse karışmam’ diyor ve çıkıp DPT’ye ve gidiyorlar. Tabi talepte bulunanlar iktidara çok yakın ve sevilen insanlar olduğu için, belli makamlarla görüşerek DPT’de işleri ayarlarlar. DPT’deki ve Enerji Bakanlığındaki yetkililer, TEK’den dosyaları alın bize getirin biz gereğini yaparız’ deyince, Sarıveliler Belediye Başkanı kardeşi Yaşar Kulak’ı TEK’e dosyaları almak için gönderir. Birde ne görsünler, dosyalar imzalanmış ve onay verilmiş olarak hazırır.

Alanya’nın ve Sarıveliler’in yaylalarına Mustafa Yüksel’in masaya vurduğu yumrukla elektrik verilmesi onaylanmış olur. Böylece yaylara elektrik verilmesi kararı icraya alınır.

Alanya-Sarıveliler Yolunun Orman Yolu Olmaktan Çıkıp, Karayolları Ağına Dahil Edilmesi

Taşrada bir kasaba kabuğunu kırarak ilçe olma başarısını gösteren Sarıveliler’in şehir içi ve dağ yolları daha önce Köy Hizmetleri tarafından açılmıştı. Modern şehir ve gelişim için, diğer şehirlerle bağlantı yolları son derece önemlidir. Sarıveliler’i Taşkent ve Hadim üzerinden Konya’ya ve diğer kentlere bağlayan yol uzun zamandır stabilize yol olarak hizmete açıktır. Sarıveliler Ermenek üzerinden Karaman ve Mersin bağlantısı da mevcut idi. 1980’li yıllardan itibaren değişen Türkiye şartları, Sarıveliler, Alanya, Gazipaşa ve Antalya bağlantısının acilen açılması ve Sarıveliler’in çok yönlü değişimine katkı vermesi gerekiyordu. Tarım, ticaret ve turizm sektörlerinin öne çıkışı, eğitim ve iş imkânlarının yaygınlaşması sebebi ile bu yol bölge için hayati bir ehemmiyet taşımaktaydı.

O yıllarda Sarıveliler Alanya yolu orman yolu olarak gözüktüyor, ulaşım çok zor şartlarda yapılıyordu. Sarıveliler halkı Alanyalıları, Gazipaşalıları ve Anamurluları sadece yaz aylarında yaylalarda görüyor, bu şehirlerle ulaşım için yeterli karayolu bağlantısı mevcut değildi. Bahar aylarında yaylaya çıkan Yörükleri, yer yer yayla çatışması ile hatırlıyor, ulaşım da yaylalara göç esnasında daha çok deve, at ve merkep aracılığıyla yapılıyordu. Nadiren arazi şartlarına uygun olan kamyon ve Jeep’ler kullanılıyordu.

Bir gün Erbakan ve Tansu Çiller hükümetinin (1996-1997) Refah Partili Ulaştırma Bakanı rahmetli Cevat Ayhan’ın ilçeye geleceği duyulur. Belediye tarafından halka bilgi verilerek, siyasi parti-hükümet ayrımı gözetmeksizin bir karşılama yapma kararı alınır. Zira Sarıveliler’in bakandan bir talebi olacaktır. Ulaştırma Bakanı Cevat Ayhan, helikopterle Turcalar mahallesi ilkokulu bahçesine iner, coşkulu bir kalabalık tarafından karşılanır. Kurbanlar kesilir, gelen heyete çeşitli ikramlar yapılır. Bakan beye talep iletilir, bakan bey karşılamadan çok memnun kalır ve halka yaptığı konuşmada, ‘bizim partimize mensup olmayan bir belediye başkanının ve halkın bizlere göstermiş olduğu sıcaklık, sevgi ve hürmetten dolayı Alanya- Sarıveliler yolunu Kara Yolları ağına bağlıyoruz’ diyerek, halkın talebini yerine getirme sözü verir. Halk bakanın elini öperek teşekkürlerini ifade eder. Böylelikle Alanya-Sarıveliler yolunun açılması için ilk hamle başarıyla sonuçlanmıştır.

İkinci aşama, yolun fiilen açılması ve asfaltlanması aşamasıdır. Mustafa Kulak yine belediye başkanıdır. İktidarda Bülent Ecevit İktidarı vardır. Karaman'dan DSP'den milletvekili adayı Fikret Ünlü, birinci sıra milletvekili adayıdır. Başkan Kulak, Fikret Ünlü'nün seçim çalışmaları için Sarıveliler havalisine geleceğini öğrenir. Kardeşine on beş gün kurumundan izin alarak kendisine eşlik etmesini ve seçim çalışmalarına yardımcı olmasını söyler. Bir kış mevsimi kar-kış demeden bütün köyler gezilir ve bölgeden bir hemşehrimizin meclise gitmesi için herkes elinden geleni yapar. Seçim Sonuçlanınca Bülent Ecevit başbakanlığında hükümet kurulur(1999-2002). Hemşehrimiz Fikret Ünlü de Gençlik ve Spor Bakanı olarak kabinede yerini alır.

Seçim sonrası Sarıveliler'e teşekkür ziyaretine gelince, 'benden ne isterseniz isteyiniz, Sarıveliler adına yerine getirmek için elimden geleni yaparım' diyerek sözler verir. Bunun üzerine Sarıveliler'e tam teşekküllü bir futbol sahası yaptırmış ve Belediye'ye de pek çok destek sağlamıştır. Yine onun bakanlığı zamanında Sarıveliler- Alanya yolunun asfaltlanması programa alınıyor ama bunun karayolları tarafından üç-dört yılı bulabileceği söyleniyor. Bunun üzerine asfalt işini hızlandırmak için bir planlama yapılır. Sarıveliler halkının isteği stabilize yolun asfaltlanması ve tozdan topraktan kurtulmaktır. Acil çözüm bağlamında, Ermenek'te her yıl düzenlenen Sıla Festivali dolayısıyla Fikret Ünlü'ye jest yapmak için civar belediyelerle işbirliği yapılarak, Alanya-Ermenek arasında bir Bisiklet Turu tertip edilir.

Belediye Başkanı Kulak, bir gün ekibine, 'Ankara'dan Bisiklet Federasyonu Başkanı ve Karaman Spor İl Müdür Yardımcısı gelecek, Belediyenin aracıyla yol, parkur incelemesinde heyete yardımcı olun' emrini verir. Heyet sabahleyin Sarıveliler'e gelerek incelemeler için Alanya'ya kadar giderler ve öğleden sonra da ilçeye dönerler. Tabi federasyon başkanının yapılması gereken işten pek haberi yoktur. Ama Federasyon başkanı o gece Sarıveliler'de ağırlanır ve Bisiklet Turu'nun yapılması kararı verilir! Sıla Festivaline on dört gün kala, olağan üstü bir mekik diplomasiyle Bakanlıklar arası sağlanan bir eşgüdüm ile Alanya -Sarıveliler yolu alacele asfaltlanır.

Nihayet, Sıla Festivali günü gelince, Bisiklet Turu için belediye tarafından bir otobüs ve bir kamyon hazırlanır ve Alanya yolundaki Kuş Yuvası mevkiindeki rampalar yüzünden, kısaca asfaltlanmasına rağmen bisiklet turuna çok da uygun olmayan yol şartları sebebiyle, tura katılacak sporcular Alanya'dan otobüse bindirilir, bisikletleri de kamyonu yüklenerek Sarıveliler'e getirilir. Ertesi gün yarışçılar Uğurlu Köristan'ından Ermenek'e kadar bisikletleriyle yarışır. Bitiş noktasına sporcular vardığı zaman Sıla festivali için Ermenek'te bulunan sayın bakan Fikret Ünlü, bisiklet yarışçıları karşılar ve dereceye girenlere ödülleri dağıtır. Festivale gelen halk bu etkinlik dolayısıyla mutludur. Bu organizasyonunun esas amacı Alanya-Sarıveliler yolunun asfaltlanması olduğu için, yapılan organizasyondan bakan Fikret Ünlü, Sarıveliler Belediye Başkanı, yakın çevresi ve Federasyon Başkanının dışında kimsenin haberi yoktu. Ve Sıla Festivaline katılan Ermenek halkı bisikletçilerin Alanya'dan Ermenek'e kadar bisiklet üzerinde geldiklerini düşünür ve sevinç gösterilerinde bulundular. Bu süreçte ANAP siyaseten çöküş yaşamaktadır ama ANAP'lı belediye başkanı memleketine başarıyla hizmet etmeye devam etmektedir.

Çevlik Barajı ve Yörenin Sulu Tarıma Geçişİ

Mustafa Kulak, CHP’li Helim Yücel(helimoğlu) ve Yaşar Kulak, 1989 milletvekili seçimlerinde İzmir bölgesinde, yani Selçuk, Tire, Belevi ve Ortaklar’a göç ile yerleşen hemşehrilerin desteğini ANAP’a sağlamak için seçim çalışmalarına katılırlar. Yolculuk esnasında Helim Yücel, ‘Başkan, Çevlik Mevkiine bir baraj yapılırsa, bölge için çok iyi bir hizmet olur. Bunu yaparsan sen yaparsın’ diyerek, Çevlik Göleti’nin ilk yapılma fikrini Başkana söyler. Zira Helim Yücel, İzmir bölgesinde yaşadığı için Sarıveliler’in geleceği ile ilgili altın değerinde olan bu fikri söyler. Başkanın da kafasına bu fikir yatar; ‘tamam, bir müracaat edelim, elimden ne gelirse yapmaya çalışacağım’ cevabını verir.

Sarıveliler’e döndükten sonra, ANAP iktidarında bu projeyi hayata geçirebilmek için başkan girişimlerde bulunur. Kısa süre içinde göletin yapılacağı mevkiye DSİ tarafından ölçümler için Su Ölçüm Cihazları kurulur. Yaz kış ölçümler devam eder, kış mevsiminde ölçümler için zorlu şartlar altında karlı dağlara gidilir. Ama uzun mücadelelere rağmen barajın yapılması fikri 2003 yılında DSİ tarafından ancak onaylandı. İktidarda AK Parti vardır. 2004 yılında ilk çalışmalara başlanır. 2005 mahalli seçimlerde AK Parti’den Salih Düzenli Belediye Başkanı seçilince onun döneminde göletin ihalesi yapılır. Önce DSİ’de Genel Müdür, daha sonra bakan olan Veysel Eroğlu ve Lütfi Elvan’ın siyasi destekleriyle gölet inşaatı bitirilir. Ancak göletin boru hattı çalışmaları 2009 yılında Belediye Başkanı olan Hayri Samur tarafından tamamlanacaktır.

Bugün Çevlik Göleti, sadece Sarıveliler’in arazilerini değil, şu anda Adiller, Çevrekavak, Ortaköy ve Uğurlu olmak üzere Başdere boğazında fenni usullerle sulu tarım yapılmasına en büyük katlıyı vermektedir. Çevlik Göleti’nin yöre halkına ve ekonomisine katkısı tarif edilemez nitelikte bir hizmet olmaya devam etmektedir. Bugün halkın bilinçli tarıma yönelmesi, ekonomik değeri yüksek ürünlerin üretilmesi ve bölgenin refah düzeyinin yükselmesi Çevlik Göleti sayesinde başlamıştır.

SonuçBilindiği gibi, Türk siyasi tarihinde her döneme damgasını vurmuş siyasi liderler vardır. Siyasi liderler gibi, yerel yönetimlerde de başkanı olduğu şehre damgasını vurmuş, ona ün katmış başkanlar vardır. Mustafa Kulak (1943-2004) Anavatan Partisi’nden belediye başkanlığı seçimini kazanarak(1989) dört dönem Sarıveliler Belediye başkanlığını devam ettirmiştir. Anavatan Partisi’nden belediye başkanı olmasına rağmen, vefatına kadar her iktidar döneminde Sarıveliler’in gelişmesi ve değişmesi için harcanmış bir ömrün hikayesini icraatlarıyla anlatmaya gayret edilmiştir. Kendisine Allah rahmet etsin.

Mustafa Kulak, bir anlamda, Sarıveliler tarihinin en önemli simalarından bir kişilik olarak anılmayı hak etmektedir (1989-2005). Gerçi Sarıveliler’ de Köy olarak, 1967 öncesinde muhtar olarak, 1967 sonrası belediye başkanı olarak nice hizmetlerde bulunmuş karakterler mevcuttur. Elbette Mustafa Kulak sonrası süreçte de önemli hizmetlerde bulunmuş başkanlar vardır. Her birinin, Sarıveliler’e kattığı değer ve bu değerlerin anlatılması gereken bir hikayesi vardır. Onları da unutmadan, ahirete irtihal edenlere rahmet, hayatta olanlara sağlık ve sıhhat dileyerek, Sarıveliler’in başka hikayelerinde buluşmak üzere. Vesselam.

KAYNAKÇA

W.W. Rostow, *İktisadi Gelişmenin Merhaleleri*, (Çev: Erol Güngör), Ötüken Yayınları.
İstanbul:1996.

ERMENEK VE SARIVELİLER YÖRESİNDE HALK İNANIŞLARI

Tahir DAĞCI*

Giriş

Modern insan toplumu ve hayatı ilerleme ve düzen üzerine kurguladığı için geleneksel dünyaya negatif bir algı ile bakmaktadır. Geçmiş geridir, o halde geride kalması gerekir, ilerleme iyidir, öyleyse daima ilerlemek gerekir. Bu söylemle hareket eden modern insan, geleneği ve onun ürettiği kültürü geçmişin içinde konumlandırmış ve ona olumsuz nitelikler yüklemiştir. Geleneksel dünyada hayatı düzenleyen ve ona yön veren temel unsur din olduğu için geleneğin ötelenmesi aynı zamanda dinsel unsurların da ötelenmesine neden olmuştur. Günümüzün verili toplumsallığında söz konusu modern insanın düşünüş biçimini destekleyen birçok argüman bulunmaktadır. Makro düzlemde rasyonel düşüncenin yaygınlaşması, bilim ve teknolojideki gelişmeler, tıbbın ilerlemesi, zaman ve mekân kavramının değişmesi, dinlerin etki alanlarının daralması bunlardan ilk akla gelenlerdir. Fakat tarihin ilerleme çizgisi durmaksızın devam ederken geleneksel dünyadaki yaşam biçimleri, düşünüş tarzları, dini ve kültürel bileşenler bütünüyle ortadan kaybolmamıştır. Bu noktada dinler veya dini semboller toplumdaki etkinliğini tamamıyla yitirmemiş, kendi içinde evrilerek modern hayat içerisinde kendini yeniden üretmiştir. Konu açısından bakıldığında ilkel dünyadaki mitolojik ve mistik unsurlar, şifacılar, otacılar, ocaklılar, dede, eren, evliya kültü gibi halk inanışları modern dünya içerisinde hala yaşamaya devam etmektedir. Elinizdeki çalışmada Anadolu'nun bir köşesinde modernlik söyleminin baskısı altında günümüze kadar gelebilmiş geleneksel halk inanışları incelenmektedir

Günümüz dünyasında varlığını sürdüren halk inanışları ile ilgili literatürde birçok çalışma yapılmış ve çeşitli türdeki halk inanışları kayıtlara geçmiştir. Bu çalışma Karaman ili sınırları içinde bulunan Ermenek ve Sarıveliler yöresinde süregelen halk inanışlarını ve görünümelerini ele almaktadır. Yöredeki halk inanışları içinde ocaklı kültürü, duayla sağaltım, dede, eren, evliya anlayışı gibi unsurlar yer almaktadır. Yöre insanının belleğinde ve gündelik davranışlarında yaşamaya devam eden halk inanışlarını ortaya çıkarmak ve kayıtlara geçirmek çalışmanın temel amacıdır. Çalışma üç adımda ilerlemiştir. Öncelikle yöredeki halk inanış biçimlerini toparlayabilmek amacıyla yöreyi tanıyan tecrübeli kişilere müracaat edilmiş, bu kişilerin yönlendirmesiyle konu ile ilgili kişiler tespit edilmiştir. Sonrasında günümüzde halk inanışlarını uygulayan ve sürdüren kişilere bizzat ulaşılmış, konu hakkında görüşmeler gerçekleştirilmiş, konuşmaların ses kaydı alınmıştır. Uygulama yapan kişilerin aile üyelerinden, arkadaş çevresinden ve yaşı ilerlemiş tecrübeli kişilerden

* Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi.

de bilgiler elde toplanmıştır. Dolayısıyla görüşmelerde anlatılan ve aktarılan bilgilerin gerçekliği farklı tanıklar aracılığıyla teyit edilmiştir.

Araştırma aynı zamanda yöresel bir sözlü tarih çalışmasıdır. Sözlü tarih kişilerin, kurumların, olayların yerleşim yerleriyle ilgili olarak yaşayan toplum belleğinin kayıtlara geçirilmesidir. Sözlü tarih yöntemi yaşamla ilgili anlatıların derlenmesi yazılı belgeye dayalı tarihin saptayamayacağı bilgilere ulaşılmasını sağlar. Böylece belli bir tema etrafında kişilerin tanıklıklarıyla belli bir döneme ilişkin bilgi üretilir (Aziz, 2012: 121). Görüşmelerden elde edilen bilgilerin/verilerin tasnifinde nitel bir perspektif kullanılmış, temalar ve kategoriler üzerinden çalışmanın iskeleti oluşturulmuştur. Görüşme verileri analiz edilmiş ve çalışma kapsamında üç ana tema tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında belirlenen ana temaları ocak kültürü, dede kültürü ve medrese kültürü oluşturmaktadır. Oluşturulan ana temaların altında farklı inanış biçimleri başlıklar halinde kategorilendirilmiştir.

Halk İnanışları ve Geleneksel Sağaltım Yöntemleri

Türkler zaman içerisinde girdikleri çeşitli dinlerden ve gittikleri yerlerde karşılaştıkları mahalli kültürlerden etkilenmiş ve hayatlarına yeni motifler eklemişlerdir. Türklerin farklı kültürlerden almadığı bu kompleks unsurlar ve motifler İslamiyet'e girdikten sonra Anadolu'da dini-tasavvufi bir potada eritilmiştir (Günay vd., 2001: 112). Türk dünyasında değişik din, kültür ve kaynaklardan alınan etkiler ve izler Müslüman Türk kültür potası içerisinde eritilmiş ona milli ve dini bir ruh üflenmiştir. Türklerde dini ve tasavvufi unsurun oldukça hâkim bir karakter olarak kendini gösterdiğini vurgulamak gerekmektedir. Zira Türk dindarlığı çok eski dönemlerden beri mistik bir karaktere sahip olagelmıştır (Günay, 2003: 32).

Türkler Müslüman olduktan sonra İslâm dininin namaz, oruç, zekât gibi emirlerini dikkatle yerine getirmişler; garipleri himaye, öksüz ve kimsesizlere şefkat, merhamet, doğruluk gibi ahlâklar edinmişlerdir. Fakat yemin, evlenme, miras, defin töreni gibi meselelerde eski Şamanizm âdetlerinden ayrılamamışlardır (İnan, 1952: 27). Fakat Türkler İslamiyet'e geçtikten sonra birçok şamanik unsur tevhit inancının gereği olarak ortadan kalkmış veya dönüşüme uğramıştır. Örneğin sihir, büyü, ruh çağırma gibi tevhit inancına aykırı olan metafizik unsurlar ya kaybolmuş ya çok azalmış ya da dönüşüme uğramıştır.

Orta Asya kökenli olduğu düşünülen “*ocak evi*” kavramına Anadolu'nun hemen her yerinde rastlanabilmekte, inanç biçimi olarak geleneksel Türk kültüründe toplumun maddi ve manevi sorunlarına çözüm bulma yeri olarak kabul görmektedir (Kaynak, 2019: 518).

Türklerin arasında çok eski dönemlerden bu yana bazı esrarengiz objelerin birtakım mucizevi güçlerle donandıklarına ve onların bu sayede birtakım hastalıkların tedavisinde önemli fonksiyonlar gördüklerine inanılmaktadır. Bu tür güçlerle mücehhez objelere sahip olan ailelere “*ocak*” veya “*ocaklı*” denmektedir. Bu aileler ocak kültürü nesilden nesile aktararak ocak ailelerinde devam ettirilmektedirler. Dikkate değer olan nokta şudur ki, Türk kültürüne mahsus olan bu kurum ve uygulama göçebe Türkler kadar yerleşik olanlar arasında da oldukça yaygındır ve Anadolu'da gerek Sünni ve gerekse Aleviler arasında sıklıkla kendini göstermektedir (Günay, 2003: 13).

İnsanları ocak yerlerine cezbeden şey, onlarda bulunduğu inanılan fevkalade manevi güç, feyz, bereket ve yahut da fenomenolojinin diliyle ifade etmek gerekirse, kutsalın, onunla birtakım usullerle temasa geçilmesi halinde insanlara faydasının dokunacağına inanılmakta oluşudur. Söz konusu mekanlar, kendilerinde bulunduğu varsayılan bu güç sayesinde insanlara yararları dokunacağı inancıyla, onları çeşitli amaçlarla kendilerine çekmektedirler (Keskin, 2004: 96)

Anadolu'daki pek çok ziyaret yeri, ait oldukları sosyo-kültürel çevrelerde yöre halkı tarafından, kendilerinin ve coğrafyalarının manevi bekçileri olarak görülmekte, bu nedenle halk arasında birçok efsane, keramet ve menkıbeler anlatılmak suretiyle toplumun tarih, din, kültür ve özellikle yazılı edebiyatına katkıda bulunmaktadır. Ziyaret yerleri çaresizler ve ruhi bunalım geçiren pek çok kimse için vazgeçilmez psikolojik tatmin merkezleri olmakta; belirli usul, adapla ziyaret edilebildiğinden, toplumsal ahlak ve düzenin sağlanmasında düzenleyici olmakta, sosyal yardımlaşma, paylaşma ve dayanışma ruhunu pekiştirmektedirler. (Keskin, 2004: 101).

Anadolu-Türk coğrafyası ve folklorunda tüm canlılığı ile yaşamaya devam eden geleneksel sağaltım merkezleri ve ocaklar hasta açısından bakıldığında inanç merkezli yerlerdir. Çeşitli sağlık problemleri nedeniyle el atmadık kapı bırakmayan ve beklediği sonuca modern tıp içerisinde ulaşamayan hasta için devreye en etkili rehabilite ögesi olarak inanç girmektedir (Sümbüllü, 2015: 118). Dolayısıyla hastalıkların sağaltılmasında kullanılan yöntemlerin ve bu yöntemleri uygulayan sağaltıcıların tercih edilmesi inançlardan etkilenmektedir. Toplum nazarında birbirinden farklı isimler olsa da genel olarak halk hekimi, iyileştirici, sağaltıcı, ocaklı olarak nitelendirilen bu kişiler, kendilerinden önceki kuşakların deneyimleri ışığında kendi gözlemlerini de birleştirerek uyguladığı tedaviler ile çevrelerine şifa dağıtmaya ve faydalı olmaya çalışmaktadırlar (Tekel, 2020: 822, 833). Anadolu'nun birçok yerinde geleneksel sağaltım yöntemleri farklı ocak yerleri, dede ve eren kültürüyle yaşamaya devam etmektedir.

1. Ocak Kültürü ve Sağaltım Yöntemleri

1.1. Sarıveliler'de Ocak kültürü ve Ortaya Çıkışı

Sarıveliler ilçesinde geleneksel sağlık ve yaşam biçimlerini temsil eden *ocak evleri* bulunmaktadır. Sarıveliler'de Merkez Ulu Cami Mahallesindeki Kurra Efendi Caminin üst mevkiinde bulunan Körler Sülalesi bilinen en eski ocak evidir. Sülaleden bazı kişiler günümüzde ocaklı geleneği hala devam etmektedir. Körler sülalesindeki en yaşlı kişi olan Mustafa Kalkan ve kız kardeşi Şerife Demirtaş ocaklı geleneğini günümüzde sürdüren kişilerdendir.

Görüşmelerden bu ailedeki ocağın ilk ortaya çıkışı ile ilgili şu bilgilere ulaşılmıştır. Sülalenin büyüklerinden olan ve 1974 yılında vefat eden Kerim Kalkan'ın (Topal Kerim) bacağına ve kolunda doğuştan kalma kemik çıkıntıları bulunmaktadır. Zamanla bu kemikler Topal Kerim'in vücuduna iltihap yapmaya başlamış ve kemikler tıbbi ameliyatla alınmıştır.¹ Vücudundan fazla kemik çıkmasından dolayı Topal Kerim'in evi halk arasında *ocak evi* kabul edilmiştir. Vücudunun herhangi bir

¹ Kişinin vücudunun herhangi bir yerinden çıkan aykırı veya fazla bir kemiğin tıbbi operasyonla alınması sonucunda o kişi ve hanesi Anadolu'da Yılanlık Ocağı olarak kabul edilmektedir. Anadolu'da halk arasında benzer hikayesi olan kişilerin Allah tarafından seçilmiş karakterler olduğu varsayılmaktadır (Ateş, 2019:75)

yerinde sürekli hale gelen ağrı ve sızısı olan kişiler aileleri tarafından Kerim Kalkan'a şifa bulmak amacıyla gelmeye başlamışlardır. Böylece Kerim Kalkan'ın evi yöre halkı arasında *ocak yeri* veya *ilancık ocağı* olarak kabul edilmiş ve böylece sülalede ocaklı geleneği oluşmuştur (Mustafa Kalkan, Şerife Demirtaş, İsmail Kaşıkçı, Mehmet Polat, Hatice Dağcı).

Günümüzde bu ilancık ocağında sağaltım işlemi ikinci kuşak olan oğul Mustafa Kalkan ve kız kardeşi Şerife Demirtaş tarafından yapılmaktadır. Yapılan görüşmede Mustafa Kalkan yılancık ocağındaki sağaltım işlemini şöyle anlatmaktadır:

“Evimize *ocak yeri* diye gelen misafirleri geri çevirmeyiz. Ağrı ve sızı için şifa bulmaya gelen kişi önce temiz bir halı veya örtünün üstüne uzanır. Ben önce euzebesmele çekerim, ardından sessizce “*Niyet ettim yer ile gök arasındaki ilancık ocaklarına, el benden sebep Allah'tan*” diyerek niyette bulunurum. Elime aldığım normal bir demir bıçakla önce vücuttaki sızı olan yerlere yavaş yavaş bastırır ve çekerim. Bıçakla bastırma işi hasta kişinin tepesinden topuğuna kadar çentik çentik yapılır. Bu esnada ocak sahibi olan kişi ezbere bildiği dua ve sureleri içinden sessizce okur. Ben ‘Elemtera’ suresinden başlayarak ‘Nas’ suresinden ‘Fatıha’ suresine kadar okurum. Hasta diğer tarafa döndürülerek bıçakla çentik atılır, aynı dua ve sureler tekrar okunur. Böylece ilancık kıydırması bitmiş olur.”

Yukarıda anlatılan geleneksel-dinsel sağaltım işlemi Sarıveliler’de ve Anadolu’nun birçok yerinde *bıçak kıydırma*, *ilancık kıydırma*, *ıstıra tedavisi* gibi adlarla tanımlanmaktadır (Mustafa Kalkan, Hatice Dağcı, Ali Kaşıkçı, İsmail Kaşıkçı).

Ailedeki ilk ocaklı kişi olan Kerim Kalkan ailesindeki kan bağı bulunan bazı kişilere manevi usulle el vermiştir. Fakat ocak sahibi olan Kerim Kalkan isteyen herkese *ocak eli* vermemiş, yalnızca ailede uygun gördüğü kişilere vermiştir. Kerim Kalkan önce hanımı Fatma’ya (vefat), sonra oğlu Mustafa Kalkan’a (82) ve kızı Şerife Demirtaş’a (77) vermiştir. Böylece Körler sülalesinde ocaklı geleneği *el verme* usulüyle günümüze kadar devam edegelmiştir. Bu kişiler sülaledeki ocak geleneğini sürdüren ikinci kuşak ocaklıları oluşturmaktadır.

1.2. Ocak Belirleme Yöntemi Olarak Demir İğne Sembolizmi

Ermenek ve Sarıveliler bölgesinde vücutta ortaya çıkan ağrı, sızı, ruhsal bunalı, halsizlik, korku gibi rahatsızlıklarda tedavi amacıyla gidilen farklı ocak yerleri bulunmaktadır. Vücudunun herhangi bir yerinde rahatsızlığı olan kişiler ilgili sağaltım işlemi yapılan ocaklara gitmektedir. Bu nedenle hastalığın türüne göre iyileşebileceği ve şifa verebileceği umulan ocaklar çeşitlilik göstermektedir. Bölgede aynı vakaya benzer sağaltım işlemini yapan farklı ocak yerleri ve ocaklı kişiler bulunmaktadır. Örneğin nazar için müracaat edilebilecek farklı ocak yerleri bulunmakta fakat nazar olduğundan şüphe edilen kişinin hangi ocağa gideceği bilinmemektedir. Halk inanışına göre ilancık tedavisi olmak isteyen kişi her ocağa gidememekte yalnızca hastalığı ile ilgili ocağa gidebilmektedir. Çünkü kimi ocağa ağrı için, kimi ocağa nazar için, kimi ocağa da ruhsal bunalı için gidilebilmektedir. Örneğin sızı için gidilecek ocaklar ile nazar için gidilecek ocaklar farklı yer ve kişilerdedir. Sarıveliler’de halkın rahatsızlıklarını sağaltmak için gittiği dört ocak yeri bulunmaktadır. Bunlar Körler sülalesindeki ocak evi, Kasımgil Sülalesindeki ocak evi, Karapınar Mahallesiindeki ocak evi ve Yeşilyurt Mahallesiindeki ocak yeridir. Bu ocak yer-

lerinde benzer sağaltım teknikleri uygulanmaktadır. Öyleyse rahatsızlığı olan kişi hangi ocağa gideceğini nasıl bilecektir? Hastalığı ve rahatsızlığı olan kişiye rehberliği yine bölgede bulunan ocaklı kişiler yapmaktadır. Ocak işaretleme ritüeli ise şöyle yapılmaktadır. Yöredeki ocak sayısınca her ocağı temsil eden demirden dikiş iğneleri bir tas suyun içine bırakılmakta ve ertesi güne kadar beklenmektedir. Sonraki gün hangi iğne küflendiyse hastalığı olan kişi bu küflenmiş iğnenin işaretlendiği ocağa gitmekte ve sağaltım işlemini bu ocakta yaptırmaktadır (İbrahim Duran, Hatice Dağcı, İsmail Kaşıkçı, Menderes Öncel). Bu iğne ile ocak belirleme yöntemi yöreye yakın olan Akseki ve Manavgat ilçelerinde de aynı şekilde yapılmaktadır (Görgeç, 2019: 204)

Kendisine ilancık tedavisi yaptıran Ahmet Uğurlu bu işlemi şöyle hikayelendirmektedir:

“Vücudumun her tarafında sürekli bir sızı vardı. Bu sızı bir ay kadar devam etmişti. Bir zaman sonra (muhtemelen 1985 yılları) sızı nedeniyle yarı uykulu bir şekilde yatarken ocak sahibi olan ninemin bir şeyle üzerime yavaş yavaş dokunduğunu hissettim. Ninem uyku ve uyanıklık arasında bıçağı üzerime bastırıp çekiyor, beni uyanmasın diye bıçağı hafifçe bastırıyordu. Küçük bir zaman diliminden sonra uyandığımda bütün vücudumun rahatladığını hissettim, kuş gibi hafifledim. Bu bıçakla kıyma işlemi genelde akşamüzeri gün batmadan önce yapılırdı.”

Görüşmeciye vücuttaki bir ağrının bıçak değmesiyle nasıl geçebildiği sorulduğunda Ahmet Uğurlu; bu işin bir itikat işi olduğunu ve bunun sorgulamadan kabul edilmesi gerektiğini görüşme yaparken özellikle belirtmiştir.

Günümüzde Sarıveliler’de ocak yeri belirleme ve işaretleme işlemini Koyunlar sülalesinden Ayşe Koyun, Körler Sülalesinden Şerife Demirtaş, Yeşilyurt Mahallesinden Fadime Tapur ve başka isimler yapmaya devam etmektedir.

1.3. Mühürle Sağaltım Yapılan Ocak Evi

Sarıveliler’de Baş Mahallede ikamet eden Kasımgil sülalesinin evinin ocak yeri olduğu yapılan görüşmelerde ortaya çıkmıştır. Fakat bu ocaktan el alıp günümüze gelen ocaklı kimse bulunmamaktadır. Çünkü bu ocak evinde el verme yöntemi kesintiye uğramıştır. Kasımgil ocak evinin hikayesi şöyledir: geçmiş dönemlerde Veli Efendi adıyla bilinen bir evliyadan şifa aracı olduğuna inanılan demir bir mühür Kasımgil Sülalesine miras olarak kalmıştır. Mührün üzerinde Arapça yazıların olduğu görüşmeci tarafından bilinmekte fakat ne yazdığı ise bilinmemektedir. Bu mühür en son kullanan kişi ise görüşme yapılan İbrahim Duran’ın (74) büyük annesi olan Ayşe Duran’dır (vefat). Yöre insanlarından sırtında kulunç olan, belinde ve bacağına sızısı olan kişiler Ayşe Nine’ye sağaltım için gelirlerdi. Ayşe Duran, içinden dualar okuyarak demirden mühür mürekkebe batırır ve hasta kişinin vücudunda sızı olan bölgeye birkaç kez basar ve sağaltım işlemi uygulardı (İbrahim Duran, 74).

Ayşe Duran yanında sürekli olarak taşıdığı bu mühür gezinti esnasında dinlenmek için konakladığı bir yerde düşürmüş ve ondan sonra mühre ulaşılamamıştır. Böylece Kasımgil sülalesindeki mühürle sağaltım işlemi mührün kaybolmasıyla kesintiye uğramıştır. Fakat mühür kaybolmasına rağmen Kasımgil’deki ocak evinde günümüzde dilinde ve ağzında yara (aft) olan çocuklar için tuz ve un karışımı yapıldı-

ğı belirtilmektedir. Bu işlem ise şu şekilde yapılmaktadır: Ahşap ekmek teknesinde hamur geleneksel yöntemle yoğrulmakta, hamurun tümü ekmeğe dönüştürüldükten sonra tekne kalan minik hamur artıkları sıyrılmaktadır. Bu hamur artıkları tuz ile karıştırılarak ağız yarası için gelen çocukların ağzına sürülmekte, karışımın şifasıyla yaranın iyileşeceği ümit edilmektedir. Günümüzde Kasımgil sülalesindeki herhangi bir kadının tuz-un karışım işlemini yapabildiği ve zaman zaman da halk arasından talep edenlere uygulandığı belirtilmiştir (İbrahim Duran, 74). Yukarıdaki bilgilere göre Kasımgil Sülalesinin ocak evi mühür vasıtasıyla oluşmuş ve mührün kaybolmasıyla sızı ocağı sekteye uğramıştır. Fakat halk arasında bu aile ocaklı kabul edildiği için -mühür kayboldu bile- ocak kültürü başka bir sağaltım yöntemine (tuz-un karışımı) dönüşmüştür.

1.4. Mıhlıtaş ve Makam Yeri

Sarıveliler'e bağlı Küçük Karapınar Mahallesi rivayete göre Orta Asya'dan gelen yörük göçmenlerin Başdere boğazında ilk mesken tuttuğu yerleşim yeridir. Eskiden köy olan Küçük Karapınar mahallesinde kökü Selçuklulara kadar uzanan bir medrese bulunmaktaydı. Cumhuriyet dönemine kadar bu medresenin faal olduğu belirtilmektedir. Medresenin bulunduğu bina Cumhuriyet döneminde karakol olarak işlev görmüş daha sonra yıkılarak yerine günümüzdeki ortaokul yaptırılmıştır (Hüseyin Tunç, 68).

Aktarıldığına göre zamanın devlet yöneticileri tarafından bu medresedeki hocalar şu an bilinmeyen bir sebepten dolayı sürgün edilmeye karar verilmiştir. Medrese hocalarına haksız yere verildiği düşünülen sürgün kararına halktan karşı çıkan kimse olmamış ve hocalara halk destek vermemiştir. Medreseden sürgün edilen hocalar köyden ayrılırken Taşkent istikametine doğru yola koyulmuşlar ve köyün çıkışında bir çeşmenin yanındaki taşın üstüne dinlenmek için oturmuşlardır. Bu esnada yakındaki evlerden bir kadın hocalara su ve yiyecek ikram eder, hocalar da ikramından dolayı kadına teşekkür ederler ve şöyle bir duada bulunurlar: “*Buraya gelip dua edenler senin iyiliğin hatırına şifa bulsun.*” O tarihten sonra hocaların konakladığı çeşmenin ve taşın bulunduğu yere “*Mıhlıtaş*” adı verilmiş, halk arasında bu yer şifa kaynağı olarak kabul edilmiştir (Kasım Tunç, 52).

Aynı yerin bir başka hikayesine göre köydeki medrese hocasına komşu evlerin birisinden bir kız âşık olur. Fakat hoca bu kızla evlenmek istemeyince kız tarafından hocaya iftira atılır. Hocaya halktan kimse inanmaz ve hoca da bu iftiradan sonra köyü terk etmeye karar verir. Medrese öğrencileri hocayı uğurlamak için köyün dışına kadar gelirler, yukarıda adı geçen Mıhlıtaş ve çeşmenin bulunduğu yerde dinlenmek için dururlar. Hoca öğrencilerini burada ayağa kaldırır ve yönlerini kibleye doğru dönmelerini ister. Hoca öğrencilerinden gözlerini yummalarını talep eder ve öğrenciler gözlerini kapatırlar. Hoca ‘gözlerinizi açın’ dediğinde öğrenciler bir de bakarlar ki Taşkent ilçesinde bulunan Sultan Pınarı’nın önündedirler. Bu olaydan sonra hocanın veli olduğu, hakkında söylenenlerin iftira olduğu anlaşılır. Daha sonra çeşme ve taşın bulunduğu yerin adı “*makam*” olarak kalmıştır (Kasım Tunç, 52).

Bu mevkinin adı günümüzde hem *makam* hem de *mıhlıtaş* olarak anılmaktadır. Halk arasında bu makam yerinde bulunan taşın ve suyun şifalı olduğuna inanılmaktadır.

Geçmişten bu yana elinde siğil, egzama, deri hastalığı olanlar Mıhlıtaş'a şifa için gelirler, çeşmeden abdest alıp su içerler. Çeşmenin yakınında bulunan şu anki Ramazan Tunç'un evine gelerek iki rekât namaz kılarlar. Hastalığı olan bazı kişiler ise Mıhlıtaş'a nal çivisi çakıp çeşmeden içerler ve hastalığın geçeceğine inanırlar. Taşın üzerine çakılan çivilerin zamanla çoğalması nedeniyle halk tarafından bu taş *mıhlıtaş* olarak adlandırılmıştır. Günümüzde bu evin sahipleri Mıhlıtaş'a hala şifa bulmak için gelenlerin olduğunu ve insanların da iyileştiğine şahitlik ettiklerini belirtmektedirler (Ramazan Tunç, 92; Hüseyin Tunç, 68; Aysel Tunç, 62; Kasım tunç, 52).

Mıhlıtaş'ın bir benzerinin de Sarıveliler'deki mezarlığın üst tarafında bulunduğu ve bu taşın adının da *Mıhlıca* olduğu belirtilmektedir. İnsanlar şifa için bu taşın üstüne çivi çaktıkları için mıhlıca denilmektedir. Fakat *Mıhlıca* taşının bulunduğu yerden yol geçmesi nedeniyle günümüzde ortadan kalkmıştır (Hüseyin Tunç, 68; Kasım tunç, 52).

1.5. Sütü Gelmeyen Anneler için Şifa Ocağı

Yapılan görüşmelerde Sarıveliler Yeşilyurt Mahallesinde Fadime Tapur (Topal Fadime) isimli bir yaşlı nineden bahsedilmektedir. 2019 yılında vefat eden Fadime Tapur'un de ocaklı bir kişi olduğu belirtilmektedir. Fadime Tapur, Tapurlar sülalesinden Yeşilyurt mahallesine gelin olarak gitmiş, ölünceye kadar sağaltım işlemini yapmaya devam etmiştir.

Fadime Tapur'a küçük çocuğu olan anneler ve özellikle bebek emzirmek için sütü gelmeyen kadınların uğradığı belirtilmektedir. Şifa bulmak için genellikle ikinci vaktinden sonra veya akşam güneş batmadan önceki zaman dilimi tercih edilmektedir. Genellikle bu ocağa kadınlar çocukları veya torunları ile birlikte gitmektedir. Fadime Tapur'a çocuğunu götürönlör şöyle anlatmaktadır:

Çocuğömuza nazar değđiğinde Fadime Nine'ye okutmak için gider, gün aşmak üzere iken evimize geliverirdik. Fadime Nine çocukların ağlamasının geçme süresine göre bir, üç, beş, yedi gün okumaya devam ederdi. Okutmaya giderken yanımızda şeker, tuz, bulgur gibi gıdalardan bir avuç kadar hediye maksadıyla götürürdük. Eskiden maddi gücümüz olmadığı için para yerine evde bulunan kuru yiyeceklerden götürürdük. Amaç hediye götürmek, eli boş gitmemektir. Bunun adına da *arılık* denirdi (Hatice Dağcı, 67).

Halk inanışına göre ocaklı kişiye verilen arılık, ocaklı kişide okuma esnasında meydana gelen manevi baskı ve ağırlığın dağılması için verilirdi.

1.6. Mum övdürme

Geleneksel mum övme ritüeli Anadolu'nun birçok yerinde hala yapılmaktadır. Mum övme işlemi Sarıveliler'de nazardan ve gelebilecek belalardan korunmak amacıyla bazı ocaklı kişiler tarafından yapılmaktadır. Örneğın Ermenek ve Sarıveliler ilçelerine sınır olan Gazipaşa İlçesindeki mum övdürme işlemi kayıtlara geçmiştir. Halk arasında nazardan korunmak amacıyla, nazar duası okuyarak 1-2 cm uzunluğunda üç parça mum kibrit çöpü kadar inceltilir. Mumlar tavuk bacağı şeklinde birleştirilip sağaltma yapılacak kişinin alınına yapıştırılmaktadır (bkz. Küçükballı, 2015: 343). Bu işleme Anadolu'nun birçok yerinde *mum övdürme* denilmektedir.

Benzer şekilde Sarıveliler’de mum övme işlemini yapan kişiler bulunmaktadır. Fakat mum övme işlemi geçmiş dönemlerdeki kadar sık yapılmamakta, yok denecek kadar azaldığı belirtilmektedir. Tapur uşağından Fadime Tapur, Teker uşağından Fadime Teker, Hatice Dağcı (67) mum övme uygulaması yapmaya devam eden kişilerdir. Annesinden el alan Hatice Dağcı mum övme işlemini şöyle anlatmaktadır:

Ocaklı olan bir aileden olduğum için mahalleden kadınlar evimize gelirlerdi. Daha çok ağrı, sızı ve nazar için kadınlar çocuklarını bana okutmaya ve mum övdürmeye gelirlerdi. Bu mum bildiğimiz bal arısının ürettiği petekli baldan arta kalan mumdur. Bu başka bir maddeden olmaz. Bu mumun içine biraz tuz ve soğan kabuğu eklenir, bu karışım ocakta yanan ateşin közünün üstüne serpilir. Mum ateşte çıtır, çıtır ses çıkardığında nazar çatlatır. Bize atalarımız böyle öğretti. Ahırdaki inek, koyun, keçi, tavuk gibi hayvanlara da övülen mum yakılarak tüttürülür, hayvanın hastalığı iyileşirdi. Mum övme esnasında şiddetli bir esneme gelir, okuma bitinceye kadar esneme devam eder. Okuma esnasında gözümden yaş gelir, ama genelde okuduğum kişinin hastalığı geçerdi. Hala ineği hasta olan komşular bize gelirler, onlara mum överim, hastalıkların geçtiğini söylerler, önceden mumu bana çok övdürürlerdi, şimdilerde övme işini bırakıverdim (Hatice Dağcı, 67).

Mum övme işlemi günümüzde hurafe olarak adlandırıldığı için yeni kuşaklar bu uygulamaya pek sıcak bakmamaktadır. Bu nedenle mum övme uygulaması eskisi kadar sık yapılmamaktadır. Bu uygulamaya daha çok kadınlar müracaat etmekte ve kadınlar arasında uygulama alanı bulabilmektedir.

Türkiye’deki geçim kaynağının tarım ve hayvancılık olduğu otuz yıl öncesinde kırsal alanlarda her evin altında büyükbaş veya küçükbaş hayvan bulunur, insanlar süt ve türevlerini bu hayvanlardan temin ederlerdi. Veterinerlik hizmetlerinin ve hayvansal ilaçların kıt olduğu dönemlerde hayvan hastalıklarına geleneksel sağaltım yöntemleri uygulandığı anlaşılmaktadır. Günümüzde hayvancılığın profesyonel ve kitlesel olarak yapılması, hastalıklarda modern tıp ve veterinerlik hizmetlerinin yaygınlaşması, hastalıkların sebebinin bilinebilmesi geleneksel hayvan sağaltım yöntemlerini azaltmıştır. Böylece hayvanlara yapılan geleneksel sağaltım ihtiyacının azalmasıyla mum övme işlemi de yok denecek kadar azalmıştır.

2. Medrese ve Hocalık Kültürü

2.1. Sığil, Temre ve Egzamayı Mürekkepli Kalemle Sağaltım

Ermenek ilçe merkezinde hala ayakta bulunan Tol Medrese geçmiş dönemlerde bölgenin en önemli eğitim kurumu olmuştur. Karamanoğulları tarafından 1339 yılında yaptırılan medrese bir nevi eski dönemlerin üniversitesi mesabesinde. Bölgedeki yerleşim yerlerinden ve Sarıveliler’den Tol Medreseden eğitim alan kişiler bulunmaktadır.

Görüşmelerden edinilen bilgilere göre 1900’lü yılların başında Sarıveliler’den Ahmet Öncel (Sarı Ahmet), Kerim Öncel (Sarı Kerim) isimli kişiler Tol Medrese’de Kur’an, İlmihal, tefsir, Hadis, Arapça, Fıkıh gibi derslerin eğitimini almışlardır. Kerim Öncel Ermenek Tol Medrese’de hoca olarak ders vermiştir. Oğlu Osman Öncel’in belirttiğine göre babası Kerim Öncel önce Konya’daki bir medresede eğitim görmüş, sonra Ermenek Tol Medrese’ye ders vermek için gönderilmiştir. Bu

bilgiye göre Kerim Öncel'in zamanına göre İslami İlimlerde vukufiyetinin olduğu anlaşılmaktadır.

Sarı Ahmet ve Sarı Kerim medresede aldıkları eğitimi ve edindikleri birikimi çocuklarına aktarmışlar, bu çocuklar büyüdülerinde halka dini konularda yardımcı olmuşlar, camilerde namaz kıldırmak için görev almışlardır. Bu insanlar geçmiş dönemlerde herhangi bir ücret almaksızın din hizmetlerini yerine getirmişlerdir. Sarı Kerim adlı hocanın oğlu Osman Öncel (91) hala yaşamakta olup, camide görevli olmadığı zamanlarda namaz kıldırmaya ve hocalık yapmaya devam etmektedir. Osman Öncel, mahalledeki Osmanlı döneminden kalma Kurra Efendi Camii kadrosunun olmadığı veya kadronun münhal olduğu yıllarda (1990'lı yıllardan önce) camide gönüllü olarak görev yapmıştır. Osman öncel kış günlerinde çocuklara Kur'an-ı Kerim ve namaz sureleri öğretme, yeni doğan çocukların kulağına ezan okuma, mevlit, kandil gibi toplu dini törenlerde Kur'an-ı Kerim tilaveti, zekât ve öşür hesaplama, miras taksiminde hakemlik yapma, evlenenlere dini nikah duası yapma, pratik dini sorulara cevap verme gibi toplumun gündelik dini ihtiyaçlarına karşılık getirmiştir. Osman Öncel, hocalık sıfatı nedeniyle halk arasında manevi itibar kazanmış ve halk dinle ilgili gündelik meselelerde ve diğer manevi ihtiyaçlarında Osman Öncel'i rehber edinmiştir (Mahmut Öncel, 51; Hatice Dağcı, 67).

Konuyla ilgili olarak Osman Öncel halk arasından gelen kişilerin talebi üzerine siğil, temre, egzama gibi deri hastalıklarına dualar okuyarak mürekkepli kalemle sağaltım işlemi uygulamaktadır. Küçüklüğümde şahit olduğum bu sağaltım işleminde Osman Öncel, siğil olan bölgeye mürekkepli kalemle Arap alfabesindeki harfleri dua okuyarak yazar, böylece siğil zaman içinde kendiliğinden iyileşirdi. Temre üzerine ise şifa ayetini mürekkepli kalemle yazardı. Belirtilen sağaltım işlemleri geçmişteki kadar sık olmasa da Osman Öncel tarafından hala yapılmaktadır. Fakat bu sağaltım işlemini öncelikle hastaneye gidip tıbbi ilaçla hastalığı geçmeyen kişiler gelip yaptırmaktadır. Günümüzde hala insanların siğil, temre, egzama gibi deri hastalıklarını tedavi için Osman Öncel'e gelmeye devam etmesi bu hastalıklar için yapılan tedavinin işlevsel olmasıyla ilişkili olabilir. Çünkü tıbbın ve farmakolojinin geliştiği zamanımızda, Osman Öncel'in deri hastalıkları ile ilgili sağaltım işlemi karşılık bulmasaydı insanlar Osman Öncel'e müracaat etmezlerdi. Fakat Osman Öncel'e siğil ve temre tedavisi için müracaat sayısının eski zamanlardaki kadar yüksek olmadığı belirtilmektedir (Mahmut Öncel, 51).

Sarıveliler'de vücutta ortaya çıkan siğil sağaltım işlemini uygulayan bir başka kişi ise Tapurlar sülalesinden Yaşar Tapur'dur (59). Yaşar Tapur bu konuda herhangi bir eğitim almamış, sağaltım uygulamasını geleneksel el alma yöntemiyle ninesinden öğrendiğini belirtmiştir. Kendisiyle yapılan görüşmede siğil tedavi işlemiyle ilgili şu bilgilere ulaşılmıştır. Yaşar Tapur siğil için müracaat eden kişi kendisine geldiğinde öncelikle yaş bir iğde dalı keser, siğil sayısınca bu dala bıçak yardımıyla küçük çentikler atar. Sonra iğde dalını siğili olan kişiye verir, o kişiye iğde dalını evine götürüp kimsenin görmeyeceği bir yerde saklamasını tembih eder. İğde dalı kuruyunca (7-10 günlük bir sürede) eldeki siğillerde kaybolup gitmektedir. Yaşar Tapur'a sağaltım işlemini yaptıran iki kişi ile görüşülmüş ve sağaltım işleminden

ayda gördüklerini, siğillerin belli zaman zarfında kaybolduğunu belirtmişlerdir (Yaşar tapur, 59; Halil İlgin, 42; Ramazan Uğurlu, 26).

2.2. Nazar, Süt ve Kurt Ağzı için Dua

Medrese kültürü ile yetişmiş kişilerden birisi de 1989 yılında vefat eden İbrahim Öncel'dir. İbrahim Öncel Ermenek'teki Tol Medresede eğitim gören Ahmet Öncel'in (Sarı Ahmet) oğlu olup din eğitimi babasından almıştır. İbrahim Öncel, dini bilgisi ve halk arasında bilinen hocalığı nedeniyle yöredeki insanlar tarafından duası alınan bir zattır. Genellikle ağlaması kesilmeyen ve nazar değişğine inanılan çocuklar anneleri tarafından dua okutmak ve şifa bulmak için İbrahim Öncel'e getirilirdi. İbrahim Öncel okunacak rahatsızlığı olan çocuğu eline alır, büyükse yanına oturtur ve bildiği dualardan sessizce okurdu (Ahmet Öncel, 52; Menderes Öncel, 44). Çocuklarını zaman zaman İbrahim Öncel'e okutan Hatice Dağcı şöyle anlatmaktadır:

“Göresetli (albenili) çocuklara nazar çok değerdi. Nazar değen çocuklar İbrahim hocaya getirilir, hoca çocuğu okuduktan sonra çocuklarda ağlama gibi bir şey kalmazdı. Eğer çocuğun ağlaması geçmezse okuma işlemi bazen üç gün devam ederdi” (Hatice Dağcı, 67).

Alınan bilgilere göre İbrahim Öncel, dağlarda otlarken kaybolan hayvanları kurtların yememesi için “*Kurt Ağzı Bağlama*” duası da okurdu. İbrahim Öncel eline ağzı açılıp kapanan bir bıçak alır, hayvanın kaybolduğu mevkilerin adını teker teker sayar ve dua okuyarak bıçağın ağzını kapatır. Kaybolan hayvan bulununcaya kadar bıçağın ağzı kapalı tutulur. Yabani kurtlar hayvanlara yaklaşıp bile ağzının kilitli olacağına ve hayvanları yiyemeyeceğine inanılır. Hayvan bulunduktan sonra kurtların aç kalmaması için bıçağın ağzı açılır ve kurdun ağzındaki sembolik kilit çözülmüş olur (Ahmet Öncel, 52; Menderes Öncel, 44). Kurt Ağzı Bağlama ritüeli Anadolu'nun farklı yerlerinde meskün bulunan Yörüklerde benzer şekilde yapıldığı kayıtlara geçmiştir (bkz. Kalafat, 2006; Bozkurt, 2010: 185).

İbrahim Öncel sütünü sağdırmak istemeyen huysuz inekler için de dua okurdu. İneğinden şikâyeti olan kadınlar genellikle yanlarında keçi boynuzu unu (gavıt) getirir. İbrahim Öncel gavıt üzerine dualar okur, okunmuş gavıt hayvan sahibi tarafından rahatsızlığı olan ineğe yedirilir. Böylece hayvanın huysuzluğunun geçeceğine inanılır (Ahmet Öncel, 52; Menderes Öncel, 44).

Anlaşıldığına göre yöre insanı sebebi bilinmeyen ruhi rahatsızlıklara, dağlarda kaybolmuş otlak hayvanlarına ve huysuzluğu olan sağlıklı hayvanlara çare aramış ve maneviyatına inandığı hocalara müracaat etmiştir. Halk, maneviyatına inandığı hocaların duasını talep etmiş, hocalar da dünyalık herhangi bir karşılık olmaksızın halkın ihtiyaçlarına manevi-mistik uygulamalarla karşılık vermeye çalışmışlardır. Dolayısıyla yörede din eğitimi almış kişilerin hocalık görevleri yanında çocuklara şifa için dualar okuması, hayvanların sahibine fayda sağlaması için farklı ritüeller gerçekleştirmesi halkın istekleri doğrultusunda ortaya çıkmış, daha sonra bu uygulamalar dinsel bir ritüele dönüşmüştür. İbrahim Öncel öldükten sonra bu uygulamalar ailede sona ermiştir. Çünkü bu inanış biçimi el verme yöntemiyle aktarılamamakta, medrese eğitimi ve din görevliliği gibi kurumsal eğitim gerektiren kazanımlara sahip olmak gerekmektedir. Medreselerin kapatılması ve modern eğitim

kurumlarında din bilimleri yerine pozitif bilimlerin öne çıkması, yeni neslin pozitif bilim müfredatıyla yetişmesi, halk hocası kültürünün revaçtan düşmesine ve zamanla kaybolmasına neden olduğu belirtilebilir.

2.3. Tuz ve Kül Karışımıyla Nazardan Korunma

Ulu Cami Mahallesinde “Kör Osmanı” lakaplı Osman Dilbaz, (vefat, 1990) Osmanlı geleneksel yaşam biçimini hem görüntü hem davranış bakımından sürdüren, kendi çevresine göre “okumuş” bir kişidir. Osman Dilbaz, Kurra Efendi Caminin temizliği, bakımı, kışın ısınması gibi işleri gönüllü olarak yerine getirirdi. Ayrıca eğitilmiş birisi olduğu için Osmanlıca tapu senetlerini, mahkeme evraklarını vatandaşlar Osman Dilbaz’a okuttururlardı. Osman Dilbaz aynı zamanda halkın çürüten dişlerini de ücretsiz olarak kendi aletleri ile çekirdi. Osman Dilbaz’ın ocaklı bir sülaleden geldiği bilinmekle birlikte el aldığına dair ipucuna ulaşılamamıştır. Ancak Osman Dilbaz’ın kendisinin ve hanımı Havva’nın nazar değen çocuklara sağaltım işlemi uyguladığını tanıyanlar ifade etmektedir.

Mahalleden rahatsızlıkları için şifa arayan insanlar Havva Nine’ye okutmak için gelirlerdi. Belirtildiğine göre Havva nine evinin önünde oturur, oturduğu yerden mahalleden gelenleri kısa bir süre aralığında okumaya çalışırdı. Havva nineye genelde nazar değdiğine inanılan kişiler, özellikle kadınlar gelirdi. Nazarı defetmek amacıyla okutmak için gelenlere Havva Nine evin ocağından aldığı bir miktar kül ile tuzu birbirine karıştırır, bu karışıma bildiği dualardan sessizce okur, sonra bu karışıma üflerdi. Okunmuş karışımı nazar değen kişinin çemberinin (başörtüsünün) bir ucuna bağlardı. Nazar olan kişi belli aralıklarla, tuz ve kül karışımını nazardan korunma ve şifa bulma niyetine diliyle yalardı (Hatice Dağcı, 67).

2.4. Av Silahının talihinin açılması

Başdere Bölgesi’nin coğrafi yapısı ormanlık ve dağlık olduğu için hobi olarak avcılık yaygındır. Avcılık genellikle kuş türleri ve tavşan gibi küçük hayvanlara yönelik yapılmaktadır. Yörenin geçmişi göçebe Yörük kültürüne dayandığı için aile reisinin veya büyük erkek çocukların kullandığı basit bir av tüfeği mutlaka bulunurdu. Avlanmaya çıkan kişinin avdan üst üste eli boş dönmeye başladığında av tüfeğinin tutulduğuna inanılırdı. Bu nedenle tüfeğin hedefi vurabilmesi için tüfek ilgili kişilere okutulurdu.

Tüfek, okunması için mahallede ikiz çocuk doğurmuş ve itikadının sağlamlığına inanılan kadınlara gönderilirdi. Çünkü halk inanışında ikiz çocuk hanelerdeki berekete, bolluğa, nimetin artarak taşmasına işaret etmektedir. Anlatıldığına göre ikiz doğuran kadın av tüfeğinin üstünden okuyarak atlar ve tüfeğin talihinin açıldığını inanılırdı. Bir başka anlatıya göre ikiz doğuran kadın av tüfeğini göyneğinin içinden geçirir böylece tüfeğin talihinin açılacağı inanılırdı (Mahmut Öncel, 51; Hatice Dağcı, 67).

3. Dede - Eren Kültürü

Türk dünyasında hayatiyet bulan dinî ziyaret fenomeninde din, tarih, kültür ve toplum iç içedir ve böyle olduğu içindir ki, ziyaret yerleri ve oralarda yatan mübarek kişiler, din uluları, tarihî ve dinî şahsiyetler, şehit, gazi, kahraman ve erenlerdir. Anadolu’da anlatılan hikâyeye, efsane, destan ve menkıbelerin kronolojik bir sıra takip etmemesi onları zamanımıza taşıdığı gibi ayrıca dinamizmini de artırmakta-

dır. Böylece keramet sahibi veliler veya velilik mertebesine ulaştırılan kişiler yahut onların mezarları ya da bunlarla ilişkili olarak düşünülen yerler kutsal gücün kaynakları haline dönüşmektedir. Ölümlemlerinden sonra da onlar pek ölmüş sayılmamakta; inananların gözünde onlar ak saçlı, aksakallı pîr-i fanîler olarak yaşamaya devam etmektedir. Bu erenlere ritüel usullerle başvuranlar için onlar bir şifa, feyz, bolluk, bereket ve çare menbaı oluşturmaktadır. Bu erenler felaket ve sıkıntı anlarında manevî güç, destek ve sığınak oluşturmaktadır (Günay, 2003: 27).

Başdere bölgesinde eren, veli, evliye, baba, dede kültürü dinsel-mitsel bir öge olarak yaşamaya devam etmektedir. Bölgenin bilinen en meşhur ereni Aksakal Efendi olup halk arasında dede sembolüyle anılmaktadır. Dede Aksakal'ın 17. yüzyılda yaşayan gezgin bir sufi derviş olduğu ve Antalya Elmalı'da medfun bulunan Ümmî Sinan'la aynı kişi olduğu tahmin edilmekte (Ertaş, 2016); fakat bu tahmin kayıtlı bir belgeye dayanmamaktadır. Rivayetlerden elde edilen bu bilgi doğru kabul edilir ise Ümmî Sinan'ın 1657 yılında vefat ettiği kaynaklarda geçmektedir (Bilgin, 2000: 25). Aksakal Efendi'nin varlığı ve yokluğundan bağımsız olarak halk arasında anlatılan hikâyeleri ve kerametleri nedeniyle O, insanların düşünce evreninde dinsel ve mitolojik bir unsur olarak yer edinmiştir. Dede Aksakal'ın bölgede konakladığı yerlerin kutsal kabul edilmesi, insanların çaresiz durumda kaldığı zamanlarda Allah ile aralarında Aksakal'ın vesile veya aracı kılınması dinsel ve mitolojik bir simgeye karşılık geldiğini göstermektedir.

Sariveliler'de Dede Aksakal'ın konakladığı yerler şunlardır: Baş mahalledeki evinin bulunduğu yer kabul edilen ören yeri, Yeşildirek Mağarası, Dede Beleni olarak adlandırılan mevkideki yüksek tepe, Kırgedığı mevkiindeki üç Ardıçlı yer, (bu ardıçların olduğu yerden yol geçmiş ve yıkılmıştır) Erenler dağındaki türbe adlı yer, Tepeardı mevkiinde bulunan yer ve Aşağı Boyalı mevkiindeki ardıçlı yer. Bu yerlerin isimleri halk arasında *dede* yeri olarak geçmektedir. Yöre insanları yukarıda sayılan yerleri kutsal kabul etmiş ve bu mekânlar *dede* olarak isimlendirilmiştir. Belirtilen *dede* yerlerini günümüz halkı geçmiş dönemlerdeki kadar sık ziyaret etmemektedir. Ancak halk arasında anlatılan *dede*, *veli*, *eren*, *derviş*, *aksakal* gibi manevî karakterler yöre insanının zihninde manevî yardımcı, şifacı ve mistik bir söylem üretmiştir. Söz konusu *dede* söylemi ve *dede* yerleri günümüzde yöredeki insanlara kolektif bilinç olarak aktarılmaya devam etmektedir. Bölgedeki *dede* yerleri ile ilgili görüşmelerden aşağıdaki bilgiler elde edilmiştir.

3.1. Yeşildirek Mağarası ve Çamurdan Bebekler

Sariveliler'in Taşkent tarafında bulunan kayalık, kıraç topraklı ve nadir ağaçlı sıra dağlarda 'Yeşildirek' adıyla bilinen uzun bir mağara bulunmaktadır. Bölge kalkerli ve karstik bir arazi yapısına sahip olduğundan Yeşildirek mağarası yatay olarak dağın içine doğru uzanıp gitmektedir. Mağara yaklaşık olarak 750 metre uzunluğa sahiptir. Mağaranın içinde mineralli su bulunduğu için bol miktarda sarkıt ve dikt gibi karstik oluşumlar bulunmaktadır (www.kulturportali.gov.tr).

Konuyla ilgili olarak Yeşildirek mağarasına bölgede genellikle çocuğu olmayan kadınlar uğramaktadır (Kaynak, 2019: 520). Şifa uman ve dilek adayan kadınlar burayı ziyarete giderken yanlarında maddi durumlarının elverdiği ölçüde horoz, tavuk, keçi, koyun gibi hayvanlar götürmektedir. Çocuk talebi olan kadın mağara

içinde dua ve niyazda bulunmakta, duasının kabul olması için koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvan adayabilmektedir. Yeşildirek mağarasına gelip de şifa bulan kişi maddi olarak uygun olduğu zamanda bu adağı yerine getirmektedir. Mağarada çocuk dileyen ve adakta bulunan kişiler tarafından mağaranın içindeki kırmızı çamurdan el büyüklüğünde küçük bebek figürleri yapılmakta ve mağaranın karanlık bir bölgesine bu çamurdan bebekler bırakılmaktadır. Bazen de çocuk elbiseleri kadın tarafından mağaradaki diktler üzerine bırakılmakta, böylece çocuk dileğine ilişkin ritüel yerine getirilmektedir.

Yeşildirek mağarası yerleşim bölgesine uzak ve ıssız bir yerde olduğu için kadınların yanında erkekler de gitmektedir. Burada horoz ve tavuktan başka keçi ve koyun da kesildiği belirtilmektedir. Mağara önünde yapılan yemeğe *dede pilavı* denilmektedir. Dede pilavından yiyen görüşmeciler, dede pilavının ayrı bir lezzeti olduğunu, kadın ve çocukların bu pilavı çok severek yediklerini belirtmektedir. Günümüzde Yeşildirek mağarasına gidenler hala bulunmakta fakat geçmişe göre çok ziyaretlerin azaldığı belirtilmektedir. Günümüzde Yeşildirek Mağarasına daha çok gezginler ve meraklı kişiler gitmekte, çamur bebeklerin hala mağara içerisinde yapılmaya devam edildiği belirtilmektedir (İbrahim Tunç, 68; Mustafa Kalkan, 91; Ayşe Özdemir, 45; Ali Akgül, 51).

3.2. Dedebeleli ve Yağmur Duası

Sarıveliler'in Kuzeybatısında Dedebeleli olarak bilinen dağlık bölgede ve yüksek bir tepede *dede yeri* bulunmaktadır. Bölgede Aksakal Efendi olarak bilinen veli zat bu mevkide konakladığı için halk tarafından *dede yeri* olarak kabul edilmektedir. Mevkiye verilen bu isim Anadolu'da yaygın olan *dede* kültürünün izlerini taşımaktadır. Görüşmelerden alınan bilgilere göre 1980'lere kadar yöre halkı yağmur duası için köylerden topluca yürüyerek bu tepeye gelirlerdi. Öncelikle hocalar, bölgede sözü geçen kimseler ve vatandaşlar hayvanları ile beraber yağmur duasına Dede Beleni'ne çıkarlardı. Dede yerinde hocalarla birlikte yöre halkı rahmet vermesi ve kıtlıktan kurtarması için Allah'a seslice dua eder, hazır bulunan halk da hocaların duasına eşlik ederdi. Bu esnada halkın yanlarında getirdiği sütlü koyun ve keçiler dağın bir tarafına kuzu ve oğlaklar dağın diğer tarafında bekletilir, dua bittikten sonra koyun ve kuzular serbest bırakılırdı. Bu sütlü hayvanlar birbirine karıştırılır, farklı yavruların farklı anneleri emzirmesi sağlanır, böylece hayvanların günahsızlığı vesile edilerek Allah'tan rahmet beklenirdi.

Yöre halkı Dede Belenine yağmur duasına çıkarken farklı yerlerden küçük küçük taşları toplar, dua yapılacak tepeye getirirlerdi. Tepede toplanan halk duayı bitirdikten sonra okunan dualar bu taşlara üflenirdi. Yağmur duası sona erdikten sonra bu küçük taşlar köylere dönerken yol üzerindeki kaynak sularına, pınarlara ikişer-üçer bırakılır, Allah'tan rahmet indirmesi beklenirdi. Günümüzde bu *dede* yerinde dinsel bir ritüel yapılmamakta, yağmur duasını yaşı 50'den yukarıda olan kişiler hatırlamaktadır (Mustafa Kalkan, 91; Mahmut Öncel, 51; Abdullah Ardic, 57).

3.3. Baş Mahalle Dede Yeri

Sarıveliler yöresinde en meşhur olan dede yeri Aksakal Efendi'nin konakladığı Ulu Cami Mahallesiindeki ören yeridir. Günümüzde bu *dede* yerine geleceğe dair herhangi bir konuda adağı olanlar, çocuğu olmayanlar ve iyi bir işe girmek gibi dünya-

lık beklentisi olanlar uğramaktadır. Dede yerine gelen kişi genellikle bir horoz, eğer durumu iyiye bir küçükbaş kurbanlık getirir ve orada keser. Kesilen horozun eti tereyağı ve bulgur pilavı ile pişirilerek orada toplanan veya yoldan geçen misafirlere ikram edilir. Bu işlem haftanın Cuma günlerinde Cuma namazından önce yapılırdı. Adaklık kurban veya horoz kesecek kişi tarafından yakın komşular ve akrabalar dede yerine davet edilir, davetliler kaşığı ve tabağını yanına alarak gelirlerdi. Dede pilavı yendikten sonra dualar edilir ve Cuma namazından önce insanlar evine dönerdi. Pilav için gelen kişileri genellikle kadınlar ve çocuklar oluşturmaktadır. Erkekler ocak pilavına pek sık gelmezler, şayet ailesiyle gelirse kadınların arasına girmezlerdi Halk arasında burada pişirilen pilavın şifalı olduğuna dair inanç hala devam etmektedir (Mustafa Kalkan, İsmail Kaşıkçı, Ayşe Özdemir).

Aksakal Efendinin dede yerinde başka bir dinsel ritüel daha yapılmaktadır. Yörede çocuğu sık ve uzun süreli ağlayan kadınlar 'dede' yerine çocuğuyla birlikte giderler. Cuma vaktinde insanlar camide namaz kıldığı esnada anne çocuğuyla birlikte 7 defa bu ören yerinin etrafını döner ve elinde getirdiği buğdaydan etrafa serper. Bu ritüel yapıldığında halk arasında çocuğun iyileşeceğine, nazardan korunacağına inanılmaktadır. Bu ritüel genellikle Aksakal Efendinin ören yerinde veya mezarlık camisi olarak bilinen Hacı Salih Camiinde yapılmaktadır. Fakat bu ritüeli günümüzde yapan kişilerin pek kalmadığı belirtilmektedir (Hatice Dağcı, 67).

Sonuç ve Değerlendirme

Anadolu'nun yüzyıllardır süregelen sosyal ve kültürel yaşam biçiminde dini ve geleneksel unsurlar birbirine karışmış, böylece gündelik hayat içinde din farklı eylem örüntüleriyle ortaya çıkmıştır. Ermenek ve Sarıveliler yöresi bu örüntülerin örnekendirildiği bir sosyolojiye sahiptir.

Yöre halkı arasında sağaltım ocaklarına yönelişteki istek ve iyi oluş hali itikat veya inanç kavramlarıyla dini bir ritüele evrildiği anlaşılmaktadır. Ocak yerlerindeki sağaltım uygulamalarında tıbbi ilaç tedavisinden daha ziyade inanç/itikad boyutunun ağır bastığı görülmektedir.

Sağaltma yapılan ocak evlerinde ocaklı kişi İslam itikadı bakımından kendini yalnızca bir aracı olarak görmekte, şifanın kendi elinde değil, Yaradan'ın elinde olduğunu görüşmelerde sık sık belirtmektedir. Bu durum Anadolu'daki Türk topluluklarında Orta Asya'dan kalan şamanik unsurların birçoğunun kaybolduğuna ancak tevhid inancına aykırı olmayan ritüellerin ve inançların devam ettiğine işaret etmektedir.

Araştırmada dikkat çeken bir husus ise ocak evlerinde okuma işlemi genelde ikindi sonu akşamüzeri yapılmaktadır. Ocaklı kişilerin atalarından el almaları ve ünlerinin çevrede duyulması nedeniyle sağaltım işini yapmak zorunda kalmakta, vakitsiz ve randevusuz gelen hastalar ocaklı kişinin gündelik işini aksatabilmektedir. Gönüllülük üzerine yapılan sağaltım işlemlerinin kendi geçim kaynağı olan gündelik işlerini aksatmaması için günlük çalışmanın sona erdiği bir vakitte yani akşam vaktinde yapıldığı söylenebilir.

Ocak evlerine, dede yerlerine ve hocalara sağaltım için daha çok kadınlar ve çocuklar müracaat etmektedir. Gündelik hayatta erkeklerin ev dışındaki işlerle uğraşma-

sı, kadınların ev işleri ve çocuklarla daha fazla ilgilenmek zorunda kalması, ayrıca kadınların hissiyatının erkeklere göre daha ağır olması bu durumun nedeni olabilir. Günümüzde tıbbın ilerlemesi, sağlık sektöründeki gelişmeler, sağlığa ulaşımındaki kolaylıklar, sağlık güvencesine sahip kişi oranının geçmişe göre hayli yükselmesi gibi etkenler ocak ve dede yerlerine müracaatı azaltmıştır. Görüşmecilerden bazıları bu durumu teyit etmişlerdir. Diğer taraftan bazı dini-mistik ritüeller ve inanışlar toplumdaki işlevini yitirdiği için modern zamanlarda kendiliğinden kaybolmuştur. Yörede kutsal kabul edilen ağaçlara bez, çaput, iplik, elbise gibi eşyaların bağlanması adeti günümüzde ortadan kalkmıştır. Bazı ocak evleri ise kutsallık atfedilen sağaltım aracının (mühür gibi) kaybolması neticesinde kopuşa uğramıştır. Medreseden eğitim almış kişiler bölge insanının dini ibadet ve ihtiyaçlarını gerçekleştirmede önemli rol oynamıştır. Medrese hocaları hem kurumsal din işlemlerini yerine getirmiş hem de duayla sağaltım ve şifa işlemlerini gönüllü olarak yapmıştır. Fakat günümüzde ocak kültürü devam ederken medrese kültürü almış kişilerdeki inanç uygulamaları kurumsal din eğitimi gerektirdiği için aile içinde aktarımı yapılamamıştır. Günümüzde dede, eren ve evliyalara yüklenen kutsallık ve onlardan beklenen manevi yardım talebi azalmış olsa da sembolik dede kültürü hikâyeler aracılığıyla sürdürülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ateş, F. (2019). Adana’da Bulunan Sağaltma Ocaklarında Tedavi Yöntemleri ve Bu Ocaklarda Tedavi Sırasında Kullanılan Malzemeler, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 12 (25): 71-90.
- Aziz, A. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. (10. baskı) Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Bilgin A. A. (2000). “Ümmi Sinan’ın Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Eserleri”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 29 (0), 13-30.
- Bozkurt, İ. (2010). *Anadolu Türk Aşiretleri*. İstanbul: Ötüken Yayınları
- Çelebi İ. (2008.). “Rukye”, TDV İslâm Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/rukye> (08.12.2022).
- Ertas M. (2016). *Aksakal Ümmi Sinan Hazretleri*. Konya: Ertas Yayınları.
- Günay, Ü., H. Güngör, A. Taştan, H. Sayım (2001). *Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir DinBilimi Araştırması: Kayseri Örneği*, (2. baskı), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Günay, Ü. (2003). Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (15), 5-36. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/erusosbilder/issue/23748/253013>
- Görgeç, C. (2019). Manavgat Yöresinde Halk Hekimliği Uygulamaları, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (46): 195-219.
- İnan, A. (1952) Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kalafat Y. (2006). Türk Halklarında Kurt Ağzı Bağlama İnanç. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 20 (1), 273-280.
- Keskin, Y. M. (2004). Gelenek ve Modernlik ilişkisi Bağlamında Türkiye’de Ziyaret Olgusuna Sosyolojik Bir Bakış (Keçeci Baba Örneği). *Dini Araştırmalar*, 6 (18), 89-101.

- Küçükbalı F. N. (2015). “Gazipaşa Dillere Destan” Adlı Eserden ‘Derleme Sözlüğü’ne Katkıları, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (37): 309-370
- Kaynak, İ. H. (2019). Sarıveliler’in Somut ve Somut Olmayan Kültürel Mirası Üzerine Bir Değerlendirme. *12. Uluslararası Taşeli Sempozyumu Tarih – Kültür – Turizm*. Konya: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Sümbüllü Y. Z.; M. Emin Altınışık (2015). Erzurum’da Yaşayan Ocak Kültürü I: İkra Kesmek ve Ayare Almak, *ETÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 113-130.
- Tekel, F. (2020) Halk Hekimliğinde Sağaltıcılar. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 9(27), 819-840.
- <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/karaman/TurizmAktiviteleri/yesildirek-magarasi> Erişim Tarihi: 05.10.2022

Tablo 1: Görüşme Yapılan Kaynak Kişiler

Adı- Soyadı	Yaşı	Adı- Soyadı	Yaşı
Mustafa Kalkan	92	Ali Akgül	51
Hatice Dağcı	67	Yaşar Tapur	59
Ahmet Uğurlu	56	Mustafa Tapur	42
Ramazan Tunç	91	Halil İlgin	42
Hüseyin tunç	68	Mahmut Öncel	51
Kasım tunç	52	Menderes Öncel	44
Aysel Tunç	62	Ahmet Öncel	52
İbrahim Duran	74	İsmail Kaşıkçı	56
Ayşe Özdemir	45	Ali Kaşıkçı	24
Mehmet Polat	66		

GEÇMİŞTEN GELECEĞE KÜLTÜREL MİRAS: ERMENEK EVLERİ

Murat ERTEKİN

Medeniyet şehirlerde doğar, şehirlerde yaşar. Dolayısıyla bir toplumun sahip olduğu inanç, örf, adet, gelenek, görenek, türküler, sosyal hayat, aile, mahalle ve sokak gibi kavramları da içine alan medeniyet tasavvuru değerlerinin en güzide örnekleri “geleneksel, yöresel mimariye sahip evleridir. Bu evlerin günümüzdeki konutlardan farkı bir hikâyeleri, yaşanmışlıkları, tarihi ve dokusunun olmasıdır. Öyle ki hala sıcaklığını koruyan ev kavramı bize geçmişimizi hatırlatan ve köklerimize olan aidiyetimizi koruyan en önemli yapılardır. Ecdadımızın topoğrafyaya adeta ilmek ilmek nakış işler gibi işlediği bu tarihi evler mutlaka korunması gereken kültürel mirasları başında gelmektedir. Orta Asya’dan Anadolu’ya gelerek yurt tutan konar-göçer Türkmen boyları şehirleşmeye geçildiği dönem itibarıyla çadırdan eve, otağdan odaya geçerek kendine has mimari anlayışla geleneksel Türk evlerini inşa ettiler. Bu evler Ünlü Fransız mimar Le Corbusier’in tam bir yüzyıl önce söylediği gibi mütevazı, alçakgönüllü, ağırbaşlı, birbirine karşı son derece saygılı, hiçbir evin diğer evin havasını, manzarasını engellemediği topoğrafyayla adeta bütünleşen her biri birer sanat eseri muhteşem yapılardı. Nitekim Osmanlı mimarlığında iki temel husus vardır. Bunlardan birincisi; iktifa (yeterlilik) diğeri ise; nispet (oran) prensipleridir. Dolayısıyla hem doğaya saygı hem de ihtiyaçtan fazlasını yapmama gibi bir felsefesi vardı. Geleneksel Türk ev tipolojisinde doğaya saygı, komşularına saygı, içinde yaşayana saygı öncelikli olup; fani dünya hayatında bir hatıra gibi kalacak mimarisi vardı. Sofaları, odaları, cumbaları ve mahremiyet alanı olan hayat kısmı sadece fonksiyonel değil aynı zamanda ne kadar ihtiyaç varsa o kadar yapılırdı. Hatta aile fertlerinden yeni evlenenler için hemen bir oda eklenirdi. Evin başodası ve cihannüması önemli mekânlardı. Türk evinde genel olarak şehirlerde haremlik-selâmlık bölümleri varken kırsal da böyle bir ayırım genelde yoktu. Oda sayısının birden fazla olduğu şehir evlerinde başoda selâmlığa ayrılmış, diğer oda hareme tahsis edilmiştir. Evin iç duvar cephelerinde günlük kullanım amaçlı bazı ev eşyalarının konulduğu ön cephesi açık nişler bulunur. Pencere üst kotu ile başlayan ve sergen (terek) adı verilen raflar ve yine ocağın üstünde kullanışlı raflar bulunur. Bazı çok katlı evlerde sergenin üstünde aydınlatma amaçlı süslü camlara sahip sabit pencereler bulunmaktadır. Hem ahşap işlemeli tavanlar hem de bu sabit camlar oldukça süslü renk ve desenlere sahiptirler. Türk evleri büyük ailenin korunduğu ve mahremiyete önem verilen bir mimari anlayışla inşa edilmişlerdi. Bugün maalesef çok az yerleşim yerlerinde korunabilen güzel örneklerini görmek mümkündür. Geleneksel Türk evinin özelliklerinin yanında bazı yöresel mimari unsurla-

rı da taşıyan Türk evlerinin bulunduğu yerlerden birisi de Karaman ili Ermenek ilçesidir.

Anadolu'nun taşra tipi Türk evi örneklerinin görüldüğü Ermenek; yerleşim yeri olarak ilk çağlardan itibaren strateji konumu nedeniyle Asur, Hitit, Pers, Makedon, Roma, Bizans ve Selçuklu dönemlerinde önemli bir yerleşim yeri olmuştur. Nitekim Karamanoğlu Mehmetbey döneminde beyliğin başkentliğini de üstlenmiştir. Daha sonra Osmanlı Devleti idaresine geçmiştir. Şu anda Karaman ilinin önemli bir ilçesi konumunda olan Ermenek; Toros dağlarında Tekeli vadisinde hem doğal güzelliklere, kültürel değerlere hem de ahşap strüktürlü taşra tipi tarihi Türk evlerine sahip kadim bir şehrimizdir. Ermenek'in geleneksel konut dokusunun bulunduğu yani tarihi evlerin bulunduğu alan Ulu Caminin etrafında bulunmaktadır. Bu alan aynı zamanda ilçenin de en riskli alanı konumundadır. Bu risklerin başında kaya ve taş düşmeleri gelmektedir. Kireç taşından oluşan bu kayalıklar yaklaşık 1900 metrelere kadar ulaşmaktadır. Dolayısıyla bu alanlar afet riski olan alan olarak ilan edilmiş ve yapılaşmaya kapatılmıştır.

Şekil 1. Karaman ili Ermenek İlçesindeki kireç taşı kayalıkları.

Geleneksel Ermenek evlerinin inşasında temel konumlama topoğrafya olmuştur. Nitekim Türk evi topoğrafyaya, arazinin yüzey şekline göre inşa edilirdi. Doğaya fazla bir müdahalede bulunulmaz dolayısıyla inşa edilen evler adeta doğayla bütünleşmiş olurdu. Topoğrafyaya göre arazi eşyükselti eğrileri boyunca sokaklar oluşturulmuş ve evler eşyükselti eğrilerine paralel konumlandırılmıştır. Bu nedenle alt ve üst komşu evler arasında bulunan doğal kot farkı nedeniyle başta güneşlenme olmak üzere manzara ve hava sirkülasyonueşit ve adil bir şekilde dağılmıştır. Böylece komşu evlerin hakkının gözetildiği bile söylenebilir.

Ermenek evlerinin inşasında genel olarak moloz taştan kullanılmış olup yer yer ahşap hatıl konulmuştur. Yine moloz taş, ahşap ve kerpiç çokça kullanılan malzemelerdendir. Birçok evde moloz taş duvarlar ile temel oluşturulmuş yine bu moloz

taşlarla ahşap hatıllı duvarlar inşa edilmiştir. Üst katlarda ise ahşap hatıllı taş veya kerpiç malzemeden örülerek bağdadi duvar yapılmıştır.

Şekil 2. Ermenek'te bulunan tarihi bir mahalleden genel görünüm.

Şekil 3. Ahşap hatıllı, moloz taştan inşa edilmiş bir Ermenek evi.

Duvar sıvalarında genel olarak saman katkılı çamur sıva kullanılmıştır. Hatta bu sıvaların bazen kireç bazen de boya ile boyandığı da görülmektedir. Ancak günümüzde birçok tarihi yapıda bu dış cephe sıvalarının döküldüğü görülmektedir. Çatı kısmının genelde kiremit ile bazen de çinko sac ile örtüldüğü görülmektedir.

Üst çatı boşlukları ahşap malzemeye kapatılmıştır. Evin ara katları ve odaların tavanları ahşap kaplı olup, genelde odalarda “yükçük” denilen dolaplar ve bazılarında “gusülhaneler” bulunmaktadır. Odalarda genelde ahşap sedir bulunmakta, pencerelerin ahşap silmeleri odaların bütün duvarlarında devam etmektedir. Kapılar, dolaplar (yükçük), ağız açıklar (nişler) pencereler, taban ve tavanlar ahşap mal-

zemelerden yapılmış, yer yer süslemeler ve bezemelerle yöresel üsluplar taşımaktadır. Ermenek evleri taşra tipi tür evlerinin özgün örneklerinden olup, genel olarak “iç sofalı plan tipi (karnıyarık) görülmektedir.

Şekil 4. Ermenek evlerinin inşasında kullanılan ahşap malzeme.

Ermenek evlerinde giriş katında samanlık, ahır, odunluk ve ardiye gibi alanlar bulunur; yaşam alanları ise ikinci ve üçüncü katta yer alır. Zemin kattan merdiven ile sofaya ulaşılır. Bu iç sofa tüm odaların kapılarının açıldığı ortak bir mekândır. Sofaların dışa bakan cephesinde aydınlatma amaçlı pencereler veya bir köşk bulunmaktadır.

Ermenek ilçesinin geç Osmanlı dönemi Türk evi tipolojisine sahip tarihi yapıları, kentin kültürel mirasında ve kent hafızasında önemli bir yere sahiptir. Bu yapılar mutlak korunması gereken kültürel miraslardandır. Nitekim geçmişten günümüze miras kalan birçok tarihi ve kültürel yapı; değişen sosyal, kültürel ve ekonomik koşulların etkisiyle eski işlevlerini koruyamamaktadır. İşlevlerini kaybeden tarihi ve kültürel miras niteliğindeki yapıların tarihsel sürdürülebilirliğini sağlayarak kente kazandırmak için son dönemde çeşitli koruma yaklaşımları gündeme getirilmektedir. Bu bazen bir parsel ölçeğinde bazen de tekil yapı ölçeğinde olmaktadır. 1983 yılında çıkan 2863 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu”nda da kültür varlığı kavramı kabul edilerek farklı uygarlıkların sosyal hayatı, bilim düzeyleri ve sanat anlayışları hakkında somut bilgiler veren ve korunmaları toplum yararına olan eşya ve yapıtları içine almaktadır. Korunması gereken kültür varlıkları “taşınır” ve “taşınmaz” kültür varlıkları olarak iki ana bölümde incelenmektedir (Ahunbay, 1999: 22). Eski adıyla “menkul” olan heykel, resim, cam, metal, deri eşya, seramik kaplar, mücevherler, mobilyalar, dokumalar, elyazması kitaplar gibi taşınabilir sanat eserleri ve belgeler taşınır kültür varlığı olarak kabul edilmektedir.

Şekil 5. Ermenek'te ahşap hatıllı, moloz taş duvarlı ve çamur sıvalı bir ev.

Bu taşınır sanat eserleri ve belgeler müzelerde ya da özel koleksiyonlarda muhafaza edilmektedir. Bakım ve onarımları hepsinin ilgili uzmanı tarafından yapılmaktadır. Fakat özel durumlarda, çevresel sebepler, vandalizm gibi taşınmaz kültür varlığına ait olan duvar resmi, mozaik, heykel, ocak yaşmağı gibi öğeler de yerlerinde korunamayacak durumda olurlarsa Venedik Tüzüğü'nün 8. maddesinde karar verilmesi gibi müzelere alınmaktadırlar (Ahunbay, 1999: 22). Anıtlar ve sitler taşınmaz kültür ve doğa varlıkları olarak kabul edilmektedir. Eski ismiyle “garimenkul” olan taşınmaz kültür varlıkları tek yapı veya birkaç yapıdan oluşan yapılar grubu şeklindedir. “Tescil” işlemi taşınmaz kültür ve doğa varlıklarının belirlenip ulusal kültür varlıkları kütüğüne geçirilmesidir. Tescil işlemiyle birlikte kültür varlıkları korunarak yasal güvence altına alınmaktadır ve özgün niteliklerini sürdürme ölçütleri belirlenmektedir (Ahunbay, 1999: 31, 32). Ermenek'in tarihi yapılarının bulunduğu Ulu camii civarındaki yapıların arasında yine inşa yılı çok eskilere giden çeşmelerde bulunmaktadır. Bu taşınmaz varlıklarında mutlaka korunması ve aslına uygun restorasyonlarının yapılması gerekmektedir.

Tarihi yapının evrensel veya yöresel değere sahip olması yapıya uygulanabilecek müdahalelerin boyutunu belirlemektedir. İnsanlık tarihi için kıymetli olan, dünya mimari mirasının ögesi olan, tarihi yapıtların oldukları gibi korunması büyük önem arz etmektedir. Birçok ülkede tarihi yapıtlar önemlerine göre kategorize edilmiş uzmanları tarafından bilimsel kurullar oluşturularak koruma altına alınmıştır. Ülkemizde ise 2683 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu” 1999 yı-

İlinda “Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu” tarafından düzenlenerek çıkartılmış ve koruma amaçlı çalışmalar geçte olsa başlatılmıştır.

Şekil 6. Ermenek ilçesinde bulunan tarihi bir çeşme.

Kültür varlığı olarak kabul edilen tarihi yapıların korunmasında asıl olması gereken onların genel görünümleriyle olduğu kadar özgün tarihi dokularıyla da yaşatılmaya çalışılmasıdır. Türkiye’de tescil çalışmaları çok geciktiğinden birçok kentte tarihi çevre çoğunlukla koruma gayesi güdülmeyen imar planlarıyla yenilenmiş ve tarihi doku bozularak farklı ölçekteki dokularla çevrelenmiştir. Özellikle 2000’li yıllardan önce maalesef yapılan restorasyon çalışmaları özgün dokuyu, malzemeyi, yapım tekniğini koruması gerekirken yenilemeler şeklinde yapılmıştır. Tarihi yapıların terk edilmesi, içinde yaşamın olmaması veya yaşayan kişilerin gerek ekonomik durumlarının yetersiz olması gerekse de bakım ve onarım konularında bilinçli olmamaları nedeniyle bu yapılar hızla yok olma sürecine girmiştir. Günümüz Ermenek evlerinde de bu durumu görmek mümkündür. Ayrıca kasıtlı tahrip ve terk edilme, yangın çıkartma veya bilinçli zarar verme eylemlerinin de olabileceği değerlendirilmektedir. Tarihi yapıların terk edilmesi, bulunduğu alandaki kentsel dokunun ve bütünlüğün bozulmasına neden olmaktadır.

Sanayi devriminden sonra tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de kırsaldan kentlere göç hızlanmış ve artan şehirleşme konut ihtiyacı ile birlikte birçok kentsel sorunu da beraberinde getirmiştir. Modern kentleşmenin getirdiği sorunlar, fiziksel yapının ve malzemenin yıpranması, bakımsızlık, doğal afetler ve yeni yapılanmalar tarihi yapıların âtil kalıp sayılarının azalmasına neden olmuştur. Koruma bilincinin henüz istenen seviyede olmaması içinde bulunduğumuz çağda birçok tarihi yapının yok olmasına sebep olmuştur. Bu dönemde korumaya alınan yapılar; ya tarihi bir olayla ya da kişiyle ilişkili tarihi bir süreci yansıtmasından dolayı tarihi belge niteliği taşıyan yapılar ya da eskilik özelliği ile 1900 yılından önce yapılmış olan yapılar olmuştur. 20. yüzyıldan sonra yapılmış olan yapıların koruma altına alınmaları için

mimari bir akımın temsilcisi olması, önemli bir mimarın tasarımının olması ya da bir yapı dizisinin ögesi olmasına bakılmıştır.

Tarihi bir yerleşim yerindeki yapılaşmayı en çok etkileyen faktörler; topoğrafya, yakın çevrede bulunan malzemeler ve orada yaşayan insanların medeniyet değerleridir. Her toplumun sahip olduğu medeniyet tasavvuruna uygun yapılaşması vardır. Dolayısıyla kültür yapılaşmada doğrudan etkilidir. Kentin kimliği kentin mimarisinde simgesel hale gelir. Kentin tarihi orada yaşayan insanların ortak değeridir. Bu tarih kent hafızası şeklinde insanların yaşantısında anlam bulur. Bu nedenle bir şehirde tarihi ve kültürel yapılar, özgün mimari eserler oldukları için oldukça önemlidir ve yapıldıkları dönemlerin tarihi belgesidirler. Bir uygarlığın, dönemin, önemli bir olayın veya gelişmenin şahitliğini yapan tarihi ve kültürel yapıların korunması, estetik kaygı güdülmesinin yanında tarihi ve kültürel belgeleme de sağlamaktadır. Kültür varlığı olarak kabul edilen tarihi yapıların korunması kullanımlarının devamlılığıyla doğrudan ilişkilidir. Tarihi yapıların kalıcılık ve süreklilik durumu bu yapıların kentin tarihini, sanatını ve hafızasını oluşturabilmesiyle doğru orantılıdır.

Tarihi bir yapı inşa edildiği dönemin sosyal, ekonomik ve kültürel durumunu yansıtır. Bu nedenle tarihsel bir değere sahiptir. Bu tarihsel değer yapıyı yapanlar veya içinde yaşayanlar için değil aynı zamanda belli bir dönem içerisindeki toplumsal hafıza yani kentsel bellek içinde önemlidir. Tarihi yapının inşa edildiği dönemin şartlarını, yapının şahit olduğu gelişmeleri ve olayların günümüzde okunabilmesi o yapının tarihsel değer açısından önemini göstermektedir. Bu bina okumaları aynı zamanda kentin kültürel mirasına da önemli katkılar sunmaktadır. Anıtsal değere sahip tarihi yapılar yapıldıkları dönemin, yerin ve toplumun sahip olduğu değerleri yansıtmaktadırlar. Bu durum anıtsal yapının estetik veya sanatsal değeri ile farklı anlamlar kazanmaktadır. Ermenek'in tarihi evleri de özellikle geç Osmanlı dönemi inşası olup taşra tipi Türk evlerinden olması sebebiyle belli bir dönemin toplumsal özelliklerini yansıtmaktadır. Bu nedenle Ermenek evleri tarihsel bir değere ve kendine has estetik güzelliğe sahiptir. Bu anıtsal yapılar topluluğunun ada olarak muhafazası ve restorasyon çalışmaları ile tamir ve bakımları sadece bir mühendislik mimarlık uygulaması değil aynı zamanda kent hafızası ve kent kültürünün korunması açısından da son derece önemlidir. Dolayısıyla Ermenek'te hala ayakta olan bu evlerin koruma altına alınarak tescillerinin tamamlanması ve restorasyon çalışmalarının başlatılması gerekmektedir. Koruma altına alınan tarihi evlerin sürdürdükleri veya eskiden sürdürmüş oldukları barınma işlevinden dolayı bir kullanım değerine sahip olduğu unutulmamalıdır. Bu yapıların kullanım değeri tarihsel ve estetik değerinin yanında en az onlar kadar önemli bir husustur.

Kentlerin kuruluşunda coğrafya, topoğrafya, iklim özellikleri gibi fiziksel özellikler etkili olmakla birlikte bu kentte yaşayan insanların örf, adet, inanç ve toplumsal yaşantılarının da yadsınamaz etkileri vardır. Tüm bu faktörler o kentin kimliğini oluşturmaktadır. Ancak modernite ve küreselleşme ile birlikte lokal kültürel değerler hızla tahrip olmuş ve günümüzde kentlerin kimliksel özellikleri giderek yok olmaya yüz tutmuştur. Nitekim aynı ülkedeki birçok kent yarım yüzyıl önce birbirinden farklı kimliklere ve mimariye sahipken günümüzde birçok kent hem doku

hem de kimlik açısından birbirlerine benzemeye başlamıştır. Bu durum yalnızca kültürel açıdan değil, sosyal, ekonomik ve fiziksel sonuçlar doğurmaktadır (Oğurlu, 2014: 275).

“Kent kimliği” kavramı her kent için özgün bir imajı gösteren kültürel, sosyal, ekonomik, fiziksel ve biçimsel etkenlerle şekillenen; kent sakinleri ve onların yaşam şeklinin oluşturduğu, devamlı gelişen ve değişen, geçmişle geleceğini bağlayan bütünlük olarak açıklanmaktadır. Kente ait her parça, kentin kimliğinin sınırlarını çizmektedir. Kent kimliği kent varlığının gelişimini yönlendirmektedir (Kaypak, 2010: 375). Bir kenti diğer kentlerden ayıran her şey o kentin kimliğini oluşturmaktadır. Sosyal, ekonomik, kültürel, fiziksel, biçimsel ve tarihi etmenlerle şekillenen kent kimliğinin zamanla bir miktar değişime uğraması doğaldır. Fakat bu değişim var olan kimliği yok etmeden ve o kimlik ekseninde olmalıdır. Hiç değişmiyor gibi görünen kentler bile yavaş yavaş büyüyerek ve gelişerek değişime uğramaktadır. Bu hissi kentlerin özgün kimliklerine uygun bir şekilde gelişmesi vermektedir (Oğurlu, 2014: 276).

Ermenek gibi tarihi yerleşim yerleri içinde barındırdığı ve kendi kültürünü, medeniyet değerlerini taşıyan evleriyle kent kimliğinin büyük bir parçasını oluşturmaktadır. Bu kimlik kentte yaşayanların sosyal ve kültürel yaşamları hakkında bilgi vermektedir. Bir kentteki sosyal ve kültürel yaşamın zenginliği yapıları çevre kimliğini oluşturan değerlerin zenginliğiyle doğru orantılıdır (Kaypak, 2010: 376). Dolayısıyla Ermenek ilçesi de bulundurduğu tarihi yapıları, mahalleleri ve kır evleriyle birlikte Ermenek’in kültürel zenginliğini göstermektedir. Kent kimliği uzun zaman içinde şekillenmektedir ve bu kimliklerle anılıp yaşamaktadırlar. Kentin ruhunu temsil eden kent kimliği o kentte yaşamı anlamı kılan özelliktir. Kentlilik bilinci o kentte yaşayanların sahip oldukları kimliklerin yanında kentle bütünleşebilen bir kimliğe de sahip olmalarıdır. Kent sakinleri yaşadıkları kente bağlanmakta, değer yüklemekte ve bunun için özveride bulunmaktadır. Bu sayede o kentin anlamlı bir kimliği olmaktadır. Fakat bir kentte yaşayanlar için o kent sadece gereken kazancın sağlandığı ve aktivitelerin yapıldığı çevre olarak kabul edilip yalnızca araç olarak nitelendiriliyorsa o kentte kimlikten ziyade kimliksizlik durumu vardır. Kent kimliğinin kentsel mekân ve kültürle yakından ilişkisi vardır ve ancak insanların müdahaleleriyle bozulmaktadır (Kaypak, 2010: 376, 377). Günümüzde Ermenek kent kimliğinin korunması için çaba sarf eden kurumlar ve sivil toplum kuruluşları bulunmaktadır. Her yıl düzenlenen sıra festivalleriyle hem Ermenek’te yaşayan hem de dışarıya göç etmiş Ermeneklileri buluşturan etkinlikler bir kentin kimliğinin kentsel belleğin ve kentin yaşatılmasında önemli faaliyetlerdir.

Eski kentlerde doku karakteri kolay değişime uğramamıştır. Anadolu’da uzun zaman yaşayabilen kent dokuları mevcut olmuştur. Ermenek’te de bu durumu görmek mümkündür. Özellikle Ulu cami etrafında kümelenen tarihi mahallelerin kentsel dokuları hala durmaktadır. Ancak tekil tarihi yapılar ise içinde yaşayanların olmaması ve mülkiyet sahibi kimselerin Ermenek’ten ayrılmış olmaları hatta miras yoluyla birçok varisin olması nedeniyle ilgisiz kalan tarihi evler, konaklar kaderine terk edilmiş vaziyettedir. Miras yoluyla birçok varisin bulunduğu bu tarihi yapılar sahipsizlik içinde yıkılmaya bırakılmış durumdadır. Ermenek kent kimliği ve kent-

sel belleği için kültürün korunması adına bu yapıların Ermenek Belediye Başkanlığı tarafından mutlaka kamulaştırılarak restorasyonlarının aslına uygun yapılması gerekmektedir.

Bir kentte yaşayan insanların o kente olan aidiyet duyguları kent kimliğini benimsmeleri ve bu kimliğe uygun kentsel yaşam ve kentsel mekân kullanımlarına göre ölçülebilmektedir. İnsanların bir kentte mekânları hangi sıklıkla kullandıkları kimliğin önemli bir göstergesidir (Bilgin, 2011: 29). Toprağa bağlı doğal öğeler gibi bir kentteki mahalleler, sokaklar ve evler de sabittirler. Kentteki yapıların görünüşü aynı kaldıkça devamlılık duygusu da aynı kalmaktadır (Halbwachs, 1997: 196). Böylece kentin tarihi geçmişten geleceğe bir süreklilik içinde devam etmektedir. Bunun en canlı örneklerini kadim şehirlerin tarihi kent merkezlerinde, mahallelerinde ve çarşılarında görmek mümkündür. Ermenek'te de tarihi mahallelerin sokaklarından geçerken ve tarihi yapıları yakından izlerken hatta içlerine girip gezerken yaşamak mümkündür.

Kentteki mekânlar kolektif belleği oluşturan etmenlerdendir. İnsanlar toplum içinde anılara sahip olup hatırlamakta ve konumlandırmaktadır. Bu duruma göre kolektif semboller otobiyografik belleği uyarmaktadır. Kolektif semboller arasında en belirgin olanları fiziksel ve mimari öğelerdir (Bilgin, 2011: 32, 33). Bu öğelerle görsel ve semantik kodlama birleşerek ve sürekli bir etkileşim halinde olarak, geçmişle tutarlı bir anlatı oluşturduğunda kolektif bellekte güncel işlevleri kolaylaştırmaktadır. Kentte yaşayan insanları bir araya getiren ortak mekanlar aidiyet duygusu içinde hem kentlilik bilincini korumakta hem de kentsel belleği canlı tutmaktadır. Ermenek Ulu cami de günümüzde hala bu özelliğini yerine getirmektedir. Tıpkı meydanlar, çeşmeler ve pazar yerleri gibi. Günümüzde Anadolu da hala devam eden yaklaşık 800 yıllık pazarlar bu tarihsel belleğin devamı için nadir örneklerdendir. Kolektif kentsel bellek gündelik yaşamda karşılığını bulduğu süreçte sürekliliğini koruyabilmektedir. Dolayısıyla tarihe tanıklık etmiş mekânlar, özellikle kamusal alanlar, toplumla bağlanmışlıklarının yoğunluklarına göre kolektif kentsel belleğin sağlamaştığı mekânlardır. Derin anlamlar yüklenemeyen mekânlar kolektif kentsel bellekte yeri zayıf olan veya zayıflamasının önemli olmadığı mekânlardır. Kent kültürü, mekândan soyut olarak mekânda biriken değerler ve yaşantı değildir, mekânsal gerçekliğin kendisidir ve mekânsal pratikle var olmaya devam etmektedir (Basa, 2015: 30, 39).

Ermenek evlerinde olduğu gibi tüm tarihi yapılarda yapının bozulması, yapının özellikle taşıyıcı olan strüktürel elemanlarının zamanla aşınmasıyla meydana gelmektedir. Bu bozulmaya genellikle çevreden gelen ve yapı malzemelerine direkt etkisi olan organik çürüme, rutubet ve harekettir. Özellikle tarihi evlerde üst örtü elemanı, ahşap strüktür, sıvalar, ahşap malzemeler öncelikle bozulmaktadır. Bu kapsamda Ermenek Evleri değerlendirildiğinde doğal afetler, yangınlar, kaya düşmeleri ile beraber yapının çatı kısımlarının bozulması ile birlikte yapının dış çevre koşullarına açık hale geldiği ve hızlı bir şekilde yapının çöküş sürecine girdiği gözlemlenmektedir. Bu bozulmaları engellemek için yapılara periyodik olarak bakım ve onarım yapılması şarttır. Düzenli yapılan bakımlar ileride oluşabilecek ve geri dönüşü mümkün olmayan bozulmaların önüne geçmektedir (Kılıç, 2015: 10). Tarihi

yapılar zamanın etkisiyle ve doğal afetlerle aşındıkça ve koruma bilincinden uzak imar planlamalarıyla yıkılarak yerlerine yenileri yapılmakta ve kent dokusu geri dönülemez bir şekilde değişmektedir. Ayrıca tarihi kentlerin fiziksel yapısındaki değişimler; özellikle ekonomik gelişmelerin tarihi yapıların çevrelerinde meydana gelmesi ve yapıların yeni gereksinimlere cevap verememesinden de kaynaklanmaktadır (Yaldız, 2003: 13). Kentte herhangi bir yapısal hareketlilik, yeni yapının inşası veya bir yapının kaldırılması, o kentin kimliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu sebeple eğer bir yapı kente özgü kimlikte önemli bir yere sahipse o yapı ve yapının çevresinin değeri, bu alanlarla ilgili karar verilirken göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü kentlerin temel unsurları olan bu mimari değerleri ilgilendiren her müdahale kentin özgün kimliğini derinden etkileme potansiyeline sahiptir (Kaypak, 2010: 380). Kentler özgün kimlikleriyle yaşandıkça varlıklarını en iyi şekilde sürdürmektedirler. Tarihi anıtlar kentlerin sabit noktaları ve temel öğeleridir. Kentler bu öğelerle yani anıtlarıyla beraber bütün olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla “bilinçsel harita” anıtlar sayesinde zihinlerde sağlamlaşmaktadır (Gençoğlu, 2018: 10).

Günümüzde maalesef bir kentin kimliğinde, tarihinde ve kültüründe önemli bir yere sahip olan tarihi yapılar işlevlerini kaybettikleri gerekçesiyle atıl halde kalmaktadır. Bu sebeple tüm dünyada birçok tarihi yapı yeniden işlevlendirilerek topluma kazandırılmaya çalışılmaktadır. Özgün işleviyle kent kimliğinde yer edinmiş tarihi ve kültürel yapılar farklı bir işlevle işlevlendirildiğinde kent kimliği bozulmaktadır. Tarihi yapılar özgünlüklerinden ne kadar uzaklaşırlarsa kent kimliğindeki yerleri de o kadar zedelenmektedir. Bununla beraber yeniden işlevlendirildikten sonra toplum tarafından sık kullanılmayan yapılarda sosyal yaşamdan kopuk kalmaktadır. Böylece yapının getirdiği kültür yok olmaktadır. Örneğin “hamam kültürü” artık yok denecek kadar azalmıştır veya “medrese kültürü” artık toplum hayatından silinmiştir. Toplumdaki bu değişimler karşılıklı olarak yapıları ve sosyal hayatı etkilemektedir. Bu tür yapıları canlı müze şeklinde değerlendirilmeleri ve kentte yeni bir sosyal mekân noktaları olmaları sağlanabilir. Ancak yeniden işlevlendirme de bazı yapısal hususlara da dikkat etmek gerekiyor. Örneğin yeniden işlevlendirme yapılırken mekânın yeni işleve uyması için ara katlar eklenmekte, özgün mekânlara geçitler açılarak bağlantı kurulmakta, mevcut duvarlar kaldırılarak yeni mekânlar oluşturulmakta, yeni işlev için ek yapılar yapılmaktadır (Yaldız, 2003: 37). Yeniden işlevlendirilen yapıların yeni işlev ihtiyacını karşılamak için yapılan bu mekânsal değişiklikler özgün yapının plan şemasını, mekânsal bütünlüğünü ve mekânlar arası ilişkileri etkilemektedir. Bu nedenle yeniden işlevlendirme yapılırken yapının orijinal bütünlüğünün ve planının korunması gerekmektedir. Yeniden işlevlendirilen tarihi ve kültürel yapıların bulundukları konumda çevreleriyle bütünleşip bütünleşmediği de dikkate alınmalıdır. Yapıların çevresinin tamamen boş olması veya kendisiyle uyumsuz yapılarla kuşatılması, tarihi yapıların çevreleriyle beraber düşünülmeyişi sonucunu doğurmaktadır. Tarihi yapıların çevresiyle olan etkileşimine yeniden işlevlendirme planlanırken dikkat edilmelidir. Nitekim toplumun gelenekleri ve kültürel yapısı da değişime uğramakta tüketim alışkanlıkları değiştikçe ihtiyaçlar ve mekân kullanımları da değişmektedir. Bu durumda eski mekânlar işlevlerini yitirmekte ve yeni ihtiyaçlara göre mekân arayışları ortaya çıkmaktadır. Kentleşme neti-

cesinde küçük ölçekli tarihi yapılar ve özellikle tarihi konaklar ofis, butik, sanat galerisi, kafe vb. şekilde yeniden işlevlendirilirken; daha büyük tarihi yapılar hanlar hamamlar, kervansaraylar restoran veya müze olarak yeniden işlevlendirilmektedir. Ermenek gibi köklü tarihe sahip şehirlerde bulunan tarihi yapıların öncelikli olarak özgün yapısını koruyacak şekilde restorasyonlarının yapılarak korumaya alınması; ihtiyaç halinde ise yine özgün işlevinde veya ona yakın bir işlevde yeniden işlevlendirilerek kentte yaşayanların hizmetine sunulması son derece önemlidir. Böylece kentin kimliğinde, tarihinde ve belleğinde yer edinmiş tarihi yapıların gelecek kuşaklara da bir kentsel miras olarak aktarılması mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z. (1999). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. YEM Yayınları. İstanbul.
- Basa, İ. (2015). “Kentsel Hafızanın Sürdürülebilirliği: Bir Mimarlık Stüdyosu Deneyimi”. Sanat ve Tasarım Dergisi, 1(15), 27-42.
- Bilgin, N. (2011). “Sosyal Düşüncede Kent Kimliği”. İdealkent, 2(3), 20-47.
- Gençoğlu, I.Z. (2018). Tarihi Anıtsal Yapıların Korunmasında Yeniden İşlevlendirme - Oluşan Sorunlar: “Bursa ve Barselona”. Doktora Tezi. Beykent Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul
- Halbwachs, M. (1997) La Mémoire Collective. Paris: Albin Michel.
- Kaypak, Ş. (2010). “Antakya’nın Kent Kimliği Açısından İrdelenmesi/Examination Of Antakya in Terms Of Urban Identity”. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(14), 373-392.
- Kılıç, E.C. (2015). Tarihi Yapılar İçin Yeniden İşlevlendirme Kriterleri ve Ali Paşa Hanı Örnekleme. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Oğurlu, İ. (2014). Çevre-Kent İmajı-Kent Kimliği-Kent Kültürü Etkileşimlerine Bir Bakış. İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi. Sayı: 26, S.275- 293
- Yaldız, E. (2003). Konya’daki Medrese Yapılarının Yeniden Kullanım Koşullarına Göre Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Konya.

TÜRK KÜLTÜRÜNDE DAĞ, SU VE MAĞARA KÜLTÜ BAĞLAMINDA SARIVELİLER-CİVLER KÖYÜ DEDEDENİN GÖZÜ MAĞARASI

Ahmet Hakan YILMAZ*

Giriş

Milletlerin tarihinde yazılı kaynaklarının dışında sözlü anlatımları da toplum bilincini korumak anlamında toplumsal kurum ve mekanizmaları destekleyerek, toplumsal tarih bilinci vasıtasıyla bugünün asıl dayanağı olan geçmişin, yok olmasının önüne geçer (Assmann, 2015: 7683). Bu çerçeveden bakıldığında, çalışmada “Dedenin Gözü Mağarası” ile ilgili sözlü kültürün kayıta aldığı, tarihî, kültürel ve sosyolojik verilerin derlemesi yapılmıştır. Yapılan çalışmada, dedenin gözü etrafında oluşan inanç ve pratiklerin dağ, mağara ve su kültürleri çevresinde yoğunlaştığı gözlenmiş ve konu, kaynak kişiler ile yapılan birebir mülakatlardan yola çıkılarak irdelenmeye çalışılmıştır.

Dedenin gözü mağarası orta Torosların zirvesinde, bugün Taşeli olarak adlandırılan Yörükler diyarı Karaman ilinin Sarıveliler ilçesine bağlı Cıvler köyünde yer almaktadır. Köyün “ketir” denilen mevkiinde sırtını yasladığı dağın zirvesinde civarın içilebilir, temiz bir çağlayanı olarak bilinmektedir. Göksu’nun bir koluna dökülen suyun kaynağı, bir dağda yer alan mağaranın derinlikleri olması bakımından araştırmanın kapsamında birçok ilişkilendirilebilir kültür öğeleri barındırmaktadır. Son zamanlardaki ıslah çalışmaları ile suni müdahaleler olmuşsa da asli görüntüsünden çok az bozulmalarla günümüze kadar ulaşmıştır (Kaynak kişi 1).

Köy halkının tarihi kökleri, Ermenek –Sarıveliler tarihi ile birlikte ele alındığında Avşar, varsak boylarının Taşeli’ne yerleşmesi açıklanmaktadır. Gelenek, örf ve adetlerden de anlaşılabilceği gibi Türk kültürünün yaşayan kadim örneklerini köy hayatında görebilmek mümkündür. Cıvler köyünün kuruluşu ile ilgili anlatılarda; köyün Sarıveliler’in yakın bir mahallesi olan “gıca ağaçlar”, “gıcaşlar” ya da “kırca ağaçlar” yerleşim yerinde çıkan bir yangından kurtulan bir dedenin (hanımı ile birlikte) dedenin gözü mağarasına kadar gelip korunması ve yerleşmesi olarak anlatılır. Yangında kalan tek bir hanede gelen sesler duyulduğunda “-burada bir cıvleşen var” deyip kurtardıkları karı-kocanın daha sonra köye “cıvler” adını verdikleri anlatılmaktadır (Kaynak kişi 2). Ekilebilir arazinin civar köyler göre daha çok olduğu ve su kaynaklarının oldukça fazla olduğu köy yörenin en kalabalık köyü olarak dikkat çekmektedir.

Dedenin göğü mağarası koruduğu dedenin ismiyle anılması bu hikâye ile anlatılmaktadır. Dedeyi koruyan kollayan ve sahipliği yaparak, yangından sonra adeta şifa

* Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, ahmethyilmaz@kmu.edu.tr.

veren mağara suyu ve dağıyla bir icazet, şifa ve hacet makamı olarak günümüzde hala işlevini sürdürmektedir.

Yaygın adetlere bakıldığında, suyundan içerek şifa almaya gelenlerin, adak adayanların, çocuğu olmayanların çocuk dilemesi, askere ya da gurbete yolculuğa niyetlenenlerin uğrak yeri olan dedenin gözü mağarasında birtakım ritüeller de gelişmiştir.

Mağara ya sabah erken vakitte giden ziyaretçiler gücü ölçüsünde bir oğlak, çebiç ya da horoz mutlaka bir adak olarak adanır, hemen mağaranın yanında ziyafete oturularak gün orada tamamlanır, suyundan da içilen mağaradan alınan su bakraç veya güğüme konularak niyet düğümlenerek eve getirilir (Kaynak kişi 3).

Gurbete çıkacak gençler ya da hanenin reisi, yola çıkmadan mağaraya uğrar suyundan içer dilek ve temennilerde bulunarak hayırlamasını alır ve yola öyle koyulur (Kaynak kişi 4).

Şifa arayan bir başka köy sakini hastasını sırtlayarak çileli bir yolculukla mağaraya ulaşarak, mekânda zaman geçirir, suyundan da içerek şifayı Dedenin gözü mağarasında dedenin şahsında dualarla arar (Kaynak kişi 5).

Özellikle genç kızların ve ebeveynlerin çocuk dilemesi ayrıca bir ritüele bağlanmıştır.

Mağarada bulunan derin bir yarığa ki bu yarıktan zaman zaman su sızmaktadır. Dedenin ağladığı göz olarak mağaraya adını veren bu yarık çocuk dilenen kişilerin en çok rağbet ettikleri yer olarak bilinmektedir. Ritüele göre yerden alınan bir çöpün yarığa sokularak dilek dilenir, dileğe göre istenilen cinsiyet çöp yarıktan çıkınca belirlenir. Çöp kuru çıkarsa erkek, ıslak ya da çamurlu çıkarsa kız olacağı düşünülerek dilek tamamlanır (Kaynak kişi 6).

Mağara motifi, Türk kültür ve inanışlarında oldukça mühim bir yere sahiptir. Yaygın inanmalarda mağara, insanın kendisini yenilediği, kendini bulduğu, dönüşüm geçirerek hayata yeniden başladığı bir doğum noktası olarak kabul edilir. Görüntüş de kapalı, karanlık ve dar bir mekân olarak kabul edilen mağara, zaman içerisinde kişinin gelişim süreci içerisinde ferah, geniş ve aydınlık bir mekâna evrilir.

Eski Türk inanç sisteminde “Tanrı’nın mekânı” olarak tasavvur edilen dağ ise, yeryüzünü sabit tuttuğuna inanılan “yerin çivisi” olarak algılanır ve yeryüzünün en yüksek noktalarını teşkil etmesi bakımından da bir kült olarak geleneksel pratikleri ve sosyal yaşamı şekillendirir. Dağ, aynı zamanda bir yaşam kaynağı olması, doğuma can vermesi bakımından, çağlayanların, nehirlerin, pınarların ve akarsuların kaynağını işaret eder. Maddi ve manevi yaşamın kaynağı ve idame ettiricisi olarak kabul edilen suya tüm inanışlarda kutsiyet atfedilir. Bu bakımdan birçok kutsal anlatı dağ ve su etrafında oluşur.

Gök Tanrı inanışında ve İslamiyet’e kadar aktararak devam ettirilen kutsal dağ ve (dağ) iyesi “Dağ kültü” nü meydana getirir. Bu kültürte Türklerin yurt kurmak, yaylamak, avlanmak gibi yaşamsal ihtiyaçlarına cevap veren dağlar, sosyal hayata tesir eden mekânlar olarak halk felsefesi, inanç, pratik ve söylencelerini de şekillendirir. Öyle ki dağ, mağara ile birlikte kutsal kişiliklerin tefekkür mekânıdır.

Türk mitolojisinde dağ, dünyanın ve evrenin niteliğinin anlaşılmasında önemli bir rol oynar. Türk mitolojisinde etiyolojik olarak dünyanın merkezinde yedi katlı bir “demir dağ” bulunur (Kalafat, 1995: 141). Aynı zamanda “Bakır” ve “altın dağlar”

da yeryüzünün direkleridir. Altay yaratılış destanının Verbitsky varyantına göre “başı ay ile güneşe değen altın dağ” gök ile yer arasında bulunur ve bu dağda Tanrı Ülgen oturur (Ögel, 1995: 433-435). Böylelikle dağ tanrı mekânı olarak kabul edilir. Türk mitolojisine göre Tanrı’nın mekânı “Ötüken Dağı”dır (Roux, 1994: 124-128; Tanyu, 1978: 28). Dağ aynı zamanda evrendeki dünyaları birbirine bağlayarak “dünya dağı” adıyla kozmik bir dağa dönüşür. “Dünya dağı”, Tanrı ile iletişim aracıdır ve düzenin teminatçısıdır (Bayat, 2007: 58-59). İslam mistisizmindeki kutsal dağ tanımını Türklerin İslamiyet’i kabul etmesiyle “Gök Tanrı’nın mekânı” olarak kabul edilen dağ ile pekiştirilerek yaşatılmaya devam eder. Bu pekiştirmede senkretik ilişki Kuran-ı Kerim’de ki bazı ayetler ile eski Türk anlatılarındaki mukayesede rahatlıkla görülebilmektedir. (Araf Suresi: 143) Ayetinde Hz. Musa’nın Allah ile Sina Dağı’nda (Tur-i Sina) konuştuğu, Allah’ın dağa tecelli etmesiyle dağın parçalandığı anlatılır. Bu durum, Gök Tanrı inancındaki “Tanrı’nın mekânı olan dağ” ile benzerlik telkin eder. Bir başka örnekte Allah’ın Sina Dağı’na yemin etmesi de (Tin Suresi: 2) M.Ö. 53 yılında Hun Hakanı’nın Çin devletleri ile arasındaki antlaşmayı dağa ant içerek (Ögel, 1995: 456) yapması örneği ile benzerlik arz eder. Yerin çivisi olarak kabul gören kutsal dağ inanışları, Kuran-ı Kerim’de yer alan “Allah yeryüzü sizi sarsmasın diye oraya sabit dağlar yerleştirdi” (Nahl Suresi: 15) ve “dağları da birer kazık kılmadık mı” (Nebe Suresi: 7) ayetleri ile pekişen köklerini eski Türklerdeki “yer basruki tag, buthun basruki beg” (yeri tutan dağ, milleti tutansa beydir) (Ögel, 1995: 59-60) atasözlerinde bulur. Türkçede dağlara kutsallık izafe eden “mukaddes, büyük ata, büyük kağan” kelimelerinden mülhem “Han Tanrı”, “Buztağ Ata”, “Sayın Ula” vb. isimler konur (Ocak, 1993: 401-402; İnan, 1986: 49). Aynı yaklaşımın izleri Anadolu coğrafyasında “Allhuekber Dağları”, “Süphan Dağları”, “Erenler Dağı”, “Mescid Dağı” gibi adlandırmalar da görülür. Orta Asya’dan başlayan inanç sisteminden Anadolu’ya kadar ulaşan söz konusu kutsal dağ algısı sosyal yaşamı şekillendiren birçok inanç ve uygulamalara tesir eder. Günümüzde Yörükler ve Türkmenler ulu dağlara, kutlu makamlar ve esrar dolu yerler olarak bakarlar ve dağların hemen her tepesinde, birer yatur bulunması dağ kültüründen ileri gelir (Fiğlalı, 1994: 66).

Geleneksel Türk inanmalarında evreni koruduğu düşünülen ruhlar topluluğu “yer-su” olarak adlandırılır. “Yer-su”, insanların yaşadığı uzamın, onlara iyilik yapan ruhlar-iyeler olarak kişileştirilmiş hâli olarak kabul edilir. “Yer-sular”, büyük dağların karlı zirve ve tepeleri ile topraklara akan ırmakların kaynaklarında yaşarlar (Radloff, 2008: 22). Bu bağlamda dağların zirvelerinde kutsal kişiliklerin defnedilmesi fikrinin, aynı zamanda söz konusu kutsal ruhların, bu yerleri koruyacağı düşüncesinden kaynaklandığı belirtilebilir. Bu durum, dağları koruduğuna inanılan “dağ iyisi” anlayışının, kutsal ruhlarla dönüştüğünü göstermektedir. Eski Türk inanışlarında Gök Tanrı’dan sonra anılan yer tanrısı “yir tengri-kanı” dağ şeklindedir ve ata ruhlar ile ilintilidir (Esin, 2001: 78).

“Dedenin Gözü” adının, söz konusu dağa atfedilmesi de dağ kültü ve (dağ) iyisi ile ilişkilendirilebilir. Nitekim Dedenin gözünü ziyarete gelenler ile yapılan görüşmelerde, mekânın koruyucu ve gözetleyici iyisi olarak görülen dede ile mekânın da (dağın ve mağaranın) kutsanması dikkati çeker. Mağaraya gelen ziyaretçiler, dik

yamaçları yürüyerek çıktıkları takdirde dedenin manevi şahsına ve bu mekâna saygı göstereceklerini düşünürler. Bu bakımdan dağın zirvesine yürüyerek çıkmak ziyaretçiler arasında yaygın bir uygulamadır (Resim 1). Dedenin gözüne yürüme güçlüğüne çare bulmak için gelen kişiler, yokuşu çıktıkları takdirde iyileşeceklerine inanırlar. Kaynak kişinin aktardığı bir hadisede yürümekte zorlanan olan bir hasta, yakınlarının desteği ile yürütülerek dedenin gözüne çıkartılmış, yürümeyi dileyip daha sonra kendi başına inmiştir (Yılmaz Hüseyin: 2018).

Resim 1: Civler Köyü Dedenin Gözü Mağarası,2018

Nitekim “Dedenin gözü” ve söz konusu dağ etrafında oluşan bir anlatı da dede ile Hızır arasında benzerlik kurar. Zira Anadolu kültür çevrelerinde Hızır önemli bir yer tutar; hatta her aşiretin ve ocağın kendine özgü bir Hızır’ı vardır (Ögel, 1995: 96; Şahin, 2016: 40). Hızır, ölümsüzlük suyu olan abıhayatı içer ve onun kıyamete dek yaşayacak bilge bir kişilik olarak (Kehf Suresi: 60-82) yeryüzüne gelen önemli ruhları/velileri eğiten mürşidi kâmil olduğuna inanılır ve yardım dlenir.

Dedenin gözü etrafında oluşturulan anlatılarda su kültü de önemli bir yer teşkil eder. Zira dünyanın ontolojik yapısı su ile başlar ve su ile devam eder. Canlı cansız tüm varlıklara etki eden yapısı ile dört elementten biri olan su, saflık, temizlik, arılık, duruluk gibi nitelikleri ile tüm inanışlarda kutsal kabul edilir ve geleneksel anla-

tlar içerisinde takdis edilen en başat unsurlar arasında yer alır. Türklerin dünyanın yaratılışı hakkındaki ortak inancı da “başlangıçtaki sonsuz su” metaforu etrafında şekillenir (Oğuz, 1998: 22). Nitekim Altay yaratılış mitlerinin W. Radloff ve V. Verbitskiy varyantlarına göre, dünya tamamen sudan oluşmuştur ve her şeyden önce su vardır (Bayat, 2007: 85-86). Su, korunması ve saygı duyulması gereken bir unsur olarak “su iyesi” tarafından korunur (Özdemir, 2014: 36-39). “Su iyesi” de, insanları ve hayvanları kötülüklerden korur ve saygısızlık edenleri cezalandırır. Eski Türkler su iyesini memnun etmek için ayın ilk onunda ırmak kıyısında kurban sunarlar (Tanyu, 1978: 27).

Tüm bunların yanında su Arınma ve erginlenme aracı olarak kabul edilir. Eski inanmaların yanında İslamiyet’te de ibadetler (namaz kılmak, Kur’an-ı Kerim okumak vb.) su ve toprak ile arınma şartına bağlanmıştır. Dede Korkut Kitabı’nda Oğuz beyleri, “aru sularından abdest” aldıkları halde (Ergin, 2008: 114) savaşlara hazırlanıp, “Arı su” ile maddi temizlik sağlayıp manevi bir güç kaynağı elde ederek savaşlarda galip gelirler (Ergun, 2013: 316). Suyun bu metafizik gücü, cennetten gelmesine bağlanır ve bu bakımdan ıduk (kutsal) kabul edilir.

Suyun sağaltıcı, şifa verici özelliği ise özellikle halk hekimliğinde birçok pratik uygulamalar ile dikkat çeker. Yağmur duaları, suya okunan dualar, sudan fal bakma gibi pratiklerin de kutsal su metaforu ile ilişkili olduğu düşünülebilir (Akman, 2002: 7-9). Abıhayat da Hızır ile İlyas Peygamberlere ölümsüzlük bahşettiğine inanılan su metaforu olarak karşımıza çıkar. Bu kutsal su, “bengi su” olarak da adlandırılır ve anlatılar bu yönde temellendirilir.

Dedenin gözü mağarasına ait yapılan derlemelerde kaydedilen sözlü anlatılar, mağara kültürünü içerir. Mağara beklenen tüm ihtiyaçlara cevap verebilen dine ve mitolojiye dayalı birçok geleneksel anlatının içerisinde yer alır.

İlk çağlarından beri yaşam alanı olarak kullanılan mağara, korunaklı yapısının yanı sıra sanatsal faaliyetlerini somutlaştırdığı mekân olma özelliği ile de dikkat çeker. Yaşam alanlarını zamana farklı mekânlara taşımaya başlayan insan, mağarayı bir depo, saklama alanı, olarak kullanır. Gizemli yapıları ile dikkat çeken mağaralar, metafizik düşünürlerin de önemli mekânı ve imgelerinden biri olur. Kadim kültürümüzde Mağara, özellikle menşe/türeyiş mitlerinin mekânı sayılmakla yeniden doğuşu simgeler. Göktürk türeyiş efsanesinde tüm halk ölür. Yalnızca bir delikanlı sağ kalır, yaralı haldeki genci dişi bir kurt bularak, onu besler ve iyileşmesi için bir mağaraya getirir. Mağara yeşilliklerle bezeli geniş bir mekândır. Dişi kurt, bu gençten hamile kalarak on oğlan çocuğu dünyaya getirir. Bunlardan biri Asena/Aşına adını alır. Göktürk Devleti, köken bakımından bu boydan meydana gelir (Ögel, 1995: 20-21; Atsız, 2011: 67-68).

Türklerin kökleri hakkındaki diğer bir efsanede Türklerin ilk atası “Ay Ata” bir mağarada meydana gelir (Ögel, 1995: 22). “Ay-Ata”yı doğuran ve onu büyüten mağara ana vazifesini görmesine rağmen ana kimliği ile “ata-mağarası” olarak kabul edilir. Bu nedenle “kutsal ata mağarası” inancı ortaya çıkar. İnancın Hun ve Göktürk devletleri ile Kırgız Türklerinde de “kutsal ata mağarası” inancının değişik varyantları görülür. Yılın belirli zamanlarında “ata mağarası” ziyaret edilerek büyük törenler düzenlendiği bilinmektedir. Öyle ki bir Kırgız türeyiş efsanesinde Kırgızların ilk

atasının “ata mağarası”nda bir inekle yaşadığı ve Kırgızların, bu inek ve ilk atadan meydana geldiği anlatılır (Ögel, 1995: 21-22). Efsanelerde mağaralara yüklenen ortak anlam, ana rahmi imgesidir. Türeyiş bağlamında mağara dişi bir cinsiyet göstererek doğuran bir mekân olarak simgelenir, olgunlaştıran nihayete erdiren özelliği ile ana rahmine benzer bir işlevdedir (Dorson, 1984: 35-36). Türklerin türeyiş efsanelerindeki mağara metaforu aynı zamanda koruyucu ve sağaltıcı özellikte de görülür. Hz. Muhammet’in müşriklerden kaçarken Hira Mağarası’nda saklanması, mağaranın onu koruması durumu ile de benzerlik göstermesi “kutsal mağara” kültürünün Türklerin İslamlık dönemi inanışlarında da pekişmesini sağlamıştır.

Mağaranın maddiyattan ayrılarak ruhsal bir arınma, yenilenme ve erginlenme ile yaratanla hemhal olma mekânı olarak görülmesi, peygamber kıssalarında yer alması Türk mutasavvıflarında da mağaranın önemini arttırmıştır. Hoca Ahmet Yesevi’nin peygamberin vuslat yaşı olan 63 yaşından sonra “haddi aşmayarak” yerin altında bir mekânda yaşamaya başladığı bilinmektedir. “Çilehane” olarak anılan, tefekkür ile meşgul olunan, kişinin halvet halinde bulunduğu mağara vb. mekânlar mezarlardan farksız olan yapısı ile kişinin orada aldığı ilahî mesaj, lütuf ve ihsanlarla, sırlı ve kutlu bilgilerin mekânına dönüşmektedir (Köksal, 1984: 146). Mağara her zaman ışık alan ve aydınlığa dönük yönüyle yenilenme ve huzura kapı açan dolayısı ile doğuran bir mekâna dönüşür (Çetindağ, 2007: 446).

Mağara uyku metaforu ile de ilişkilendirilerek bireyin uykuda enerjisini tazelediği derin uyku, düş, uyanma ve çözümlüşlerle yeniden doğuş ve yenilenmeyi anlatmaktadır (Campbel 1999: 289, 295-296). “Yedi Uyurlar” olarak bilinen Ashab-ı Kehf hikayesi uyku metaforu barındıran anlatısıyla kutsal mağara kültürü ile ilişkilendirilebilir. Dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Anadolu coğrafyasında da hikâye ile ilişkilendirilen kutsal mağaraların olduğu bilinmektedir. Türkiye’de Tarsus, Diyarbakır ve Kahramanmaraş’ta Ashab-ı Kehf adı ile anılan mağaralar, Kuran-ı Kerim’de de yedi gencin uyuduğu “Kehf Mağarası” olarak yer alır (Kehf Suresi: 25). Surede inançları nedeni ile sığınıp saklandıkları mağarada uyuya kalan ve üzerlerine toprak atılan yedi gencin, üç yüzyıl kadar uyuduktan sonra uyanarak hayatlarına devam ettikleri nakledilir. Bu yönüyle mağara, koruyan, kollayan ve sıra dışı bir mekân olarak yedi uyurların uyanmasını ve yeniden doğmasını sağlayan mekândır.

Plathon’un ünlü metaforu ile varlığın ve dünyanın niteliğini açıklamasıyla sıradan kişiliklerin kutsal kişiliğe dönüştüğü mekân olarak dikkat çeken mağaralar kişinin kendi benliğini bulmak için yaptığı yolculuğu temsil eder.

Dedenin gözü mağarası hakkında basılı kaynaklarda kısıtlı bilgiler bulunurken bunlar coğrafi tespitlerden öteye gitmemektedir. Diğer yandan sözlü kaynaklarda daha çeşitli ve kapsamlı bilgiler yer alırken derlenen sözlü veriler içerisinde dağ, mağara ve su kültürleri dikkati çeker.

Sonuç

Mağara ve suyun bulunduğu dağa Dedenin gözü adının verilmesi, dağ kültürü ve dağ iyesi inanışının sonucudur. Zira yeryüzünün en heybetli ve gökyüzüne en yakın yapılarından olan dağ, görkemli fiziki yapısı ile hemen hemen tüm inanç sistemlerinde saygınlık ve korku hissi uyandırır ve ilkel dönemlerden günümüze dek kutsallaştırılarak gelir. Yer-su kültürünün koruyucu iyesi olarak dağ, kutsal kişilerin ve

tanrının mekânı olması bakımından korunaklı görülür. Kutsal dağ inancı oralara gömülen kutsal kişilerin kimlikleri ile de ayrıca korunarak vatan imgesinin pekiştirilmesinde yer-su kültürü ile ilişkilendirilir. Bu yönü ile dağ ve su, maddi yaşam açısından önemli olduğu kadar manevi yaşamı şekillendiren özelliği ile “yer-su” kültürünün yansıması kabul edilir. Dedenin gözüne dair anlatılarda kullanılan suyun zemzem gibi kutsal sulara aranan şifa yönü ile suyun temizlik, berraklık ve sağlatma nitelikleri ile iyileştirdiği “yer-su” inancında ki gibi insanlara yardım ettiği, kutsadığı düşünülebilir. Dedenin Gözü Mağarası, insanları koruyan, besleyen ve iyileştiren özellikleri ile ön plana çıkar. Tüm bu özellikleri ile Dedenin gözü mağarası, Türklerin türeyiş efsanelerinde “ata mağarası” olarak anılan mekân ile benzer işlevler görür. Dedenin gözü mağarası, insanlara zor zamanlarında yaşam alanı olur ve anlatıda yer alan kutsal su metaforu, kolektif bilinçaltına atıf yaparak olayın mucizevi boyutunu güçlendirir. Türk mitolojisindeki evreni koruyan iyi ruhlar “yer-su” ruhları, dağ, mağara ve su iyeleri kutsal kimlikleri ile İslamlıkla pekişen ulu kişiler ve yatırlar “ata ruhları” ile de ilişkilendirilebilir.

Dedeni gözü mağarasına yapılan ziyaretlerde gelişen davranışlar, zamanla gelenek-selleşerek mağara üzerinden birtakım isteklerde bulunma adetlerine dönüşür. Mağarayı ziyaret edenler, mekâna da kutsallık atfeden eden bu adetle mekândan topladıkları toprak, taş parçası, su ve çamurla mekânın kutsallığını yanlarına aldıklarını ve kendilerini uzun süre kutsal kılacak nesneye sahip olduklarını düşünürler. Bu bağlamda Dedeni gözü mağarasına atfedilen kutsallığın, onun kimliği üzerinden mekâna aktarılacak istendiği ifade edilebilir. Ziyarete gelenlerin dağ, su ve mağara kültürü içerikli anlatılar aktarması, geçmişten bugüne geleneksel inanışların yaşatılarak söz konusu mekânın kutsandığını ve bu kutsal mekânın kutsal kişisi ya da ruhu olarak Dedeni gözü mağarasının ruhuna işaret edildiğini gösterir.

Mağara hemen hemen bütün kültürlerde ve bütün edebî metinlerde varoluş mekânı olarak gösterilir. Felsefi, dini ve mitolojik anlamlarında mağara bireyin gelişim ve değişim sürecine etki eden bir mekân haline dönüşür. Mağara ana rahmi, dolayısıyla doğma, büyüme, erginlenme, sığınma, korunma özelliklerini taşır. Aynı zamanda mağara, ilahî buyruğun bildirildiği kutsanmış bir vahiy mekândır. Mitolojik ve felsefi anlamları dışında dinî yönüyle de dikkat çeken mağara ile ilgili bütün anlatımlar, bireyin ruhsal olarak kendisini tanımladığı, olgunlaştırdığı ve nefesine malik olduğu bir mekân olarak kabul edilir. Mağara, maddi ve manevi âlemden, somut ve soyut düşüncede bir dönüşüm ve geçiş mekânı olarak geleneksel anlamda birçok ritüelle yaşatılmaktadır.

Dedenin gözü mağarası yaygın uygulama ve inanışlarla güzel bir örnek teşkil etmesi bakımından önemli bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akman, Eyüp. (2002). “Türk ve Dünya Kültüründeki Su Kültü Üzerine Düşünceler”. Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi. 10 (1), 1-10.
- Assmann, Jan. (2015). Kültürel Bellek. Çev. Ayşe Tekin. Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- Bayat, Fuzuli. (2006). Oğuz Destan Dünyası. Ötüken Neşriyat. İstanbul.

- Bayat, Fuzuli. (2007). Türk Mitolojik Sistemi-Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi 1. Ötügen Neşriyat. İstanbul.
- Campbell, Joseph. (1999). Kahramanın Sonsuz Yolculuğu. Çev. Sabri Gürses. Kabalıcı Yayınevi. İstanbul.
- Çetindağ, Gülda. (2007). “Türk Kültüründe Mağara Motifi”. 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi 10-15 Eylül Ankara, Bildiriler. Cilt I, 443-455. Dorson, Richard. (1984). Günümüz Folklor Kuramları. Çev. Nermin Ulu-taş. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. İzmir.
- Ekici, Metin. (2004). Türk Dünyasında Köroğlu. Akçağ Yayınları. Ankara.
- Eliade, Mircea. (2006). Şamanizm. Çev. İsmet Birkan. İmge Kitabevi. Ankara.
- Ergin, Muharrem. (2008). İnceleme Dede Korkut Kitabı. Boğaziçi Yayınları. İstanbul.
- Ergun, Metin. (2000). “Türk Ağaç Kültü İnancının Dede Korkut Hikâyelerindeki Yansımaları”. Milli Folklor, 47: 22-30.
- Ergun, Pervin. (2012). Türk Kültüründe Ağaç Kültü. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. Ankara.
- Esin, Emel. (2001). Türk Kozmolojisine Giriş. Kabalıcı Yayınevi. İstanbul.
- Fırlıklı, E. Ruhi. (1994). Geçmişten Günümüze Halk İnançları İtibariyle Alevilik, Bektaşilik. Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları. Ankara.
- Kalafat, Yaşar. (1995). Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.
- Köksal, Hasan. (1984). Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- Kur’an-ı Kerim Meâli. (2011). Haz. Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. Ankara.
- Ocak, A. Yaşar. (1992). Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler. Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara.
- Oğuz, Öcal. (1998). “Mitolojimizde ve Ural Batır Destanında Başlangıçtaki Sonsuz Su”. Milli Folklor. S. 38, Ankara.
- Ögel, Bahattin. (1995). Türk Mitolojisi I-II. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara.
- Radloff, Wilhelm. (2008). Türklük ve Şamanlık. Çev. A. Temir vd. Örgün Yayınevi. İstanbul.
- Roux, J. Paul. (1994). Türklerin ve Moğolların Eski Dini. Çev. Aykut Kazancıgil. İşaret Yayınları. Ankara.
- Tanyu, Hikmet. (1978). Türklerin Dini Tarihçesi. Türk Kültü Yayını. Özdemir Yayınevi İstanbul.

Kaynak Kişiler

- Kaynak kişi 1: Hanedar, İsmail. Muhtar (1955 doğumlu Civler Köyü, Sarıveliler nüfusuna kayıtlı. Sağ)
- Kaynak kişi 2: Sultan, Hanedar. Ev hanımı (1964 Doğumlu Civler Köyü, Sarıveliler nüfusuna kayıtlı. Sağ)
- Kaynak kişi 3: Çevik, İbrahim. Marangoz (1963 Doğumlu Civler Köyü, Sarıveliler nüfusuna kayıtlı. Sağ)
- Kaynak kişi 4: İbrahim, Akkavim. Gurbetçi (1948 Doğumlu Civler Köyü, Sarıveliler nüfusuna kayıtlı. Sağ)

Kaynak kişi 5: Yılmaz, Hüseyin. Demirci (1953 Doğumlu Civler Köyü, Sarıveliler nüfusuna kayıtlı. Sağ)

Kaynak kişi 6: Emine, Yılmaz. Ev Hanımı (1965 Doğumlu Civler Köyü, Sarıveliler nüfusuna kayıtlı. Sağ)

ERMENEK YÖRESİNDE MUTFAK KÜLTÜRÜ

Mustafa AKTURFAN*

Giriş

Mutfak kültürü ortaya çıktığı toplumun özelliklerini yansıtan kültürel kimliğin bir parçasıdır (Halıcı, 2009). Geçmişten günümüze zengin mutfak kültürü ve köklü tarihi ile uluslararası üne sahip Türk mutfağı dünyada sayılı mutfaklar arasında yer almaktadır (Bucak ve Arıcı, 2013). Mani, hikâye ve ağıt gibi folkloru içerisinde barındıran mutfak mirası kuşak değişimi, teknolojik yenilikler ve beslenme kültüründe meydana gelen değişimler sonucu unutulmaktadır (Akman ve ark., 2001).

Geleneksel yöntemlerle hazırlanan yöresel yemekler ait olduğu yörenin gelenek ve göreneklerini yansıtmaktadır. Tanıtım unsuru olarak görülen yöresel yemeklerin gelecek kuşaklara aktarılması ve kültürel değerlerin korunması için kayıt altına alınarak literatüre kazandırılması gerekmektedir (Çetinsöz ve Polat, 2018). Yöresel ürünler; coğrafi etkenler, bitki örtüsü ve iklim şartlarına bağlı olarak bölgesel anlamda yetiştirilmekte, yöre halkının bilgi ve deneyimlerine göre üretilmektedir (Kodaş, 2013). Halk kültürü ve yemekleriyle Türk mutfağında ilgi gören yöreler arasında Ermenek-Taşeli yöresi de bulunmaktadır. Ermenek'te hâkim iklim ve bitki örtüsü neticesinde zeytin ve nar gibi ürünler yetiştirilmekte, hayvancılığa bağlı süt ve süt ürünleri üretimi yapılmaktadır. Yöre halkı genellikle et, hamur, sebze ve bulgur kullanarak yemeklerini hazırlamaktadır. Yemeklerin hazırlanmasında ahşap, toprak, bakır ve çelik ürünler kullanılmaktadır. Kullanılan araç-gereçler incelendiğinde Ermenek mutfağında geçmişte kullanılan birçok mutfak araç-gereci günümüzde halen kullanılmaktadır (Yöre Halkı, 2022).

Ermenek kültür ve geleneğinde mutfak unsurları ve yemekler yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu gelenekler arasında sıra gecesi, kütük atma, düğün yemeği, kurtağzı bağlama ve saya geleneği yer almaktadır (Aksungur, 2019; Yöre halkı, 2022). Yörede bandırma, pekmez vb. gastronomik ürünlerin yer aldığı "*Şehrana Şenliği*" ve gurbetçilerin ilgi gösterdiği "*Taşeli Kültür Sanat ve Sıla Festivali*", *Sarıveliler Karcaoğlan ve Yayla Şenliği*, *Sarıveliler Derneği Geleneksel Gıda Kermesi*, *Başyayla Kiraz Festivali*, *Göktepe Sıla Festivali* gibi etkinlikler yapılmaktadır (Ermenek Belediyesi, 2022). Yiyecek ve içeceklerin destinasyon merkezi seçimine etkisi bağlamında Ermenek yöresinde düzenlenen turizm etkinliklerinde gastronomi temalı etkinlikler gerçekleştirilmektedir. Gastronomi turizmi kapsamında yöresel ürünler başta olmak üzere yiyecek ve içecek ile ilgili üretim merkezlerinin ziyaret edildiği, özel bir yemeğin tadımının yapıldığı, yemek festivallerini izlemek ve bir yemeğin yapılışını görmek amacıyla

* Öğr. Gör., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Gastronomi ve Mutfak Sanatları ve Bölümü, mustafaakturfan@kmu.edu.tr

destinasyon ziyaretleri gerçekleştirilmektedir (Kodaş 2013; Şengül ve Genç, 2016; Keskin, 2021). Bu kapsamda Ermenek yöresinde Zeyve ve Yörük Pazarı gibi mekânlar değerlendirilmekte ve Şehrana Festivali gibi etkinlikler yapılarak alternatif turizm türleri içerisinde yer alan gastronomi turizmi canlandırılmaktadır. Gastronomi turizmi yörenin tanıtım unsuru olarak kullanılmakta ve yöre halkının ekonomik açıdan kalkınmasında etkili olmaktadır. Orta Asya'dan beri Türk mutfak kültürü içerisinde yer alan keşkek (Herise), yufka ekmek, tarhana, kıkırdaklı ekmek ve tutmaç çorbası gibi birçok yemeği içerisinde barındıran Ermenek mutfağı tarihi gelişim içerisinde özünü kaybetmeden kendisini yenileyerek günümüz mutfağını oluşturmuştur. Yemek yemenin sadece karın doyurma amacından çıktığı günümüzde özellikle göz zevkinin ve lezzet unsurunun öne çıkması sofralarda sunum unsurlarını değiştirmiştir (Sünnetçioğlu ve Özkök, 2017).

Ermenek mutfak kültürü araştırması kapsamında yöre halkı ile görüşmeler yapılmış ve literatür incelemeleri sonucunda elde edilen bilgiler değerlendirilmiştir. Görüşme yapılan kişiler belirlenirken yöre halkından edinilen bilgiler doğrultusunda hareket edilmiştir. Görüşme yapılan kişilerde Ermenek merkez ve çevre köylerinde yaşıyor olması, mutfak kültürüne hâkim, yöreye özgü yemeklerin yapılışını ve tadını bilmesi gibi kıstaslar aranmıştır. Elde edilen bilgiler görüşülen kişilerin doğrudan ifadeleri ile desteklenerek yorumlanmıştır. Bu kapsamda Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulundan 07-2022/186 kararı ile etik onay alınmıştır. Katılımcılar K1, K2, K3 şeklinde kodlanmıştır. Görüşülen kişilerin demografik bilgileri Tablo 1'de belirtilmiştir.

Tablo 1. Görüşülen kişilerin demografik bilgileri

Görüşülen	Cinsiyeti	Yaşı	Eğitimi	Mesleği	Memleketi
K1	Kadın	43	Doktora	Akademisyen	Ermenek
K2	Kadın	60	İlkokul	Ev Hanımı	Ermenek
K3	Kadın	75	İlkokul	Ev Hanımı	Ermenek
K4	Kadın	84	İlkokul	Ev Hanımı	Ermenek
K5	Kadın	56	İlkokul	Ev Hanımı	Ermenek
K6	Erkek	73	-	Çiftçi	Ermenek
K7	Erkek	62	İlkokul	Demir Doğrama	Ermenek
K8	Kadın	62	İlkokul	Ev Hanımı	Ermenek
K9	Kadın	68	İlkokul	Ev Hanımı	Ermenek
K10	Kadın	49	İlkokul	Ev Hanımı	Ermenek
K11	Erkek	64	İlkokul	Çiftçi	Ermenek

Tablo 1' incelendiğinde Ermenek merkez ve çevre köylerden 11 kişinin çalışmaya gönüllü katıldığı, katılımcıların 43-84 yaş aralığında, 3'ünün erkek 8'inin kadın, 1 akademisyen, 1 demir doğrama ustası, 2 çiftçi ve 7 ev hanımının yer aldığı ve katılımcıların tamamının yerel halktan oluştuğu görülmektedir.

1. Yörenin Tarım ve Hayvancılığa Bağlı Ürünleri

Ermenek'te genellikle bahçe tarımı yapılmaktadır. Kuru tarım uygulamalarının yapıldığı yörede nadasa bırakılan tarla oranı yüksektir. Ekonomik değere sahip meyve ve sebze yetiştiriciliğinin yapıldığı yörede özellikle üzüm pekmezinden yapılan Ermenek Helvası yörenin tanıtımına katkı sağlamakta ve maddi kazanç oluşturmaktadır. İşlenen arazilerde yaygın olarak lavanta, adaçayı, kekik ve sumak gibi baharat bitkileri; buğday, arpa, şekerpancarı, taze fasulye, domates, salatalık ve

soğan gibi sebzeler; ceviz, badem, üzüm, kiraz ve elma gibi meyveler yetiştirilmektedir. Yörede en fazla yetiştirilen ürün buğday olup buğdayı arpa izlemektedir. Yetiştirilen ürünlerin bazıları sofralık ve kurutmalık olarak ayrılmaktadır. Kışa hazırlık olarak biber kurutması, patlıcan kurutması, fasulye kurutması, domates salçası, domates kurusu ve domates sosu yaygın olarak yapılmaktadır. Yarma ve ekşi yoğurt kullanılarak yapılan baştarhana çorba ve tarhana kavurması gibi yemeklerde kullanılmaktadır (karamanda yatırım, 2018). Yörede yemeklerde kullanılan bazı meyve ve sebzelere ait görseller Şekil 1’de belirtilmiştir.

Şekil 1. Ermenek Yöresinde yetiştirilen bazı meyve ve sebzeler

Ermenek sahip olduğu kardelen, lale, nergis, sümbül, anemon ve sarık kolu çiçek gibi endemik bitki türleri ile cazibesini ve çekiciliğini arttırmaktadır. Özellikle lavanta, adaçayı ve sumak gibi ot ve baharatları hastalıklarda şifa kaynağı, yemeklerde ise lezzet verici olarak kullanılmaktadır (Öztaş ve Öztaş, 2018). Ermenek yöresinde yetişen bazı bitkilere ait görseller Şekil 2’de belirtilmiştir.

Şekil 2. Ermenek yöresinde yetişen bazı bitkiler

Ermenek yöresinde büyükbaş hayvan cinsinde saf kültür sığır, yerli sığır ve kültür melezi sığır yetiştiriciliği; küçükbaş hayvan cinsinde ise yerli koyun, merinos koyun, kıl keçisi ve tiftik keçisi yetiştiriciliği yapılmaktadır. Yöre halkı hayvancılık yaparak et ve et ürünleri, süt ve süt ürünleri grubunda ekonomik gelir elde etmek-

tedir. Ermenek yöresi sahip olduğu bitki çeşitleri ve geniş orman arazileri ile arıcılık faaliyetinin yaygın olarak yapıldığı bir alandır. Ermenek yöresinde yaklaşık 300 adet arıcılık faaliyeti yapan işletme bulunmaktadır. Her geçen yıl arıcılık faaliyetinin arttığı yörede buna paralel olarak da bal üretimi artmaktadır. Yörede daha çok yumurta tavukçuluğu yapılmaktadır. Yıllara göre yumurta tavuğu üretimi dalgalanma göstermektedir (MEVKA, 2019).

2. Yöreye Özgü Mutfak Araç-Gereçleri ve Pişirme Yöntemleri

Ermenek mutfak kültüründe mutfak araç gereçleri hazırlık aşamasında kullanılan araçlar, pişirmede kullanılan araçlar, sunum için kullanılan araçlar, kışık yiyecekleri hazırlama da kullanılan araçlar ve düğün yemeği gibi etkinliklerde kullanılan araçlar olarak sınıflandırılmaktadır. Mutfak araçları ağaç, bakır, toprak, çelik vb. malzemelerden yapılmış olup tarihsel süreç içerisinde malzemeler temizliği, dayanıklılığı ve sağlığa elverişli olma özelliklerine göre değişim göstermiştir. Ermenek mutfak kültüründe kullanılan araçlar Tablo 2’de belirtilmiştir.

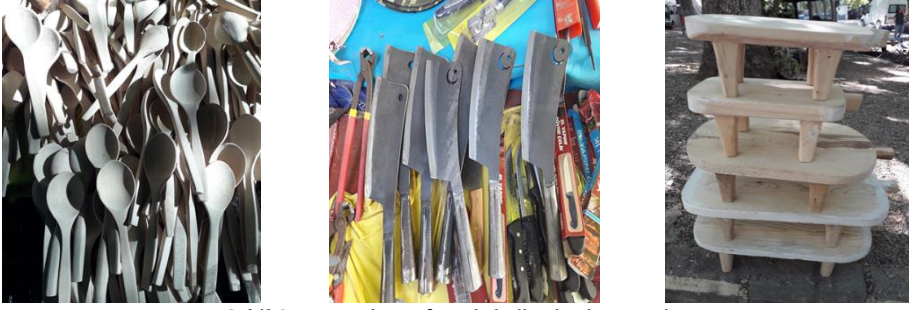
Tablo 2. Ermenek mutfak kültüründe kullanılan araçlar

Sinit (Senit)	Ahşap ve taş havan	Elek	Sepet
Bakır kaplar	Hamur teknesi	Tepsi	Su testisi
Sini	Küpler	Sahan	Sitil
Oklava	Helke	Havan tokmağı	Kalbur
Ahşap kaşık	Kepçe	Süzgeç	Kevgir
Ahşap et kütüğü	Pişirecek / Ekmek şişi	Bakraç	Ekmek sacı
Bişek	Tabaklar	Yayık	Sofra bezi
Sûrahiler	Çömçe	Üçlü saç ayağı	Harana / Kazan
Esirana	Satır	İrbık	Ağda Tavası

Kaynak: Yöre Halkı, 2022

Ahşaptan yapılan bişek, yayık ve baştarhana yapılışında kullanılmaktadır. Kevgir, pekmez ve bulgur kaynatmak için kullanılırken delikli olmayan kevgir çömçe olarak adlandırılmaktadır. Kalbur buğday çalkalarken, ağda tavası pekmez kaynatılırken ve kevgir pekmez ağdası çıkarılırken kullanılmaktadır. Su kabağının sapı uzun şeklinin kevgir olarak isimlendirildiği belirtilmiştir (Yöre Halkı, 2022). Ermenek mutfağında kullanılan bazı araçların görselleri Şekil 3’te belirtilmiştir.

Şekil 3. Ermenek mutfağında kullanılan bazı araçlar

Ermenek mutfak kültüründe geçmişte yemek pişirmek için odanın bir köşesinde yer alan bacalı ve topraktan yapılmış ocaklar kullanılmaktaydı. Eskiden pekmez ve bulgur kaynatma ocakları, kemerli odun ocağı, maltız ve ateş ocakları, şehranalar ve yer ocakları yaygın olarak kullanılırken günümüzde bu ocaklar yerini set üstü ocaklara, aspiratörlü ocaklara ve ankastre ocaklara bırakmıştır. Ocaklarda kullanılan yanıcı maddeler arasında çeşitli odunlar (Çam, Pelit, Meşe), çam kozalağı, üzüm ve elma çubukları, ceviz kabuğu, çıra, katran, çalı, odun kömürü ve tüp gaz yer almaktadır (Yöre Halkı, 2022). İnsanlar günlük yağ gereksinimlerini yemeklerin yapımında kullanılan hayvansal ve bitkisel yağlardan karşılamaktadır (Süren ve Sarper, 2013). Ermenek mutfak kültüründe kullanılan hayvansal ve bitkisel yağlar Tablo 3'te belirtilmiştir.

Tablo 3. Ermenek mutfak kültüründe kullanılan hayvansal ve bitkisel yağlar

Hayvansal Yağlar	Bitkisel Yağlar
Tereyağı	Ayçiçek yağı
Sadeyağ	Zeytinyağı
Kuyruk yağı	Mısır yağı
Don yağ (İç yağ)	Ceviz yağı

Kaynak: Yöre halkı, 2022

Yöre halkı baştarhana, biber, fasulye, patlıcan kurutması, bulgur, fasulye, nohut, reçel ve salça gibi yiyecekleri kışlık olarak hazırlamaktadır. Kışlık hazırlanan bulgur için bulgur kaynatma işlemi Şekil 4'te belirtilmiştir.

Ermenek evlerinde bulunan kiler ve tel dolap hazırlanan kışlık yiyecekleri muhafaza etmek için kullanılmaktadır. Ermenek mutfağında haşlama, kavurma, kızartma, sac ve ızgara pişirme yöntemleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Yörede bazı yemekler pişirmeden tüketilmektedir. Örneğin bulgur aşı çok fazla tüketildiği için pişirmeden ziyade çiğ hazırlama yöntemi kullanılmaktadır. Bulgur ile çiğ olarak hazırlanan yemekler arasında batırma ve kısır yer almaktadır (Yöre Halkı, 2022).

Şekil 4. Bulgur kaynatma

3. Ermenek Mutfak Kültüründe Seremoniler

Her yörede olduğu gibi Ermenek mutfak kültüründe de özel gün ve gecelerde tüketilen ve ikram edilen yemekler vardır. Yöreye özgü seremoniler arasında kutsal günlerde hazırlanan yiyecekler, geçiş döneminde hazırlanan yiyecekler, özel gün ve gecelerde hazırlanan yiyecekler bulunmaktadır. Ermenek mutfak kültüründe yer alan seremoniler Tablo 4’te belirtilmiştir.

Tablo 4. Ermenek mutfak kültüründe yer alan seremoniler

Kutsal Günlerde Hazırlanan Yiyecekler	
Ramazan Bayramı	Kurban Bayramı
Mevlit Kandili	Regaip Kandili
Miraç Kandili	Berat Kandili
Kadir Gecesi	Aşure günü
Mevlit okutma	
Geçiş Dönemlerinde Hazırlanan Yiyecekler	
Doğum	Sünnet
Yarım kırkını dökme ve kırkını dökme	Asker uğurlama
Diş hediği (Bulguru)	Görücü gitme
Ağırlık ve sandık gitmesi	Yorgan kaplama
Esbaba girme	Şerbet içme
Beşik beleme	Kına gecesi
Mübarek gezmesi	
Özel Gün ve Gecelerde Hazırlanan Yiyecekler	
Saya geceleri	Arabaşı geceleri
Tarhanabaşı günleri	Batırma günleri
Sıra gecesi geleneği	Kütük atma geleneği
Kurtağzı bağlama	Tuz ekmek hakkı
Deke katımı	

Kaynak: Aksungur, 2019; Yöre Halkı, 2022.

Ramazan Bayramı'nda su böreği, sarma, arabaşı çorbası, baklava, kıvrıma tatlısı, pekmezli kadayıf, nohut yemeği, kuru fasulye, un tarhanası, un helvası, kahvaltılık-lar, keşkek (Herse), pişi vb. yiyecekler tüketilirken Kurban Bayramı'nda bunlara ek olarak kuşbaşı ya da kıyma kavurması, ciğer kavurma, ızgara et, sac kavurma, topalak çorbası, etli teker (Tarhanabaşı) ve kebab türleri tüketilmektedir. Köylerde erkekler bayram namazına gittiği zaman bayanlar evlerde bayram sabahı yapılacak kahvaltıyı hazırlamaktadır. Bazı köylerde köyün ileri gelen kişisinde bazı köylerde ise okul bahçesinde toplanıp hep beraber hazırlanan yemeklerin tüketildiği belirtilmiştir. Ancak günümüzde bu geleneğin Ermenek merkez ve bazı köylerde terk edildiği veya unutulduğu ifade edilmiştir. Kandillerde (Mevlit, Regaip, Miraç, Berat) ve kadir gecesinde genellikle pişi, kandil simidi, lokum ve bisküvi dağıtılmaktadır. Kandillerde oruç tutulacaksa sahurda yemek hazırlanıp yenir ve üç aylar girdiğinde pişi yapılıp dağıtılır. Yörede cenazenin canında (ilk öldüğü gün), kırkında, cumasında komşular evde ne varsa onunla yemek yapıp cenaze evine getirir ve yemek verilerek mevlit ve kuran okutulur. Mevlit yemeğinde keşkek, etli nohut, Ermenek helvası, ırmik helvası, topalak, pilav, salata, kadayıf, lokum, bisküvi ve meyve gibi yiyecekler ikram edilir. Doğum yapan anneye lohusa şerbeti içirilir ve gelen misafirlere lohusa şerbeti ile baklava, kıvrıma tatlısı, lokum ve çikolata ikram edilir ve konu komşuya lokum-bisküvi dağıtılır. Bir hafta dolunca beşik belemeye gidilir. Anneanne beşik düzerken babaanne yemekleri yapar. Beşik belemeye batarma ya da yemek ikram edilir. Yörede arka arkaya kız çocuğu olan, iki kızı olup üçüncüsü erkek olan kişiler üçüncü çocuğun erkek olmasına sevinirler. Erkek çocuğun dünyaya gelmesi kutlanır. Bu kutlama halk arasında "kütük atma" denilen şenlikler ile yapılır. Kütük başı seçilir. Kütük başı önderliğinde gençler sabah erkenden ormana gider ve ormandan kütükleri düzerler. Ormandan getirilen kütükler üst üste dizilir bu işleme küren denilir. Kütüklerin yanında kurban kesilir ve kütüklere bu kan sürülür. Bu arada çocuğun kısmeti bol olsun, analı babalı büyü-sün diye dualar edilir. Kan sürülen kütükler damdan evin önüne atılır. Kütük atılırken gençler şu dizeleri söyler;

“Oğul yaşın uzun olsun

Bülbül gibi dilin olsun

Şahin gibi gözün olsun

Atların çayırda yayılsın

Halılar önüne yayılsın

Babanın kalesi oğlan

Ananın kuzusu oğlan

Düğünün kutlu olsun”

Bu kütükler oğlan evlenme çağına gelene kadar evde saklanır ve oğlanın düğün yemeği bu kütükler ile pişirilir. Daha sonra kesilen kurbanlar ile yemekler yapılır ve herkese dağıtılır (Aksungur, 2019; Yöre Halkı, 2022). Çocuğun göbeği kesildiğinde çocuğun göbeği çocuk evine bağlı olsun diye eskiden evin duvar dibine gömülmekteyken günümüzde çocuk okusun diye okulun bahçesine gömülmektedir. Yarım kırkını dökme ve kırkını dökme geleneğinde genellikle caminin oluşunun aktığı yerden taş getirilir. Yirmisinde yirmi adet taş okunur onun suyuyla anne ve

çocuk yıkanır. Bazı köylerde ise yirmisinde içi çıkarılmış yumurtayla ibriğe yirmi kere su dökülür sonra su kaynatılır ve çocuk bu suyla yıkanır. Kırkında yine caminin oluğunun altından kırk taş getirilir ve okunur. Okunan suyla anne ve çocuk yıkanır. Yine kırkında da bazı köylerde içi çıkarılmış yumurta ile ibriğe kırk defa su dökülür su ısıtılır. Suyu ihlas ve Ayetel Kürsi kırk defa okunur. Anne ve çocuk bu okunmuş suyla yıkanır ve kırkı çıkmış olur. Yarım kırkını dökme ve kırkını dökme geleneğinde ev sahibi eşini dostunu ve komşularını çağırır onlara istediği bir yemeği ikram eder. Diş bulgurunda öncesinde batırma verilir. Bulgurca bulgurun üstüne ikram edilen çay ile beraber verilir. Sünnet seremonisinde Ermenek merkez ve köylerinde farklılık gösterse de genellikle düğün yemeği ve yoğurt çorbası, kuru fasulye, nohut yemeği, baklava ve kıvrıma tatlısı gibi yiyecekler ikram edilir. Düğünlerde ağırlık ve sandık gitmeden önce gelin sandığı görmeye gidilir. Sandığa koymak için gelin eşyaları alınır. Oğlan evinde hazırlanan sandık kız evine götürülür. Sonra esbab kesme için konu komşu eve davet edilir. Gelinin esbabı ve dürü olarak tanımlanan hediyelik eşyalar gelen kişilere gösterilir. Ağırlık ve sandık gitmesinde gelen misafirlere ve komşulara batırma yapılır, baklava ve kıvrıma gibi tatlılar veya lokum bisküvi gibi yiyecekler ikram edilir.

Kökeni Orta Asya'ya kadar uzanan seyirlik oyunu saya, insanları eğlendiren geleneksel bir gösteri oyunudur. Günümüzde unutulmaya başlayan gelenek Kazancı beldesinde Korkuyu kültür ve sıra festivalinde yaşatılmaya çalışılmakta olup düzenlenen festivalde saya geleneğine halk yoğun katılım göstermektedir (www.trthaber.com, 2022). Saya oyununa katılacak gençler günler öncesinden oyunun içerisinde girecekleri role çalışmaya başlar. Oyunda 8 ile 12 kişilik bir grup yer alır. Saya ekibi akşam namazından sonra toplanır ve evlere giderken hep beraber;

“Saya saya sallı deve

Dört ayağı nallı deve

Saya geldi duydunuz mu?

Selam verdim aldınız mı?

Hey hayâdan hayâdan

Açlığımızdan değil

Gelenektir sayadan”

tekerlemelerini söyleyerek köydeki evleri tek tek gezerler. Köylere göre bazı farklılıklar olsa da gezilen evlerde saya ekibi bacadan sepet sarktır ev sahipleri tereyağı, un ve ceviz gibi gıda maddelerini maddi durumlarına göre o gün evde ne varsa verirler. Toplanılan malzemeler daha sonra saya ekibi tarafından bir evde toplanılıp un helvası yapılarak yenir. Ziyaret edilmeyen evler bize niye gelinmedi diye serzenişte bulunup gücenirler (Aksungur, 2019; Yöre halkı, 2022). Saya geleneğinin benzer şekilde Sarıveliler'de de olduğu fakat günümüzde ortadan kalktığı belirtilmektedir.

Ermenek yöresinde düğünler, birlik ve beraberliğin önemini gösteren geleneklerdendir. Düğün hazırlıkları öncesinde kız isteme, söz kesme ve nişan merasimleri gerçekleştirilmektedir. Düğün yemeği oğlan evi tarafından hazırlanır. Düğün yemeği "velime" olarak tanımlanmaktadır. Erkek evi ekonomik durumuna göre dü-

ğün yemeğinin süresini uzatabilir ve yemeğin içeriğini zenginleştirebilir. Düğün pazar günü yapılacaksa perşembe veya cuma gününden itibaren önceden gelen misafirler için düğün yemeği hazırlanmaya başlar. Düğün yemeği için yufka ekmekleri düğün evi ve komşular tarafından hep birlikte yapılır. Yemeği genellikle kadınlar yapar. Aşçı kadına üç dört tane daha komşu kadın yardım eder. Düğün yemeği genellikle beş - altı çeşit yapılmaktadır (Aksungur, 2019; Yöre Halkı, 2022). Ermenek yöresinde düğünlerde verilen bazı yemekler Tablo 5’te belirtilmiştir.

Tablo 5. Ermenek düğün yemekleri

Ayrınlı çorba, tavuk çorbası, yoğurt çorbası, sütlu çorba
Etlı nohut yemeğı, soğan yahnısı, kuru fasulye
Keşkek (herse)
Bulgur veya pirinç pilavı
Salata
Ayrınl
İrmik helvası, baklava, kıvrma, bûlbûlyuvası, Ermenek helvası, lokma

Kaynak: Yöre Halkı, 2022.

Düğün yemekleri lezzetli olduğu kadar zahmetlidir. Yemeklerde kullanılacak et için bazen büyükbaş bazen küçükbaş hayvan kesimi yapılmaktadır. Günümüzde düğün vb. etkinliklerde kolay hazırlanmasından dolayı bazen etliemek, ayrınl, lokum ve bisküvi gibi yiyecekler ikram edilmektedir (Yöre halkı, 2022; <http://ermenek.bel.tr/>, 2022).

4. Sofra Düzenleri ve Sunuş şekilleri

Ermenek mutfak kültüründe köy ve kırsal alanlarda sofra düzeni eskiden beri gelenek olan yer sofralarında devam etmektedir. Yer sofraları sofra bezi, ekmek kovası, kasnak (sofra altı), ve siniden oluşmaktadır. Sofra bezi farklı ebatlarda kumaş malzemeden yapılmaktadır. Sofraya oturulduğunda ebeveynler çocuklara ekmek kırın-tısı yere dökülmesin diye sofra bezini iyi örtmelerini, yemeğe besmele ile başlan-malarını öğütlemektedir. Sini ahşap, bakır vb. malzemelerden farklı ebatlarda yapı-lan, aile bireylerinin etrafında toplanıp yemek yediği, hoşaf, turşu, pilav vb. yemek-lerin üstüne konduğu yuvarlak yemek tepsisi olarak tanımlanmaktadır. Mutfakta hazırlanan yemekler yemeğin yeneceği odaya sini üzerine konup getirilmektedir. Misafir geldiğinde ya da kalabalık ailelerde büyük siniler oda kapılarından sığmadı-ğı için büyük sini odaya yerleştirilmekte ve yemekler küçük sinilerle büyük siniye taşınmaktadır. Sofra bezinin üzerine siniyi koymak için kasnak (sofra altlığı) ya da ekmek kovası yerleştirilir. Bazı evlerde sini hiçbir şeye gerek duyulmadan sofra bezinin üzerine konmaktadır. Yemek esnasında ebeveynler çocuklara su küçüğün sofra büyüğün diye öğütte bulunarak çocukların büyüklerine karşı sorumlulukları-nı öğretmeye çalışmaktadır. Sofradan tok kalkılmaması, midenin bir kısmının boş kalması, otururken bir ayağın yukarıda tutulmaması gerektiği ifade edilmektedir. Sofrada geçmiş zamanlarda tahta yemek takımları kullanılırken günümüzde metal yemek takımları kullanılmaktadır. Günümüzde bazı yerleşim yerlerinde yer sofrala-

rının yerini yemek masaları almıştır. Abdest ve banyo suları gibi yemeklerden önce ve sonra ellerin yıkandığı suların ayak basılmayan bir yere akması gerektiği ancak günümüzde evlerde lavaboların olduğu ve suların hepsinin aynı yere aktığı ifade edilmektedir. Yemeklerden sonra aile büyüğünün veya çocuğun yemek duası yaptığı belirtilmiştir (Yöre Halkı, 2022).

5. Coğrafi İşaretli ve Coğrafi İşaret Potansiyeli Olan Ürünleri

Bazı yörelere ait ürünlerin nitelikleri ve ayırt edici özelliklerinin tespit edilerek gelecek kuşaklara aktarılması için coğrafi işaret ile tescillenmesi gerekmektedir. Coğrafi işaret tüketici, üretici ve ürün odaklı bir sistem olup tüketiciye kaliteli, yöresel özelliklerini koruyan geleneksel ürünler garanti etmektedir. Coğrafi işaret mahreç işareti, menşe adı ve geleneksel ürün adı olarak üç başlıkta tescillenmektedir. Ürünün üretim safhalarının hepsi ortaya çıktığı yörede gerçekleşiyorsa menşe adı; belirli bir özelliği ile ortaya çıktığı yöre ile özdeşleşmiş ve üretim safhalarından en az birinin ortaya çıktığı yörede yapılması mahreç işareti; mahreç işareti ve menşe adı kapsamında değerlendirilmeyen ancak geleneksel yöntemlerle en az otuz yıl üretildiği kanıtlanan ürünler geleneksel ürün adı olarak tanımlanmaktadır. Ermenek helvasına Ermenek Belediyesi tarafından 07.06.2021 tarihinde “Fırıncılık ve pastacılık mamulleri, hamur işleri, tatlılar” grubunda mahreç işareti coğrafi işaret türünde başvurusu yapılmış ve 14.09.2022 tarihinde mahreç işareti ürün türünde tescillenmiştir (www.turkpatent.gov.tr). Ermenek coğrafi işaret konusunda potansiyelini ortaya koyamayan bölgeler arasında yer almaktadır. Ermenek; Ermenek helvası gibi coğrafi işaret ile tescillenebilecek birçok ürüne sahiptir. Ermenek yöresinin coğrafi işaretli ürünü ve coğrafi işaret alma potansiyeline sahip ürünleri Tablo 6’da belirtilmiştir.

Tablo 6. Coğrafi işaretli ve coğrafi işaret potansiyeli olan ürünleri

Coğrafi İşaretli Ürünler	Coğrafi İşaret Potansiyeli Olan Ürünler
Ermenek helvası	Gıymaca
	Batırma
	Kaygana
	Kaygana lokma
	Baştarhana (Çorba ve kavurma)
	Tarhanabaşı
	Deli börek
	Maş pilavı
	Yufka tatlısı
	Darı pilavı

Kaynak: www.turkpatent.gov.tr

6. Ermenek Mesire Alanları ve Festivalleri

Kişilerin zihinsel ve bireysel olarak yenilenmelerini, tazelenmelerini ve toplumsal huzurun oluşmasını sağlayan rekreatif etkinlikler arasında yer alan festivaller Ermenek’te geleneksel olarak düzenlenmektedir (Çetin, Demirel ve Çetin, 2019). Ermenek yöresinde gerçekleştirilen festivallerde bandırma, pekmez, üzüm, mangal, kahvaltı ve batırma gibi gastronomik unsurlar sık sık kullanılmaktadır. Yöre halkının ve çevre bölgelerden insanların yoğun iş temposundan ve sıradanlıktan kurtulmak için tercih ettiği ve farklı etkinlikleri deneyimlediği mesire alanları yörenin

çekicilik unsuru olmasında etkin rol oynamaktadır. Ermenek'te yer alan bazı mesire alanları ve düzenlenen festivaller Tablo 7'de belirtilmiştir.

Tablo 7. Gastronomi temalı Ermenek mesire alanları ve festivalleri

Mesire alanları	Festivaller
Zeyve pazarı	Uluslararası Taşeli Karamanoğlu Mehmet Bey kültür ve sanat festivali
Ermenek park orman	Taşeli kültür sanat ve sıla festivali
Dekeçatı piknik alanı	Şehrana şenliği
Türkuaz mesire alanı	Ermenek kar festivali
Kör kuyu piknik alanı	Sarıveliler Karacaoğlu ve Yayla şenliği
Şehit Pilot Hasan Baysal Parkı	Göktepe Sıla Festivali
Nadire kanyonu	Başyayla Kiraz Festivali
Aşağıoluk piknik alanı	

Kaynak: <https://ermenek.bel.tr>, 2022.

7. Ermenek Yemeklerinin Gruplandırılması

Gastronomik unsurlar toplumların kültürel özelliklerini keşfetmek için bir araç olarak görülmektedir. Özellikle yöresel yiyeceklere olan ilgi insanların seyahat motivasyonunu artırmıştır. Alternatif turizm türleri arasında yer alan gastronomi turizmi yöresel yiyeceklere ilginin artmasıyla önem kazanmıştır. Yöresel yiyecekleri deneyimlemek için seyahat eden turistler bölgenin farklı kültür unsurlarını da tanıma fırsatı bulmaktadır (Şengül ve Türkay, 2016). Meydana geldiği bölgenin toprak yapısı ve iklim şartlarına bağlı olarak bölgesel farklılık gösteren yöresel yemekler yörenin gelenek ve göreneklerini yansıtan, doğumdan ölümü, sevinç ve üzüntü gibi duyguları ifade etmek için bir araç olarak görülmektedir (Duman vd., 2019). Ermenek yöresi yemekleri geçmişten günümüze birçok gelenek ve göreneğin içerisinde ana unsur olarak yer almış ve toplumu birleştiren bir rol üstlenmiştir. Su kaynaklarında meydana gelen kayıp, tarım arazilerinin aile bireyleri arasında paylaşılması vb. etkenler ekip dikilen arazilerin oranını azaltması sonucu kırsal alandan şehirlere göçün artırması, evlerde kullanılan elektrikli mutfak araç gereçlerinin yaygınlaşması, ekonomik şartlarda meydana gelen değişim Ermenek mutfak kültürünü etkilemiş ve günümüz mutfak kültürünü meydana getirmiştir (Yöre Halkı, 2022). Ermenek mutfak kültürüne ait yöresel yemekler ve malzemeleri Tablo 8'de belirtilmiştir.

Tablo 8. Yöresel Yemekleri

Yöresel Yemekleri	Malzemeleri
Tarhana çorbası	Kuru tarhana, yeşil veya kırmızıbiber, domates, soyulmuş pancar, tereyağı, tuz, nane, kırmızı toz biber.
Övmeç çorbası	Un, su, sıvıyağ, tereyağı, tuz, pul biber, kuru nane.
Sulu diri (Pilav)	Soğan, yeşilbiber, kırmızıbiber, salça, patates, kıyma, bulgur, tereyağı, tuz.
Döme çorba	Döme, yeşil mercimek, tereyağı, soğan un, salça, tuz, et suyu.
Arabaşı çorbası	Tavuk, sıvıyağ, tereyağı, salça, un, pul biber.
Un tarhanası çorbası	Toz tarhana, kıyma, nane, toz biber, tereyağı, tuz, salça, su.
Sütlü çorba	Süt, bulgur, tereyağı, kırmızıbiber, tuz.
Maş çorbası	Maş fasulyesi, soğan, su, bulgur, tereyağı, salça.
Sulu köfte	Kıyma, un, toz biber, salça, yumurta, tuz, ince bulgur, soğan, tuz.
Mıkla	Su, yumurta, tuz, yoğurt, nane, kırmızı pul biber.
Lakişe	Un, kırmızı pul biber, kavurma, tuz, su, tereyağı.

Darı (Mısır) pilavı	Mısır, su, tereyağı, tuz.
Maş pilavı	Maş, bulgur, tuz, tereyağı, zeytinyağı, su.
Ermenek dolması	Kıyma, yeşilbiber, patlıcan, maydanoz, fesleğen, domates, bulgur, tuz, su.
Tarhana kavurması	Soğan, biber, domates, tarhana, tuz, sıvıyağ.
Keşkek	Döme, tereyağı, zeytinyağı, tuz su.
Batırık (Batırma)	İnce bulgur (dügürçük), fesleğen, soğan, ceviz, domates kuru, maydanoz, domates, biber.
Kapama	Kıyma, tuz, soğan, kırmızı toz biber, maydanoz, su, buğday unu, tereyağı, mısır unu.
Bulgurca (Tarhanabaşı)	İnce bulgur, kıyma veya patates, toz biber, salça, maydanoz, zeytinyağı, fesleğen, tuz.
Töymekan böreği	Töymekan, kıyma, sıvıyağ, domates, maydanoz, biber, fesleğen, un, su, tuz.
Maş böreği	Maş, yufka, sıvıyağ, soğan, pul biber, karabiber.
Deli börek	Patates, kıyma, maydanoz, karabiber, un, yumurta, şeker, sıvıyağ, tuz.
Kaygana	Un, yumurta, nişasta, tuz, yoğurt, sıvıyağ, ceviz, pekmez veya bal, toz şeker.
Kaygana lokma	Un, yumurta, nişasta, tuz, yoğurt, sıvıyağ, ceviz, pekmez veya bal, toz şeker.
Kıvrıma	Yumurta, süt, sıvıyağ, un, nişasta, tuz, limon suyu, tereyağı, ceviz, şeker, su.
Pekmezli un helvası	Pekmez, un, su, şeker, tereyağı, sıvıyağ, ceviz.
Yufka tatlısı	Un, nişasta, süt, su, tuz, sıvıyağ, ceviz, pekmez, su.
Ekmek kadayıfı	Un, tuz, tereyağı, kadayıf, ceviz, su, pekmez

Kaynak: Şenol, 2012; Ermenek Belediyesi, 2022.

8. Yemeklerle İlgili Bazı Şiirler

Ermeneğin Dudu

"Haziran'ın başında olur ak dudu
Dalını eğer yersin mor dudu
Çok yiyince garından başlar gurultu
Mideni temizler Erменеğin dudu
Temmuzun ortasında olur gara dudu
Ağacından elle topluyup çiti govasına godu
Elinin boyasını gızılıyla arıktı yudu
Her yerini boyar Erменеğin garaduru
Olgunundan şurup yaptı bardağa godu
Gızılından eğiş yaptı çorbaya godu
Aç garına yedi kalanını buzdolabına godu
Bağ arasında yenir Erменеğin dudu
Gomşunun çocukları Duran ile Dudu
ilahana teveğini yoldu dibine godu
Dalından topladı dudu üstüne godu
Gan yapar Erменеğin gara dudu"

Kaynak: Sazak, 2018

Bulgur Pilavı

Buğdayı harmandan taşıdık suya,
Seni yemek zordur bulgur pilavı.
Kaynatıp güneşe, serdik kuytuya,
Seni yemek zordur bulgur pilavı.
Siniler üzerine döktük doluca,
Seçildi çakılı vardık sonuca,
Taşıdık da değirmene doğruca,

Batırma

"Dügürçüğü değirmende öğüttüm,
Toprak damda savurup da kuruttum,
Lahanayı haşlayıp da soğuttum;
Hiç düşer mi şu batırma dilimden,
Neler çektim ben bilirim elinden.
Öğlen oldu batırmayı yapsana,
Feslikanı, rezeneyi katsana;
Konum komşu haberini salsana
Hiç düşer mi şu batırma dilimden,
Neler çektim ben bilirim elinden.
Cevizini, kendirini ezdin mi?
Yeşil soğan, taze biber kestir mi?
Tabaklara sıklmaları dizdin mi?
Hiç düşer mi şu batırma dilimden,
Neler çektim ben bilirim elinden."

Kaynak: Özbek, 2022

Ermeneğin Böreği

"Düğün bayram cenaze evinde su böreği
İlle de yapılacak var bi gereği
Sac üstünde bişer gavurmalı keşli
Tögmekalı Erменеğin böreği
Mayalanır hamur çeker çöreği
Soğanlı gıymalı gapama patetis böreği
Tepsiye yufgayla yapılır ıspanaklı peynirli

Seni yemek zordur bulgur pilavı.
Bulgur pilavı ye genç tutsun yaşı,
Sofranın ağası, her zaman başı,
Dişini götürür bir tane taşı,
Seni yemek zordur bulgur pilavı.

Kaynak: Özbek, 2022.

Evde fırında bişer Ermenegün golböreği
Un halvası gaygana maş böreği
Kokusundan gırılır burnumun direği
Şöngürden bi tas su ver yandı yüreği
İşdahını insanın Ermenegün böreği"

Kaynak: Sazak, 2018

KAYNAKÇA

- Akman, M., Şeker, E., Çetinkaya, A. Ş., Kozak, İ., ve Yardımcı, P. (2001). *Silifke yöresi geleneksel yemeklerinin tespiti ve Türk mutfağına kazandırılması. Türk Mutfak Kültürü Üzerine Araştırmalar*. Türk Kültürü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları. Yayın, 29, 9-54.
- Aksungur, H. (2019). *Geçmişten Günümüze Taşeli Halk Kültürü*.
- Bucak, T., ve Aracı, Ü. E. (2013). Türkiye’de gastronomi turizmi üzerine genel bir değerlendirme. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(30), 203-216.
- Çetin, M., Demirel, H., ve Çetin, K. (2019, April). Gastronomi konulu festivaller: Türkiye örneği. In VIII. National IV. International Eastern Mediterranean Tourism Symposium (pp. 19-20).
- Çetinsöz, B. C., ve Polat, A. S. (2018). Sürdürülebilir Gastronomi Turizmi Bağlamında Yerel Yemeklerin Mikro Ölçekte Hazırlanış Farklılıkları: Batırık Üzerine Bir Araştırma. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(Ek1), 60-77.
- Duman, Ş. M., Akmeşe, A. K., Sormaz, Ü. (2019). Üniversite Öğrenci-rinin Yöresel Mutfak Tercihlerinde Sosyal Medyanın Etkisi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7/4 (2019), 3174-3188.
- Halıcı, N. (2009). *Türk Mutfağı*, Oğlak Yayıncılık, İstanbul.
- <https://www.mevka.org.tr/assets/upload/dosyalar/ermenek-ilce-raporu.pdf> adresinden 03.12.2022 tarihinde erişilmiştir.
- <https://www.karamandayatirim.gov.tr/assets/upload/dosyalar/ermenek.pdf> adresinden 21.11.2022 tarihinde erişilmiştir.
- <http://ermenek.bel.tr/icerik/ermenekkulturu#:~:text=Ermenek%20y%C3%B6resinde%20verilen%20d%C3%BCnC4%9F%C3%BCn%20yeme%C4%9Fine,per%C5%9Fembe%20g%C3%BCnC3%BCnden%20yemek%20verilmeye%20ba%C5%9Flan%C4%B1r> adresinden 01.12.2022 tarihinde erişilmiştir.
- <https://www.trthaber.com/haber/guncel/karamanda-saya-gelenegi-devam-ediyor-702023.html> adresinden 02.12.2022 tarihinde erişilmiştir.
- <https://ermenek.bel.tr/icerik/ermenek-yemekleri> adresinden 05.12.2022 tarihinde erişilmiştir.
- <https://ci.turkpatent.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=70&tur=&urunGrubu=&adi=1> adresinden 1.12.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Keskin, E. (2021). *Gastronomi Festivalleri*. Özgür Yayla, Hakan Çetiner (Ed.), Turizm Alanında Güncel Konular ve Yaklaşımlar içinde (ss. 29-40). Konya, Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Kodaş, D. (2013). *Yerli Ziyaretçilerin Yerel Yiyecek Tüketim Güdülerinin Belirlenmesi: Beypazarı Örneği*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı. Eskişehir.
- Özbek, D.A. (2022). <https://www.facebook.com/durmusali.ozbek.1?mibextid=ZbWKwL>

- Öztaş, H. ve Öztaş F. (2018). *Torosların Gizemli Bitkileri*. Ermenek Belediyesi yapımı / Önka Matbaa.
- Sazak, B. (2018). *Ermenek Sevdası*. Ermenek Belediyesi Yayınları 5.
- Sünnetçioğlu, S., ve Özkök, F. (2017). Güzel, özgün ve iyi yemeğin peşindeki yolculuk: gastronomi. *Journal of Awareness*, 2(3S), 585-596.
- Süren, T., ve Sarper, F. (2013). Yağ Tüketim Şekilleri ve Sıklıkları Üzerine Bir Araştırma. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2), 295-309.
- Şengül, S., ve Türkay, O. (2016). Yöresel mutfak unsurlarının turizm destinasyonu seçimindeki rolü Mudurnu örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12(29), 63-87.
- Şengül, S., ve Genç, K. (2016). Festival Turizmi Kapsamında Yöresel Mutfak Kültürünün Destekleyici Ürün Olarak Kullanılması: Mudurnu İpekyolu Kültür Sanat ve Turizm Festivali Örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (23), 79-89.
- Şenol, M. (2012). *Ermenek Yöresel Ev Yemekleri*. Dizgi Medya Matbaa 2.Baskı.

ERMENEK VE ÇEVRESİNDEKİ ŞIFALI BİTKİLER

Nilgün AKKAN* – Ömer ÇEÇEN**

Giriş

İnsanın varoluşundan başlayarak bitkilere ilgisi giderek artmıştır. İlk çağlardan elde edilen bulgulara göre insanlar, besin elde etmek ve sağlık sorunlarını gidermek için öncelikle bitkilerden yararlanmışlardır. Dünya Sağlık Örgütü'nün tarifine göre; hastalıklardan korunmak veya tedavi amacıyla, bitkisel drogları veya karışımlarını, olduğu gibi veya bitkisel karışımlar halinde, etkili kısım olarak taşıyan bitmiş, etiketlenmiş veya hazır ürünler “Bitkisel İlaç” olarak adlandırılmaktadır. Yüzyıllardan beri gıda, baharat, çesni, tedavi gibi birçok alanda kullanılan bitkilerin önemi ve kullanım kapasitesi her geçen gün artmaktadır. Modern tıp; ilaç ve kimya sanayindeki olağanüstü gelişmelere rağmen, alternatif tedavi yolları ve tıbbi bitkilerle tedavi hala geçerliliğini korumakta, hatta son yıllarda gelişmiş ülkelerde giderek artan bir ilgi görmektedir (Kırıcı, 2017).

Yapılan araştırmalar ışığında bitkilerin tıbbi amaçlı kullanımına baktığımızda kanser AIDS gibi hastalıkların tedavisinde de kullanılması için araştırılmakta, geliştirilmek ve kaynak olarak ilaç yapımında değerlendirilmektedir. Bundan dolayı son zamanlarda geliştirilen ilaçların büyük bir kısmı bitkisel kökenlidir. Birkaç tane örnek verecek olursak 1960'lı yıllarda yapılan çalışmalar sonucu (*Catharanthus roseus* (L.) G. Don, (Syn: *Vinca rosea*) (pembe çiçekli Cezayir menekşesi) bitkisinden elde edilen vinblastin, vincristin gibi alkaloidler kan kanseri tedavisinde kullanılmaya başlanmıştır. Yine ABD'de *Taxus brevifolia* Nutt. (Pasifik porsuk ağacı) türünden elde edilen taxol rahim kanseri tedavisinde kullanılmaktadır. Ancak halk hekimliğinde kullanılan tıbbi bitkilerin ilaç sanayisinde kullanılanlardan çok daha fazla olduğu görülmektedir. Özellikler sentetik ilaçların bazılarının yan etkilerinin ortaya çıkmasıyla birlikte tıbbi bitkilere tekrar dönüş hız kazanmıştır. Ama unutulmaması gereken en önemli noktalardan biride kullanılan tıbbi her bitki yan etkisiz değildir (Arslan, 2016).

Bitkilerden yararlanılan alanlardan biri de hiç kuşkusuz gıda sektörüdür. Ülkemizde beslenme amacıyla bitki toplamanın geçmişten günümüze önemli bir yeri vardır. Halk bu bitkileri ihtiyacı kadar civardaki dağ ve ormanlardan kendisi temin eder. Baktığımızda bu gelenek kırsal yerlerde hala devam etmektedir. Bitkilerin toprak üstü ve kökleri gibi kısımları sebze olarak kullanılmaktadır. Bu toplanan kısımlar çiğ veya pişmiş olarak tüketildiği gibi kurutularak, salamura ya da turşu

* Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü nlgnaakan03@gmail.com

** Dr. Öğr. Üyesi., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Programı, omercecen@kmu.edu.tr

şeklinde de yenilmektedir. Bazı bitkiler (*Allium*, *Origanum*, *Mentha*, *Thymus* cinslerine ait değişik türler) yemeklere tat ve koku vermek için kullanılır. Bazı türlerin (bilhassa *Salvia* ve *Sideritis* türleri) yaprakları veya çiçek durumları “adaçayı”, “dağçayı”, “yaylaçayı” gibi isimler altında tanınmakta ve bunlardan elde edilen infüzyon, sıcak içecek olarak tüketilmektedir. Bu şekildeki kullanılış Batı ve Güney Anadolu’nun dağ köylerinde olduğu gibi şehirlerde de oldukça yaygındır (Faydaoğlu ve Sürücüoğlu, 2011). Araştırmalar ve gözlemler göstermiştir ki, yaygın uygulama alanı olan halk ilaçlarının yaşamasındaki en büyük etken, halkın çoğunlukla kırsal alanda ve kapalı ekonomi içinde yaşaması olmuştur (Suveren ve Şar, 1992).

Ermenek, Güney Anadolu (Taşeli) coğrafi yapısı içinde, önceden Konya’ya bağlı iken 1989 yılında Karaman’a bağlanmış; 5000 yıldır insanların yaşadığı bir yerleşim merkezidir. Doğusunda Mut (87 km), Güneyinde Gülnar-Anamur (110 km), Batısında Alanya (320 km) Kuzeyinde Hadim-Bozkır, Karaman (Mut üzerinden: 160 km) ile sınırları vardır. Akdeniz iklimi ile İç Anadolu kara iklimi arasında bir geçiş bölgesidir. Denizden yüksekliği şehir içinde 1250-1300 m. olup çevresi oldukça yüksek dağ ve tepelerle çevrilidir. Güneyinden geçen Göksu (Ermenek Çayı) ve kollarının oluşturduğu dar vadi tabanlarında ve yamaçlarda zeytinden incire, susamdan pamuğa, nardan ceviz her türlü bitki ve meyveye karşılık; yüksekliği 2500 metreleri aşan çevre Toroslar’da Sedir, Ladin ve Köknar; eteklerinde çam ormanları arasında yer alan güzide yerlerden biridir. Ermenek ilçesinde 25.559,6 ha lık alan işlenmektedir. Bu alan Karaman ilinin toplam işlenen tarım arazisi bakımından %9,65’ini ifade etmektedir. Ermenek ilçesinde işlenen arazilerin yaklaşık %42’sinde tarla tarımı yapıldığı bilinmektedir. Ermenek ilçesinde daha çok kuru tarım yapılmaktadır. Kuru tarım yapılması nedeniyle nadas’a ayrılan alan oldukça yüksektir. Ermenek bağcılık anlamında da iyi bir durumdadır. Toplam alanın %4,05’i bağcılık faaliyeti için kullanılmaktadır. Ermenekte bulunan toplam tarım alanının yaklaşık %13’ü meyvecilik faaliyetleri için kullanılmaktadır. Tarla ürünleri açısından Ermenek ilçesinde buğday ve arpa başı çekmektedir (Şen, Seçim ve Akturfan, 2018).

Türkiye Florası incelendiğinde ülkemizin en zengin doğal bitki çeşitliliğinin bulunduğu alanlardan birisinin Toros Dağları olduğu karşımıza çıkmaktadır. Ermenek bölgesi de Toros Dağları içerisinde yer almakta ve çok sayıda endemik bitkiye evsahipliği yapmaktadır (Tugay ve Ertuğrul, 2018). Türkiye Florasındaki (Davis, 1965-1988, Güner vd., 2000) kayıtlar yanında, Ermenek çevresinde bitki biyoçeşitliliği ile ilgili Taşeli Platosu Florası I, II, III, IV (Sümbül ve Erik, 1986, 1988a, 1988b, 1990), Taşeli Platosundan Yeni Floristik Kayıtlar (Sümbül ve Erik, 1986), Mut, Ermenek ve Karaman Arası Orman-Step Geçit Bölgesinin Fitososyolojik ve Fitoekolojik Yönden Araştırılması (Vural, 1987), Karaman ve Ermenek Step Vegetasyonu Etüdü (Akman vd., 1996), Hadim, Ermenek ve Bucakkışla (Karaman) Arasında kalan bölgenin Fitososyolojik ve Fitoekolojik Yönden Araştırılması (Şanda, 1999), Tufan Dağı, Çorak Dağı ve Turanşah Dağı (Karaman) Florası (Doğu, 2007), *Phlomidio armeniaca* - *Astragalion microcephali* için Yeni Sintakson (Geven vd., 2017) çalışmaları yapılmıştır. Belirtilen çalışmaların derlenmesi ve yeni elde edilen bulgularla Ermenek ve çevresinde toplam 1332 bitki türünün yayılış gösterdiği, bu türlerin 307 ‘sinin endemik olduğu, endemizm oranının %23 olduğu, endemik

türlerin 38'inin sadece Ermenek ve çevresinde yayılış gösterdiği, yani bu bölgeye özgü olduğu tespit edilmiştir (Ertuğrul ve Tugay; 2018a, b).

Etnobotanik çalışmalar, yalnızca insanlarla bitkilerin yüzyıllardan beri devam eden karşılıklı etkileşimlerini kaydetmekle kalmaz aynı zamanda bu etkileşimden doğan sonuçların, kırsal kesimde yaşayan halkın gelişiminde kullanılmasına, yasal düzenlemelerin yapılabilmesine de temel oluşturur. Ayrıca, hastalıklara dayanıklılık yönünden üstün olan bitkilerin kültüre alınmalarında, daha kalıcı renklere sahip solmayan boyaların elde edilebileceği yeni bitki türlerinin belirlenmesinde de kaynak oluşturabilmektedir (Kendir ve Güveç, 2010). Etnobotanik çalışmalar ülkemiz ekonomisi açısından da önemlidir. Hangi bölgelerde hangi bitkilerden yararlanılabileceğinin tespiti, ancak etnobotanik çalışmalar ışığında belirlenebilecektir ve böylece halktan alınan bilgiler, halkın ekonomisine katkı sağlayacaktır (Saraç, 2013).

Bulgular

Bitki çeşitliliğinin bu kadar bol olduğu ve etnobotanik açıdan zengin bir bölge olan Ermenek ve çevresinde birçok çalışma yapılmış böylelikle bitkilerin kullanımı ile ilgili çalışmalarda ortaya çıkarılmıştır (Santur, 1995; Yeşilada vd., 1995; Koçak, 1999; Koçak ve Özhatay, 2000; Yeni, 2001; Özhatay ve Koçak, 2011; Koçak ve Özhatay, 2013; Bağcı vd. 2016). Doğal bitki çeşitliliği bu kadar zengin olan Ermenek yöresinde hiç kuşkusuz bitkiler tıbbi ve gıda amaçlı şifalı bitkiler kullanılmaktadır. Yapılan çalışmaların derlenmesi sonucu Ermenek ve çevresinde ortaya çıkan bitkilerin kullanım amacına göre gıda ve tıbbi olarak listesi verilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Ermenek ve çevresinde kullanımı olan bitkiler

Familiya	Taksonun Latincesi	Yerel Adı	Kullanılan Kısım	Kullanım Amaçları	Bitkinin Kullanıldığı Yer	Kaynak
ACANTHACEAE (AYİPENÇESİGİLLER)	<i>Acanthus mollis</i> L.	Karanünü	Yaprak	Gıda	Sarıveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
AMARANTHACEAE (ISPAKAGİLLER)	<i>Chenopodium opulifolium</i> Schrad	Sirken	Yaprak	Gıda	Ermenek, Zeyve pazarı	Koçak, 1999
AMARYLLIDACEAE (NERGİSGİLLER)	<i>Allium sativum</i> L.	Sarımsak	Yaprak ve soğan	Gıda, Tıbbi	Sarıveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
AMARYLLIDACEAE (NERGİSGİLLER)	<i>Galanthus elwesii</i> Hook. var. <i>elwesii</i>	Kardelen	Soğan	Tıbbi	Ermenek ve çevresi	
ANACARDIACEAE (MENENGİÇGİLLER)	<i>Pistacia palaestina</i> Boiss.	Çöğüre	Meyve	Gıda, Tıbbi	Sarıveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
ANACARDIACEAE (MENENGİÇGİLLER)	<i>Pistacia terebinthus</i> L. subsp. <i>terebinthus</i>	Sakızlak, menengiç	Reçine	Tıbbi	Ermenek, Ardiçkaya	Yeşilada vd., 1995
ANACARDIACEAE (MENENGİÇGİLLER)	<i>Rhus coriaria</i> L.	Sumak	Meyve	Gıda	Başayla, Büyükkarapınar köyü	Erdoğan, 2011

APIACEAE (MAYDONOZGİLLER)	<i>Anethum graveolens</i> L.	Dereotu	Yaprak	Gıda, Tıbbi	Sarıveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
APIACEAE (MAYDONOZGİLLER)	<i>Ferula elaeochytris</i> Korovin.	Çaşır	Kök	Tıbbi	Sarıveliler, Dikenli tepe	Erdoğan, 2011
APIACEAE (MAYDONOZGİLLER)	<i>Ferula rigida</i> Fisch ex DC.	Çağşır	Kök, yaprak	Tıbbi, Gıda	Ermenek ve çevresi	Yeni, 2001
APIACEAE (MAYDONOZGİLLER)	<i>Ferulago trachycarpa</i> Boiss.	Çağşır	Kök	Tıbbi	Sarıveliler, Dumlugöze köyü	Koçak, 1999
APIACEAE (MAYDONOZGİLLER)	<i>Foeniculum vulgare</i> Mill.	İrezdene	Yaprak	Tıbbi	Sarıveliler, Cıvandere köyü	Erdoğan, 2011
APIACEAE (MAYDONOZGİLLER)	<i>Glaucoscium cordifolium</i> (Boiss.) Burt & Davis	Çağşır otu	Kök	Tıbbi	Ermenek, Çavuş köy Yaylapazarı	Koçak, 1999
ARACEAE (EĞİRGİLLER)	<i>Acorus calamus</i> L.	Eğir	Kök	Tıbbi	Sarıveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
ARACEAE (YILANYASTIĞIGİLLER)	<i>Arum dioscoridis</i> L.	Kabarcık, kabargan	Kök ve meyve	Tıbbi	Ermenek, Boyalık köyü	Koçak, 1999
ARACEAE (YILANYASTIĞIGİLLER)	<i>Arum elongatum</i> Steven subsp. <i>detrunctatum</i>	Gabarcık	Meyve ve kök	Gıda, Tıbbi	Sarıveliler, Elmayurdu	Erdoğan, 2011
ARALIACEAE (SARMAŞIKGİLLER)	<i>Hedera helix</i> L.	Sarmaşık	Sürgün ve kök	Gıda, Tıbbi	Sarıveliler, Adiller mah.	Erdoğan, 2011
ASPARAGACEAE (KUŞKONMAZGİLLER)	<i>Hyacinthus orientalis</i> L. subsp. <i>orientalis</i>	Dağ sümbülü	Yumru, tohum	Tıbbi	Ermenek ve çevresi	Yeni, 2001
ASPARAGACEAE (KUŞKONMAZGİLLER)	<i>Muscari muscarimi</i> Med.	Nergis	Çiçek	Gıda	Sarıveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
ASPARAGACEAE (KUŞKONMAZGİLLER)	<i>Muscari tenuiflorum</i> Tausch	Arap sümbülü	Soğan	Tıbbi	Ermenek ve çevresi	Yeni, 2001
ASPARAGACEAE (KUŞKONMAZGİLLER)	<i>Ornithogalum lanceolatum</i> Labill.	Yoğurt otu	Soğan	Gıda	Ermenek ve çevresi	Yeni, 2001
ASPARAGACEAE (KUŞKONMAZGİLLER)	<i>Scilla bifolia</i> L.	Ada soğanı	Soğan	Tıbbi	Ermenek ve çevresi	Yeni, 2001
ASTERACEAE (PAPATYAGİLLER)	<i>Achillea millefolium</i> L.	Civanperçemi	Çiçekli, yapraklı dallar	Tıbbi	Karman ve Ermenek	Maral ve Kırıcı, 2015
ASTERACEAE (PAPATYAGİLLER)	<i>Achillea phrygia</i> L.	Civanperçemi	Çiçek	Tıbbi	Ermenek ve çevresi	Yeni, 2001
ASTERACEAE (PAPATYAGİLLER)	<i>Achillea wilhelmsii</i> C.	Sarıçiçek	Ot	Tıbbi	Sarıveliler, Yörük pazarı	Yeşilada vd.,

	Koch					1995
ASTERACEAE (PAPATYAGİLLER)	<i>Carduus nutans</i> L.	Acıyavşan	Ot,çiçek	Tıbbi	Ermenek, Gökçekent	Yeşilada vd., 1995
ASTERACEAE (PAPAT- YAGİLLER)	<i>Cirsium arvense</i> L. Scop.	Kangal dikenli	Çiçek	Tıbbi	Sarveliler, Merkez	Yeşilada vd., 1995
ASTERACEAE (PAPATYAGİLLER)	<i>Crepis reute- rana</i> Boiss et Heldr.	Keklik otu	Yaprak	Gıda	Sarveliler, Dumlugöze köyü	Koçak, 1999
ASTERACEAE (PAPAT- GAGİLLER)	<i>Helichrysum plicatum</i> DC. subsp. <i>isauric- um</i> Parolly	Yılan çiçeği, sançiçek	Çiçekli ve yapraklı dallar	Tıbbi	Sarveliler, Merkez	Yeşilada vd., 1995; Koçak, 1999
ASTERACEAE (PAPATYAGİLLER)	<i>Onopordum tauricum</i> Willd.	Göğündürme	Yaprak, kök	Gıda, Tıbbi	Sarveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
ASTERACEAE (PAPATYAGİLLER)	<i>Pulicaria dysenterica</i> L.	Yara otu	Çiçek ve yaprak	Tıbbi	Erme- nek,Yaylapazar I	Koçak, 1999
ASTERACEAE (PAPATYAGİLLER)	<i>Scorzonera cana</i> L.	Dedesakalı	Dedesakalı	Gıda	Sarveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
BERBERİDACEAE (KARAMUKGİLLER)	<i>Berberis crataegi- na</i> DC.	Karamuk	Yaprak ve kök	Gıda	Sarveli- ler,Dumlugöze köyü	Erdo- ğan, 2011
BORAGINACEAE (HODANGİLLER)	<i>Anchusa azurea</i> Mill. var. <i>azurea</i>	Siğirdili, oğlan otu	Yaprak	Tıbbi	Ermenek, Gökçekent	Yeşilada vd., 1995; Bağcı vd., 2016
BRASSICACEAE (TURPGİLLER)	<i>Brassica oleracea</i> L. var. <i>capitata</i>	Lahana	Yaprak	Tıbbi	Sarveliler, Yörük pazarı	Yeşilada vd., 1995
BRASSICACEAE (TURPGİLLER)	<i>Raphanus raphanistrum</i> L.	Turp otu	Yaprak	Gıda	Sarveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
CANNABACEAE (KENEVİRGİRLER)	<i>Cannabis sativa</i> L.	Kenevir	Tohum	Tıbbi	Karaman ve Ermenek	Maral ve Kırıcı, 2015
CANNABACEAE (KENEVİRGİLLER)	<i>Celtis austra- lis</i> L.	Kahve dikenli	Meyve	Gi- da,Tıb bi	Sarveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
CAPPARACEAE (KEBEREGİLLER)	<i>Capparis ovata</i> L. var. <i>canescens</i>	Kebere	Çiçek tomurcuk- ları, meyve,	Tıbbi	Ermenek ve çevresi	Yeni, 2001
CAPPARACEAE (KEBEREGİLLER)	<i>Capparis spinosa</i> L.	Geğil, kebere, gevil	Yaprak ve meyve	Gi- da,Tıb bi	Ermenek, Evsin köyü	Koçak, 1999
CAPRIFOLIACEAE (HANİMELİGİLLER)	<i>Sambucus ebulus</i> L.	Ayotu	Yaprak	Tıbbi	Ermenek, Gökçekent	Yeşilada vd., 1995
CARYOPHYLLACEAE (KARANFİLGİLLER)	<i>Dianthus elegans</i> d' Urv.	Karanfil	Kök	Gıda	Sarveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
CARYOPHYLLACEAE	<i>Silene vulga-</i>	Kıvışkan	Yaprak	Gıda	Sarveliler,	Koçak,

(KARANFİLGİLLER)	<i>ris</i> L.				Dumlugöze köyü	1999
CARYOPHYLLACEAE (KARANFİLGİLLER)	<i>Stellaria media</i> L.	Günde güzel	Topraküstü	Gıda	Sarveliler, Dumlugöze köyü	Koçak, 1999
CARYOPHYLLACEAE (KARANFİLGİLLER)	<i>Telephium imperati</i> L.	Kırbaş göğündürme	Topraküstü	Tıbbi	Ermenek, Evsin köyü	Koçak, 1999
CONVOLVULACEAE (SARMAŞIKGİLLER)	<i>Convolvulus scammonia</i> L.	Yiğit kurtaran-	Yaprak ve çiçek	Gıda, Tıbbi	Sarveliler, Karabutr tepesi	Erdoğan, 2011
CRUCIFERAE (TURPGİLLER)	<i>Capsella bursa-pastoris</i> L.	Serçe gözü, kuş gözü, kuş yemliği	Yaprak	Tıbbi	Sarveliler, Dumlugöze	Koçak, 1999
CUCURBITACEAE (KABAKGİLLER)	<i>Bryonia alba</i> L.	Yılanüzümü	Kök	Tıbbi	Ermenek, Gökçekent	Yeşilada vd., 1995
CUCURBITACEAE (KABAKGİLLER)	<i>Cucurbita maxima</i> L.	Balkabağı	Meyve	Tıbbi	Sarveliler, Merkez	Yeşilada vd., 1995
CUCURBITACEAE (KABAKGİLLER)	<i>Ecballium elaterium</i> (L.) A.Rich.	Cırtatan	Meyve	Tıbbi	Ermenek, Gökçekent	Yeşilada vd., 1995
CUCURBITACEAE (KABAKGİLLER)	<i>Lagenaria vulgaris</i> L.	Su kabağı	Meyve	Gıda, Tıbbi	Sarveliler, Dumlugöze köyü	Erdoğan, 2011
CUPRESSACEAE (SERVİGİLLER)	<i>Juniperus drupacea</i> Lab.	Andız	Meyve, dal, gövde kabuğu	Tıbbi	Ermenek, Balkusan	Koçak, 1999
CUPRESSACEAE (SERVİGİLLER)	<i>Juniperus oxycedrus</i> L.	Ardıç giliği	Meyve	Tıbbi	Sarveliler, Merkez	Yeşilada vd., 1995
EUPHORBIACEAE (SÜTLEĞENGİLLER)	<i>Euphorbia aleppica</i> L.	Sütlüt	Ot	Tıbbi	Ermenek, Ardıçkaya	Yeşilada vd., 1995
EUPHORBIACEAE (SÜTLEĞENGİLLER)	<i>Euphorbia kotschyana</i> Fenzl.	Sütlegen	Yaprak öz suyu	Tıbbi	Sarveliler, Çukurbağ köyü	Erdoğan, 2011
EQUISETACEAE (ATKUYRUĞUGİLLER)	<i>Equisetum palustre</i> L.	Ulamaotu	Ot	Tıbbi	Sarveliler, Merkez	Yeşilada vd., 1995
EQUISETACEAE (ATKUYRUĞUGİLLER)	<i>Equisetum telmateia</i> Ehrh.	Ulama otu, sulu ulama.	Topraküstü	Tıbbi	Ermenek, Yaylapazarı	Koçak, 1999
FABACEAE (BAKLARAGİLLER)	<i>Spartium junceum</i> L.	Katırayağı	Yaprak	Tıbbi	Sarveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
FABACEAE (BAKLARAGİLLER)	<i>Vicia ervilla</i> L.	Burçak	Tohum	Tıbbi	Ermenek, Ardıçkaya	Yeşilada vd., 1995
FAGACEAE (BAKLARAGİLLER)	<i>Quercus coccifera</i> L.	Meşe ağacı	Odun, uç sürgünü	Tıbbi	Sarveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
HYPERICACEAE (KANTARONGİLLER)	<i>Hypericum perforatum</i> L.	Kantaron	Çiçek	Tıbbi	Sarveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
IRIDACEAE (SÜSENGİLLER)	<i>Crocus biflorus</i> Mill. subsp.	Gözenek	Soğan	Gıda	Sarveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016

	<i>isauricus</i>					
IRIDACEAE (SÜSENGİLLER)	<i>Crocus flavus</i> Weston. subsp. <i>flavus</i>	Safran	Çi- çek,yumru	Tıbbi	Ermenek ve çevresi	Yeni, 2001
JUGLANDACEAE (CEVİZGİLLER)	<i>Juglans regia</i> L.	Ceviz	Mey- ve,kabuk ve yaprak	Tıbbi	Sarveliler, Dumlugöze köyü	Koçak, 1999
LAMIACEAE (BALLIBABAGİLLER)	<i>Ajuga chamaepitys</i> (L.) Schreb. subsp. <i>chia</i> (Schreb.) Arcang.	Mayasıl otu	Topraküstü	Tıbbi	Ermenek ve çevresi	Yeni, 2001
LAMIACEAE (BALLIBABAGİLLER)	<i>Ballota nigra</i> L. subsp. <i>uncinata</i>	Elkurtaran	Yaprak	Tıbbi	Ermenek, Gökçekent	Yeşilada vd., 1995
LAMIACEAE (BALLIBABAGİLLER)	<i>Cyclotrichum origanifolium</i> (Labil) Manden & Schenk	Tüter ot	Kabuk	Gıda,Tıbbi	Sarveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
LAMIACEAE (BALLIBABAGİLLER)	<i>Lamium album</i> L.	Beyaz ballıbaba	Göv- de,yaprak	Tıbbi	Ermenek ve çevresi	Yeni, 2001
LAMIACEAE (BALLIBABAGİLLER)	<i>Lavandula stoechas</i> L.	Karabaş otu	Çiçek ve yaprak	Gıda,Tıbbi	Sarveliler, Çayarası köyü	Erdoğan, 2011
LAMIACEAE (BALLIBABAGİLLER)	<i>Marrubium vulgare</i> L.	El otu, el kurtaran	Topraküstü	Tıbbi	Sarveliler, Uğurlu köyü	Koçak, 1999
LAMIACEAE (BALLIBABAGİLLER)	<i>Melissa officinalis</i> L.	Mum otu	Yaprak	Gıda	Sarveliler, Dumlugöze köyü	Koçak, 1999
LAMIACEAE (BALLIBABAGİLLER)	<i>Mentha spicata</i> L.	Yarpuz	Yaprak	Gıda	Sarveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
LAMIACEAE (BALLIBABAGİLLER)	<i>Mentha spicata</i> L. subsp. <i>spicata</i> .	Yarpuz, nane	Yaprak	Gıda,Tıbbi	Sarveliler, Daran köyü	Koçak, 1999
LAMIACEAE (BALLIBABAGİLLER)	<i>Ocimum basilicum</i> L.	Fesleğen, feslikan	Yaprak	Tıbbi	Karaman ve Ermenek	Maral ve Kırıcı, 2015
LAMIACEAE (BALLIBABAGİLLER)	<i>Origanum majorana</i> L.	Guy otu	Çiçekli ve yapraklı dallar	Gıda, Tıbbi	Ermenek, Orman fidanlığı	Koçak, 1999
LAMIACEAE (BALLIBABAGİLLER)	<i>Rosmarinus officinalis</i> L.	Biberiye	Yaprak	Tıbbi	Karaman ve Ermenek	Maral ve Kırıcı, 2015
LAMIACEAE (BALLIBABAGİLLER)	<i>Salvia aucheri</i> Benth. subsp. <i>canescens</i> (Boiss. & Heldr.) Celep	Dağ çayı	Yaprak	Gıda	Ermenek, Pamuklu	Koçak, 1999
LAMIACEAE (BALLIBABAGİLLER)	<i>Satureja cuneifolia</i> Ten.	Dağ kekiği, boncuklu çay	Çiçek ve yapraklı dallar	Gıda	Sarveliler, Dumlugöze köyü	Koçak, 1999

LAMIACEAE (BALLIBABAGİLLER)	<i>Satureja thymbra</i> L.	Karakekik	Yaprak,çiçek	Tıbbi, Gıda	Ermenek ve çevresi	Yeni, 2001
LAMIACEAE (BALLIBABAGİLLER)	<i>Sideritis arguta</i> Boiss & Heldr.	Dağ çayı	Topraküstü	Gıda, Tıbbi	Sarveliler,Daran köyü	Koçak, 1999
LAMIACEAE (BALLIBABAGİLLER)	<i>Sideritis condensata</i> Boiss & Heldr.	Dağ çayı	Topraküstü	Gıda, Tıbbi	Sarveliler,Dumlugöze köyü	Koçak, 1999
LAMIACEAE (BALLIBABAGİLLER)	<i>Sideritis congesta</i> P.H. Davis & Huber.	Dağ çayı	Topraküstü	Gıda, Tıbbi	Başyayla,Kirazlı yayla köyü	Koçak, 1999
LAMIACEAE (BALLIBABAGİLLER)	<i>Sideritis libanotica</i> Labill. subsp. <i>linearis</i> (Benth.) Bornm.	Dağ çayı, Topuklu çay ayı,	Çiçek	Gıda	Sarveliler ve çevresi	Koçak, 1999; Bağcı vd.,2016
LAMIACEAE (BALLIBABAGİLLER)	<i>Stachys lavandulifolia</i> Vahl.	Tüylü çay	Çiçek	Gıda	Sarveliler,Elmayurdu köyü	Erdoğan, 2011
LAMIACEAE (BALLIBABAGİLLER)	<i>Teucrium chamaedrys</i> L. subsp. <i>chamaedrys</i>	Kinin otu	Çiçekli ve yapraklı dallar	Tıbbi	Ermenek,Yelibel geçiti	Koçak, 1999
LAMIACEAE (BALLIBABAGİLLER)	<i>Teucrium polium</i> L.	Ülper yavşanı	Çiçek ve yaprak	Tıbbi	Ermenek,Elmayurdu köyü	Erdoğan, 2011
LAMIACEAE (BALLIBABAGİLLER)	<i>Thymbra spicata</i> L.	Kekik	Topraküstü	Tıbbi	Sarveliler,Uğurlu köyü	Koçak, 1999
LAMIACEAE (BALLIBABAGİLLER)	<i>Thymus cilicicus</i> Boiss. & Balansa	Kekik	Çiçekli dallar	Tıbbi	Sarveliler,Göktepe köyü	Koçak, 1999
LAMIACEAE (BALLIBABAGİLLER)	<i>Thymus sipyleus</i> Boiss.	Gara Kekik	Yaprak,öz suyu	Gıda,Tıbbi	Sarveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
LILIACEAE (ZAMBAKGİLLER)	<i>Allium stamineum</i> Boiss.	Yabani soğan	Soğan	Tıbbi	Ermenek ve çevresi	Yeni, 2001
LILIACEAE (ZAMBAKGİLLER)	<i>Colchicum triphyllum</i> G.	Çiğdem	Yumru	Tıbbi	Ermenek ve çevresi	Yeni, 2001
LILIACEAE (ZAMBAKGİLLER)	<i>Fritillaria acmopetala</i> Boiss.	Ağlayan gelin	Soğan	Tıbbi	Sarveliler ve çevresi	Bağcı vd., 201
LILIACEAE (ZAMBAKGİLLER)	<i>Fritillaria pinardii</i> Boiss.	Ağlayan gelin	Soğan	Tıbbi	Ermenek ve çevresi	Yeni, 2001
LILIACEAE (ZAMBAKGİLLER)	<i>Gagea foliosa</i> (C.Presl) Schult. & Schult	Sarıcakız	Soğan	Gıda	Sarveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
LILIACEAE (ZAMBAKGİLLER)	<i>Tulipa armena</i> Boiss. var. <i>armena</i>	Lale	Soğan	Tıbbi	Ermenek ve çevresi	Yeni, 2001
LILIACEAE	<i>Tulipa cinna-</i>	Lale	Soğan	Tıbbi	Sarveliler ve	Bağcı

(ZAMBAKGİLLER)	<i>barina</i> K. Press.				çevresi	vd., 2016
MALVACEAE (EBEGÜBECİGİLLER)	<i>Alcea pallida</i> Waldest. & Kit.	Hatmigül	Yaprak, çiçek, kök	Tıbbi	Ermenek ve çevresi	Yeni, 2001
MALVACEAE (EBEGÜMECİGİLLER)	<i>Malva neglecta</i> Wallr.	Yastıman, develik, ebem ekmeği	Tamamı	Gıda, Tıbbi	Ermenek, Tepebaşı köyü	Koçak, 1999
MORACEAE (DUTGİLLER)	<i>Ficus carica</i> L.	İncir	Meyve	Gıda, Tıbbi	Sarveliler, Dumlugöze köyü	Erdoğan, 2011
MORACEAE (DUTGİLLER)	<i>Morus alba</i> L.	Dut	Meyve ve yaprak	Gıda	Ermenek, Tepebaşı köyü	Erdiğan, 2011
MYRTACEAE (MERSİNGİLLER)	<i>Myrtus communis</i> L. subsp. <i>communis</i>	Mersin yaprağı	Yaprak	Tıbbi	Karaman ve Ermenek	Maral ve Kırıcı, 2015
ORCHIDACEAE (SALEPGİLLER)	<i>Orchis anatolica</i> Boiss.	Salep	Yumru	Tıbbi, Gıda	Ermenek ve çevresi	Yeni, 2001
ORCHIDACEAE (SALEPGİLLER)	<i>Orchis mascula</i> (L.) L. subsp. <i>pineterum</i> (Boiss. et Kotschy) G. Camus	Çayır otu	Yumru, yaprak	Gıda	Sarveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
PAPAVERACEAE (HAŞHAŞGİLLER)	<i>Fumaria officinalis</i> L.	Şahtere	Çiçekli dallar	Tıbbi	Karaman ve Ermenek	Maral ve Kırıcı, 2015
PAPAVERACEAE (HAŞHAŞGİLLER)	<i>Papaver lacerum</i> Popov.	Haşhaş	Yaprak	Gıda	Sarveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
PAPAVERACEAE (HAŞHAŞGİLLER)	<i>Papaver rhoeas</i> L.	Vici vici	Yaprak	Gıda	Sarveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
PEDALIACEAE (SUSAMGİLLER)	<i>Sesamum indicum</i> L.	Cücü bağırsağı Küncü güzeli	Yaprak ve tohum	Gıda	Sarveliler, Boyalı yayla	Erdoğan, 2011
PINACEAE (ÇAMGİLLER)	<i>Abies cilicica</i> (Antoine et Kotschy) Arriere subsp. <i>cilicica</i>	İladin, iladin pürü	Filiz	Tıbbi	Sarveliler, Barçın yaylası	Yeşilada vd., 1995
PINACEAE (ÇAMGİLLER)	<i>Cedrus libani</i> A. Rich. var. <i>libani</i>	Katran zifti	Katran	Tıbbi	Ermenek, Gökçekent	Yeşilada vd., 1995
PINACEAE (ÇAMGİLLER)	<i>Pinus brutia</i> Ten. var. <i>brutia</i> .	Kızılçam sakızı	Reçine	Tıbbi	Sarveliler, Merkez	Yeşilada vd., 1995
PINACEAE (ÇAMGİLLER)	<i>Pinus nigra</i> Arn. subsp. <i>pallasiana</i>	Karaçam	Genç kozalaklar, dal, gövde ve kabuğu	Tıbbi	Ermenek ve çevresi	Yeni, 2001
PLANTAGINACEAE (SİNİROTUGİLLER)	<i>Plantago lanceolata</i> L.	Eşek ayağı	Sürgün ve reçine	Tıbbi	Sarveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016

PLANTAGINACEAE (SİNİROTUGİLLER)	<i>Plantago major</i> L. subsp. <i>intermedia</i> (Gilib.) Lange.	Eşekyağı	Yaprak	Tıbbi	Sarveliler, Merkez	Yeşilada vd., 1995
PLATANACEAE (ÇINARGİLLER)	<i>Platanus orientalis</i> L.	Biladan	Odun,yaprak	Tıbbi	Sarveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
POACEAE (BUĞDAYGİLLER)	<i>Elymus repens</i> L.	Gelem ayrık, yürüyen ayrık	Kök	Tıbbi	Sarveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
POACEAE (BUĞDAYGİLLER)	<i>Zea mays</i> L.	Mumet	Meyve ve püskül	Gıda, Tıbbi	Sarveliler,Civler köyü	Erdoğan, 2011
POLYGONACEAE (MADIMAKGİLLER)	<i>Polygonum cognatum</i> Meissn.	Solucanotu	Ot	Tıbbi	Sarveliler, Merkez	Yeşilada vd., 1995
POLYGONACEAE (MADIMAKGİLLER)	<i>Rumex acetosella</i> L.	Kuzukulağı, evelik	Yaprak	Gıda	Sarveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
PORTULACACEAE (SEMİZOTUGİLLER)	<i>Portulaca oleracea</i> L.	Semizotu	Yaprak	Gıda	Sarveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
PRIMULACEAE (ÇUHAÇİÇEĞİGİLLER)	<i>Cyclamen cilicium</i> Boiss. & Heldr.	Ayı şalgası	Çiçek	Tıbbi	Sarveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
RANUNCULACEAE (DÜĞÜNÇİÇEĞİGİLLER)	<i>Nigella sativa</i> L.	Çörekotu	Yağ	Tıbbi	Ermenek, Ardiçkaya	Yeşilada vd., 1995
RANUNCULACEAE (DÜĞÜNÇİÇEĞİGİLLER)	<i>Ranunculus arvensis</i> L.	Muhabbet çiçeği	Çiçek	Tıbbi	Sarveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
RHAMNACEAE (CEHRİGİLLER)	<i>Paliurus spina-christi</i> Mill.	Çaltı çalı	Tamamı	Tıbbi	Ermenek,Çavuşköy	Koçak, 1999
ROSACEAE (GÜLGİLLER)	<i>Cerasus avium</i> L.	Kiraz	Meyve, sap, çekirdek	Gıda, Tıbbi	Sarveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
ROSACEAE (GÜLGİLLER)	<i>Crataegus monogyna</i> Jacq. var. <i>monogyna</i>	Öküzgözü Ağacı	Meyve ve odun	Gıda	Başyay-la,Büyükkarapınar köyü	Erdoğan, 2011
ROSACEAE (GÜLGİLLER)	<i>Crataegus orientalis</i> Pall. ex M. Bieb. subsp. <i>szovitsii</i> (Pojark) K.I.Chr.	Alıç	Meyve	Tıbbi	Sarveliler,Dumlugöze köyü	Koçak, 1999
ROSACEAE (GÜLGİLLER)	<i>Cydonia oblonga</i> Mill.	Ayva	Meyve ve yapraklar	Gıda, Tıbbi	Sarveliler,Işıklı köyü	Koçak, 1999
ROSACEAE (GÜLGİLLER)	<i>Malus communis</i> Poir	Alma	Yaprak	Tıbbi	Ermenek, Gökçekent	Yeşilada vd., 1995
ROSACEAE (GÜLGİLLER)	<i>Malus sylvestris</i> Mill.	Elma	Meyve, kabuk	Gıda, Tıbbi	Sarveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016

ROSACEAE (GÜLGİLLER)	<i>Mespilus germanica</i> L.	Muşmula	Yaprak, meyve	Gıda, Tıbbi	Sarıveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
ROSACEAE (GÜLGİLLER)	<i>Prunus avium</i> L.	Kiraz çöveli	Sap	Tıbbi	Ermenek, Gökçekent	Yeşilada vd., 1995
ROSACEAE (GÜLGİLLER)	<i>Pyrus elaeagnifolia</i> L.	Yaban armudu	Meyve	Gıda	Sarıveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
ROSACEAE (GÜLGİLLER)	<i>Prunus persica</i> Stokes	Şeftali	Yaprak	Tıbbi	Ermenek, Gökçekent	Yeşilada vd., 1995
ROSACEAE (GÜLGİLLER)	<i>Rosa canina</i> L.x <i>Rosa heckeliana</i> Tratt. subsp. <i>orientalis</i>	İtburnu	Kök	Tıbbi	Ermenek, Ardıçkaya	Yeşilada vd., 1995
SANTALACEAE (GÜVELEKGİLLER)	<i>Arceuthobium oxycedri</i> (DC.)	Andız güveleği	Ot	Tıbbi	Ermenek, Gökçekent	Yeşilada vd., 1995
SANTALACEAE (GÜVELEKGİLLER)	<i>Viscum album</i> L. subsp. <i>album</i>	Gövelek	Bütün bitki	Tıbbi	Sarıveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
SANTALACEAE (GÜVELEKGİLLER)	<i>Viscum album</i> L. subsp. <i>abietis</i> (Wiesb.) Abrom	Köknar güveleği	Ot	Tıbbi	Ermenek, Ardıçkaya	Yeşilada vd., 1995
SCROPHULARIACEAE (SIRACAOTUGİLLER)	<i>Veronica anagallis-aquatica</i> L.	Yavşan	Yaprak	Tıbbi	Sarıveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
SCROPHULARIACEAE (SIRACAOTUGİLLER)	<i>Veronica cymbalaria</i> Bodard.	Yavşan otu	Yaprak, çiçek	Tıbbi	Karaman ve Ermenek	Maral, Kırıncı, 2015
SCROPHULARIACEAE (SIRACAOTUGİLLER)	<i>Verbascum</i> sp.	Siğirkuyruğu	Çiçek	Tıbbi	Sarıveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
SOLANACEAE (PATLICANGİLLER)	<i>Solanum nigrum</i> L.	Boncukluot, Kara göyündürme.	Ot	Tıbbi	Ermenek, Ardıçkaya, Başyayla	Yeşilada vd., 1995; Koçak, 1999
ULMACEAE (KARAAĞAÇGİLLER)	<i>Celtis australis</i> L.	Kahve dikenli	Meyve	Gıda, Tıbbi	Sarıveliler, Çukurbağ köyü	Erdoğan, 2011
URTICACEAE (ISIRGANGİLLER)	<i>Urtica dioica</i> L.	Isırgan	Yaprak	Gıda, Tıbbi	Sarıveliler ve çevresi	Bağcı vd., 2016
VERBENACEAE (MİNEÇİÇEĞİGİLLER)	<i>Vitex agnus-castus</i> L.	Hayıt	Yaprak, çiçek, meyve	Tıbbi	Ermenek ve çevresi	Yeni, 2001
VIOLACEAE (MENEKŞEGİLLER)	<i>Viola ermenekensis</i> Dinç	Menekşe	Bütün bitki	Tıbbi	Sarıveliler ve çevresi	Bağcı vd.,

	&Yıldırım					2016
VITACEAE (ASMAĞİLLER)	<i>Vitis vinifera</i> L.	Keskin sirke	Meyve	Tıbbi	Ermenek, Ardıçkaya	Yeşilada vd., 1995

Bunun yanında bölge de yaptığımız çalışma ile bazı şifalı bitkilerin familya, yöresel adı, farklı kısım ve kullanımları kaynak kişilerden elde edilen etnobotanik bilgiler belirli bir formatta sunulmaktadır.

Familyası: ANACARDIACEAE (MENENGİÇGİLLER)

Bitkinin Yöresel Adı: Çıllık, menengiç (Ermenek, Zeyve Pazarı, Katranlı)

Bitkinin Latince Adı: *Pistacia palaestina* Boiss. L.

Kullanılan Kısım: Meyve

Kullanım Amacı ve Biçimi: Olgunlaşmış meyveler toplanır kurutulur, ezilerek yağı çıkarılır. Yağlı tohumdan oluşan ürün nefes darlığı, akciğer yetmezliği hastalığı için kahve olarak su veya süt ısıtılarak ile içilir.

Literatür bilgisi: Sakızı dahilen idrar ve solunum yolları antiseptiği, meyvelerinin idrar söktürücü ve kuvvet verici olarak kullanılması diğer yaygın faydalanma şekillerindendir (Koçak, 1999; Ertuğ, 2014).

Familyası: APIACEAE(MAYDANOZGİLLER)

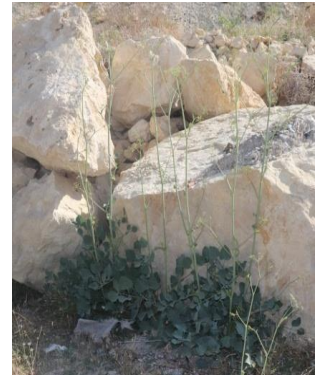
Bitkinin Yöresel Adı: Ayı kulağı, eşek ayağı, kaba ot (Ermenek)

Bitkinin Latince Adı: *Glaucosciadium cordifolium*(Boiss.) Burt & Davis

Kullanılan Kısım: Yapraklar

Kullanım Amacı ve Biçimi: Yazın Nisan ayından itibaren genç yapraklar toplanır taze olarak günlük 2 cm çapında yenir veya kışın toplanıp kurutulan yaprakları (1 su bardağına 1 yemek kaşığı kuru yaprak) kaynatılarak çayı şekeri düşürmek için içilir. Taze geniş yaprakları yazın çalışırken şapka veya başörtüsü altında serinlik ve rahatlık verir.

Literatür bilgisi: Akdeniz ve Ege bölgesinde yayılış gösteren *Glaucosciadium cordifolium* (Boiss.) Burt & Davis afrodisyak etki göstermekte olup, halk arasında çağşır otu ve sakar otu olarak bilinmektedir (Koçak, 1999). **Bitki türünün yukarıdaki kullanımı literatürde ilk defa bu çalışma da etnobotanik kaydı yapılmıştır.**

Familyası: ASTERACEAE(PAPATYAGİLLER)

Bitkinin Yöresel Adı: Sarı ot, ölmezotu (Ermenek, Tepebaşı)

Bitkinin Latince Adı: *Helichrysum plicatum* DC. subsp. *isauricum* Parolly

Kullanılan Kısım: Toprak üstü çiçekli gövde

Kullanım Amacı ve Biçimi: Topraküstü çiçekli gövde toplanır gölge de kurutulur. Böbrek taşını düşürmek için bir tutam kaynatılarak içilir.

Literatür bilgisi: Bitkinin çiçek dallarının idrar ve safra artırıcı olarak kullanılması diğer yaygın faydalanma şekillerindendir. Yılandan korunmak için buketi yanında taşınır (Koçak, 1999).

Familyası: BORAGINACEAE(HODANGİLLER)

Bitkinin Yöresel Adı: börek otu (Ermenek)

Bitkinin Latince Adı: *Buglossoides arvensis* (L.) I. M. Johnst.

Kullanılan Kısım: Topraküstü kısımları

Kullanım Amacı ve Biçimi: toplanan bitki böreklerin içine ilave edilir.

Literatür bilgisi: Bitki türünün yukarıdaki kullanımı literatürde ilk defa bu çalışma da etnobotanik kaydı yapılmıştır.

Familyası: CANNABACEAE (KENEVİRGİLLER)

Bitkinin Yöresel Adı: Melokka, Diğan (Ermenek, Nadire)

Bitkinin Latince Adı: *Celtis tournefortii* Lam.

Kullanılan Kısım: Meyve

Kullanım Amacı ve Biçimi: Olgun meyveleri kırkları hızlı iyileştirdiği düşünülerek tüketilir.

Literatür bilgisi: Erzincan ve yöresinde halk arasında dağdağan olarak bilinir. Bitki meyveleri ezilerek ve içine fındık ya da ceviz eklenerek “döğmeç” adı verilen bir besin olarak değerlendirilmesi diğer yaygın kullanım şekillerindendir (Gülsoy vd., 2018; Ertuğ, 2014). **Bitki türünün yukarıdaki kullanımı literatürde ilk defa bu çalışma da etnobotanik kaydı yapılmıştır.**

Familyası: EQUISETACEAE (ATKUYRUĞUGİLLER)

Bitkinin Yöresel Adı: Ulama otu (Ermenek, Katranlı)

Bitkinin Latince Adı: *Equisetum telmatei* Ehrh.

Kullanılan Kısım: Topraküstü kısımları

Kullanım Amacı ve Biçimi: Topraküstü çiçekli gövde toplanır gölgede kurutulur. Romatizma ve bel fıtığı ağrılarına bir tutam kaynatılarak içilir.

Literatür bilgisi: İnfüzyonu idrar söktürücü, taş ve kum dökücü yara iyileştirici, mide ağrıları için kullanılmaktadır. (Koçak, 1999). **Bitki türünün yukarıdaki kullanımı literatürde ilk defa bu çalışma da etnobotanik kaydı yapılmıştır.**

Familyası: HYPERIACEAE (KANTARONGİLLER)

Bitkinin Yöresel Adı: Kantaron (Ermenek, Teke Çatı Yaylası)

Bitkinin Latince Adı: *Hypericum pallens* Banks & Sol.

Kullanılan Kısım: Topraküstü kısmı

Kullanım Amacı ve Biçimi: Genç yaprakları atıştırmalık yenir. Topraküstü çiçekli gövde taze toplanır zeytinyağına atılır. Yaralanmalarda ve romatizma için vücuda sürülür. Günlük 1 kaşık içilir.

Literatür bilgisi: Bitki türünün yukarıdaki kullanımı literatürde ilk defa bu çalışma da etnobotanik kaydı yapılmıştır.

Familyası: HYPERIACEAE (KANTARONGİLLER)

Bitkinin Yöresel Adı: Mayasıl otu (Ermenek, Gökçekent)

Bitkinin Latince Adı: *Hypericum scabrum* L.

Kullanılan Kısım: Topraküstü kısımları

Kullanım Amacı ve Biçimi: Topraküstü çiçekli gövde toplanır gölge de kurutulur. Mide rahatsızlıkları olanlar sabahları kaynatılarak içebilir.

Literatür bilgisi: Topraküstü kısmı kurutularak sigara gibi sarılması, mayasıl tedavisinde içilerek kullanılması diğer yaygın faydalanma şekillerindendir (Koçak, 1999).

Familyası: HYPERIACEAE (KANTARONGİLLER)

Bitkinin Yöresel Adı: Kızılçık (Ermenek Gökçeseki)

Bitkinin Latince Adı: *Hypericum triquetrifolium* Turra

Kullanılan Kısım: Topraküstü kısımları

Kullanım Amacı ve Biçimi: Topraküstü çiçekli gövde toplanır tarhanaya katılır. Kuru gövdesi kullanılır veya incir kuruturken altına serilir.

Literatür bilgisi: Alerji, ayak kaşıntıları ve egzama tedavisi için kullanılması, kırıklarda hamurunun yapılması ve kırılan bölgeye uygulanması diğer yaygın faydalanma şekillerindendir (Aslan, Akan ve Pekmez, 2020). Bitki türünün yukarıdaki kullanımı literatürde ilk defa bu çalışma da etnobotanik kaydı yapılmıştır.

Familyası: IRIDACEAE(SÜSENGİLLER)

Bitkinin Yöresel Adı: Çiğdem (Sariveliler, Göktepe)

Bitkinin Latince Adı: *Crocus biflorus* Mill. subsp. *isaureus* (Siehe ex Bowles) B.Matthew

Kullanılan Kısım: Yumruları

Kullanım Amacı ve Biçimi: Yumurta ve soğan ile birlikte pişirilip yemeği yapılır.

Literatür bilgisi: Bitki halk arasında gözenek olarak da bilinmektedir. Taze olarak toplanan bitkinin soğanları yıkanıp toprağından arındırıldıktan sonra yumurta ve soğan ile pişirilerek yenilebilir (Bağcı, vd., 2016).

Familyası: LAMIACEAE (BALLIBABAGİLLER)

Bitkinin Yöresel Adı: Çay otu (Ermenek, Kazancı)

Bitkinin Latince Adı: *Clinopodium tauricolium* (P.H. Davis) Govaerts (Sinonim: *Calamintha tauricola* P.H. Davis subsp. *tauricola* P.H. Davis)

Kullanılan Kısım: Topraküstü gövdesi

Kullanım Amacı ve Biçimi: Toprak üstü gövdesi kurutulup çay olarak içilir.

Literatür bilgisi: Bitki türünün yukarıdaki kullanımı literatürde ilk defa bu çalışma da etnobotanik kaydı yapılmıştır.

Familyası: LAMIACEAE(BALLIBABAGİLLER)

Bitkinin Yöresel Adı: Bayır mercanı, bayır kekiği (Ermenek, Kayaönü)

Bitkinin Latince Adı: *Origanum leptocladum* Boiss.

Kullanılan Kısım: Topraküstü kısımları

Kullanım Amacı ve Biçimi: Topraküstü çiçekli gövde toplanır bir tutam kaynatılarak içilir.

Literatür bilgisi: Bitki türünün yukarıdaki kullanımı literatürde ilk defa bu çalışma da etnobotanik kaydı yapılmıştır.

Familyası: LAMIACEAE(BALLIBABAGİLLER)

Bitkinin Yöresel Adı: Zeytin yapraklı ada çayı (Ermenek)

Bitkinin Latince Adı: *Salvia aucheri* Benthham var. *canescens* (Boiss. & Heldr.) Celep, Kahraman&Doğan

Kullanılan Kısım: Yaprak

Kullanım Amacı ve Biçimi: Yaprakları kaynatılarak çay olarak içilir.

Literatür bilgisi: Halk arasında dağ çayı olarak bilinmektedir (Koçak,1999; Ertuğ, 2014).

Familyası: LAMIACEAE(BALLIBABAGİLLER)

Bitkinin Yöresel Adı: Dağ çayı (Başyayla, Üzümlü)

Bitkinin Latince Adı: *Salvia heldreichiana* Boiss. ex Benthham

Kullanılan Kısım: Topraküstü kısımları

Kullanım Amacı ve Biçimi: Kaynatılarak çay olarak içilir.

Literatür bilgisi:(Doğan vd.,2008). **Literatürde kullanımı yoktur.** İlk defa bu çalışma da etnobotanik kaydı yapılmıştır.

Familyası: LAMIACEAE(BALLIBABAGİLLER)

Bitkinin Yöresel Adı: Dağ çayı (Ermenek, Evsin, Çamlıca

Bitkinin Latince Adı: *Sideritis bilgerana* P.H.Davis

Kullanılan Kısım: Topraküstü kısımları

Kullanım Amacı ve Biçimi: bölge de kış çayı olarak kullanılır.

Literatür bilgisi: Halk arasında dağ çayı olarak bilinmektedir. Uyarıcı, gaz söktürücü ve iştah açıcı olarak kullanılması diğer yaygın faydalanma şekillerindendir (Koçak,1999).

Familyası: LAMIACEAE(BALLIBABAGİLLER)

Bitkinin Yöresel Adı:Lohusa çayı(Sarveliler, Daran Dumlugöze, Kayaönü)

Bitkinin Latince Adı: *Sideritis congesta* P.H.Davis & Hub.-Mor

Kullanılan Kısım: Topraküstü kısımları

Kullanım Amacı ve Biçimi: Bitki adaçayı olarak doğum yapan kadınlara siyah çay bırakılarak süt emzirme döneminde demlenerek içirilir.

Literatür bilgisi: Uyarıcı, gaz söktürücü ve iştah açıcı, ayrıca yapraklı ve böbrek taşına, soğuk algınlığı için kullanılır (Koçak,1999). **Bitki türünün yukarıdaki kullanımı literatürde ilk defa bu çalışma da etnobotanik kaydı yapılmıştır.**

Familyası: LAMIACEAE(BALLIBABAGİLLER)

Bitkinin Yöresel Adı: Çay Çiçeği (Ermenek Yukarı Çağlar)

Bitkinin Latince Adı: *Teucrium chamedrys* L. subsp. *chamedrys*

Kullanılan Kısım: Topraküstü kısımları

Kullanım Amacı ve Biçimi: Kurutularak çayı içilir.

Literatür bilgisi: Halk arasında kinin otu olarak mide ve sıtma hastalığı için faydalanmaktadır (Koçak,1999; Ertuğ, 2014).

Familyası: LAMIACEAE(BALLIBABAGİLLER)

Bitkinin Yöresel Adı: Yavşan otu (Ermenek)

Bitkinin Latince Adı: *Teucrium polium* L.

Kullanılan Kısım: Topraküstü kısımları

Kullanım Amacı ve Biçimi: Kaynatılarak mide ve bağırsak rahatsızlıklarında sindirim sistemi ve ağrıları için içilir.

Literatür bilgisi: Ateş düşürücü, mide, basur, soğuk algınlığı, tedavisinde değerlendirmesi bitkinin yaygın kullanım şekillerindendir (Koçak,1999).

Familyası:LAMIACEAE(BALLIBABAGİLLER)

Bitkinin Yöresel Adı: Kekik (Ermenek, Kızılalan, Ardıçkaya)

Bitkinin Latince Adı: *Thymbra spicata* L.

Kullanılan Kısım: Topraküstü kısımları

Kullanım Amacı ve Biçimi: Topraküstü kısımları kurutulup övülürçay olarak içilir veya çorbalara ile ızgaralara aroma verici olarak ilave edilir.

Literatür bilgisi: Kalp ve damar tıkanıklıklarında, dahilen yatıştırıcı ve uykusuzluklarda, diş ağrısına karşı, midevi rahatsızlıklarda, şeker hastalığında, kurt düşürücü olarak, baharat olarak ve çay şeklinde kullanması diğer yaygın faydalanma şekilleridir (Koçak,1999; Ertuğ, 2014).

Familyası: RANUNCULACEAE (DÜĞÜNÇİĞİĞİLLER)

Bitkinin Yöresel Adı: Çörek otu (Sarveliler, Daran, Koças)

Bitkinin Latince Adı: *Nigella damascena* L.

Kullanılan Kısım: Tohum

Kullanım Amacı ve Biçimi: Tohumları yemeklere ilave edilerek tüketilir.

Literatür bilgisi: Tohumlarının kuvvet verici, uyarıcı, idrar artırıcı ve adet söktürücü olarak kullanılması diğer yaygın kullanım şekillerindendir (Aksoy vd., 2017; Ertuğ, 2014)

Familyası: SANTALACEAE (GÜVEKEGİLLER)

Bitkinin Yöresel Adı: Andız güveleği (Ermenek, Katranlı)

Bitkinin Latince Adı: *Arceuthobium oxycedri* (DC.) Bieb.

Kullanılan Kısım: Dalları ve yaprakları

Kullanım Amacı ve Biçimi: Bitkinin parazit bitki üzerindeki yapıları kaynatılan suyun yeşil rengini alıncaya kadar kaynatılır. Şeker düşürmek için sabah aç karnına içilir.

Literatür bilgisi: Bu bitkinin kalp rahatsızlıklarında, hemoroit ve mide rahatsızlıklarının tedavisinde değerlendirilmesi yaygın kullanım şekillerinden biridir (Yeşilada, vd., 1995). **Bitki türünün yukarıdaki kullanımı literatürde ilk defa bu çalışma da etnobotanik kaydı yapılmıştır.**

Familyası: SANTALACEAE (GÜVEKEGİLLER)

Bitkinin Yöresel Adı: Güvelek Otu (Ermenek, Katranlı)

Bitkinin Latince Adı: *Viscum album* L. subsp. *album*

Kullanılan Kısım: Yaprak ve dallar

Kullanım Amacı ve Biçimi: Meyveleri ayrılarak yaprak ve gövdesi rengini alıncaya kadar kaynatılır. Şeker düşürmek için sabah aç karnına içilir.

Literatür bilgisi: Halk arasında göbelek, gebelek, gövelek ve gögelek olarak bilinir. Kurutulmuş meyvelerine çekem tohumu denir ve kara sakız ile birlikte dövülerek yakı yapılır. Kabız, idrar artırıcı, kusturucu, kuvvet verici ve tansiyon düşürmesinin yanında ezilmiş meyveler çıban üzerine konularak cehaletin dışarı akmasının sağlanması diğer yaygın kullanım şekillerindendir (Koçak, 1999). **Bitki türünün yukarıdaki kullanımı literatürde ilk defa bu çalışma da etnobotanik kaydı yapılmıştır.**

Familyası: VIOLACEAE (MENEKŞEGİLLER)

Bitkinin Yöresel Adı: Menekşe (Sarveliler, Dumlugöze, Kayaönü)

Bitkinin Latince Adı: *Viola ermenekensis* Dinç & Yıldırım

Kullanılan Kısım: Çiçek ve yaprak

Kullanım Amacı ve Biçimi: Kalp hastalığını gidermek için bitki kaynatılıp bir iki bardak içilir.

Literatür bilgisi: Bu türe ait tedavi amaçlı etnobotanik kullanımı araştırma alanına yakın bölgelerde yapılan çalışmalarda rastlanmamış ve ilk defa kayıt altına alınmaktadır (Bağcı vd., 2016).

Tartışma ve Sonuç

Kaynaklar taranarak yapılan çalışmada, Ermenek ve çevresinde 146 bitkinin kullanımı hakkında (Santur, 1995; Yeşilada ve diğerleri, 1995; Koçak, 1999; Yeni, 2001; Güneş ve diğerleri, 2017; Yüksel, 2021) bilgiler verilmektedir. Türkiye’ de değişik amaçlarla kullanılan bitkilerin yaklaşık 1900 takson olduğu bildirilmektedir (Ertuğ, 2014; Koyu, 2020). Yani ülkemiz ve Ermenek çevresi bitkilerinin yaklaşık

%10'unun etnobotanik kullanımı ile ilgili bilgiler kayıt altındadır. Ermenekve çevresinde farklı kullanımı ilk defa verilen 11 doğal yayılışlı bitki türü tespit edilmiştir. Bununla birlikte toplamda bölgeden doğal yayılışlı 157 bitki türünün kullanımı ortaya çıkarılmıştır. En çok bitki türünün sırasıyla Lamiaceae (Ballıbabagiller) Asteraceae (Papatyagiller) ve Rosaceae (Gülgiller) familyalardan olduğu görülmektedir. Hiç şüphesiz bitkilerin kullanılışı ve kullanım amaçları uzun bir birikim ve deneyim sonucu ortaya çıkmaktadır. İnsanların ekonomik durumunun yetersiz olması, bazen kullanılan ilaçlardan fayda sağlanamaması veya yan etkilerinden korkulması ve çeşitli köylerin şehir merkezlerine uzak olması gibi faktörler yöredeki insanları doğal bitkilerden yararlanmaya yöneltmiştir. Doğal bitkilerinin kullanımları yanında çevrenin tabii zenginliği olan çeşitli kültür bitkilerde halk tarafından yararlanıldığı görülmektedir. Bu durumun en güzel örneği Ermenek yöresinde halkın bitkilerle hazırladıkları yöresel lezzetlerle karşımıza çıkmaktadır (Şen, Özbay ve Yerli, 2018). Bunların başında Ermenek baş tarhanası gelmektedir. Ermenek tarhanasının tadı, şekli ve farklı yöntemlerle hazırlanması yöresel bir ürün olmasını sağlar. Ermenek tarhanasının ana bileşenlerine baktığımızda dövme olarak da bilinen buğday yarması ve yoğurt bulunmaktadır. Bitkisel ve hayvansal kaynaklı besinler sebebiyle besleyici bir lezzet olan tarhana gerek yiyecek içecek festivallerinin sıklıkla organize edilmesiyle gerek tarhana üretiminin devam ettirilmesiyle gastronomi alanı açısından öneminin artması sağlanacaktır (Şen, Seçim ve Akturfan, 2018).

Ermenek yöresinde bağcılık faaliyetlerinin de gelişmiş olması "Ermenek Pekmezi" gibi marka olabilecek ürünlerinde üretiminin hayli yüksek olmasını sağlamaktadır. Ana malzemesini Ermenek'in geleneksel ürünleri tahin ve pekmezin oluşturduğu Ermenek Pekmez Helvası, tarihi tıpkı Ermenek ilçesi gibi çok eski zamanlara dayanmaktadır. Ermenek'in yüzyıllardır geleneği haline gelen, yoğun ve hoş kokulu tadıyla yerli halk için vazgeçilmez bir besin olan Ermenek Pekmez Helvası, enerji ve besin değerleriyle sevilerek tüketilmektedir (Şen, Özbay ve Yerli, 2018).

Ermenek'in bir diğer lezzeti bandırma diğer ismiyle cevizli sucuktur. Karaman'ın Ermenek ilçesinde, iplere dizilen cevizlerin, un ve nişasta katılan kazanlarda kaynatılan üzüm şirasına bandırılıp, çıkarılmasıyla elde edilen 'bandırma' geleneği sürdürülüyor. Ceviz ve üzüm hasat edildikten sonra cevizler ipe dizilir ve üzümden elde edilen pekmeze bandırılarak yapılır. Adı da bu nedenle 'bandırma' olarak geçmektedir (www.haberler.com, 2022).

Ermenek deyince bulgurca ve batırığı unutmamak gerekiyor. Ermenek'inin yöresel iki lezzeti hiç kuşkusuz çok beğenilen ve keyifle yenen ürünler arasında gelmektedir. Bulgurca'da da başrolde irmik vardır, ancak burada esas lezzet unsuru farklı bitki çeşitlerinin bulunduğu bu taşlı yaylalarında yayılan keçilerin etidir. Kıvama gelinceye kadar bahçe çeşnileriyle zenginleştirilen irmik ve keserle kıyılmış et çiğ olarak bile büyük bir hazla yenebilmektedir. Diğer komşu köy ve beldelerimizde Tarhana/Tarhana başı olarak adlandırılmaktadır. Bulgurca etle yapıldığı gibi patatesle de yapıldığı bilinmektedir. Batırma ise, bulgurun biraz incesi olan irmik, ezile ezile, içine katılan yerel çeşnilerle yaz günlerinin vazgeçilmez bir soğuk aşı haline getirilir. Batırık adı ayrıca, hemen hemen tüm ülkemizde kısır denilen ve çok çeşidi

bulunan, hanımların toplantılarında tercih ettikleri ve birçok çeşniyle süsleyerek sundukları bir tür bulgur salatasına denmektedir (www.guneyyurt.wordpress.com, 2022). Ayrıca Kaynarca yöresel adıyla aslanağzı, civanperçemi, keçiboynuzu, karnıkara, akşamsefası, camgüzeli, kekik yöresel adıyla bilinen bitkilerin karıştırılması ile çay olarak içilmektedir.

Listede halkın gıda ve tıbbi amaçla kullandığı doğal bitkilerin önce tanınması, korunması ve halkın ihtiyacı olduğu kadar yararlanılması esas amaçtır. Kullanılan bitkilerin etken maddelerinin araştırılması, aktivite çalışmalarının yapılması ve yapılan çalışmalar sonucuna göre yararlı olduğu düşünülen bu bitkilerin üretilerek insanlığın yararına sunulması bitkilerin biyoçeşitliliği sürdürülebilirliği için önemlidir. Ayrıca kullanılan bu bitkilerin kültüre alınması bölge insanın bu üretime katılmasıyla katma değerli ürünler oluşmasına katkı sunacaktır. Verilen bitkilerin kullanım amaçlarına bakıldığında, büyük çoğunluğunun tıbbi amaçlı olarak kullanıldığı görülmektedir. Ülkemiz için potansiyel bir zenginlik kaynağı olan doğal bitkilerimizden yeterli derecede yararlanılmamaktadır. Ermenek ve çevresinde şifalı bitkiler üzerine yapılan bu çalışma ileride yapılacak daha kapsamlı etnobotanik çalışmalara ışık tutacağını ve çeşitli amaçlarla kullanılan bitkilerin insanlığa ve ülke ekonomisine katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

KAYNAKLAR

- Akan, H., Aslan, S. ve Pekmez, H., 2020. The Ethnobotanical investigation of Yaslıca town and Arıkköy neighborhood (Şanlıurfa/Turkey), 44-61.
- Akman, Y., Vural, M., Quézel, P., Kurt, L., Ketenoğlu, O., Serin, M., Barbéro, M., 1996. Etude de la végétation steppique de la région de Karaman et d'Ermenek (sud de l'Anatolie centrale). Ecol. Mediterr., 22, 1-7.
- Aksoy, N., Aslan, S., Koçer, N., Özkan, Neval., 2017. Düzce İli Halk Kültüründe Tıbbi ve Yemeklik Olarak Kullanılan Bitkiler, Gaye Kitabevi, S. 206-221.
- Akturfan, M., Seçim, Y., Şen, A., 2018. Ermenek Baş Tarhanası Üzerine Nitel Bir Araştırma. Ermenek Araştırmaları II, Konya.
- Özbay, M., Şen, A., Yerli, Y., 2018. Ermenek Pekmez Helvası. Ermenek Araştırmaları II, Konya.
- Arslan, N., 2016. Penceremden: Tıbbi ve Aromatik Bitkiler, Ankara.Yeni TTOB dergi 17, web 66-69.
- Bağcı, Y., Erdoğan, R., Doğu, S., 2016. Sarıveliler (Karaman) ve Çevresinde Yetişen Bitkilerin Etnobotanik Özellikleri. Selçuk Üniversitesi Fen Dergisi 42 (1), 84-107.
- Davis, P.H., (ed.). 1965-1985. Flora of Turkey and the East Aegean Islands. Vol. 1-9. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Doğu, S. 2008. Tufan dağı, Çorak dağı ve Turanşah dağı (Karaman) florası. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Konya
- Erdoğan, R., 2011. Sarıveliler (Karaman) ve çevresinde yetişen bitkilerin etnobotanik özellikleri. Selçuk Üniv Fen Bilimleri Enst, Konya (YLT)
- Ertuğ, F. 2014. Etnobotanik, Şu Eserde; Güner, A. ve Ekim, T., (edlr.), (2014). Resimli Türkiye Florası, Cilt 1. Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi Yayınları Flora Dizisi 2, Flora Araştırmaları Derneği Yayını ve Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul.
- Ertuğrul, K. Tugay, O., 2018a. *Karaman'ın Endemik Bitkileri. Tarım ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü*, 8. Bölge Müdürlüğü Karaman Şube Müdürlüğü, Basım sayısı:1, Sayfa sayısı:357, ISBN:978-605-7599-03-2.
- Ertuğrul, K. Tugay, O., 2018b. *Ermenek ve Çevresine Özgü Endemik Bitkiler*. Şu eserde: Muşmal, H., Yüksel, E., Kapar, M.A., Çeçen, Ö., (Edlr.), (2018). Ermenek Araştırmaları- 2 Palet Yayınları S. 633-639
- Faydaoğlu, E., Sürücüoğlu, M. 2011. Geçmişten Günümüze Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Kullanılması ve Ekonomik Önemi. Kastamonu Üni., Orman Fakültesi Dergisi, 2011, 11 (1): 52 – 67, Kastamonu.
- Geven, F., Ünal, A., & Özdeniz, E., (2017). *Phlomidio Armeniacae -Astragalion Microcephali* İçin Yeni Sintakson (Karaman/Ermenek/Türkiye).
- Gülsoy, E., İkinci, A., Şimşek, M., 2018. Çitlembik Bitkisinin Kimyasal Bileşimi ve İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri, Iğdır Üni. Fen Bilimleri Enst. Der. / Iğdır Univ. J. Inst. Sci. & Tech. 8(3): 21-30, 2018.
- Güner, A., Özhatay, N., Ekim, T., Başer, K.H.C. (eds), (2000). *Flora of Turkey and the East Aegean Islands*. Vol. 11.(Supplement 2) Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Kendir, G., Güvenç, A., 2010. *Etnobotanik Türkiye'de Yapılmış Çalışmalar*. Ankara Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, Ankara.
- Kırıcı, S., 2017. Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Ders Notları. Ziraat Fakültesi, Tarla Bitkileri Bölümü, Adana.

- Koçak S., 1999. Karaman Yöresinde Etnobotanik Bir Çalışma. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, İstanbul.
- Koçak S., 1999. *Karaman Yöresinde Etnobotanik Bir Çalışma*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, İstanbul.
- Koçak S., Özhatay N., 2000. Karaman İlinden Etnobotaniğe Katkıları. 13. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı 20-22 Eylül 2000 İstanbul.
- Koçak S., Özhatay N., 2000. Local Names Of Some Plants From Karaman Province. İstanbul Ecz. Fak. Derg. / J. Fac. Pharm. İstanbul33: 27-36.
- Koçak S., Özhatay N., 2013. *Karaman'ın Yenilebilir Doğal Bitkileri*. İstanbul Ecz. Fak. Derg. / J. Fac. Pharm. İstanbul 43 (1) 2013 s.21-32
- Koyu, E., (2020). *Türkiye'nin Etnobotanik Veritabanı*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Maral, H., Kırıcı.S., 2015. *Karaman ve Ermenek İlçesindeki Aktarlarda Satılan Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Kullanımı*. 11. Tarla Bitkileri Kongresi 7- 10 Eylül 2015 – Troia Kültür Merkezi, Çanakkale
- Maral, H., Kırıcı.S., 2015. *Karaman ve Ermenek İlçesindeki Aktarlarda Satılan Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Kullanımı*. 11. Tarla Bitkileri Kongresi 7- 10 Eylül 2015 – Troia Kültür Merkezi, Çanakkale.
- Santur, A., 1995. *Karaman'ın bir ilçe ve üç köyünde tespit edilen ve hastalıkları tedavi amacıyla kullanılan bitkiler*. (Medicinal plants, used for treating disorders in one administrative district and three villages of Karaman provinces.) Türk Kültüründen Derlemeler 1993, 259- 264, Türk Hava Kurumu Basımevi İşletmeciliği, Ankara.
- Saraç D.U., 2013. *Rize İli Etnobotanik Özellikleri Yüksek Lisans Tezi*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Orman Mühendisliği Anabilim Dalı Trabzon.
- Suveren, K., Şar, S. 1992. A study on medicinal plants which are given in Mucerebname. Hamdard Med. 35;5-25.
- Sümbül, H., 1989. *Türkiye Florası'ndaki Çeşitli Kareler için Yeni Floristik Katıtlar*, Doğa, Türk, J.Bot. 13 (2): 314-330.
- Sümbül, H., Erik, S., 1988a, *Taşeli Platosu Florası I*. Doğa Türk Bot. Derg. 12 (2): 175-205.
- Sümbül, H., Erik, S., 1988b, *Taşeli Platosu Florası II*. Doğa Türk Bot. Derg. 12 (3): 254-322.
- Sümbül, H., Erik, S., 1990a, *Taşeli Platosu Florası III*. Hacettepe Fen ve Müh. Bil. Derg. 2:1-38.
- Sümbül, H., Erik, S., 1990b, *Taşeli Platosu Florası IV*. Hacettepe Fen ve Müh. Bil. Derg. 2: 61-120.
- Şanda, M., 1999. *Hadım (Konya), Ermenek ve Bucakkışla (Karaman) Arasında Kalan Bölgenin Fitososyolojik ve Fitoekolojik Yönden Araştırılması*: Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 147 sayfa, Konya.
- Vural, M., 1987, “Mut, Ermenek ve Karaman Arası Orman-Step Geçit Bölgesinin Fitososyolojik ve Fitoekolojik Yönden Araştırılması. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Fak. 23-26.
- Yeni, E., 2001. *Ermenek (Karaman) ve Yöresinde Yetişen Tıbbi Bitkiler Üzerine Bir Araştırma*. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

- Yesilada, E., Honda, G., Sezik, E., Tabata, M., Fujita, T., Tanata, T., Takeda, Y., Takaishi, Y., 1995. *Traditional medicine in Turkey. V. folk medicine in the inner Taurus Mountains*. J. Ethnopharmacol. 46, 133–152.
- Yüksel, E. 2021. “Seyahatname ve Tarihî Coğrafya Eserlerinde Ermenek Kazası (19-20. Yüzyıllar)”. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- Journal of Turkish Researches Institute*. 70, (Ocak-January 2021). 507-558.

WEB Kaynakları

- <https://www.haberler.com/guncel/ermenek-te-bandirma-gelenegi-suruyor-11320719-haberi/> Erişim tarihi: 30.11.2022
- <https://guneyyurt.wordpress.com/2011/12/02/guneyyurt-cevresine-has-yemekler/> Erişim tarihi: 30.11.2022

Teşekkür

Bu çalışmada, Karamanaoğlu Mehmetbey Üniversitesi BAP koordinatörlüğü tarafından desteklenen 11-YL-22 numaralı “Karaman İlinden Seçilmiş Alanların Etnobotanik Özellikleri” yüksek lisans tezi projesinin bir kısmından üretilmiştir.

ERMENEK VE SARIVELİLER YÖRESİ GEÇİŞ RİTÜELLERİ

Ahmet Hakan Yılmaz¹

Giriş

İnsan gelişimin de fizyolojik değişim, doğum, büyüme ve ölüm olarak genel bir sınıflandırmaya tabi tutulur. Sosyolojik olarak ta bu değişim kişinin toplum içerisindeki yeri ve konumu bakımından önemli görülmektedir. Yaygın tanımlarda geçiş dönemleri olarak kabul edilen bu dönemler, toplumdan topluma değişmekle birlikte bir takım ritüellerle birbirinden ayrılmaktadır. Amaç ve öz bakımından ortaklık arz eden bu ritüeller birçok inanmanın ya da kültürel başka etkenlerin yansıması ile ayrıca bir sembol dili oluşturarak bireyin sosyal statüsünde belirleyici roller üstlenmektedir.

İnsan hayatında doğumla başlayan ilk geçişten sonra, büyüme, evlenme, evlat sahibi olma ve ölüm gibi üç önemli geçiş dönemi cinsiyetlere göre de ayrılmaktadır. Sünnet, kına, adet görme, asker alma, saç örme, doğum ve nifas bunlardan bazılarıdır. Cinsiyete göre insan vücudunda oluşturulan değişiklikler de küpe takma, dövme vb. bu kapsamda değerlendirilebilir. Bunların dışında diş çıkarma, saç kesme, ergenlik, hac vb. adetlerde geçiş dönemi içerisinde değerlendirilmektedir. Geçiş dönemleri bir takım âdet, ayin ve törenlerle büyüsel, dinsel ya da başka inanmalarla yönetilmekte, geçişte kişinin yeni durumu kutsanarak bir takım kötü etkilerden korunması ve bu yeni duruma uyumunun sağlanması amaçlanmaktadır. Kişiye verilen moral ve desteğin çeşitli kutlamalarla yöreden yöreye değişen birçok âdet ve gelenekleri oluşturduğu görülmektedir (Örnek, 1971:11).

Türk milletinin yüzyıllardır sürdürerek günümüze kadar ulaştırdığı âdet ve gelenekler çeşitli örnekleri ile günümüz Türk illerinde olduğu gibi Ermenek ve Sarıveliler yöresinde de yaşatılmaktadır. Ermenek ve Sarıveliler yöresinin tarihine bakıldığında, Oğuz boylarının Anadolu'ya gelmesiyle başlayan yerleşimlerde Türkmen aşiretleri dikkat çekmektedir. Bu aşiretlerin içerisinde Karamanoğulları'nın olduğu da bilinmektedir. Türkiye Selçukluları idaresinde Karamanoğulları "Taşeli" olarak bilinen Ermenek, Mut, Gülnar yöresine yerleştirilmişlerdir (Başkan, 2016:23).

Karamanoğullarının kökeni ile ilgili görüşlerde tarihçilerin Avşar, Salur, Varsak boyları üzerinde durdukları görülür. Bazı tarihçiler Bayındır boyunu eklese de

¹ Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Karaman, ahmethyilmaz@kmu.edu.tr.

hâkim görüş Avşar boyu olarak belirmektedir (Tekindağ, 1995:317). Mücadeleci yapısı ile zor arazi şartlarında geçim, gurbet, ulaşım vb. nedenler yöre halkının birbirleri ile olan ilişkilerinde müşterek unsurlar oluşturmuş, kadim adet ve geleneklerin bozulmadan yaşatılması konusunda hemfikir olmalarına yol açarak günümüz kadar ulaşmasını sağlamıştır. Bu nedenle yörenin geçiş kültürlerine bakıldığında Türk Dünyasından örnekleri ile oldukça benzediği görülmektedir.

Geçiş ritüellerinin, kişi merkezli olarak düşünüldüğünde tekrarı olmayan geçişlerin ana unsur olduğu dikkat çekmektedir. Doğum, sünnet, asker uğurlama ve ölüm gibi geçişler tekrarı olmayan türden kabul edilir. Kişinin bu durum değişikliğine hazırlanması ve önceden biliyor olması adet ve geleneklerin gelişmesinde, aktarılmasında önemli görülmektedir (Hanko, 2009:206).

Ermenek ve Sarıveliler yöresinin geçiş ritüellerine bakıldığında ana ritüellerin yanında farklı ritüellerinde yer aldığı görülmektedir. Ana ritüellere eklenmiş adetler ve geleneklerle dikkat çeken uygulamalar başka geçiş ritüellerinde de dikkat çekmektedir. Kişinin dünya ya geldiği ilk andan itibaren toplumun kutsaması ve kutlaması ile başlayan uygulamalardan ilki olarak kabul edilen doğum ile ilgili ritüeller yörede sevinç ve coşku ile yapılır. Çünkü dünyaya gelen her çocuk yalnızca anne ve babasını değil aynı zamanda yakın akraba, hısım ve soyu da mutlu etmiş, aile ve köyün geleceğine katkıda bulunmuştur. Nüfus olarak artışa ve dolayısı ile dayanışmanın ve gücün, en önemlisi soyun devamı için bu kutlanması gereken bir durum olarak görülmüştür. Çocuğu olmayan insanlara bakışın menfi olduğu küçük topluluklarda bu önemli bir gelişmedir (Örnek, 1971:130). Öyle ki yörede, “horantasız ev dumansız ocak” olarak kabul edilmekte, değer yargıları herkesin çocuk sahibi olması yönünde gelişmektedir. Aileye yeni katılan çocuğun “rızkıyla gelmesi” yeni bir başlangıç ve manevi bir lütuf olarak değerlendirilmektedir. Çocuğun olmaması kişiler için özellikle kadınlar için oldukça önemli bir noksanlık olarak görülür. Halk tarafından “kısır” olarak kabul edilen kadınlar kınanır, iyi gözle bakılmaz.

Doğurganlığın ve yaşamın sürekli temsili olarak kadına verilen değer yöre halkının başka inanışlarında da dikkati çekmektedir. Yörede doğuran her canlı değerlidir ve hastalık vb. bir şeyle karşılaşmadığı sürçe kesilmez ve yenmez. Kesilen davarlar bu pozitif ayırımla erkek keçi ise çebiç, dişi keçi ise kısır olarak adlandırılır ve ancak doğurganlığı sonlanmışsa kesilir. Halkın doğuma ve kadına yönelik çare aramaları geçiş kültürlerinde bazı adetleri de getirmiştir. Kutsal kişiler tarafından okunma, dedenin gözünde dilek tutma, muska yaptırma, bir takım iksirler hazırlama, yeni doğan bebeği “hobuç” etme, “kolan” bağlama geleneği, hali hazırda yörede görülen yaygın adetler olarak yaşatılmaktadır.

Çocuğu olmayan ailelerin mekân değiştirme, mekâna “çaput” bağlama, evin eşiğini ıslatma, gün doğumunda doğuya bakma, çocuğu olan kadının yastığını alma, çocuklu kadının beşiğine işaret bırakma, yeni doğan bebeğin göbek bağından parça alma, Ateş alma gibi adetler günümüzde yaşayan uygulamalar olarak dikkat çekmektedir.

Yörede doğum ile ilgili ritüellerde ebe önemli bir yer tutar. Doktorun olmadığı dönemlerde ve günümüzde etkin rolde olan ebeler köyün ileri gelen arif ve tecrübeli yaşlı analarından oluşur. Ebeler sadece doğum yaptırmakla kalmayıp dualar okuyan, ilaçlar hazırlayan şifa dağıtan kişiler olarak toplumda kabul görmüşlerdir. Bir kadının doğum zamanı gelince ocakta büyükçe bir ateş yakılır, kadının sancısına göre ateşe odun atılır, kül serpilir. Akrabalar hanenin etrafında toplanır, barut patlatır, “eğirtmeç” çevirir ve gürültü çıkarırlar. Bu durum kadının doğum sancısına bağlı ızdırabı dağıtmak kadının sesini mahrem kabul edip kısmak olarak görülebilmektedir. Bebek doğduktan sonra yapılan ilk iş hemen göbek kesmedir. Bu işlem ebe tarafından yapılır. Besmele ile başlayıp bebeğin göbeğini kesen ebe, “bıçak gibi keskin olsun” , “ömrü uzun olsun”, “çalışkan olsun” diye dilekte bulunarak bebeği annesinin kohnuna yatırarak kokusunu almasını sağlar. Kesilen göbek bağı ile ilgili değişik adet ve uygulamalarda göbek bağı evin bahçesine gömülür, böylece çocuğun yuvaya bağlı ve saygılı olması sağlanır. Bunun yanında olmasını istediği şekilde de bağ gömme gelenekleri gelişmiştir. Göbek bağının eğer çocuğun okuması isteniyorsa köy mektebine, dini bütün olması isteniyorsa cami önüne gömülmesi geleneği dileğin tılsımlı hale getirilmesi şeklinde algılanabilir. Bundan başka göbek bağının kuşağa sarılması, özel dikilen bir torba ile sandığa konulması, herhangi bir beze sarılarak ocağa ya da duvar gömülmesi de yaygın adetler olarak dikkati çeker.

Göbek bağı kesilen bebek daha sonra kundaklanarak ailenin büyüğüne gösterilir. Ailenin değer verilen büyüğü bebenin kulağına ezan okuyarak konulan adı tekrarlar ve ritüel bu şekilde tamamlanır. Ad koyma ritüelinde genel adet, eğer yeni doğan ilk çocuksa ailenin dede ya da ebe büyüğünün adı verilir, diğer sıralarda ise genelde aile ya da köyün genel isimleri konulur. Bebeğin fiziksel durumu ve ya gösterdiği tepkilere göre de ad koyma adetlerinin geliştiği görülmektedir. Bebek beyaz tenli ise “Şavkı”, parmağı ağzında doğarsa “Emiş” gibi adlar sıkça görülen adlandırmalardandır. Yöre adetlerinde yeni doğan bebek öpülmez, uyur ise üzerinden atlanmaz. Bunun uğursuzluk getirdiğine inanılır. Türk adet ve inanmalarında kesilen göbek bağı etrafındaki uygulamalar, genellikle çocuğun gelecekteki durumunu belirleme veya ileriye dönük bazı temennilerde bulunmak üzere bir çeşit kader tayini şeklinde görülmektedir (Arık, 2005:92). Dünyaya gelen çocuğun kız ya da erkek olmasına bakılmaz, bir cinsiyet ayırımına gidilmez, yalnızca ailenin olmasını istediği cinsiyet biraz daha coşkuyla kutlanır. Varlıklı ailelerle varsa adak adayan aileler kurban keserek, kavurma yapar, verilen ziyafetlerle doğum kutlanır. Benzer adetlere Türk dünyasının farklı coğrafyalarında da rastlanılmaktadır. Kazak Türklerinde, çocuğun doğumu kutlamak için “jarıs kazan” adı verilen adetle koyunlar kesilir, kavurma yapılarak akraba ve komşulara dağıtılır (İsmailov, 2002:183). Bir çeşit “hayırlama” olarak uygulanan adetler günümüz Ermenek ve Sarıveliler yöresinde de görülmektedir.

Yörede görülen adetlerden birisi de loğusa şerbeti ikramıdır. Yörede lohusa şerbeti varlıklı ailelerde görülürken bazı aileler “cızlık” dökerler. “Cızlık” bugün yapılan

krep benzeri bir yiyecektir. Ateşe konmuş sacın üzerine kepeği alınmamış hamurdan oluşan boz renkli kıvamın akıtılması ile yapılır, pekmeze batırılarak yenir. Ayrıca "külük" pişirilerek birlikte yenir. Küle gömülmüş ekmeğin içine tereyağı kaşıklayarak yenen yiyecek duruma göre başka katıklarla da çeşitlenebilir (Kaynak kişi 1). Genelde bebeği görmeye gelenlere ikram edilen adetle bebeğin sağlıklı dünyaya geldiği, annesinin durumunun iyi olduğu kötü nazarların kovulması amaç edinilmiştir. İkram sırasında çocuğu görmeye gelenler "görümlük" adı verilen çeşitli hediyeler sunarlar, günümüzde takıya dönüşen hediyeler yörede pazen, fistan, üzüm, keçiboynuzu vb. hediyeler şeklindedir. Hediyeler çocuğun sağlıklı, uzun ömürlü olmasının toplumsal bir temennisi şeklinde ifade edilir.

Bebeği beşiğe yatırma ve ninni söyleme geleneği de yaygın adetlerdendir. Beşikler ahşaptan yapılır, bebeğin boyundan oldukça fazla teşrif edilir, beşiğin ortaya yakın kısmında bir delik olur. Bu deliğe "üzlük" adı verilen çömlekten "silmiş" yerleştirilir. Bir çeşit necaset çanağı olan silmişe "sübek" adı verilen bir kamış eklenir. Beşiğe yatırılan bebeğin beşiğinde rahat etmesi için silmişe köz konarak tütsülenir. Bebeğin idrarı ile sönen köz, buhar yaparak beşiğe ısı ve tütsü verir. Çoğu bebeğin bu yolla büyütüldüğü yöntemde ayrıca, bebeğin karnına "bise" ya da "büs" denilen eritilmiş katran bir beze sarılarak konur. Bebeğin gazı ve başka ağrıları bu yolla giderilmiş olur. Bütün Türk boyları gibi bebeği beşiğinde sallayan ana sevgi dolu ninniler söylerler. Bu ninniler genelde yöre kültürüne hâkim olan dede ve veli hikâyelerinden alıntılarla aynı kültürün "deyiş" ve türkülerinden oluşur. Ninni söylemenin adı "temsil getirme" dir. Yörede en çok söylenen ninni,

"Dedeler, dervişler,

Muradına ermişler,

Muhammedi görmüşler" şeklindedir. Bir başka ninni bir deyiş olarak bilinmektedir:

"Şu karşı ki yayla ne güzel yayla,

Bir dem süremedim giderim böyle,

Ala gözlü pirim sen himmet eyle,

Bende bu yayladan şaha giderim". Ayrıca tekerlemelerden oluşan

"İğne iplik makara,

Gelin çıksın yukara(1)

Yukarın kapısın kitli,

Ebenin başı bitli" ninnisi yaygın ninnilerdendir.

Ninnilerde çocuğuna çileli hayatını ya da kaderini anlatan ana onun aynı şeyleri yaşamamasını daha bahtlı, mutlu ve huzurlu olmasını umar. Aynı zamanda bebeğine hayatı, insanları ve doğayı da anlatan ninnilerde söylendiği anlatılır (Kaynak kişi 2).

Bebek doğumundan ancak yedinci gün suyla tanışır, çocuk bir "bakraç" ya da leğenin içerisinde yıkanır ve dış dünya ile tanışmaya başlar. Ailenin ebesi bebeği " birkaç kez "tüt" tükten sonra bebek hanede gezdirilir. Doğum yapan ana ise kırk gün sonra yıkanır. Bu yıkanma "giysilik" te kaynatılan suyun evin gömme banyosuna getiril-

mesi ile oluşur. Aynı zamanda annenin giysilikte çamaşırları köy halkı tarafından yıkanarak aileye teslim edilir. “kırklık” adı da verilen uygulama günümüzde birçok Türk illerinde süregelen uygulamalar olarak dikkat çekmektedir (Kaynak kişi 3).

Ermenek ve Sarıveliler yöresi geçiş ritüellerinden biriside sünnet geleneğidir. İslam-lık inancı ile birlikte Türk inanmalarında yerini alan sünnet halk arasında küçük düğün olarak kabul edilir. Farz olmamasına rağmen Müslümanlığın şartları arasına giren sünnet Türk halklarında özel bir yere sahiptir. Birçok yerde toy ve eğlencelerle ve büyük törenlerle kutlanmasına rağmen yörede oldukça sade bir şekilde uygulanır. Doktorun ya da ehliyetli sünnetçilerin olmadığı zamanlarda köye “abdâl” gelir, genelde Anamur yöresinden gelen kişi davul çalarak hanelerin önünde dolaşır, sünnet zamanı gelen çocukları köy meydanına toplayarak sünnet eder. Başına geleceği bilen çocuklar, dam başlarına kaçarak kurtulmaya çalışsa da abdâlin önüne oturarak sünnet olur. Sünnet yapan kişiye para, sabun ve “peşkir” verilir.

Civler köyünden Remzi Yılmaz’ın kendi sünnetine dair anlattığı hatırasına göre, köyde davul çalmaya başlayınca bütün çocuklar harman yeri ev ve dam başına kaçmışlar; - Ağam beni yakaladı gel sana boncuk takacaklar diye kandırarak abdâlin yanına getirdi. Siyah entari vardı üzerimde ve ben daha ne olduğunu anlamadan usturanın acısı ile kaçıp bir taşın üzerine oturup öylece kaldım, yarama bir “pataz” kül döktüler. Hiç ağlamadığımı gören abdâl benim şoka girdiğimi düşünerek bir iki tokat attı, onun acısı ile ağlayınca bir avuç kuru üzüm vererek beni sakinleştirmeye çalıştı, entarimin eteklerini toplayıp belime dolayarak öylece bıraktı beni. Daha sonra yara kabuk bağlayınca ebem yaradaki bezi kaldırmaya çalıştı yaraya yapışan bez bir türlü ayrılmadı, evvel bir bez ortadan delinir içine biraz kül konur ucu öylece bağlanırdı. Ebem tereyağı eritip beze sürdü, bez çıkınca da soğuyan tereyağını yara-ya sürüp yumuşattı. Öylece geçip gitti” gelenek yörenin bazı köylerinde toplu sünnet şeklinde hala yaşamaktadır (Kaynak kişi 4).

Askere alma, uğurlama ve yolcu etme adetlerine bakıldığında oldukça ciddiye alınan ritüellerin oluştuğu gözlemlenmektedir. Çünkü askerliğini yapmayana ve ya bakaya kalana iyi gözle bakılmaz, toplumda dışlanır. Asker çağına gelen gençlerin kayıtları muhtarda olur, köye gelen inzibat, aranan ya da kaçakları bildirir, muhtarda buna göre tavır alırdı. Bunun dışında durumunu takip eden gençler askere gitme zamanını bekler işi gücü bırakmadan resmi tarafları halleder ilçeden celbini aldıktan sonra asker taşını olur, eş dost akraba ziyaretleri ile hayır dualar alınır ve yolculuğunu beklemeye başlar. Askere gidecek genç dedenin gözüne giderek dilek tutar varsa adağını adayarak arkadaşları ile beraber suyun başında vakit geçirir. Uğurlama sabah erkenden yapılır sabah namazında bir araya gelen gencin duaları okunduktan sonra yolluk ve harçlıklarını temin eden genç yolcu edilir. Yol yordam bilmeyen gençlere refakat için mutlaka muhtar ya da köyün görevlendirdiği bir kişi refakat eder (Kaynak kişi 4).

Evlenme ile ilgili ritüeller Ermenek ve Sarıveliler yöresinde çeşitli adetler le kutlanmaktadır. Kız istemeyle başlayan ritüeller çoğu yerde nişan olmaksızın direk evlilik-

le sonuçlanır. Beşik kертmesi ve kaçma adetleri oldukça nadir görülen uygulamalardır. Çoğunlukla köy içinde ve akrabalar arasında gerçekleşen evlilikler olduğu görülür. Bunların dışında yörükten kız alma ya da yörüğe kız verme adetlerinin de olduğu bilinmektedir. Gurbete giden, okuyan gençlerin köy dışında evlilik yaptıkları, başka köylerden kız alıp verdikleri de görülen evlilik törenleri sade bir şekilde gerçekleşir. Civler köyü sakini Arife Yılmaz yörüğe kız verme ya da kız alma ile ilgili bir hatırasında; “- yörükler yukarı yaylanın gölüne kadar geldiler ve tüfek atmaya başladılar, bizim köyün adamları da aşağıdan tüfek attı sonunda kim tüfek atamayı bıraktıysa ona gidip kız istediler, dedeler ve hatırı sayılı kişiler yörükten kızı katır üzerinde getirdiler, gelen kişilere yemek verildi nikâhı da yapıp, dualar okunduktan sonra dağıldılar” (Kaynak kişi 3) demektedir. Kız isteme köyün hatırı sayılır kişilerinden rica edilir, ailenin yaşlıları ile birlikte kız tarafına gidilerek kız istenir. Belirlenen mihr ve çeyiz konuşulduktan sonra evlilik akti gerçekleşir. Oyun, eğlence isteyenler düğün yapar bunun dışındakiler sade bir törenle kızı gelin eder. Gelin çeyizinde imkânları ölçüsünde dönemin araç ve gereçleri olur. Bir takım yatak, havlu, kıyafetler, kap kaçacaktan oluşan çeyiz gelin çıkarma günü yeni eve getirilir. Gelin ata bindirilerek köy yerinin meydanından ve cami önünden geçirilir, gelini getiren heyete sofrâ kurulur akşam ikramından sonra gelin gerdeğe sokularak tören tamamlanır. Düğün yapılan evlenme törenlerinde damat evinin önüne gelinir. Dışarıda erkekler içeride kadınlar toplanır. Oyun havası eşliğinde, çoğu zaman tef çalarak türküler söylenir “türkü çığırmaq” yörede yağın olarak görülen kaşık oyunu ile eğlence tamamlanır. Kaşık oyununda yöreye ait süslü kıyafetler olan güllü yazma, basma fistanndan oluşan fırfırlı elbise, kadife içlik, kuşak ve üzerine renkli yelek giyilir (Kaynak kişi 5).

Geçiş ritüellerinin sonuncusu olan ölüm ile ilgili adetler tüm Türk dünyasının ortak inanmalarında görülen öte dünya inancının izlerini taşır ve benzer gelenekte uygulamalara rastlanır. Mutlak olan ölüm karşısında eski Türk inanmalarında ölüme yaklaşım bir son değil, yeni bir başlangıç olarak görülmüş, değişik din ve kültür çevresine girmiş olan Türkler, farklı zaman ve coğrafyalarda değişik ölüm anlayışlarına sahip olmuşlar, İslamıktan sonra da eski inanmalarını İslami gelenekle birleştirerek adetlerini yaşatmışlardır. Ölümle ilgili yörenin adetlerine bakıldığında aynı inanmalarla benzer ritüellerin geliştiği gözlenmektedir. Ölecek olan kişinin yönü kibleye çevrilir, odada Kur’an okunur, sevenleri ve evlatları yanına alınarak gösterilir. Eğer bir imamın refakatı yoksa köyün en bilgili kişisi kişiye “iman söyler”. Kalime-i şehadet getirilen bu telkinden sonra “yâsin süresi” okunur, kişinin ağzına su damlatılarak matem tutulur. Eski inanmalardan kalan bu adet, iblisin ölüm anında kişiye su göstererek karşılığında imanını isteyip kandırması hikâyesine dayandırılır (Akkaya,1995: 95-96).

Kişinin “sekâret” olma durumu halk arasında “yorgan gevme” olarak bilinir. Sekâret olan kişi hasta ya da kötü bir durum olarak görülür, evlat, eş, dost ve akrabalar getirilerek hastanın sekâretten çıkması beklenir. Bazen hastaya eski olaylar, eşyalar ya

da fotoğraflar gösterilerek sekâret durumu sonlandırılmaya çalışılır. Çoğunlukla Kur'an tilaveti ile beklenen ölüm günlerce sürebilmektedir (Kaynak kişi 6). Sekâretle ilgili bir hikâyede Civler köyünden İmam Kerimi'nin oğlu İbrahim Akkavim Tarafından şöyle nakledilmiştir. Vaktiyle Veli usta adında bir adam varmış taş ustalığı yapan Veli usta ömrünün yetmiş yaşına kadar çalışmış, bir gün duvar örerken iskeleden düşüp yaralanmış ve yataklak olmuş. Gel zaman git zaman durumu ağırlamış ve sekârete girip sayıklamaya başlamış. Sürekli “ana ver, kuzu ver “deyip duruyormuş. İmam, köyün ileri gelenleri ve evlatları bir türlü bu durumu anlamıyorlarmış. Bir gün ziyaretine çırağı gelmiş, hatanın başına oturan çırak ustasının iniltilerini dinlemiş ve ana ver, kuzu ver dediği sırada ana bitti usta kuzuda kesmem lazım deyince usta son nefesini vermiş. Ana bütün, kuzuda yarım taş demekmiş (Kaynak kişi 7).

Yörede vefat eden kişi gece ise ertesi güne, gündüz ise en yakın vakit namazına yetiştirilerek defnedilir. Ölü üzerine makas ya da bıçak konarak, şişmesi önlenir. Ölünün başı kible yönüne çevrilir, gözleri kapatılır, çenesi bağlanır, ayakları birleştirilerek bağlanır, elleri göbek üstüne konulur. Bulunduğu odanın pencereleri açılarak, havalanır ve aydınlatılır. Işıklar kapatılmaz, ölünün başında nöbet tutulur ve Kur'an okunur. Cenaze yalnız bırakılmaz, köy yaşlıları nöbetleşe beklerler. Cenaze törenine kadar taziye ziyaretleri devam ederken konu komşunun getirdiği yemekler misafirlere ve hane sakinlerine ikram edilir. Köy giysiliğinde yıkanan ve kefenlenen cenaze bazen evde, bazen köy meydanında, bazen de camide ya da mezarlıkta namazı kılınmak üzere hazır edilir. Selâsı okunan ve künyesi sayılan cenazenin namazında helallik alınırken evde kalan hanımlar ağıt yakarlar, eski dönemlerde “cıngarcı” denilen ağıtçılarla uygulanan gelenek, son zamanlarda sadece ateş düşen hanenin yakın akrabalarına bırakılmıştır. Cenaze kefenlendikten ve namazı kılındıktan sonra “sal” ya da “tezkere” adı verilen dört kollu bir araca kilime sarılarak konur. Omuzlarda defin yerine getirilen cenaze gömülür kibleye doğru yatırılır, üzerine “say” adı verilen taşlar yerleştirilerek toprakla örtülür. Mümkün olduğunca cemaatin toprak atmasına izin verilerek kürek el değişir. Öleni gömmek, mezarına bir avuç toprak atabilmek geride kalan cemaat için önem taşımaktadır. “yattığın yer nur olsun”, “Karanlık kabrin nur” dilekleri ile telkin beklenir, yapılan telkinden sonra mezar düzeltilir su dökülerek ve varsa taşla çember bağlayarak mezarlıktan ayrılırlar (Kaynak kişi 8).

Ölü gömme merasiminden sonra cemaat ve ölen kişinin yakınları cenaze evine dönerler. Cenazenin gömülmesi görevine yörede “yataklama” denilmektedir. Aynı günün akşamı cenaze evinde bulunan cemaat ikramlardan yer Kur'an okunur, dualar ve ilahilerle son vazife yapılır. Bazı kimseler “devir döndürme “ ya da “altı üstü yapma” denilen adetle ölen kişinin eksik namazları, noksan ibadetleri fitreye çevirirler, hesaplanan miktar fakirlere ya da okumaya gelen kişilere verilir.

Bazı Türk topluluklarında görülen “yedisi”, “kırkı” ve “elli ikisi” uygulamaları yörede pek görülmez ancak gücü olan aileler sene-i devriyesinde tekrar Kur'an okutur ve

dualarla anar. Cenaze evinde tamamlanan görevlerden sonra kişinin kullandığı eşyalardan bazıları hatıra olarak tutulurken özellikle kıyafetleri uygun kişilere dağıtılarak evden çıkarılır.

Sonuç

Ermenek ve Sarıveliler yöresi geçiş ritüellerinin incelendiği bu çalışmada doğum, sünnet, askere uğurlama, evlilik, ve ölüm ritüellerinden alınan örneklerin kaynak kişilerin anlatımları ile kayıt altına alınması sağlanmış aynı zamanda Türk Dünyası'nda geçiş ritüellerinin ve buna bağlı olarak gelişen ritüellerin karşılaştırılması yapılarak ortaya konulmuştur.

Ayrıca geçiş dönemi ritüellerinin sadece bir tören olarak önem arz etmediği, eski Türk kültürü ile yakından ilgili olduğu doğumdan ölüme insan hayatının odak noktalarını oluşturduğu ve yöre halkı tarafından ne kadar önemli karşılandığı belirlenmiştir.

Çalışma derlenen bilgilerde yer alan ritüellerin bir kısmının günümüzde de işlevini devam ettirdiğini görülmüştür. Bazı uygulamaların gelişen yaşam şartlarına göre yeniden gözden geçirildiği bazı uygulamaların ortadan kalktığı sonucuna varılmıştır. Daha önce de ifade edildiği gibi Türklerin yaşadığı diğer bölgelerdeki geleneklerle yöre gelenekleri arasında pek çok ortak izlerin bulunduğunu söylemek mümkündür. Burada dikkate değer olan Türklerin farklı coğrafyalarda yaşamalarına rağmen Ermenek ve Sarıveliler örneğinde olduğu gibi kültürlerini yaşatmaya devam ettiklerini, aynı kültür dairesi içinde yer aldıklarıdır.

Ermenek ve Sarıveliler yöresi geçiş kültürleri günümüzde de uygulamalarının değişik örneklerini göstermektedir. Bu uygulamaların araştırılması gelecek kuşakların ait olduğu toplumun gelenek ve göreneklerini tanıması bakımından önem arz etmektedir.

Yörenin kültürel birikimlerini araştırarak ortaya konulması sahanın hali hazırda oldukça az olan çalışmalara bir yenisini ekleyecek büyük bir vefa örneği olarak görülmelidir.

Kaynakça

- AKKAYA, Nevin.(1995). Gelenek ve İnançların Toplum içinde i Fonksiyonları, Alem Basım., Balıkesir.
- ARIK, Durmuş. (2005). Hristiyanlaştırılan Türkler Çuvaşlar, Aziz Andaç Yay., Ankara.
- Başkan, Yahya. (2016), “Karamanoğullarının Kökeni Meselesi”, Tarih İnceleme Dergisi XXVI/1, s. 23., Ankara.
- Hanko, Lauri. (2009). Çev. Ruhi ERSOY, Ritüellerin Oluşum Süreci, Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 3, Yayına Hazırlayanlar, M.Öcal OĞUZ, vd., Geleneksel Yay., Ankara.
- İsmailov, Zeyneş.(2002). Kazak Türkleri, Yeni Türkiye Yay., Ankara.
- Örnek, Sadat Veyis. (1971). Anadolu Folklorunda Ölüm, AÜDTCF. Yay., Ankara
- Tekindağ, Şehabeddin. (1955). “Karamanlılar”, İA, VI, 317., İstanbul.

Kaynak Kişiler

- Kaynak kişi 1: Yaldır, Hayriye. Hemşire (1948 doğumlu Adiller Köyü, Sarıveliler nüfusuna kayıtlı. Sağ)
- Kaynak kişi 2: Çelebi, Emiş. Ev hanımı (1945 doğumlu Civler Köyü, Sarıveliler nüfusuna kayıtlı. Sağ)
- Kaynak kişi 3: Yılmaz, Arife. Ev hanımı 1958 doğumlu Civler Köyü, Sarıveliler nüfusuna kayıtlı. Sağ)
- Kaynak kişi 4: Yılmaz, Remzi. Mühendis 1962 doğumlu Civler Köyü, Sarıveliler nüfusuna kayıtlı. Sağ)
- Kaynak kişi 5: Yılmaz, Hanife. Ev hanımı (1964 doğumlu Civler Köyü, Sarıveliler nüfusuna kayıtlı. Sağ)
- Kaynak kişi 6: Yılmaz, Emine. Ev Hanımı (1965 doğumlu Civler Köyü, Sarıveliler nüfusuna kayıtlı. Sağ)
- Kaynak kişi 7: Akkavim, İbrahim. Gurbetçi (1948 doğumlu Civler Köyü, Sarıveliler nüfusuna kayıtlı. Sağ)
- Kaynak kişi 8: Çevik, Sami. Öğretmen (1955 doğumlu Civler Köyü, Sarıveliler nüfusuna kayıtlı. Sağ)

